

akademi@ demokracji

PODRĘCZNIK KSZTAŁCENIA
OBYWATELSKIEGO I POLITYCZNEGO MŁODZIEŻY

 EUROPEJSKI
DOM SPOTKAŃ
FUNDACJA NOWY STAW

www.eds-fundacja.pl

akademii@
demokracji

Redakcja:

Anna Dąbrowska

Korekta:

Joanna Stachyra

Autorzy/autorki scenariuszy:

Piotr Skrzypczak (rozdział 1), Anna Klimowicz (rozdział 2), Urszula Małek (rozdział 3),
Jolanta Czajkowska (rozdział 4), Andrzej Polus (rozdział 5), Michał Pawłęga (rozdział 6)

Grafika:

Dorota Piskor

Skład i łamanie:

Dorota Piskor

Druk i oprawa:

Drukarnia Petit
ul. Tokarska 13
20-210 Lublin
www.petit.lublin.pl

Nakład:

1000 egzemplarzy

Wydawca:

Europejski Dom Spotkań - Fundację Nowy Staw
ul. Leszczyńskiego 14/1-3
20-069 Lublin
tel. 0 81 534 61 91
fax 0 81 534 61 92
www.eds-fundacja.pl
eds@eds-fundacja.pl

Spis treści

Wstęp 7

Znaczenie obywatelskiej edukacji 9

Rozdział 1

Prawa człowieka 11

Rozdział 2

Spółeczeństwo obywatelskie 35

Rozdział 3

Demokracja 85

Rozdział 4

Europa 165

Rozdział 5

Globalizacja, wielokulturowość i problemy globalne 193

Rozdział 6

Projekt 217

Akademi@ demokracji - obywatelskie i polityczne kształcenie młodzieży 245

Informacja o partnerach projektu 247

Wstęp

Szanowni Państwo,

oddajemy w Państwa ręce podręcznik do kształcenia politycznego i obywatelskiego młodzieży *Akademii@demokracji*. Podręcznik ten ma stanowić odpowiedź na takie problemy współczesnej Polski, jak małe zaangażowanie obywateli, zwłaszcza młodzieży w życie publiczne czy niska frekwencja wyborcza. Systematyczne i zorganizowane kształcenie polityczne i obywatelskie może dać szansę na zmianę tej sytuacji. Mamy nadzieję, że dzięki temu podręcznikowi możliwe będzie skuteczne przekazanie młodzieży wiedzy w zakresie funkcjonowania współczesnego państwa i społeczeństwa, nauczanie młodych ludzi umiejętności wpływania na kształt środowiska lokalnego czy szerzej - państwa, a także kształtowanie wśród nich świadomych postaw obywatelskich.

Podręcznik jest przeznaczony dla nauczycieli prowadzących zajęcia lekcyjne w szkołach ponadpodstawowych oraz dla osób prowadzących zajęcia w ramach nieformalnego kształcenia młodzieży (np. w ramach programów edukacyjnych prowadzonych przez organizacje pozarządowe).

Scenariusze zajęć zostały przygotowane przez zespół osób posiadających wieloletnie doświadczenie w zakresie politycznej i obywatelskiej edukacji młodzieży. Scenariusze zostały podzielone na sześć części poświęconych różnym tematom. Pierwsza część podręcznika dotyczy podstawowych praw człowieka. Poświęcona ona jest zarówno poszczególnym prawom (takim jak wolność zgromadzeń) i możliwościom ich ochrony, jak również zachęca do zastanowienia się nad pojęciem dyskryminacji czy konfliktami pomiędzy poszczególnymi prawami. Druga część poświęcona jest tematowi społeczeństwa obywatelskiego, wolontariatowi czy aktywności lokalnej. W części trzeciej znajdują się scenariusze dotyczące demokracji rozumianej jako ustrój polityczny, ale także gospodarce rynkowej czy roli mediów w demokracji. Część czwarta dotyczy funkcjonowania instytucji europejskich, ale także Europy rozumianej jako wspólnota wartości, jej wielokulturowości i przyszłości. Część piąta poświęcona jest współczesnym problemom globalnym, takim jak migracje, problemy demograficzne czy kurczące się zasoby naturalne. Wreszcie część szósta stanowi zestaw zajęć przedstawiających młodym ludziom metodę pracy projektowej oraz pomagających w przygotowaniu własnego projektu.

Wszystkie scenariusze przygotowane zostały w dwu wariantach czasowych: 45-minutowym (przeznaczonym głównie na potrzeby zajęć szkolnych) oraz 90-minutowym (przeznaczonym do prowadzenia zajęć pozalekcyjnych czy podczas zajęć organizowanych przez organizacje pozarządowe). Poszczególne scenariusze występujące w ramach każdej części podręcznika stanowią odrębną całość i zajęcia na ich podstawie mogą być przeprowadzane w oderwaniu od pozostałych zajęć. Wyjątek stanowi część VI - Projekt. Stanowi ona spójną całość a kolejne scenariusze wynikają z siebie i powinny być realizowane kolejno po sobie.

Do niniejszego podręcznika dołączona jest płyta DVD zawierająca elektroniczną wersję podręcznika oraz filmy nawiązujące tematyką do scenariuszy zajęć. Filmy te nie stanowią integralnej części scenariuszy, jednak można je wykorzystywać jako materiał pomocniczy podczas prowadzenia zajęć, jak również wyświetlać przy innych okazjach.

Mamy nadzieję, że podręcznik ten będzie użytecznym narzędziem w Państwa pracy i stanie się bodźcem do prowadzenia licznych zajęć w ramach politycznego i obywatelskiego kształcenia młodzieży.

Tomasz Różniak

Prezes Zarządu

Europejski Dom Spotkań - Fundacja Nowy Staw

Znaczenie obywatelskiej edukacji

W 1989 roku uzyskaliśmy możliwość kształtowania demokratycznego państwa. Wcześniej - w XX wieku - mogliśmy jako naród bardzo krótko korzystać z tej szansy w czasach II Rzeczypospolitej. Zbliży się dwudziestolecie III Rzeczypospolitej. Spieramy się w kwestii jej dotychczasowego bilansu. Jedni eksponują jej osiągnięcia, drudzy - porażki. Bez wątpienia stworzenie demokratycznego ustroju państwa trzeba zapisać po stronie sukcesów. Polski system polityczny ma wiele mankamentów, ale wbrew opinii wielu jego krytyków polska demokracja nie ma fasadowego charakteru. Kartka wyborcza zachowuje w nim prawdziwą i wielką moc. 4 czerwca 1989 roku, pomimo, że ówczesne wybory nie były całkowicie wolne, miał miejsce plebiscyt, po którym niemożliwe już było kontynuowanie rządów PZPR. Nadszedł wówczas czas wielkiej zmiany. W obecnym stuleciu kartka wyborcza wyniosła do władzy Leszka Millera, ale po czterech latach przyniosła sromotną klęskę jego partii. Wprowadziła (z pomocą Jarosława Kaczyńskiego) na salony władzy Andrzeja Leppera i środowisko LPR, ale także to ona wyrzuciła ich z parlamentu. Dała przyzwolenie na „rewolucję moralną” głoszoną przez PiS, ale też położyła jej kres, gdy obóz „rewolucji moralnej” dał się lepiej poznać. Za każdym razem wybory pociągały za sobą głębokie, rzeczywiste przemiany, chociaż nie zawsze idące w dobrym kierunku. Tutaj właśnie dotykamy najważniejszej sprawy. Demokracja jest ustrojem powszechnie uważanym w naszym kręgu cywilizacyjnym za najlepszy i w największym stopniu zgodny z prawami człowieka. Nie trzeba jednak wielkiej wiedzy o historii najnowszej i polityce, aby zauważyć, że w ramach ustroju demokratycznego można podejmować decyzje mądre i głupie, dalekowzroczne i bardzo krótkowzroczne, heroiczne i tchórzliwe, szlachetne i nikczemne. Demokracja stwarza jedynie szanse, iż naród - ogół obywateli, będzie podejmował decyzje rozsądne, służące dobru wspólnemu, ale nie daje żadnych gwarancji, że tak się stanie. Nigdy dość przypominania o tym, że w Niemczech na początku lat trzydziestych to właśnie kartka wyborcza wyniosła do władzy ugrupowanie, które zgotowało straszny los wielu milionom ludzi. Zdarza się także, że w ramach procedur demokratycznych obywatele dokonują wyborów w gruncie rzeczy tego samego politycznego produktu o niewysokiej jakości.

Demokracja jest ustrojem wymagającym. Funkcjonuje dobrze, gdy korzystają z niej rozumni, odpowiedzialni i wyedukowani obywatele zdolni do odczytywania dobra wspólnego, a także własnego dobrze pojętego interesu. Innymi słowy: do powodzenia demokracji potrzebne jest społeczeństwo obywatelskie. Wydaje się, że we współczesnej Polsce jest ono stosunkowo słabe. Świadczy o tym niska frekwencja wyborcza, ale także duża zmienność sympatii politycznych Polaków. Niech zaświadczy o tym jeden przykład. W 2001 roku wywodząca się z PZPR formacja polityczna uzyskała ponad 40% głosów. Cztery lata później dwie partie wywodzące się z tej formacji łącznie zaledwie przekroczyły 15% oddanych głosów. Tych wyników nie da się wytłumaczyć wyłącznie zmiennymi i burzliwymi wydarzeniami, jakie zaszły w Polsce w latach 2002-2005. Dojrzałe społeczeństwo obywatelskie nie zna takich ekstremalnych wahań sympatii politycznych. Aby je kształtować, a więc dać Polsce szanse, iż ustrój demokratyczny będzie dawał nam powód do satysfakcji i dumy, a nie frustracji i poczucia upokorzenia, trzeba przede wszystkim dwóch spraw: edukacji obywatelskiej i właściwego wyboru wartości, które są nam potrzebne w życiu publicznym. Za tą drugą sprawą podąży rozumny wybór ludzi i ugrupowań, w których chcielibyśmy widzieć naszych politycznych reprezentantów. Trzeba więc edukacji i poszukiwania dobra. Dlatego polecam inicjatywę Europejskiego Domu Spotkań - Fundacji Nowy Staw wydania publikacji *Akademi@ demokracji*, służącej budowaniu społeczeństwa obywatelskiego.

Aleksander Hall

Prawa człowieka

PIOTR SKRZYPCZAK

Scenariusz 1

Oko za oko. Historia i filozofia praw człowieka

Temat

Zajęcia przybliżają podstawowe pojęcia dotyczące koncepcji praw człowieka. Podczas zajęć osoby uczestniczące poznają filozofię i historię kształtowania się współczesnej koncepcji praw człowieka.

Cele zajęć

- zrozumienie procesu dochodzenia do współczesnej koncepcji praw człowieka
- poznanie kluczowych wydarzeń z historii praw człowieka
- omówienie i przedyskutowanie istotnych dla tworzenia się współczesnej koncepcji praw człowieka idei i wydarzeń

Czas zajęć

90 minut lub 45 w wersji skróconej

Metody

- praca z tekstem źródłowym
- praca w grupach
- dyskusja
- mapa mentalna (wersja dłuższa)

Potrzebne materiały

- powielone i porozcinane kartki z opisem wydarzeń, haseł i ich tłumaczeń - w ilości odpowiedniej do stworzenia kilku czteroosobowych grup (materiał pomocniczy nr 1)
- tablica z markerami
- kilka dużych arkuszy papieru (wersja dłuższa)

Materiały pomocnicze

- Marek Nowicki: Co to są prawa człowieka
(http://www.hfhrpol.waw.pl/pliki/MNowicki_CoToSa.pdf)
- Wiktor Osiatyński: Wprowadzenie do praw człowieka
(http://www.hfhrpol.waw.pl/pliki/WOsiatyński_HistIFilo.pdf)

Najważniejsze pojęcia

- prawa człowieka

Przebieg zajęć

wersja krótsza

1. Przywitaj uczestników i uczestniczki. Powiedz, że podczas zajęć dowiedzą się co to są i w jaki sposób powstawała współczesna koncepcja praw człowieka. (1 min)
2. Powiedz, że za chwilę stworzą grupy. Wyjaśnij, że każda grupa dostanie karty z nazwiskami, cytatai, nazwami dokumentów i przesłaniem. Poproś grupy, aby przeczytały wszystkie fragmenty a następnie postarały się połączyć poszczególne karty tak, żeby powstały kompelety zawierające po trzy elementy: osobę/dokument - cytat - przesłanie. (4 min)
3. Podziel osoby uczestniczące na 4-5 osobowe grupy. Rozdaj grupom porozcinane kartki (materiał pomocniczy nr 1). (8 min)
4. Narysuj na tablicy oś czasu. Poproś osoby z każdej grupy by podeszły i nakleiły na tablicy we właściwym miejscu jeden komplet. Grupy mogą podchodzić kolejno i doklejać to, czego poprzednie grupy nie nakleiły. (5 min)
5. Wspólnie sprawdźcie, czy kartki zostały prawidłowo połączone i umieszczone w odpowiednim miejscu. (2 min)
6. Poproś grupy, aby kolejno spróbowały omówić każdy z zapisów. Zapytaj, czy widzą jakikolwiek związek z pojęciem „prawa człowieka”. Zapytaj, jak rozumieją podawane słowa. Zapisz padające hasła. (10 min)
7. Rozpocznij dyskusję na temat procesu kształtowania się współczesnej koncepcji praw człowieka. Zapytaj, czy na podstawie zaprezentowanych stwierdzeń można spróbować stworzyć własną, odpowiadającą współczesnym wyzwaniom definicję praw człowieka? (15 min)

UWAGA!

Podczas dyskusji należy podkreślić ważne etapy:

- ustalenie ogólnych zasad obowiązujących WSZYSTKICH (oczywiście rozumienie słowa WSZYSCY początkowo zarezerwowane było jedynie dla mężczyzn, którzy należeli do wyższych warstw społeczeństwa);
- koncepcje mówiące o tym, że WSZYSCY są równi (początkowo tylko teoretycznie);
- zmianę postrzegania roli władzy - nie jako wszechmocnej i wszechwiedzącej, ale pochodzącej od ludu i mającej realizować jego interesy;
- wprowadzenie coraz większej kontroli władzy
- powstanie kluczowych dokumentów czy konstytucji zawierających katalogi praw człowieka (przykładem może być Deklaracja Niepodległości USA, Powszechna Deklaracja Praw Człowieka czy Konstytucja RP);
- II wojnę światową - wydarzenie, które zapoczątkowało stworzenie współczesnej koncepcji ochrony praw człowieka polegającej na obniżeniu suwerenności państw kosztem ochrony praw jednostki - prawo społeczności międzynarodowej do ingerencji w działalność państwa, które narusza prawa człowieka (Powszechna Deklaracja Praw Człowieka) i pomysł na nowy porządek - prawa człowieka są ważniejsze od suwerenności państw;
- trudny proces wprowadzania idei w życie - praktyka nie jest prosta - oprócz szczytnych idei na funkcjonowanie świata i poszczególnych państw wpływ mają np. polityka i gospodarka, które często poświęcają idee w imię innych interesów;
- kolejne obszary kładące nacisk na upodmiotowienie jednostki - rozumienie równości jako prawa do realizacji swoich własnych aspiracji (prawa kobiet, mniejszości seksualnych, osób niepełnosprawnych, starszych).

Przebieg zajęć

wersja krótsza

Zadbaj, aby na tablicy pojawiły się pojęcia: równość, relacja jednostka - władza, prawa niezbywalne, prawa przyrodzone, prawa uniwersalne/powszechne.

Definicja może być skonstruowana np. tak:

Prawa człowieka są:

- niezbywalne
- powszechne
- dotyczą relacji jednostka - państwo/władza
- pomagają chronić słabą jednostkę przed silnym państwem

W zrozumieniu relacji opisywanych przez koncepcję praw człowieka pomóc może rysunek pokazujący, jakie relacje zachodzą w społeczeństwie i które z nich nazywane są prawami człowieka (zaznaczone na pomarańczowo/szaro). *Rys. w załączniku nr 2*

Podkreśl, że relacje między ludźmi czy grupami nie należą do relacji opisywanych jako prawa człowieka. Zaznacz, że wyrządzenie krzywdy jednostce przez jednostkę może być rozpatrywane w kontekście praw człowieka jedynie jako zaniechanie wypełniania swojej roli przez władzę, np. złe funkcjonowanie policji a co za tym idzie niezapewnienie jednostkom prawa do bezpieczeństwa.

8. Podziękuj za uczestnictwo w zajęciach. (2 min)

wersja dłuższa

1. Poproś osoby uczestniczące, żeby podawały wszystkie pojęcia, które kojarzą im się z prawami człowieka. Zapisuj na tablicy. (15 min)

UWAGA!

Postaraj się aby na tablicy znalazły się pojęcia należące do różnych kategorii:

- instytucje (Trybunał Praw Człowieka, sąd, parlament, itp.)
- ochrona/łamanie praw człowieka
- dokumenty (Powszechna Deklaracja Praw Człowieka, konstytucja, itp.)
- państwa (możesz pozwolić np. na wymienianie państw, które znane są z łamania praw człowieka oraz z tych, które słyną z ich ochrony)
- organizacje (międzyrządowe, np. ONZ, UE; pozarządowe, np. Amnesty International)
- jednostka
- grupy jednostek
- poszczególne prawa i wolności człowieka

2. Spróbujcie wspólnie stworzyć mapę mentalną tego pojęcia (najlepiej na kilku połączonych ze sobą dużych arkuszach papieru). Na środku napisz w kole pojęcie „prawa człowieka”. Następnie starając się systematyzować zapisane wcześniej pojęcia, umieszczaj je kolejno na planszy. Dopisuj uwagi, komentarze, powiązania. (20 min)

Przebieg zajęć

wersja dłuższa

UWAGA!

Postaraj się doprowadzić do zaznaczenia kilku paradoksów, np:

- zaznacz, które państwa łamią prawa człowieka a następnie zaznacz, które je chronią – zwróć uwagę, by te same nazwy pojawiły się w obu grupach
- zapytaj kto odpowiada za łamanie praw człowieka a następnie zapytaj kto odpowiada za ich ochronę - powinny w obu wypadkach pojawić się te same określenia
- zadбай aby w czytelny sposób zaznaczyć występujące pomiędzy różnymi podmiotami relacje i zaznaczyć, które dotyczą praw człowieka.

3. Zapytaj, czy osoby uczestniczące zauważyły pojawiające się paradoksy. Jak można wytłumaczyć, że za łamanie praw człowieka odpowiadają państwa, które bardzo często aktywnie włączają się w ich ochronę. Zapytaj, jakie i czyje interesy mogą wpływać na rzeczywistą sytuację praw człowieka. Postaraj się dopisać/dorysować te podmioty.

Podsumuj, mówiąc, że problematyka związana z przestrzeganiem praw człowieka jest niezwykle złożona i trudna. Zaznacz, że nawet najbardziej wzniosłe i piękne idee trudno jest wprowadzić w życie, zwłaszcza jeśli są to idee mówiące o tym, że szanujemy zdanie, wartości, przekonania innych ludzi. (8 min)

UWAGA!

Sporządzona w ten sposób mapa mentalna może być używana podczas kolejnych zajęć. Można ją traktować jako przypomnienie wcześniej omawianych kwestii, a także twórczo rozwijać.

4. Podziękuj za uczestnictwo w zajęciach. (2 min)

Scenariusz 1

Materiał pomocniczy nr 1

Instrukcja dla każdej z grup.

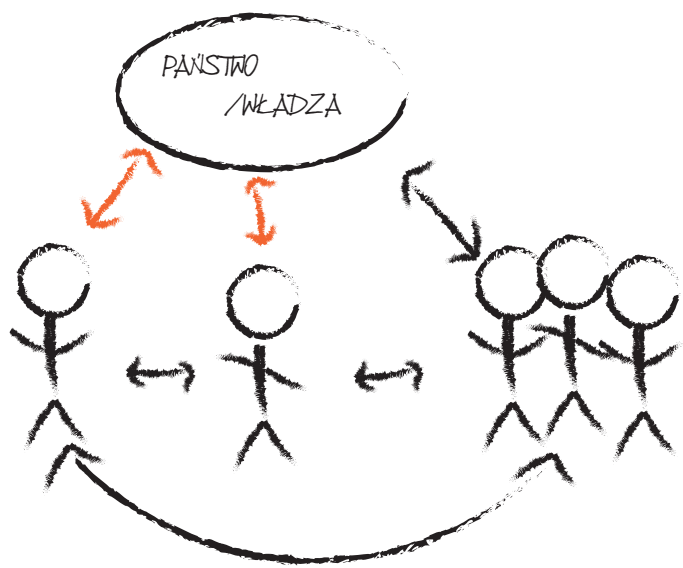
Połączcie kartki tak, by mieć osiem kompletów.

Osoba lub dokument	Cytat	Przesłanie
Hammurabi (1792-1750 r. p.n.e.)	<i>Jeśli obywatel wybił oko jednemu z obywateli, należy wybić jego oko.</i>	Ustalenie jednakowych, znanych wszystkim, zasad. To nie władca podejmuje decyzję, ale zapis kodeksu. Nie oznacza to jednak, że kodeks Hammurabiego wprowadzał równość między ludźmi - prawa niewolników były zdecydowanie mniejsze niż obywateli.
Osoba lub dokument	Cytat	Przesłanie
Zygmunt II August (1520-1572)	<i>Nie jestem królem waszych sumień.</i>	Król ma olbrzymią władzę nad swoimi poddanymi. Jednak są takie obszary, w które nie powinien ingerować, np. w wyznawaną religię. Cytowane zdanie miało szczególne znaczenie, gdyż wypowiedział je sam król.
Osoba lub dokument	Cytat	Przesłanie
Deklaracja Niepodległości Stanów Zjednoczonych (4.07.1776)	<i>Uważamy za oczywiste następujące prawdy: że wszyscy ludzie stworzeni zostali równymi, że Stwórca obdarzył ich pewnymi nienaruszalnymi prawami, że do praw tych należy życie, wolność i swoboda ubiegania się o szczęście, że dla zabezpieczenia tych praw wyłonione zostały wśród ludzi rządy, których sprawiedliwa władza wywodzi się ze zgody rządzonych, że zawsze, gdy jakaś forma rządu uniemożliwia osiągnięcie tych celów, naród ma prawo taki rząd zmienić lub obalić i powołać nowy, opierając go na takich zasadach i organizując jego władzę w taki sposób, jaki naród ten uzna za najbardziej odpowiedni dla osiągnięcia bezpieczeństwa i szczęścia.</i>	Każdy obywatel ma prawo za pomocą własnej pracy osiągnąć szczęście. To ma być jego zasługą, nie państwa. Państwo jest powoływane przez obywateli po to, żeby realizowało ich potrzeby. Jeśli władza nie wypełnia swoich powinności, lud ma obowiązek ją obalić.
Osoba lub dokument	Cytat	Przesłanie
Henri Dunant (1828 - 1910) pod wpływem tego, co zobaczył po zakończeniu krwawej bitwy pod Solferino 29 czerwca 1859	<i>Tutti fratelli - wszyscy jesteśmy braćmi</i>	Nieważne po której stronie konfliktu stała ofiara - należy jej pomóc, bo jest człowiekiem. Pomoc jakiegokolwiek ofierze wojny, niezależnie od zaangażowania się po którejś ze stron konfliktu.

Osoba lub dokument	Cytat	Przesłanie
Powszechna Deklaracja Praw Człowieka (10.12.1948)	Każdy człowiek posiada wszystkie prawa i wolności zawarte w niniejszej Deklaracji bez względu na jakiejkolwiek różnice rasy, koloru, płci, języka, wyznania, poglądów politycznych i innych, narodowości, pochodzenia społecznego, majątku, urodzenia lub jakiegokolwiek innego stanu.	Od suwerenności państw ważniejsze są prawa i wolności jednostki, które posiada każdy człowiek. Społeczność międzynarodowa powinna interweniować tam, gdzie władza narusza podstawowe prawa i wolności zawarte we wspólnie opracowanym i uchwalonym katalogu.
Osoba lub dokument	Cytat	Przesłanie
Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (1997)	Przyrodzona i niezbywalna godność człowieka stanowi źródło wolności i praw człowieka i obywatela. Jest ona nienaruszalna, a jej poszanowanie i ochrona jest obowiązkiem władz publicznych.	Praw człowieka nie odstaje się od władzy - prawa człowieka należą się mu po prostu dlatego, że jest człowiekiem. Są przyrodzone. Władza nie może ich odebrać.
Osoba lub dokument	Cytat	Przesłanie
Colin Powell, generał, w latach 2001 - 2005 szef amerykańskiej dyplomacji.	Guantánamo stało się ogromnym problemem. Gdyby to tylko ode mnie zależało, zamknąłbym obóz nawet nie jutro, ale już dziś po południu.	Amerykanie stworzyli w bazie wojskowej w Zatoce Guantánamo na Kubie miejsce przetrzymywania dla osób schwytanych podczas „wojny z terroryzmem”. Ponieważ znajduje się ona poza terytorium USA, uznali, że nie obowiązuje tam prawo międzynarodowe. Przetrzymywali tam i przesłuchiwali (często dopuszczając się tortur) osoby podejrzane o terroryzm. Jest to naruszenie praw człowieka. Człowiekowi przysługuje prawo do bezstronnego, niezawisłego sądu niezależnie od tego gdzie i pod jaką jurysdykcją się znajduje.

Scenariusz 1

Materiał pomocniczy nr 2

Scenariusz 2

Proces czyli testujemy prawa człowieka

Temat

Podczas zajęć uczniowie i uczennice symulując sądowy proces poznają „na własnej skórze” kilka praw i wolności człowieka.

Cele zajęć

- praktyczne poznanie funkcjonowania praw człowieka
- dostarczenie wiedzy na temat istoty kilku fundamentalnych praw i wolności człowieka
- poznanie tekstu Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka (wersja dłuższa)

Czas zajęć

90 minut lub 45 w wersji skróconej

Metody

- praca z tekstem
- praca w grupach
- dyskusja
- symulacja

Potrzebne materiały

- wydrukowany i powielony tekst Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka (np. z http://pl.wikisource.org/wiki/Powszechna_Deklaracja_Praw_Czlowieka)
- powielone i wycięte karty z rolami dla każdej grupy
- powielone i wycięte karty z poleceniami dla każdej grupy
- taśma malarska (do zaklejenia ust)

Materiały pomocnicze

- Marek Nowicki: Co to są prawa człowieka (http://www.hfhrpol.waw.pl/pliki/MNowicki_CoToSa.pdf)
- Wiktor Osiatyński: Wprowadzenie do praw człowieka (http://www.hfhrpol.waw.pl/pliki/WOsiatynski_HistIFilo.pdf)

Przebieg zajęć

wersja krótsza

1. Przywitaj uczestników i uczestniczki warsztatu. Powiedz, że na zajęciach spróbujecie rozwiązać pewien problem. (3 min)

2. Przeczytaj tekst:. (4 min)

Do Polski rafta grupa uchodźców. Pochodzą z państwa, w którym trwa wojna domowa. Uciekli, żeby ratować życie. Trafili w ręce ludzi, którzy obiecali im, że przewiozą ich w jakieś bezpieczne miejsce. Zabrali im wszystkie pieniądze i wsadzili do ciężarówki. Po kilku dniach jazdy w nieznanym kierunku wysadzili ich w lesie. Złapała ich straż graniczna. Okazało się, że są w Polsce. Trafili do Obozu dla Uchodźców. Chcą zostać w Polsce do czasu, kiedy w ich kraju skończy się wojna i będą mogli bezpiecznie wrócić. Są gotowi pracować, żeby zarobić na swoje utrzymanie.

Władze mówią, że Polski nie stać na pomoc uchodźcom i chcą ich wydalić do ich kraju. Obecnie siedzą w obozie dla uchodźców (byłe koszary), w nieogrzewanych barakach, w fatalnych warunkach, karmieni są starym chlebem i wodą. Nie mają dostępu do lekarza ani żadnej osoby, która chciałaby im pomóc. Nie wiedzą, co się z nimi stanie.

Poproś osobę z grupy, żeby opowiedziała własnymi słowami historię uchodźców. Upewnij się, że wszystkie osoby zrozumiały, co się stało.

3. Powiedz, że za chwilę wcielicie się w różne role, a następnie odbędzie się proces sądowy. Podziel osoby uczestniczące na 4 grupy: uchodźców, demonstrantów, ekspertów, sędziów. Rozdaj im karty z rolami i poproś, żeby przygotowali się do akcji. Rozdaj kartki i markery. (8 min)

4. Kiedy wszystkie grupy będą gotowe, rozdaj im karty z poleceniami i daj chwilę na przygotowanie się do akcji. (5 min)

5. Zaaranżujcie odpowiednio salę. Zróbcie miejsce dla sądu, uchodźców, ekspertów i demonstrantów. Odegrajcie scenę sądu. (5 min)

6. Po odczytaniu wyroku, poproś przedstawicieli/lki grup, by opisały, jak się czuły/li w danej sytuacji. Jakie towarzyszyły im emocje? (5 min)

7. Poproś, żeby w swoich grupach spróbowali określić, jakie prawa zostały naruszone. Porpos, żeby zanotowali na kartkach. (5 min)

8. Wspólnie wypiszcie prawa człowieka, które zostały naruszone. (5 min)

UWAGA!

Powinno się znaleźć:

- wolność słowa
- prawo do bezpieczeństwa
- wolność zgromadzeń
- prawo do azylu/wyboru miejsca zamieszkania
- prawo do opieki medycznej
- prawo do sądu
- i inne

9. Podziękuj za zaangażowanie.

Przebieg zajęć

wersja dłuższa

Po zakończeniu wersji pierwszej

1. Rozdaj grupom tekst Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka i poproś, żeby odnaleźli prawa, które zostały naruszone. (25 min)
2. Na tablicy spiszcie wszystkie wynotowane przez grupy prawa. Zapytaj czy to, że nie wszystkie prawa człowieka znalazły się na tablicy oznacza, że są one mniej ważne? (15 min)

UWAGA!

Ważne, żeby osoby uczestniczące rozumiały, że nie da się stworzyć hierarchii praw człowieka - każde z praw w danej sytuacji, dla określonej jednostki może być najważniejsze. Jako przykład możesz podać nazwisko Ryszarda Siwca, który spalił się w proteście przeciwko interwencji wojsk PRL w Czechosłowacji w 1968 r., mimo, że miał pracę, jedzenie, mieszkanie, czuł się bezpiecznie. Ryszard Siwiec wybrał wolność słowa (bo tylko dokonując samospalenia, jego krzyk mógł zostać usłyszany), niż zapewnienie sobie praw socjalnych i bezpieczeństwa.

3. Na zakończenie, zainteresowanym, podaj link do strony z tekstami Marka Nowickiego i Wiktora Osiatyńskiego:

- Marek Nowicki: Co to są prawa człowieka
(http://www.hfhrpol.waw.pl/pliki/MNowicki_CoToSa.pdf)
- Wiktor Osiatyński: Wprowadzenie do praw człowieka
(http://www.hfhrpol.waw.pl/pliki/WOsiatynski_HistIFilo.pdf)

Scenariusz 2

Materiał pomocniczy nr 1

karty z rolami

UCHODŹCY Macie stanąć przed sądem, żeby opowiedzieć o swojej sytuacji. Przygotujcie swoje wystąpienie na piśmie (nie więcej niż pół strony).	DEMONSTRANCI Zamierzacie zaprotestować przeciwko odesłaniu uchodźców do ich kraju. Przygotujcie hasła i zróbcie z nich transparenty, które będziecie chcieli pokazać przed sądem.
EKSPERCI OD PRAW CZŁOWIEKA Dowiedzieliście się o sytuacji uchodźców. Macie bronić ich praw przed sądem. Przygotujcie mowę przed sądem (nie więcej niż pół strony).	SĄD Sąd ma rozpatrzyć sprawę uchodźców. Postarajcie się w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka znaleźć zapisy, które pomogą wam wydać właściwy wyrok.

Scenariusz 2

Materiał pomocniczy nr 2

karty z rolami

UCHODŹCY Przed sądem swoje przemówienie przeczytajcie tak, by każdy wyraz odczytany był wspak (np. zamiast „prawa” przeczytajcie „awarp”). Nie wolno wam powiedzieć nic więcej niż macie napisane na kartce.	DEMONSTRANCI Zacznijcie demonstrację. Jednak wcześniej weźcie taśmę i zaklejcie sobie usta. Nie wolno wam również wstawać z ławek i podnosić rąk wyżej niż na wysokość pasa.
EKSPERCI OD PRAW CZŁOWIEKA Zostaliście aresztowani. Nie wolno wam wstać z krzeseł, nawet na wyraźne polecenie sądu. Nie możecie także nic mówić	SĄD Wykonajcie dokładnie poniższą instrukcję. Nie wolno wam zmienić żadnego punktu. 1. Poproście reprezentanta uchodźców o podejście do mównicy i odczytanie swojego oświadczenia. 2. Poproście ekspertów o podejście do mównicy i przedstawienie argumentów na rzecz pomocy uchodźcom. Jeśli przez chwilę nikt nie podejdzie - przejdźcie do następnego punktu. 3. Na koniec, niezależnie od waszych wcześniejszych ustaleń, przeczytajcie: W imieniu Rzeczypospolitej Polskiej uznajemy, że z powodu braku jakichkolwiek zrozumiałych argumentów, braku opinii ekspertów oraz jakichkolwiek działań społecznych uchodźcy powinni zostać natychmiast odesłani do swojego kraju.

Scenariusz 3

Ścieżka czyli środki ochrony praw na poziomie krajowym i międzynarodowym

Temat

Zajęcia w przystępny sposób pozwalają zapoznać się ze środkami ochrony praw na poziomie krajowym i międzynarodowym.

Cele zajęć

- dostarczenie wiedzy na temat instytucji i procedur w dochodzeniu swoich praw na poziomie krajowym i międzynarodowym
- przećwiczenie w praktyce, w jaki sposób można dochodzić swoich praw.

Czas zajęć

90 minut lub 45 w wersji skróconej

Metody

- praca nad przypadkiem
- dyskusja
- praca z komputerem - wyszukiwanie informacji (wersja dłuższa)

Potrzebne materiały

- wycięte z dużych arkuszy papieru strzałki
- plansze z nazwami organizacji
- koła z etapami (załącznik 1)

Materiały pomocnicze

- kilka stanowisk komputerowych, w zależności od liczebności grup (wersja dłuższa)

Przebieg zajęć

wersja krótsza

UWAGA!

Przygotuj 18 plansz (kartek) z odpowiednimi opisami (patrz załącznik 1). Im większa powierzchnia i plastyczność plansz, tym lepszy uzyskamy efekt ćwiczenia.

1. Przywitaj grupę i powiedz, że będziecie wspólnie rozwiązywać pewien trudny problem. A przy okazji pobawicie się w układankę. (2 min)
2. Przygotowuj salę tak, by na podłodze można było ułożyć ścieżkę postępowania. Poproś osoby uczestniczące, żeby usiadły wokół. Połóż na podłodze planszę z napisem „nasz problem”. Rozłóż losowo pozostałe plansze (strzałki, koła) z napisami. Poproś, aby osoby uczestniczące zebrały się wokół i zapoznały się z zapisami. (8 min)
3. Kolejno odczytaj opis przypadku. Po każdej z części zrób przerwę prosząc osoby uczestniczące o wybranie i ułożenie w konkretnym miejscu odpowiednich strzałek i instytucji. (25 min)

UWAGA!

Poniżej znajduje się rozpisana właściwa ścieżka postępowania.

Część I

W wielkim mieście zebrała się grupa ludzi, która uznała, że św. Mikołaj istnieje naprawdę. Postanowili zorganizować przemarsz ulicami miasta na jego cześć. W określonym przez prawo terminie złożyli wszelkie dokumenty dotyczące organizacji marszu. Ku swojemu zdziwieniu trzy dni przed planowanym wydarzeniem otrzymali pismo z urzędu miasta z zakazem marszu. Prezydent miasta stwierdził, że „ich poglądy są absurdalne, więc nie ma sensu robić w mieście zamieszania”. Co możemy zrobić w takiej sytuacji, jakie mamy opcje, jakie instytucje mogą nam pomóc?

Dla osoby prowadzącej: tu powinny się znaleźć strzałki: „rezygnacja” oraz „pozew”, a następnie koło z „sądem I instancji”.

Część II

Sąd pierwszej instancji orzekł, że prezydent miał prawo odwołać naszą paradę.

Co możemy zrobić w takiej sytuacji, jakie mamy opcje, jakie instytucje mogą nam pomóc?

Dla osoby prowadzącej: tu powinny się znaleźć strzałki: „wyrok”, prostokąt „wygrana lub przegrana”, strzałka „apelacja” i „rezygnacja” oraz koło z „sądem II instancji”.

Część III

Sąd drugiej instancji utrzymał wyrok.

Co możemy zrobić w takiej sytuacji, jakie mamy opcje, jakie instytucje mogą nam pomóc?

Dla osoby prowadzącej: tu powinny się znaleźć strzałki: „wyrok”, „wygrana lub przegrana” „odwołanie do trybunału międzynarodowego”, „rezygnacja” oraz koło z „Trybunał Międzynarodowy”.

Przebieg zajęć

wersja krótsza

Część IV

Trybunał Międzynarodowy, po zapoznaniu się z przypadkiem stwierdził, że władza nie ma prawa decydować, czyje poglądy są „absurdalne” jeśli nie są wcześniej przez prawo nazwane i zakazane. Istotą wolność zgromadzeń jest prawo do wygłaszania publicznie jakichkolwiek poglądów, niezależnie od tego czy aktualnie sprawujące władze osoby je podzielają czy nie.

Jakie są konsekwencje takiego wyroku?

Dla osoby prowadzącej: tu powinny się znaleźć pole „wygrana lub przegrana”, strzałka „wskazania co ma zrobić państwo”, plansza „państwo”.

Część V

Państwo musiało wypłacić organizatorom marszu odszkodowanie i zmienić wewnętrzne zapisy prawa, by w przyszłości zabezpieczyć wolność zgromadzeń.

4. Podsumuj pracę pokazując istotę działania ponadpaństwowego systemu ochrony praw człowieka. Zaznacz, że jej siłą jest to, że to państwa same dobrowolnie zgadzają się, by o prawach ich obywateli decydował w sytuacjach konfliktowych międzynarodowy sąd lub trybunał. Podkreśl, że istotą współczesnej koncepcji praw człowieka jest to, że jednostki mogą skarżyć się na łamanie praw człowieka nie tylko do własnej władzy ale także do instytucji międzynarodowych.

Zaznacz, że ścieżka postępowania, którą stworzyli jest jedynie jedną z wielu możliwości jakie istnieją w realnym świecie. (10 min)

Przebieg zajęć

po zakończeniu wersji krótszej

1. Rozadaj osobom uczestniczącym kartki z nazwami kilku instytucji (Trybunał Praw Człowieka, Komitet Praw Człowieka, Trybunał Konstytucyjny, Rzecznik Praw Obywatelskich, Policja, Trybunał Sprawiedliwości, Sąd Najwyższy). Podziel osoby uczestniczące na grupy tak, by w każda zajęła się jedną instytucją. Poproś, by w internecie wyszukały kilka informacji o danej instytucji. Poproś, by zastanowiły się, na którym etapie postępowania można umieścić daną instytucję.

Zaznacz, że na jednym szczeblu mogą się znaleźć dwie lub więcej instytucji, do których można się zwrócić o pomoc. (25 min)

UWAGA!

Punkt 1. może być wykorzystany także jako praca domowa, która będzie kontynuowana na kolejnych zajęciach.

Przebieg zajęć

wersja dłuższa

2. Wspólnie umieśćcie omawiane instytucje na schemacie. Przeanalizujcie omawiany przypadek. (10min)

3. Przedstaw Wyrok Trybunału w Strasburgu w sprawie Parady Równości 2005 r. Osobom zainteresowanym zapisz link do opisu sprawy. (10 min)

- <http://www.hfhrpol.waw.pl/precedens/pl/aktualnosci/wyrok-trybunalu-w-strasburgu-w-sprawie-parady-rownosci.html>

ŚCIEŻKA POSTĘPOWANIA

1. Nasz problem
 - pozew
 - rezygnacja
2. Sąd I instancji
3. Wyrok
4. Wygrana lub przegrana (dalsza ścieżka od przegranej)
 - rezygnacja
 - apelacja
5. Sąd II instancji
6. Wyrok
7. Wygrana lub przegrana (dalsza ścieżka od przegranej)
 - rezygnacja
 - odwołanie do trybunału międzynarodowego
8. Trybunał międzynarodowy
9. Wyrok
10. Wygrana lub przegrana (dalsza ścieżka od wygranej)
 - wskazania co ma zrobić państwo
11. Państwo

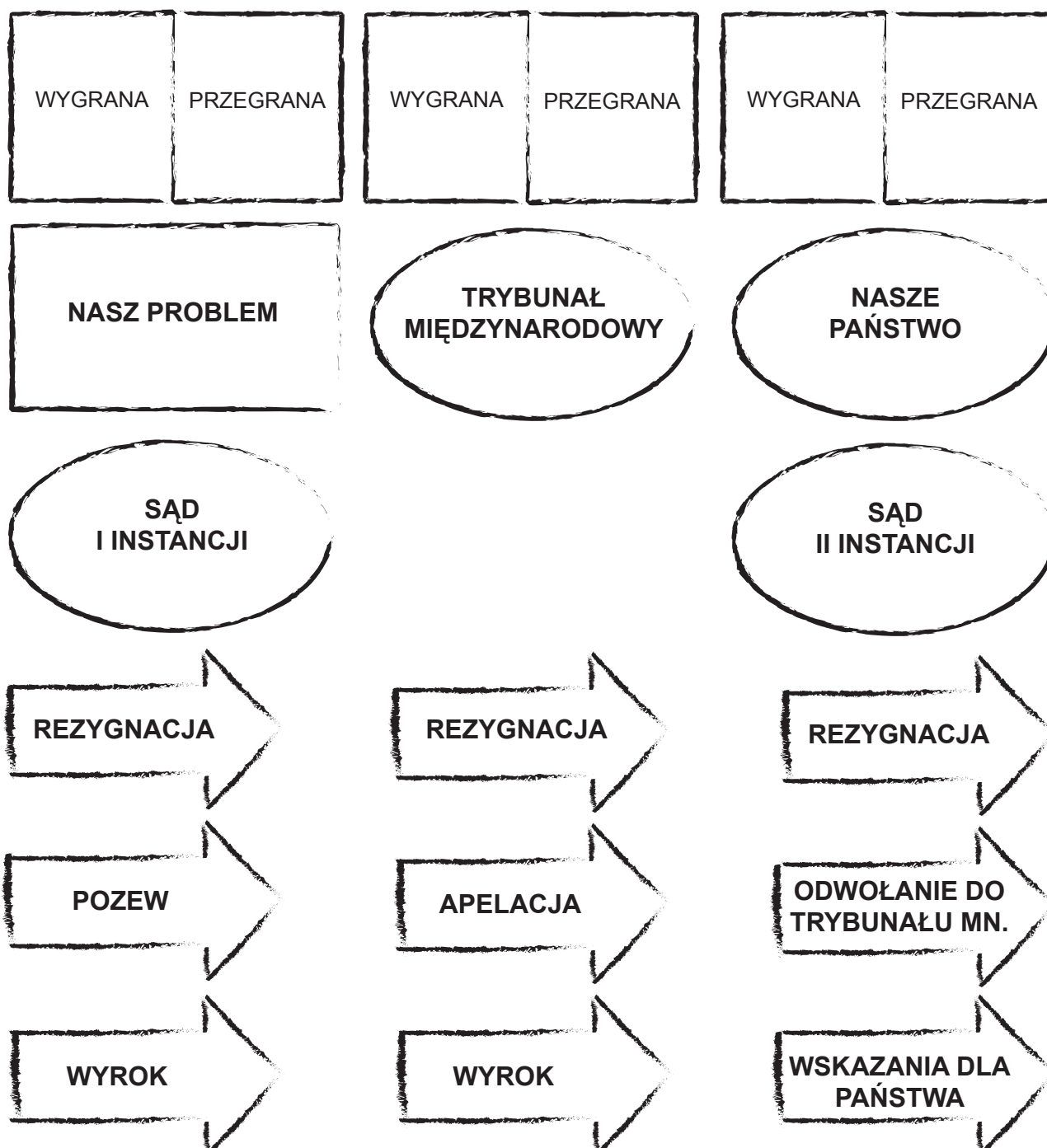
Należy przygotować 17 kartek, najlepiej formatu A3.

Z czterech należy wyciąć/narysować 4 kółka, 9 strzałek, 4 prostokąty.

W środkach należy wpisać odpowiednio:

- 4 kółka z napisami: Sąd I instancji, Sąd II instancji, trybunał międzynarodowy, Nasze państwo
- 3 prostokąty z napisem „Wygrana/przegrana”
- 1 prostokąt z napisem „Nasz problem”
- 3 strzałki z napisem „Rezygnacja”
- 1 strzałka z napisem „Pozew”
- 2 strzałki z napisem „Wyrok”
- 1 strzałka „Apelacja”
- 1 strzałka „Odwołanie do międzynarodowego trybunału”
- 1 strzałka „Wskazania co powinno zrobić państwo”

Poniżej zamieszczamy poglądowy schemat:

Scenariusz 4

Dłoń czyli przeciwdziałanie dyskryminacji

Temat

Podczas zajęć osoby uczestniczące dzięki odegranej na początku scenie poznają mechanizm dyskryminacji oraz uczą się, jak jej unikać.

Cele zajęć

- dostarczenie wiedzy na temat mechanizmu powstawania dyskryminacji
- uświadomienie złożoności problemu dyskryminacji
- poznanie prostego sposobu obrony przed stereotypami i dyskryminacją

Czas zajęć

90 minut lub 45 w wersji skróconej

Metody

- scenka
- dyskusja

Potrzebne materiały

- arkusze papieru i markery
- wydrukowany i kilkakrotnie powielony fragment tekstu Marka Nowickiego “Co to są prawa człowieka” dotyczący równości (http://www.hfhrpol.waw.pl/pliki/MNowicki_CoToSa.pdf) (wersja dłuższa)

Najważniejsze pojęcia

- dyskryminacja

Przebieg zajęć

wersja krótsza

UWAGA!

Aby ćwiczenie się udało, w grupie musi być przynajmniej trzech mężczyzn.

1. Poproś grupę, żeby usiadła w kole. (1 min)

2. Powiedz, że aby dobrze zacząć zajęcia, chcesz się jeszcze raz ze wszystkimi przywitać. Jeśli jesteś nauczycielem/nauczycielką i znasz już grupę, wyjaśnij, że zależy ci, aby te zajęcia nieco różniły się od innych więc zaczniecie nietypowo. (2 min)

3. Podejdź kolejno do wszystkich i przywitaj się z każdym/ą. Podaj rękę jedynie kobietom. Przy każdym z mężczyzn skłoń jedynie głowę. Ważne, żeby osoby uczestniczące zauważyły moment, kiedy nie wymieniasz uścisku z mężczyzną. Podczas rundki nie wchodź w żadne dyskusje. (2 min)

4. Po zakończeniu powitania poproś osoby uczestniczące, żeby powiedziały, czy zauważyły coś dziwnego podczas „powitania”. Poproś, aby osobno wypowiedziały się, kolejno, kobiety i mężczyźni. Zapytaj, czy któraś z osób poczuła się źle podczas tego ćwiczenia. Zapytaj, czy któraś z osób, widząc jak przebiega powitanie, poczuła odrobinę satysfakcji z tego „odwrócenia ról”. (5 min)

5. Aby zakończyć „powitanie”, podejdź do mężczyzn i im także podaj rękę. (2 min)

6. Przeprowadź burzę mózgów. Nie komentuj wypowiedzi. Nie rozpoczynaj dyskusji. (8 min)

Poproś osoby uczestniczące, żeby spróbowały podać kilka zasad, które dotyczą procesu witania się, a wynikają z kultury. Możliwe zapisy: mężczyzna nie podaje pierwszy ręki, kobietę całuje się w rękę, osoba starsza lub o wyższej pozycji pierwsza wyciąga rękę, mężczyźni witają się przez podanie ręki, a kobiety nie, itd.

7. Powieś na ścianie/zapisz na tablicy POTRZEBY/ODCZUCIA.

Zapisz to, co osoby uczestniczące czują w sytuacjach, kiedy są pomijane podczas powitania lub witają się z grupą swoich znajomych i nie wiedzą, jak przywitać się z kobietami.

Możliwe wpisy: zakłopotanie, wściekłość, radość, że nie muszę się ze wszystkimi ścisnąć, wstyd, poniżenie, itd. Podsumuj, mówiąc, że często jest tak, że stosujemy się do pewnych norm kulturowych nie wiedząc z czego wynikają i czemu służą. Przykładem może być podawanie ręki w sposób nie-dbały, kiedy osoba witająca się nie patrzy w oczy witanej. Efektem tego jest poczucie lekceważenia zamiast serdecznego przyjęcia. Często bezrefleksyjne podporządkowanie się normom kulturowym może powodować więcej szkody niż pożytku. Zaznacz jednak, że celem omawianego przypadku wcale nie jest zmuszenie wszystkich do podawania sobie rąk, ale głębsza refleksja na temat stosowania się do norm kulturowych. Na koniec podkreśl (najlepiej zaprezentuj), w jaki sposób mężczyzna może przywitać się z kobietą, nie naruszając norm kulturowych, nie podając jej ręki, jednocześnie wyrażając głęboki szacunek. (Podejdź do jednej z kobiet, stań przed nią, spójrz w oczy i skłoń głowę.) (10 min)

8. Zapytaj, które z zapisów są istotniejsze: czy te wynikające z kultury czy te, które wynikają z rzeczywistych potrzeb uczestników i uczestniczek należących do danej grupy? (5 min)

9. Przeczytaj kilka wypowiedzi. (3 min)

Ania: *Zawsze wkurzało mnie jak przychodzi koleś i wita się tylko ze facetami, a na dziewczyny, które między nimi stoją nawet nie spojrzy.*

Piotr: *Kiedy przychodziłem pod salę ćwiczeń i spotykałem znajomych zawsze wolałem z daleka powiedzieć ogólnie wszystkim „cześć” niż witać się tylko z kolegami. Podawanie ręki dziewczynom budziło z jednej strony ich zdziwienie i lekki opór, a z drugiej, było dla mnie sporym wysiłkiem emocjonalnym. Kiedy jednak zdecydowałem się przełamać i zacząłem witać się po prostu ze wszystkimi, niezależnie od płci zauważyłem, że dziewczyny bardzo ten zwyczaj polubiły.*

Przebieg zajęć

wersja krótsza

Tomek: *Nie podaję ręki dziewczynom, bo rodzice zawsze mówili, że dobrze wychowany mężczyzna nie wyciąga ręki pierwszy.*

Kaśka: *Dziwi mnie ta „uprzejmość”, która polega tylko na „niepodawaniu ręki”, a jednocześnie nie przeszkadza w opowiadaniu seksistowskich dowcipów, również przy koleżankach.*

9. Zaprezentuj definicję dyskryminacji (5 min)

DYSKRYMINACJA - nieracjonalne i nieproporcjonalne różnicowanie ludzi.

Zapytaj, czy w omawianej sytuacji może zaistnieć problem dyskryminacji?

Ważne, żeby zostały wyjaśnione pojęcia:

- *różnicowanie* - czyli nierówne traktowanie, gdzie równość dotyczy zapewnienia ludziom możliwości realizowania potrzeb - równych - nie znaczy identycznych, gdyż każda jednostka ma inną pozycję startową, inne aspiracje i potrzeby;
- *nieracjonalne* - czyli takie, które nie mają opartego na wiedzy uzasadnienia, a wynikają ze stereotypów czy niewiedzy;
- *nieproporcjonalne* - czyli takie, gdzie zastosowane ograniczenie praw jest albo zbyt wielkie lub za małe w odniesieniu do celu.

10. Na koniec podkreśl, że niepodanie ręki nie musi być przykładem na dyskryminację ze względu na płeć, jednak może nim być, jeśli zostaną spełnione wszelkie przesłanki wynikające z definicji.

(2 min)

Przebieg zajęć

wersja dłuższa

1. Poproś o przeczytanie fragmentu tekstu Marka Nowickiego. (10 min)

2. Zapytaj, jakie rozumienie pojęcia równość można by wypisać. Zapiszcie je na tablicy. Ustalcie, które z nich jest najbliższe współczesnej koncepcji praw człowieka. (5 min)

3. Skupcie się na zaprzeczeniu pojęcia równość. Zapytaj z czego może wynikać, znane już z definicji dyskryminacji „nieracjonalne różnicowanie ludzi”? Wprowadź pojęcie stereotypu jako jednostronnego, uproszczonego, opartego na niesprawdzonych informacjach obrazie pewnej zbiorowości.

Zapytaj dlaczego nawet „najlepszy” naszym zdaniem stereotyp jest krzywdzący? Jako przykład możesz podać stereotyp, mówiący o tym, że Polacy są gościnni. Zapytaj, jak się będzie czuł ktoś, kto nie ma ochoty na ciągle odwiedziny gości z zagranicy. (5 min)

4. Stwórz cztery grupy i poproś, żeby odpowiedziały sobie różne wydarzenia, podczas których kogoś potraktowano w gorszy sposób niż innych. Poproś, by każda grupa wybrała jedną, najciekawszą opowieść. Wspólnie zastanówcie się, czy przedstawiona sytuacja była racjonalnym czy opartym na stereotypie działaniem. (18 min)

5. Zastanówcie się wspólnie, co może pomóc w podejmowaniu racjonalnych a nie stereotypowych decyzji? (5 min)

6. Na zakończenie podkreśl, że tym, co może nas ochronić przed dyskryminacją, posługiwaniem się stereotypami jest myślenie oraz sięganie do wiarygodnych, sprawdzonych, opartych na faktach a nie na przesądach danych. Zaznacz, że takie postępowanie jest trudniejsze, bo wymaga więcej wysiłku niż zwykle posługiwanie się stereotypami, ale niesie za sobą pozytywne skutki - swoim słowem czy zachowaniem nie sprawimy nikomu przykrości. (2 min)

Scenariusz 5

Moje - Twoje czyli konflikty praw

Temat

Podczas zajęć osoby uczestniczące w praktyce próbują poradzić sobie z konfliktami pomiędzy prawami człowieka.

Cele zajęć

- przedyskutowanie i poznanie zasady ograniczeń praw człowieka
- zrozumienie sensu i konieczności stosowania ograniczeń praw człowieka

Czas zajęć

90 minut lub 45 w wersji skróconej

Metody

- praca w grupach
- praca z przypadkami
- dyskusja

Potrzebne materiały

- powielone i porozcinane kartki z opisem wydarzeń, haseł i ich tłumaczeń - w ilości odpowiedniej do stworzenia kilku czteroosobowych grup (materiał pomocniczy nr 1)
- tablica z markerami
- kilka dużych arkuszy papieru (wersja dłuższa)

Materiały pomocnicze

- powielone i porozcinane karty z przypadkami
- powielone teksty Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka
(np. z http://www.unic.un.org.pl/prawa_czlowieka/dok_powszechna_deklaracja.php)

Przebieg zajęć

wersja krótsza

1. Przywitaj uczniów i uczennice i powiedz, że będziecie wspólnie rozwiązywać trudne problemy. A przy okazji pobawicie się w układankę. (2 min)
 2. Podziel osoby uczestniczące na 4 grupy. Każdą podziel na pół i daj po jednej karcie z danym przypadkiem (materiał pomocniczy 1). (3 min)
 3. Poproś osoby uczestniczące, żeby przedyskutowały opisane sytuacje i przygotowały argumentacje w swojej obronie. (10 min)
 4. Poproś, żeby strony konfliktu spróbowały się dogadać. (10 min)
 5. Poproś, żeby każda z grup ustaliła, czy zachodzi konflikt praw człowieka i jeśli tak, to określiła których. (5 min)
 6. Poproś reprezentantów każdej z grup o przedstawienie sytuacji i wyników pracy. (5 min)
 7. Wspólnie zastanówcie się, czy można ograniczać prawa człowieka i jeśli tak, to w jakich okolicznościach. (5 min)
 8. Podsumuj mówiąc, że prawa człowieka mogą być ograniczane, jednak to ograniczenie powinno być wcześniej przez prawo przewidziane, powinno być czasowe i jego zastosowanie powinno być efektem troski o przestrzeganie innego prawa, z którym jest w konflikcie.
- Możesz także przeczytać art. 29 par. 2 Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka (*W korzystaniu ze swoich praw i wolności każdy człowiek podlega jedynie takim ograniczeniom, które są ustalone przez prawo wyłącznie w celu zapewnienia właściwego uznania i poszanowania praw i wolności innych i w celu uczynienia zadość słusznym wymogom moralności, porządku publicznego i powszechnego dobrobytu w demokratycznym społeczeństwie.*).
- Podkreśl także, że istnieją także takie prawa, których ograniczać nie można: zakaz tortur, zakaz niewolnictwa oraz zasada, że prawo nie działa wstecz. (5 min)

wersja dłuższa

Po punkcie 6 zrób 5 minut przerwy a następnie przeprowadź następujące punkty:

7. Rozdaj grupom (tym samym co wcześniej) tekst Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka i poproś, żeby ją przeczytały. Następnie poproś, żeby grupy odnalazły konkretne zapisy dotyczące praw człowieka dotyczące problemów poruszanych w ich przypadkach. (15 min)
8. Poproś, żeby osoby uczestniczące, w grupach, spróbowały ustalić, jakie zasady, czyje interesy powinny przeważać w każdym z omawianych przypadków, a następnie postarajcie się doprowadzić do ugody. (10 min)
9. Poproś osoby reprezentujące grupy o zaprezentowanie efektów pracy. Sprawdźcie, czy poprzednie zapisy pokryły się z treścią dokumentu. Jeśli tak, zaznacz, że prawa człowieka wynikają z rzeczywistych potrzeb, dlatego tak łatwo daje się je nazwać. (15 min)
10. Wspólnie zastanówcie się, czy można ograniczać prawa człowieka i jeśli tak, to w jakich okolicznościach. (5 min)
11. Podsumuj mówiąc, że w prawa człowieka mogą być ograniczane, jednak to ograniczenie powinno być wcześniej przez prawo przewidziane, powinno być czasowe i jego zastosowanie powinno być efektem troski o przestrzeganie innego prawa, z którym jest w konflikcie. Możesz także przeczytać art. 29 par. 2 PDPCz. Podkreśl także, że istnieją także takie prawa, których ograniczać nie można: zakaz tortur, zakaz niewolnictwa oraz zasada, że prawo nie działa wstecz. (5 min)

Scenariusz 5

Material pomocniczy nr 1

karty z rolami

GRUPA I

BĘBNI

Od wielu lat wraz z grupą przyjaciół gracie na bębnach. Co roku organizujecie wesoły przemarsz przez swoją miejscowość. W tym roku, z okazji 10-lecia waszej grupy, chcecie nieco zmodyfikować swoje plany i zrobić przemarsz nocą, ok. godziny 23 z finałem o północy. Wiecie, że mieszkańcy osiedla nie chcą się na to zgodzić.

MIESZKAŃCY OSIEDLA

Bębniarze chcą zorganizować nocny przemarsz. Pracujecie w urzędach. Wstajecie o 6 rano, żeby być na 7 w pracy. Chodzicie spać o 22. Przygotowujecie protest przeciwko planom bębniarzy.

GRUPA II

PUBLICYŚCI

Jesteście dziennikarzami, którzy od lat opisują sytuację polityczną w waszym kraju. Dowiedzieliście się, że wasz premier i jego partia chcą wejść w koalicję z organizacją skrajnie prawicową. Piszecie ostry tekst o tym, że sprzyjają faszystom.

POLITYCY

Nie jesteście nowicjuszami i wiecie, że polityka to ostra walka. Wiecie, że aby utrzymać władzę, musicie często wchodzić w trudne koalicje. Nie jesteście ugrupowaniem faszystowskim. Składacie pozew przeciwko dziennikarzom, za to, że nazwali was faszystami.

GRUPA III

RODZINA KRÓLEWSKA

Jesteście dziećmi króla. Wciąż dziennikarze was obserwują. Ostatnio zobaczyliście w jednym z brukowców zdjęcia pokazujące, jak bawicie się ze swoimi dziećmi we własnym domu. Wnosicie sprawę do sądu.

SZEFOSTWO GAZETY

Pracujecie w poczytnym magazynie plotkarskim. Udało wam się właśnie zatrudnić świetnego fotoreportera, który przyniósł wam rewelacyjne zdjęcia dotyczące codziennego życia przyszłej królowej. Publikujecie je.

GRUPA IV

DYREKCJA SZKOŁY

W związku z coraz liczniejszymi przypadkami przemocy występującymi na terenie kierowanej przez was szkoły postanawiacie zainstalować monitoring we wszystkich salach, korytarzach, toaletach (z wyłączeniem kabin).

UCZNIOWIE

Dyrekcja waszej szkoły chce zainstalować na jej terenie olbrzymią sieć kamer, które obejmą swoim zasięgiem wszystkie pomieszczenia. Nie chcecie się na to zgodzić.

Spółeczeństwo obywatelskie

ANNA KLIMOWICZ

Scenariusz 1

Czym jest społeczeństwo obywatelskie?

Temat

Osoby uczestniczące zastanawiają się nad różnicami pomiędzy sposobem sprawowania władzy w państwie totalitarnym i demokratycznym. Poznają historię powstania terminu „społeczeństwo obywatelskie” i próbują stworzyć definicję tego pojęcia. Zastanawiają się, w jaki sposób obywatele mogą współuczestniczyć w życiu swojego państwa, co stymuluje ich aktywność. Dowiadują się, czym różni się fundacja od stowarzyszenia.

Cele zajęć

- wyjaśnienie, na czym polegają zasady sprawowania władzy w państwie totalitarnym i demokratycznym
- próba zdefiniowania terminu „społeczeństwo obywatelskie”
- pokazanie różnic pomiędzy stowarzyszeniem a fundacją oraz korzyści przemawiających za założeniem każdej z tych form prawnych

Czas zajęć

90 minut lub 45 w wersji skróconej

Metody

- mini wykład lub praca z tekstem
- praca w grupach
- prezentacja

Potrzebne materiały

- markery
- kilka dużych arkuszy papieru

Materiały pomocnicze

- Materiał pomocniczy nr 1 - „Społeczeństwo obywatelskie”
- Materiał pomocniczy nr 2 - „Stowarzyszenie a fundacja”
- Materiał pomocniczy nr 3 - „Gdzie jest społeczeństwo obywatelskie?”

Najważniejsze pojęcia

- totalitaryzm
- demokracja
- społeczeństwo obywatelskie
- stowarzyszenie
- fundacja

Przebieg zajęć

wersja krótsza

UWAGA!

Jeżeli masz tylko 45 minut, zrezygnuj z punktów 7,8,9.

1. Przywitaj grupę. Krótko wyjaśnij osobom uczestniczącym cel zajęć. Zapisz na flip-charcie terminy „państwo totalitarne” i „państwo demokratyczne”. Powiedz, że za chwilę będziecie pracować w grupach. Poleć, aby osoby uczestniczące w zespołach zastanowiły się:

- jaką rolę wobec obywateli odgrywa państwo w każdym z tych ustrojów;
- jakie zadania spełnia władza w obu systemach, kto ją powołuje i kontroluje.

Podziel grupę na dwa lub cztery zespoły.

Wręcz każdemu zespołowi duży arkusz papieru i marker, i poproś o zanotowanie uwagi i wniosków z dyskusji w postaci plakatów. (10 min)

2. Poproś, aby osoby reprezentujące zespoły przykleiły plakaty do tablicy taśmą samoprzylepną i przedstawiły ich treść. Teraz wspólnie porównajcie wszystkie plakaty.

Zapytaj:

- czym różni się państwo totalitarne od państwa demokratycznego?
- kto je tworzy i w jakim celu?
- w jaki sposób zmienia się rola państwa w zależności od ustroju?
- jaka postawa obywatela wynagradzana jest w państwie totalitarnym, a jakiej oczekuje się od obywateli w państwie demokratycznym?

Podsumuj ćwiczenie krótkim wykładem, np: *„Rządy totalitarne polegają między innymi na tym, aby zrodzić w ludziach wzajemną nieufność, wrogość. Łatwiej rządzić w społeczeństwie, które jest skłócone, rozproszone, niezdolne do zmobilizowania siły mogącej przeciwstawić się władzy. Bierność polityczna społeczeństwa jest naturalnym środowiskiem ułatwiającym trwanie takim systemom. Dla demokracji również nie ma większego zagrożenia jak obojętność i bierność obywateli. Wolny rynek i wolne wybory nie są wystarczającym warunkiem zbudowania i utrzymania zdrowego społeczeństwa demokratycznego. Rząd i gospodarka nie mogą być wyłącznym wskaźnikiem i realizatorem ważnych interesów zbiorowych, takich jak ochrona środowiska, prawa obywatelskie, szeroko rozumiany dobrobyt społeczny. Trzecim silnym sektorem równoważącym siłę rządu i organizacji komercyjnych oraz korygującym ich poczynania, powinny być organizacje społeczne nie nastawione na osiągnięcie zysku - zbiorowość dobrze zorganizowanych i niezależnych od ingerencji władz ludzi, którzy w ramach istniejącego prawa, sami rozwiązują najpilniejsze dla swojej grupy problemy, czyli społeczeństwo obywatelskie. Tymczasem normy zachowania najtrudniej się zmieniają, nie można ich wprowadzić odgórnie. Jedyną drogą, na której można budować społeczeństwo obywatelskie, jest edukacja.”* (10 min)

3. Sprowokuj krótką dyskusję na temat uczestnictwa obywateli w życiu publicznym. Zapytaj:

- w jaki sposób obywatele w państwie demokratycznym mogą brać udział w sprawowaniu władzy?
- jaki wpływ mają na decyzje podejmowane przez władze?

W razie potrzeby podpowiedz, że dorosły obywatel może brać udział w wyborach, referendach, zapisać się do wybranej partii politycznej, należeć do związku zawodowego, może napisać list bądź petycję do władz, poskarżyć się na działania władz w mediach, brać udział w manifestacjach, wiecach, pikietach, strajkach. Może również działać w stowarzyszeniu lub fundacji. Gdy obywatel uważa, że władza w jakiś sposób naruszyła jego prawa, może zwrócić się w kraju do sądu powszechnego, Naczelnego Sądu Administracyjnego, Rzecznika Praw Obywatelskich, do Trybunału Konstytucyjnego, a także do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu lub Komitetu Praw Człowieka w Genewie. Zapytaj, co jest jedynym ograniczeniem dla działań obywatela w tym zakresie? (Oczywiście, obowiązujące prawo). (8 min)

Przebieg zajęć

wersja krótsza

4. Zapytaj, czy w systemie totalitarnym obywatele mogą również tak swobodnie wyrażać swoje opinie na temat sprawowania władzy i domagać się realizacji swoich praw i wolności? Poproś o podanie kilku przykładów działań władz w państwach niedemokratycznych wobec obywateli przeciwstawiającym się ich rządowi. Zapytaj, jak wpływają na społeczeństwo tego typu działania? Jakie postawy rodzą? Możesz również nawiązać do sytuacji powstałej po obaleniu reżimu Saddama Husajna, poruszyć kwestię łamania praw człowieka w Chinach. (5 min)

5. Następnie rozdaj materiał pomocniczy nr 1 i poproś o uważne przeczytanie, i podkreślenie najważniejszych informacji. (5 min)

6. Powiedz, że za chwilę w grupach będziecie tworzyć definicję „społeczeństwa obywatelskiego” na zasadzie mapy skojarzeń (w centrum arkusza umieszczamy w owalu definiowany termin, a dookoła rysujemy promienie, w końcach których zapisujemy wszystkie skojarzenia z danym terminem, jakie przychodzą nam do głowy). Podziel grupę na kilka pięcio-, sześcioposobowych zespołów, rozdaj im duże arkusze papieru i markery.

Po zaprezentowaniu przez przedstawicieli, przedstawicielki zespołów efektów ich pracy, zapytaj:

- w jaki sposób zmieniło się w ciągu ostatnich dwudziestu lat pojęcie „społeczeństwa obywatelskiego”?
- jakie cele mieli działacze nielegalnych organizacji działających w czasach realnego socjalizmu, a jakie zadania stawiają przed sobą obecne organizacje społeczne? (10 min)

wersja dłuższa

7. Poproś o zastanowienie się nad najważniejszymi czynnikami, które wpływają na zbudowanie w danym państwie społeczeństwa obywatelskiego. Od czego zależy aktywność obywatelska przeciętnego obywatela? Nie przekonuj nikogo do własnego zdania, pozwól, by osoby uczestniczące wypowiadały się swobodnie. (10 min)

8. Zapytaj, czy ktoś zna jakieś organizacje pozarządowe, które funkcjonują w Polsce? Może też te działające w najbliższym środowisku? Jeśli nie, to podaj kilka przykładów. Zapytaj osoby uczestniczące:

- jak oceniają ich działalność?
- czy wiedzą, jaka jest różnica pomiędzy organizacją państwową a pozarządową?

Wyjaśnij, że głównie chodzi o sposób finansowania działań. Organizacje i instytucje państwowe są finansowane z budżetu państwa, a organizacje tworzone przez obywateli, obywatelki, z ich inicjatywy muszą zdobywać same fundusze na swoją działalność. Często są wspierane przez różnych sponsorów, najczęściej starają się o pieniądze drogą konkursów o dotacje.

Teraz poproś o przeczytanie tekstu z materiału pomocniczego nr 2 „Stowarzyszenie a fundacja”. Porozmawiajcie chwilę o różnicach pomiędzy tymi formami prawnymi organizacji. Zastanówcie się wspólnie, która z form jest bardziej korzystna dla szeregowego obywatela. (15 min)

9. Przeczytajcie artykuł z „Gazety Wyborczej” (materiał pomocniczy nr 3) i odpowiedzcie na pytania:

- jaki ważny dla mieszkańców waszej miejscowości problem czeka na podjęcie inicjatywy obywatelskiej?
- kto i w jaki sposób mógłby rozpocząć działania mające na celu rozwiązanie tej sprawy. (10 min)

Scenariusz 1

Materiał pomocniczy nr 1

Społeczeństwo obywatelskie

Terminu „społeczeństwo obywatelskie” pierwszy użył Arystoteles. Zdaniem Arystotelesa człowiek nie jest istotą samowystarczalną, lecz kimś z natury stworzonym do życia w państwie - „zwierzęciem politycznym”. Losy każdego z nas zależą od kontaktu z innymi. „Każde państwo jest wspólnotą, a każda wspólnota powstaje dla osiągnięcia jakiegoś dobra (...) Powstaje ono dla umożliwienia życia, a istnieje, aby życie było dobre”. Arystoteles zatem uważał, że człowiek staje się sobą tylko przez współuczestnictwo, a odseparowany od innych, pozbawiony kontaktu, nigdy nie osiągnie pełni człowieczeństwa. Nie oznacza to dla Arystotelesa rezygnacji z indywidualizmu czy odrębności, bo dla Arystotelesa państwo to wielość, powstała na bazie rodzin, rozmaitych związków i towarzystw, dzięki którym różniące się między sobą jednostki mogą rozwijać właściwe sobie uzdolnienia i wyrabiać charakter. Filozof jednak nie wprowadzał rozróżnienia między społeczeństwem obywatelskim, wspólnotą polityczną a państwem. „Z natury swej państwo jest pierwsi¹ aniżeli rodzina i każdy z nas, całość bowiem musi być pierwsi od części; po rozprzęgnięciu się całości nie będzie nogi ni ręki, a tylko nazwa”.

W XVIII wieku i na początku XIX wieku idea „społeczeństwa obywatelskiego” była instrumentem wyzwalania się z dziedzictwa despotyzmu. W myśli Oświecenia panowało przekonanie, że społeczeństwo istniało przed władzą, naturą jego była wolność, a władza opiera się na umowie. Dla Johna Locke’a władza cywilna powstała na gruncie umowy społecznej użytecznej dla ludzi i jest formą władzy obywatelskiej. Społeczeństwo polityczne (terminu tego Locke używał zamiennie z terminem społeczeństwo obywatelskie) to związek ludzi, którzy całkowicie dobrowolnie gotowi są respektować wolę większości dla swej „wygody, bezpieczeństwa i pokojowego współżycia”. Manifestem społeczeństwa obywatelskiego była francuska Deklaracja Praw Człowieka i Obywatela z 1789 r.

Dla Hegla społeczeństwo obywatelskie było strefą autonomiczną, którą umiejscowił pomiędzy rodziną a państwem. Alexis de Tocqueville z kolei odróżniał społeczeństwo polityczne i społeczeństwo obywatelskie, polityczne odnosiło się do relacji obywateli z rządem centralnym, obywatelskie było obszarem relacji między samymi obywatelami. Od połowy XIX wieku pojęcie społeczeństwa obywatelskiego właściwie nie było używane, dopiero w ostatnich dziesięcioleciach powrócono do tego terminu. Głównie w związku z procesami transformacji ustrojowej, jakie rozpoczęły się w krajach, gdzie rządy sprawowały władze komunistyczne. W Polsce organizacja społeczeństwa obywatelskiego rozpoczęła się na przełomie lat siedemdziesiątych i osiemdziesiątych w środowisku opozycji, która wystąpiła przeciw systemowi totalitarnemu. Od połowy lat siedemdziesiątych działały w podziemiu między innymi Komitet Obrony Robotników, Ruch Obrony Praw Człowieka i Obywatela, Wolne Związki Zawodowe. W związku z ruchem „Solidarność”, a także z podziemną działalnością wielu innych organizacji (z których część działa obecnie jako pozarządowe) zaczęto używać pojęcia społeczeństwo obywatelskie, opisując pojawienie się ruchu masowego i niezależnego związku zawodowego, który po raz pierwszy w państwie realnego socjalizmu, wystąpił przeciw panującemu systemowi. Można śmiało powiedzieć, że międzynarodowa opinia publiczna była zafascynowana autentycznością i siłą spontanicznego społecznego zaangażowania i swobodnego klimatu braterstwa, jaki narodził się wokół „Solidarności” w latach 1980-81.

Od 1989 r. mamy ustrój demokratyczny, ale nadal wartości, jakim przyświecała tamta walka oraz budowanie społeczeństwa obywatelskiego są ważne. Stale rośnie liczba organizacji pozarządowych. Jednak społeczeństwo obywatelskie to wciąż niezrealizowane marzenie o ideale społeczeństwa, będącego wspólnotą wolnych i równych obywateli, łączących się, by dobrze żyć i jednocześnie realizować ideę dobra wspólnego. Społeczeństwo obywatelskie to grupa, w której nikt żyjący w jej granicach terytorialnych, nie czuje się wyobcowany i z której nikt nie może być wykluczony. Jednak czy jest sens mówić obecnie w Polsce o społeczeństwie obywatelskim jako przeciwstawiającym się władzy? Czym innym jest działanie w podziemiu na rzecz społeczeństwa w opozycji do panującego systemu, a czym innym legalne działanie w systemie demokratycznym, jaki mamy już od kilkunastu lat. Społeczeństwo obywatelskie w ustroju demokratycznym nie przeciwstawia się państwu, a współpracuje z nim, współdziała. W dojrzałej demokracji władza nie ma uważać się za wszechwładną, nie ma narzucać „jedynie najlepszych” programów wychodzenia z kryzysowych sytuacji. Sprawy obywatelskie powinni rozwiązywać sami obywatele, którzy

najlepiej wiedzą jak je rozwiązać, bo są im one najbliższe. Idea społeczeństwa obywatelskiego polega na tym, że nikt nie czeka na żadne odgórne decyzje, nie krzyczy „oni muszą nam dać”, a wszyscy biorą się sami za rozwiązywanie problemów. Do tego jednak potrzebny jest stosowny klimat obywatelski, który sprawia, że ludzie czują się odpowiedzialni i oferują własną pracę. W rozwiązywaniu ważnych obywatelskich spraw liczą się jednak nie tylko chęci, ważne są przede wszystkim wiedza i umiejętności. Poprzez społeczeństwo obywatelskie rozumiemy dziś zespół działań, które uzupełniają działania władzy politycznej i sferę biznesu. Obszar rzeczywistości społecznej - reprezentowany przez sektor niekomercyjny w postaci stowarzyszeń, fundacji i innych organizacji pozarządowych, często lepiej realizujących takie cele, którymi władza się nie zajmuje. Zadaniem społeczeństwa obywatelskiego jest również ograniczanie dyktatorskich zapędów władzy. Rozwojowi społeczeństwa obywatelskiego sprzyja przejrzysty, czytelny dla każdego system prawa oraz sprawnie funkcjonująca władza publiczna.

Scenariusz 1

Material pomocniczy nr 2

Stowarzyszenie a fundacja

Istnieje szereg podstawowych różnic pomiędzy stowarzyszeniem a fundacją. Znając te różnice możemy podjąć decyzję, która forma organizacyjna bardziej odpowiada naszym celom.

Stowarzyszenie - organizacja społeczna (zrzeszenie) powoływana przez grupę osób mających wspólne cele lub zainteresowania. W Polsce do stowarzyszeń nie zalicza się partii politycznych, komitetów wyborczych, związków wyznaniowych i branżowych organizacji zawodowych (związków zawodowych), takich jak np. cechy rzemieślnicze. Podstawowym aktem prawnym regulującym zasady tworzenia i działalności stowarzyszeń jest Ustawa z dn. 7 kwietnia 1989 r. Prawo o stowarzyszeniach. Koniecznie należy zapoznać się z nią przed przystąpieniem do zakładania stowarzyszenia. Ponieważ stowarzyszenie jest to pewien związek osób połączonych chęcią realizacji wspólnego celu, w wypadku stowarzyszenia mamy do czynienia z pojęciem członkostwa w organizacji. Do założenia stowarzyszenia potrzeba co najmniej piętnastu założycieli i przyjmuje się, że jeżeli liczba członków stowarzyszenia spadnie poniżej tej liczby, powinno ono ulec rozwiązaniu. Stowarzyszenie opiera swoją działalność na społecznej (nieodpłatnej) pracy swoich członków, którzy wspólnie dążą do realizacji określonego w statucie celu. Istotą stowarzyszenia i najważniejszym jego elementem są więc ludzie je tworzący, razem realizujący wspólny cel. Członkowie stowarzyszenia samodzielnie decydują, jakie cele chcą realizować, określają programy działania i struktury organizacyjne. Najwyższą władzą stowarzyszenia jest walne zebranie członków. Członkowie stowarzyszenia mogą podjąć decyzję o rozwiązaniu stowarzyszenia. Od dnia 1 stycznia 2001 r. stowarzyszenie uzyskuje osobowość prawną z chwilą wpisania do Krajowego Rejestru Sądowego.

Fundacja - forma prawna organizacji pozarządowej, której podstawą jest kapitał przeznaczony na określony cel oraz statut zawierający reguły dysponowania tym kapitałem. Oznacza to, że istotą fundacji jest majątek, w który fundacja zostaje wyposażona przez jej założyciela lub założycieli, i który to majątek jest w toku działalności fundacji pomnażany. W razie wyczerpania się środków finansowych i majątku fundacji, podlega ona likwidacji. Cel, który ma realizować fundacja, zostaje wyznaczony przez fundatora w akcie notarialnym oraz statucie fundacji.

Fundacje są po stowarzyszeniach w Polsce drugą co do popularności formą prawną wśród organizacji pozarządowych. W Polsce nie jest prawnie dopuszczona forma fundacji interesu prywatnego, potocznie zwanych fundacjami rodowymi lub rodzinnymi. Tego typu fundacje są w USA głównym organizatorem szkolnictwa wyższego, a w niektórych państwach (Panama, Liechtenstein, Bahamy) są one podstawowym elementem struktur zarządzania aktywami. Fundacja zarządza majątkiem, który posiada, ewentualnie go powiększa. Fundator może samodzielnie szczegółowo określić zasady działania i inwestowania fundacji albo pozostawić to do decyzji jej zarządu. Fundacja również uzyskuje osobowość prawną z chwilą rejestracji w Krajowym Rejestrze Sądowym.

Fundacja według polskiego prawa jest bezosobowa, nie posiada członków, służy jako instrument ułatwiający transfer środków finansowych i odpływ tych środków z powrotem do wpłacającego. W przypadku, gdy fundacja ma charakter charytatywny, może otrzymywać darowizny i może darowywać lub przydzielać granty, etc. każdemu, kogo wybierze, wobec czego można swoje środki darować fundacji, z których to fundacja może udzielać wypłat szkoleniowych, darów, etc. Każdemu według własnych zasad.

Rejestr stowarzyszeń i fundacji prowadzą sądy rejestrowe - tzn. sądy rejonowe mające siedzibę w miastach wojewódzkich.

Scenariusz 1

Material pomocniczy nr 3

Gdzie jest społeczeństwo obywatelskie?

Wygląda na to, że umarło, zanim w Polsce powstało. Z roku na rok rejestruje się coraz mniej organizacji pozarządowych, w ciągu dwóch lat o 61% spadła liczba osób angażujących się w działalność społeczną.

O naszej małej aktywności obywatelskiej i niskiej zdolności do współpracy, mówi ogłoszony niedawno raport *Kapitał intelektualny Polski* zespołu doradców strategicznych Premiera pod kierunkiem Michała Boniego. Potwierdzają to badania Stowarzyszenia Klon-Jawor. Najnowsze mówi o tym, że od pięciu lat spada liczba nowopowstających organizacji: w zeszłym roku zarejestrowano ich o ¼ mniej niż w 2003 r.

Mniej powstaje małych organizacji lokalnych, czyli tych, które stanowią podstawę społeczeństwa obywatelskiego, aktywizują małe społeczności. Marta Gumkowska ze Stowarzyszenia Klon-Jawor przypuszcza, że powodem może być sposób finansowania organizacji. Małe, nie potrafią zabiegać o dotacje publiczne i dofinansowanie ze środków UE.

Jesteśmy coraz mniej chętni do podejmowania bezinteresownych działań dla wspólnego dobra – wynika z innych badań Klon-Jaworu. Aktywność społeczna Polaków spadła w ciągu dwóch lat z 23,2% do 14,2%. Zajmujemy drugie od końca miejsce pośród 16. krajów Europy. Według międzynarodowego badania European Social Survey w 2007 r. społecznie działało 13,6 % dorosłych Polaków, podczas, gdy liderujących Norwegów - pięć razy więcej. Tylko 12 % z nas uważa, że bezinteresowność to ważna motywacja, podczas gdy kieruje się nią 60% Brytyjczyków czy 36% Czechów. Zajmujemy drugie od końca miejsce w podpisywaniu petycji czy apeli. A w dobie internetu nie wymaga to praktycznie żadnego wysiłku. 21% Polaków podpisało w ostatnim roku jakąś petycję. Szwedów - 86%. Dlaczego jesteśmy coraz mniej aktywni społecznie?

- Jednym z powodów może być spadek bezrobocia. Jeśli łatwiej o pracę, młodzi ludzie, którym wolontariat dawał doświadczenie, cenione potem na rynku pracy, teraz tego nie potrzebują – mówi Marta Gumkowska. Wymienia też inny możliwy powód: emigrację zarobkową, którą wybrały osoby bardziej zaradne, które najczęściej angażują się w działania społeczne. Na inny powód mogą wskazywać czerwcowe badania CBOS o więziach sąsiedzkich: od lat 90. w większości polegają na wymianie „dzień dobry”. To może znaczyć, że stajemy się coraz bardziej zajęci tylko sobą. O tym, że jesteśmy zamknięci i nieufni, mówi sondaż OBOP ze stycznia 2007 r. Tylko 14% z nas deklaruje zaufanie do innych. Dla porównania innym ufa 75% Duńczyków.

„Gazeta Wyborcza”, nr 181.5791 z 4 sierpnia 2008.

Scenariusz 2

Aktywność lokalna

Temat

W czasie lekcji osoby uczestniczące przekonują się, że aby mogło się coś zmienić w najbliższym otoczeniu, najbardziej skuteczną drogą jest podjęcie działań grupowych, tzn. utworzenie zespołu zadaniowego. Zastanawiają się, jakiego rodzaju działania chcieliby podjąć, aby coś zmieniło się w ich najbliższym otoczeniu.

Cele zajęć

- zaprezentowanie celowości i zasad funkcjonowania organizacji pozarządowych

Czas zajęć

90 minut lub 45 w wersji skróconej

Metody

- praca indywidualna z tekstem
- praca w małych zespołach
- prezentacja

Potrzebne materiały

- markery
- kilka dużych arkuszy papieru

Materiały pomocnicze

- Materiał pomocniczy nr 1 - „O obywatelstwie”
- Materiał pomocniczy nr 2 - „Możesz spróbować - inni już działają”
- Materiał pomocniczy nr 3 - „Schemat do plakatu”

Najważniejsze pojęcia

- obywatelstwo
- projekt

Uwagi

Jeżeli osoby uczestniczące w zajęciach będą wyrażać chęć realizacji swoich pomysłów, zajęcia poprowadzone wg modułu VI pozwolą im poznać szczegółowo metodę projektu.

Przebieg zajęć

wersja krótsza

1. Przywitaj grupę. Zapytaj osoby uczestniczące, w jaki sposób szybciej rozwiązuje się swoje problemy - samemu, czy mając do pomocy kogoś jeszcze? Poproś, aby podały jakieś powiedzenia czy przysłowia oraz przykłady z własnego lub publicznego życia, które świadczyłyby o tym, że w niektórych przypadkach działania w grupie są skuteczniejsze od działań indywidualnych.

Teraz podziel tablicę na ćwiartki, dwie górne oznacz plusem, dwie dolne minusem. W pierwszej kolumnie u góry narysuj jednego ludzika, w drugiej kilka i poproś osoby uczestniczące, aby podały argumenty „za” i „przeciw” indywidualnemu i grupowemu rozwiązywaniu problemów. Jeśli jest więcej czasu, ćwiczenie to można wykonać w zespołach, prosząc osoby uczestniczące o zapis przebiegu dyskusji na dużych arkuszach papieru i zaprezentowanie wyników na forum grupy. (10 min)

2. Powiedz, że w społeczeństwie demokratycznym jedną z ważniejszych ról pełnią działania członków społeczności lokalnych, którzy organizują się samorzutnie w celu rozwiązywania wspólnych dla nich problemów. W naszej polskiej rzeczywistości oddolne inicjatywy obywatelskie to jeszcze stosunkowo rzadkie zjawisko, chociaż tworzonych i działających niezależnie od władz organizacji powstaje coraz więcej i co jakiś czas w media podają jako ciekawostkę informacje o różnego rodzaju inicjatywach lokalnych. Jednak wciąż jeszcze nie wykorzystujemy w pełni formalnie istniejących możliwości działania i rozwoju. Najszybciej potrafimy się skrzyknąć, gdy pojawiają się „obcy”, którzy naruszają poczucie bezpieczeństwa określonej społeczności lokalnej. Spontaniczną samoorganizację wyzwała najczęściej konflikt wokół konkretnego zdarzenia - jesteśmy skłonni do szybkiego organizowania się na bazie więzi negatywnej. Kiedy coś nas nagle oburzy, kiedy ktoś zaczyna cokolwiek zmieniać w naszym najbliższym krajobrazie, natychmiast skrzykujemy się i protestujemy. Trudniej jest zachęcić ludzi do zrobienia czegoś pozytywnego. (5 min)

3. Zapytaj, co utrudnia społeczeństwu tworzenie i realizację działań pozytywnych, konstruktywnych, charakterystycznych dla dojrzałego społeczeństwa obywatelskiego?

Poproś o przeczytanie fragmentu wykładu Barbary Skargi z materiału pomocniczego nr 1. Po 5 minutach poproś o refleksje. Zapytaj:

- co według nich znaczy „być obywatelem”?
- czym charakteryzuje się postawa „obywatelska”?

Nie oceniaj wypowiedzi, nie komentuj. Spróbuj jedynie podsumować: obywatel to z pewnością ktoś, kto nie jest obojętny na to, co się dzieje obok niego, to osoba zaangażowana, chcąca zmienić rzeczywistość, by żyło się lepiej - bezpieczniej, wygodniej, bardziej komfortowo, ciekawiej. (10 min)

4. Powiedz, że kiedy pojawia się jakaś sprawa do rozwiązania, kiedy chcemy zmienić otaczającą nas rzeczywistość, bardzo ważne jest, by umieć zgromadzić wokół siebie innych ludzi, dla których dana sprawa będzie również istotna. Można nie tylko występować „przeciw”, ale wychodzić z pozytywnymi pomysłami, które ułatwią nam życie, spowodują, że będziemy mogli spędzać czas bardziej atrakcyjnie, rozwijać się. Sama aktywność członków danej społeczności jednak nie wystarczy, jeśli nie będą wiedzieli, w jaki sposób mają działać. Od czego należy zacząć? Byłoby świetnie, gdyby zajęcia stały się inspiracją dla osób chcących zmieniać zastaną rzeczywistość. To, czy ktoś zdecyduje się na podjęcie jakiegokolwiek aktywności, zależy od niego samego. Jest wiele różnych możliwości. Nie wszyscy chcą się angażować w działania społeczne. Jedni interesują się kulturą, sztuką, historią, inni ekologią, jeszcze inni sportem. Podaj informacje z materiału pomocniczego nr 2. (20 min)

Przebieg zajęć

wersja dłuższa

5. Źródłem wszelkich działań obywatelskich jest niezgoda na istniejącą rzeczywistość. Jednak należy działać z planem, zmierzając do osiągnięcia postawionych sobie celów. Wszystkich problemów na raz nie zdołamy rozwiązać, dlatego warto rozpocząć od rozpoznania swoich własnych potrzeb.

Poproś, aby każdy przygotował plakat promujący własną osobę. Na plakacie należy umieścić swój autoportret oraz informacje, w czym jest się dobrym i czym chciałoby się zająć, co zmienić wokół siebie. Następnie poleć, aby wszyscy trzymając plakaty przed sobą, pospacerowali się po sali i po zorientowaniu się w swoich zainteresowaniach oraz możliwościach, dobrali w zespoły, w których razem będą chcieli stworzyć wstępny zarys wspólnego projektu, którego realizacja przyniosłaby im satysfakcję. Daj czas do 20 minut. (25 min)

6. Poproś teraz osoby uczestniczące, aby w zespołach, które zostały utworzone, usiadły razem i w ciągu kolejnych minut zastanowiły się, czym chcą się wspólnie zająć, aby zmienić coś w swoim najbliższym otoczeniu. Istotne jest, aby zastanowić się, dlaczego chcą to zmienić, w jakim celu? Po ustaleniu obszaru i celów działalności niech zapiszą swoje ustalenia na dużym arkuszu papieru według schematu podanego w materiale pomocniczym nr 3, a następnie w czasie nie przekraczającym 5 minut zaprezentują swój pomysł na forum grupy. (15 min)

7. Każdą prezentację nagradzajcie brawami. Być może ktoś teraz chciałby zmienić zespół? Oczywiście może, ponieważ najwięcej zaangażowania wyzwała to, co nas najbardziej interesuje.

Po przedstawieniu wszystkich pomysłów porozmawiajcie, które z pomysłów miałyby największe szanse na urzeczywistnienie w najbliższym środowisku. Zaproponuj, aby poszukać jeszcze dodatkowych informacji o różnych lokalnych inicjatywach młodzieży w internecie. Wyraż uznanie dla kreatywności osób uczestniczących. To, co zostało przygotowane, jest wstępnym planem projektu, czyli zaplanowanym działaniem, które ma wprowadzić jakąś trwałą zmianę. Wiele podobnie zaplanowanych działań otrzymuje środki finansowe z różnych źródeł. Jednak dofinansowania nie otrzymują indywidualni ludzie, ale organizacje, które posiadają osobowość prawną, są zarejestrowane i podlegają odpowiednim przepisom prawa. Powiedz, że następnym krokiem mogłoby być podjęcie współpracy z jakimś stowarzyszeniem lub fundacją albo założenie własnego stowarzyszenia. Jeżeli w waszej miejscowości nie ma młodzieżowej rady, to może warto porozmawiać o jej aktywowaniu? (5 min)

8. Poproś osoby uczestniczące, aby zdobyły informacje na temat organizacji pozarządowych działających w ich środowisku lokalnym. Poleć, aby zapisać ich nazwy, adresy, telefony, dowiedzieć się, czym się zajmują, jakie działania udało im się zrealizować. Zaproponuj, aby kontaktując się z osobami, które w nich działają, zapytać, czy można będzie zaprosić reprezentantów tych organizacji na spotkanie, by opowiedzieli o swojej pracy. (2 min)

Scenariusz 2

Materiał pomocniczy nr 1

O obywatelstwie

(...) Nie czujemy potrzeby zaangażowania się w wydarzenia, pozostajemy w oddali, jak widzowie patrzący na film, w którym dzieją się rzeczy straszne. Nie chcemy brać udziału w dramacie, choć powinniśmy wiedzieć, że nieraz ten dramat obejmował nas mimo woli, ogarniał, nie tylko wydobywając z owej jakże wygodnej izolacji, lecz ją wprost niszczył. Kiedyś trudno było być obojętnym obserwatorem wydarzeń, gdy dach walił się nad głową i śmierć stała się codzienną obecnością (...).

Wszelkiego typu partykularyzmy narodowe, religijne są źródłami konfliktów. Obywatel partykularyzmy zwalcza. Szanuje tożsamości religijne i narodowe, ale dla niego najważniejsze jest prawo a nie rasa, religia, narodowość, zwłaszcza gdy przebywa w zbiorowości politycznej pod tym względem nader zróżnicowanej. Do ideałów obywatelskich należy absolutna tolerancja. Tylko bowiem wówczas mogą się rozwijać relacje z innymi oparte na sprawiedliwości i życzliwości wzajemnej. Obywatel nie szuka wrogów, nie wywyższa mówiących tym samym językiem, lub tego samego wyznania. Patrzy też nie w przeszłość, lecz w przyszłość, bo o nią mu chodzi, a przyszłość zobowiązuje do solidarnego działania.

Życie obywatelskie jest czynne i musi być czynne, tego dowodził już Arystoteles. Dziś zaś w państwach demokratycznych, w których kuratela władzy centralnej staje się coraz słabsza, obywatel powinien mieć świadomość, że to on sam buduje swój los, ale także wpływa na los całej społeczności, i że żadna społeczność nie będzie funkcjonowała w warunkach anarchii, w ścieraniu się nieustannym partykularnych interesów, do którego prowadzi zamknięcie się monady, jej nacjonalistyczne zacietrzewienie i obojętność na życie całości.

Obywatelstwo ma więc sens nie tylko polityczny, lecz także moralny, może przede wszystkim moralny, uczy bowiem bycia z innymi, uczy bycia razem, nie w tłumie, który się zaraz rozejdzie, lecz w społeczności powiązanej wspólnym działaniem i wzajemnymi zobowiązaniami. Obywatelstwo zrodzone z ideału równości i wolności jest źródłem współpracy, stabilności, bezpieczeństwa osób i dóbr, bezpieczeństwa nieodzownego dla funkcjonowania każdego państwa. Ten moralny sens ma znaczenie dla każdego z nas. Albowiem to w społeczności rodzą się cele, rodzi się także sens naszego „jak być”. Co więcej: obywatelska postawa pozwala rozproszyć dwa ciągle towarzyszące nam i przeciwstawne sobie lęki, lęk przed zaangażowaniem i lęk samotności. W pracy z innymi i dla innych, którą się podejmuje z własnej nieprzymuszonej woli, nikt nie czuje się samotny.

Fragment wykładu Barbary Skargi, profesora filozofii w PAN. Wykład został wygłoszony podczas inauguracji roku akademickiego 2005-2006 na Uniwersytecie Białostockim (dostępny na stronie www.ceo.org.pl)

Scenariusz 2

Material pomocniczy nr 2

Możesz spróbować - inni już działają

Jeśli chcesz, to możesz. Najważniejsza jest silna motywacja i energia. Nie święci garnki lepią! Warto zobaczyć, jak działają inni, bo czasem można skorzystać z ich pomysłów, czasem dobrze jest do nich dołączyć, by nie przecierać przetartych już szlaków. Oby tylko chciało się chcieć!

Młodzieżowe rady miasta

Od 1990 r., tj. od chwili odrodzenia polskiego samorządu terytorialnego, w wielu miastach powstały i wciąż powstają nowe młodzieżowe rady miasta. Ich celem jest partnerskie współuczestniczenie młodzieży w życiu społeczności lokalnej. Samorządy te skupiają młodych ludzi, którzy cieszą się ogólnym zaufaniem rówieśników, są aktywni w swoim środowisku lokalnym oraz dążą do partnerskiej współpracy z władzami samorządowymi. Ta specyficzna i nowatorska forma aktywności młodzieży uczy młodych współodpowiedzialności za jakość funkcjonowania społeczności lokalnej. Podczas I Ogólnopolskiego Zjazdu Młodzieżowych Rad Miejskich, który odbył się we wrześniu 1996 r. w Siedlcach, z inicjatywy siedleckiej Młodzieżowej rady Miejskiej, narodził się pomysł powołania Ogólnopolskiej Federacji Młodzieżowych Samorządów Lokalnych. Federacja miała powstać po to, aby wspierać poszczególne młodzieżowe samorządy lokalne, koordynować ich prace, przyczynić się do wymiany doświadczeń pomiędzy „młodzieżowymi” radnymi. Federacja MSL została zarejestrowana przez Sąd Wojewódzki w Koszalinie w grudniu 1998 r. Ogólnopolska Federacja Młodzieżowych Samorządów Lokalnych jest niedochodowym stowarzyszeniem gmin i powiatów, w jakich funkcjonują młodzieżowe samorządy lokalne. Członkiem Federacji może zostać każda polska gmina lub powiat, w których funkcjonuje młodzieżowy samorząd lokalny. Nie ma formalnego wymogu powołania młodzieżowego samorządu na podstawie uchwały rady gminy / powiatu. Członkowie Federacji biorą udział w szkoleniach, w Letnich Obozach Samorządowych, mają możliwość bezpłatnego założenia kont poczty elektronicznej i strony internetowej na serwerze rada.org.pl oraz zniżki przy skorzystaniu z wersji rozszerzonej; mają możliwość uzyskania wsparcia merytorycznego młodzieżowej rady oraz otrzymania dodatkowych bezpłatnych egzemplarzy poradnika „Bilet do samorządu”.

Make a Connection – Przyłącz się

Od roku 2001 Polska Fundacja Dzieci i Młodzieży dzięki wsparciu firmy Nokia realizuje program „Make a Connection - Przyłącz się”. Jest on skierowany do młodzieży w wieku 16 - 22 lat z terenu całej Polski. Program wspiera młodzieżowe projekty lokalne, umożliwiając młodym ludziom aktywne włączenie się w życie społeczne na zasadach partnerskich oraz wszechstronny rozwój osobisty. Realizując projekty wedle własnych pomysłów, młodzi ludzie nie tylko pomagają innym żyć lepiej i ciekawiej, ale także zdobywają cenne umiejętności życiowe, które pomogą im w znalezieniu pracy. Grupy młodzieżowe, których pomysły zostaną zaakceptowane, mogą otrzymać dotacje w wysokości od 2.000 do 4.500 zł na realizację zaproponowanych przez siebie projektów na rzecz lokalnej społeczności.

Istotą programu jest umożliwienie młodzieży zorganizowania we własnym zakresie projektów dla innych osób żyjących w ich sąsiedztwie. Pomysłodawcy programu chcą, aby młodzi ludzie potrafili dostrzec, co się dzieje w ich środowisku i samodzielnie wymyślić, w jaki sposób mogą sprawić, by ludziom wokół żyło się lepiej, przyjemniej, bezpieczniej, estetyczniej i ciekawiej. Od sześciu lat, co roku, około 80 grup młodzieżowych realizuje swoje pomysły. W realizacji projektów grupom młodzieżowym pomagają lokalne organizacje pozarządowe. Dla liderów grup młodzieżowych organizowane są szkolenia i pomoc techniczna. Szkolenia obejmują takie zagadnienia, jak zarządzanie projektem, planowanie budżetu, rozliczenie finansowe, umiejętność pracy w zespole oraz elementy public relations.

Warunkiem udziału w konkursie jest nadesłanie projektu wraz z budżetem, przygotowanych według wzoru dostępnego na stronie internetowej www.makeaconnection.pl.

Młodzi obywatele działają

To program Fundacji CEO, który umożliwia młodym ludziom aktywny i skuteczny udział w życiu publicznym i szkolnym oraz podejmowanie działań na rzecz społeczności lokalnej i swoich rówieśników. W programie młodzi ludzie uczą się jak działać na rzecz swoich rówieśników i swojego środowiska lokalnego. Zarówno szkolne jak i pozaszkolne grupy młodzieży poznają problemy swojego otoczenia, wspólnie je analizują i starają się opracować własny plan rozwiązania wybranego zagadnienia. Najważniejszą częścią projektu jest działanie. Dlatego młodzi ludzie koncentrują się na realizacji swoich pomysłów. Projekty uczniowskie dotyczą między innymi budowy ścieżek rowerowych, zagospodarowania terenu wokół szkoły, renowacji parku lub placu zabaw, pomocy w hospicjum, recyklingu, promocji własnych miejscowości. Wystarczy wejść na stronę www.ceo.org.pl

Fundacja Nowej Kultury Bęc Zmiana!

Jedną z organizacji, skupiających młodych ludzi, której się udało i która działa niesamowicie aktywnie jest Fundacja Nowej Kultury Bęc Zmiana. Fundacja ta została zarejestrowana 26 września 2002 r. „Bęc! zmiana” jest cytatem z piosenki „Gloria” w wersji Pidżamy Porno. Utwór ten znajduje się na płycie „Styropian” Pidżamy Porno wydanej przez SP Records w 1998 r. Dlaczego nazwa „Bęc Zmiana”? Bo to oznacza ruch, aktywność, dzianie się. Oznacza też konieczność bycia czujnym, uważnym na to, co dzieje się wokół. Czas poszukiwań, nowych dróg, nowych rozwiązań. „Bęc Zmiana” ułatwia spotkanie młodej sztuki z odbiorcą. Wprowadzając ją do przestrzeni publicznej „Bęc Zmiana” tworzy tunel dający szansę przepływu energii, idei, myśli między twórcami a odbiorcami, i nawzajem. „Bęc Zmiana” ma charakter non-profit, co znaczy, że nie jest nastawiona na zysk i przeznacza wszystkie pozyskane środki na działalność statutową.

Adres: Fundacja Bęc Zmiana,
ul. Radna 10,
00-341 Warszawa Powiśle,
e-mail: bec@funbec.eu

Scenariusz 2

Material pomocniczy nr 3

Schemat do plakatu

- Co chcemy zrobić?
- Dlaczego chcemy to zrobić? Co chcemy w ten sposób osiągnąć?
- Kto będzie adresatem naszych działań?
- Jakie mamy zasoby (co umiemy sami, kogo znamy osobiście, gdzie możemy się spotykać, jakimi urządzeniami i materiałami dysponujemy)
- Co będzie nam potrzebne?
- Potencjalni sojusznicy i współpracownicy - kto mógłby nam pomóc w naszych działaniach?
- Gdzie możemy starać się znaleźć środki na realizację naszego pomysłu?
- Kto będzie liderem naszego zespołu?
- Co jeszcze musimy ustalić?

Scenariusz 3

Organizacje pozarządowe i ich rola w państwie

Temat

W czasie zajęć osoby uczestniczące dowiadują się, jak doszło do powstania pierwszych organizacji pozarządowych na świecie, otrzymują informacje, na jakich zasadach funkcjonują organizacje pozarządowe i czym się zajmują. Poznają najbardziej znane organizacje pozarządowe w Polsce.

Cele zajęć

- dostarczenie informacji o historii powstania pierwszych organizacji pozarządowych
- poznanie przykładowych organizacji pozarządowych i rodzaju ich działalności w Polsce
- zaprezentowanie celowości i zasad funkcjonowania organizacji pozarządowych
- przedstawienie najbardziej znanych polskich organizacji pozarządowych i głównego obszaru ich działalności

Czas zajęć

90 minut lub 45 w wersji skróconej

Metody

- praca z tekstem w zespołach techniką „puzzli”
- zespołowe przygotowanie afisza
- prezentacja

Potrzebne materiały

- kartki A4 i długopisy dla każdej osoby
- 5 dużych arkuszy papieru
- 5 markerów
- numerki na stoliki
- zestaw numerków dla każdego zespołu; od 1 do 5

Materiały pomocnicze

- Materiał pomocniczy nr 1 - „Niczym korzenie traw”
- Materiał pomocniczy nr 2 - „Organizacje pozarządowe w Polsce”

Najważniejsze pojęcia

- organizacja pozarządowa
- organizacja non-profit
- organizacja pożytku publicznego

Przebieg zajęć

UWAGA!

Jeśli dysponujesz wyłącznie 45 minutami, przeprowadź jedynie ćwiczenie opisane w punktach od 3 do 5.

1. Powitaj grupę. Rozpocznij zajęcia od rozmowy dotyczącej potrzeby powoływania organizacji pozarządowych. Rozmowa ta pozwoli ci zorientować się w poziomie wiedzy osób uczestniczących na ten temat.

Zadaj kilka pytań:

- czy państwo dostatecznie zaspakaja potrzeby każdego obywatela?
- czy istnieją państwa, w których wszyscy obywatele są zadowoleni z funkcjonowania organów administracji państwowej?
- czym się różni organizacja rządowa od pozarządowej?
- czy skoro działają organizacje rządowe, to pozarządowe też są potrzebne?
- czym różnią się metody działania organizacji pozarządowych od rządowych?
- w jakiej sytuacji politycznej organizacje pozarządowe są szczególnie potrzebne? (5-10 min)

2. Przedstaw w krótkim wykładzie historię powstania pierwszych organizacji pozarządowych. Możesz skorzystać z materiału pomocniczego nr 1. Wyjaśnij, że termin „korzenie traw” był metaforą dla działających niegdyś w podziemiu organizacji pozarządowych. Trawę można skosić, natomiast jej silne splecione korzenie powodują, że zawsze odrasta jeszcze bujniejsza i silniejsza. (5 min)

3. Poproś, aby każdy przygotował czystą kartkę papieru i coś do pisania. Wyjaśnij zasady pracy techniką „puzzli”. Podziel grupę na 6 zespołów. Każdemu zespołowi wręcz jeden z fragmentów tekstu z materiału pomocniczego nr 2 odpowiadający numerowi zespołu. Na przeczytanie tekstu oraz sporządzenie wspólnej notatki daj uczniom kilka minut. (10 min)

4. W czasie, kiedy zespoły pracują, rozdaj każdej osobie karteczkę z numerem, który oznacza numer nowego zespołu, do jakiego przejdzie w następnej części ćwiczenia. Rozłóż na stolikach wizytówki z numerami zespołów od I do VI, połóż z boku duży arkusz papieru i marker. Po upływie wyznaczonego czasu, poleć osobom uczestniczącym, aby z notatką, wspólnie sporządzoną w pierwotnym zespole, przeszły do zespołów, w których spotkają się w nowym składzie. Teraz każdy kolejno przedstawi pozostałym osobom (posiłkując się notatką) informacje, jakie uzyskał pracując w poprzednim zespole. Następnie zbierając i selekcionując wszystkie informacje, zespoły przygotują afisz, który będzie stanowił kwintesencję treści zawartych w materiale pomocniczym nr 2. Forma przedstawienia treści może być dowolna. Powiedz, że liczysz na inwencję twórczą. Zamiast słów można użyć symbolicznych rysunków. Ważne, aby afisz był czytelny. Na opracowanie afisza daj 15 minut. Poproś też, aby w każdym zespole wybrano osobę reprezentującą zespół, do przedstawienia rezultatu wspólnej pracy. (15 min)

Kolejne kroki dla osoby prowadzącej:

Jeśli tekst nie jest podzielony na części, to po przeczytaniu całości, podziel go na kilka części stanowiących w miarę zamkniętą, spójną logicznie całość - możliwą do zrozumienia w oderwaniu od kontekstu całości. Tekst najlepiej jest podzielić na tyle części, na ile równolicznych zespołów uda Ci się podzielić grupę (klasę). Ustaw stoliki w sali tak, aby każdy zespół miał swój stolik. Postaw/położ na każdym stoliku numerek oznaczający, jaki zespół ma przy nim usiąść. Przygotuj zestawy numerków dla uczestników - jeśli tekst jest podzielony na 5 części, to przygotuj pięć zestawów numerków od 1 do 5. Jeżeli w którymś z zespołów będzie więcej niż sześć osób, to w jednym wręcz dwóm osobom numerki z cyfrą 1, a następnym dwóm z cyfrą 2 - w ten sposób w kolejnej rundzie przy tworzeniu następnych zespołów będą one mniej więcej jednakowo liczne. Kiedy uczestnicy będą czytać tekst, przejdiesz się po klasie i wręczysz każdemu jego numerek. W każdym zespole rozdaj odbity na ksero odpowiedni fragment tekstu - ten sam wszystkim osobom z tego zespołu. Poleć, aby po przeczytaniu treści, uczestnicy przygotowali w każdym z zespołów wspólną notatkę, zawierającą najważniejsze informacje zawarte w tym fragmencie. Notatka ma być przygotowana wspólnie, ale każdy ma fizycznie posiadać ją na własnej kartce. W ten sposób członkowie danego zespołu staną się „ekspertami” od tego „kawałka” tekstu.

Przebieg zajęć

W drugiej turze ćwiczenia poleć, aby wszyscy przesiedli się do stolików z numerem zgodnym z cyfrą, jaką mają na swoim numerku. W ten sposób powstaną nowe zespoły, w których niczym w złożonych puzzlach, spotkają się reprezentanci poprzednich zespołów. Teraz poleć, aby każdy kolejno w nowym zespole zdał relację z przeczytanego „kawałka” korzystając z notatki.

Kolejnym działaniem jest opracowanie afisza/plakatu oddającego treść całości. Może on przypominać mapę mentalną, zawierać nie tylko słowa, ale również rysunki.

Każdy zespół powinien zaprezentować swój afisz, a pozostałe zespoły nagradzać wysiłek i rezultaty pracy brawami.

5. Osoby reprezentujące zespoły kolejno zawieszają afisze w miejscu widocznym dla wszystkich i w ciągu 3 minut prezentują najważniejsze informacje. Po zakończeniu wszystkich prezentacji każdy ocenia afisze, przyklejając na tym, który mu się najbardziej podoba tzw. cenki. Afisz, który uzyskał najwięcej głosów, nagradzamy najmocniejszymi brawami. (20 min)

6. Zapytaj, jaki jest sens zakładania organizacji pozarządowych? Przecież w Polsce i nie tylko w Polsce, przez długie lata nikt o takich organizacjach nie słyszał, a państwo istniało, społeczeństwo funkcjonowało. Zapisuj argumenty wypowiadających się osób na tablicy. Kończąc zajęcia, przypomnij, że od 1 stycznia 2004 r. polscy podatnicy mogą korzystać z dwóch różnych form wsparcia organizacji pozarządowych. Jedna to znana już wcześniej darowizna, a druga to tzw. mechanizm 1% (alokacja 1% należnego podatku). Obie te formy opisane są w ustawie o podatku dochodowym od osób fizycznych. Poinformuj grupę o portalu dla osób działających lub chcących rozpocząć działanie w organizacjach pozarządowych. Zapisz adres na tablicy: **www.ngo.pl**. (10 min)

Scenariusz 3

Material pomocniczy nr 1

Niczym korzenie traw

Na świecie działa obecnie mnóstwo organizacji pozarządowych (z j. angielskiego nazywa się je NGO'sami, od terminu non-governmental organization). Ich początki sięgają ubiegłego XIX wieku. W czerwcu 1859 r. mieszkaniec Genewy Henry Dunant był świadkiem bitwy pod Solferino. Przerażony widokiem tysiąca rannych, konających na polu bitwy z powodu braku pomocy, kiedy wrócił do domu, napisał „Pamiętnik z Solferino”, poruszając ówczesną Europę. Wezwał w nim do utworzenia stowarzyszenia, które mogłoby zyskać uznanie międzynarodowe i nieść pomoc ofiarom wojny. W 1863 roku pięciu obywateli Genewy (m.in. H. Dunant) założyło Międzynarodowy Komitet Opieki nad Rannymi, obecny Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża. Tak zaczęła działać pierwsza organizacja praw człowieka, która z biegiem lat rozwinęła się w światowy ruch niezależnych i dobrowolnych stowarzyszeń krajowych, otwartych dla wszystkich, którzy w swoim działaniu przestrzegają zasady neutralności i bezstronności. Celem takich organizacji była i jest ochrona i opieka nad ofiarami konfliktów zbrojnych, zamieszek i rozruchów wewnętrznych, rozwój międzynarodowego prawa humanitarnego. Czerwony Krzyż można uznać za wzór dla organizacji, które zaczęły powstawać później. Potem pojawiły się związki zawodowe, walczące o prawa społeczne pracowników najemnych. Pod ich naciskiem powołano do życia w 1919 r. Międzynarodową Organizację Pracy, w której organizacje pracownicze od początku zajęły poważne miejsce.

W okresie międzywojennym organizacji broniących praw człowieka było niewiele. Problematyka ta zajmowała także niewiele miejsca w życiu społeczeństw i polityce. Prawa człowieka wciąż pozostawały wewnętrzną sprawą poszczególnych państw i, poza wyjątkami, nie było dla nich miejsca w prawie międzynarodowym i stosunkach politycznych między państwami. Wyjątek stanowiły regulacje dotyczące niektórych mniejszości narodowych w Europie. Poza Międzynarodowym Czerwonym Krzyżem do najważniejszych w owym czasie należy zaliczyć Międzynarodową Ligę na Rzecz Praw Człowieka oraz Towarzystwo Przeciw Niewolnictwu.

Niektóre z tych organizacji odegrały poważną rolę przy pracach nad projektem Karty Narodów Zjednoczonych. Starły się doprowadzić do włączenia problematyki praw człowieka do tekstu Karty oraz zbudowania takich zasad działania ONZ, które pozwoliłyby tym organizacjom znaleźć właściwe miejsce jako poważnego partnera dla przedstawicieli państw. W konsekwencji w art. 71 Karty znalazł się zapis umożliwiający Radzie Społeczno-Gospodarczej konsultacje z NGO's.

Wg artykułu Marka A. Nowickiego, *Korzenie traw*, „Społeczeństwo Otwarte” 1991 r., nr 2

Scenariusz 3

Material pomocniczy nr 2

Organizacje pozarządowe w Polsce

I.

Organizacja pozarządowa (z j. ang. non-governmental organization, czyli w skrócie NGO), to organizacja obywatelska - założona przez obywateli, działających z własnej inicjatywy na rzecz wybranego interesu publicznego, niezależna od administracji, czyli rządu. Organizacje pozarządowe bywają nazywane trzecim sektorem, w nawiązaniu do podziału dzielącego aktywność społeczno-gospodarczą nowoczesnych państw demokratycznych na trzy sektory. Dwa pozostałe sektory to sektor publiczny, zwany też państwowym (władze, administracja publiczna) i rynkowy (biznes, przedsiębiorczość) zwany prywatnym, nastawiony na zysk. Organizacje pozarządowe - w odróżnieniu od organów publicznych a podobnie jak biznes - są prywatne i powstają z inicjatywy swoich założycieli (prywatnych osób), ale - w odróżnieniu od biznesu, a podobnie jak władze publiczne - działają nie dla zysku, a w interesie publicznym, nie prywatnym. Dlatego organizacje te nazywa się czasami organizacjami non-profit. Organizacje te określa się też czasem jako wolontarystyczne, ponieważ ich działalność jest w znacznym stopniu oparta na działaniu ochotników, czyli wolontariacie. Inna nazwa stosowana wobec tych organizacji to organizacje społeczne lub organizacje użyteczności publicznej. Te sformułowania podkreślają, że aktywność tych organizacji jest najwyraźniejsza w dziedzinie ochrony zdrowia, szeroko rozumianej pomocy społecznej, akcji charytatywnych i edukacji, czyli krótko mówiąc w działaniu dla dobra publicznego. W Polsce podstawowymi formami prawnymi prowadzenia działalności społecznej są stowarzyszenia i fundacje. Definicja ustawy organizacja pozarządowej jest zawarta w Ustawie z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dziennik Ustaw nr 96 z dnia 29 maja 2003 roku, pozycja 873).

W art. 3 ust. 2 tej Ustawy czytamy: Organizacjami pozarządowymi są, nie będące jednostkami sektora finansów publicznych, w rozumieniu przepisów o finansach publicznych, i niedziałające w celu osiągnięcia zysku, osoby prawne lub jednostki nieposiadające osobowości prawnej utworzone na podstawie przepisów ustaw, w tym fundacje i stowarzyszenia, z zastrzeżeniem ust. 4 Zastrzeżenie to dotyczy wyłączenia z zakresu Działu II ustawy fundacji publicznych i fundacji partii politycznych. Należy mieć na uwadze, że pojęcie organizacja pozarządowa nie jest równoznaczne z pojęciem organizacja społeczna: np. związek zawodowy jest organizacją społeczną, lecz nie jest organizacją pozarządową.

1 stycznia 2004 r. przepisami ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie wprowadzono w Polsce termin organizacja pożytku publicznego (OPP). Status OPP może uzyskać organizacja pozarządowa (z wyjątkiem partii politycznych, związków zawodowych, organizacji pracodawców oraz samorządów zawodowych), prowadząca działalność w obszarach tzw. pożytku publicznego, które zostały określone Ustawą o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie. Ponadto organizacja musi spełniać dodatkowe kryteria dotyczące m.in. jawności działania, kontroli w organizacji. Posiadanie przez organizację statusu organizacji pożytku publicznego nakłada na nią obowiązki sprawozdawczości, aby wszyscy zainteresowani mogli uzyskać informacje, na co wydane zostały pieniądze przekazywane przez darczyńców. Status ten umożliwia przekazanie na rzecz organizacji pożytku publicznego 1% podatku dochodowego przez osoby fizyczne.

II.

Organizacje pozarządowe, fundacje i stowarzyszenia pojawiły się w Polsce mniej więcej w tym samym czasie, co w innych państwach Europy Zachodniej. Początkowo zajmowały się przede wszystkim działalnością charytatywną, później podjęły również działalność korporacyjną, kulturalną, edukacyjną i naukową oraz działalność związaną z propagowaniem idei rozwoju społecznego i społecznej solidarności. Niektóre miały charakter wyznaniowy, inne wyłącznie świecki. W okresie II Rzeczypospolitej (1918 - 1939) organizacje pozarządowe rozwijały się bardzo intensywnie. II wojna światowa i okres dominacji komunistycznej, który po niej nastąpił, spowodował ogromny spadek społecznej aktywności. Część or-

ganizacji pozarządowych została zlikwidowana (ich majątki przejęło państwo), część włączono w ideologiczne struktury. Po roku 1989 organizacje pozarządowe przeżywały swój renesans, dzięki przywróconej swobodzie zrzeszania się i zakładania stowarzyszeń. Część organizacji z tradycjami sięgającymi okresu przedwojennego została restytuowana i podjęła swoją statutową działalność (np. Caritas Polska - duszpasterska instytucja charytatywna Episkopatu Polski, czy YMCA - Związek Młodzieży Chrześcijańskiej, organizacja apolityczna i świecka pracująca nad zaspokojeniem we współpracy z organizacjami, urzędami państwowymi i samorządami potrzeb społeczności lokalnych). Powstało wiele nowych fundacji i stowarzyszeń wychodzących naprzeciw problemom i potrzebom nowoczesnego społeczeństwa. Pojawiły się organizacje, których głównym zadaniem jest przeciwdziałanie skutkom plag społecznych, takich jak: bezdomność, alkoholizm i narkomania. Należą do nich m.in.: Stowarzyszenie MONAR przeciwdziałające zjawiskom patologii społecznej w środowisku rodzin, narkomanii, alkoholizmowi, bezrobociu, przestępczości nieletnich poprzez tworzenie centrów leczenia, sieci punktów konsultacyjnych, schronisk oraz prowadzenie akcji profilaktycznych i edukacyjnych, a także Fundacja Biuro Służby Krajowej Anonimowych Alkoholików, Fundacja im. Brata Alberta zajmująca się osobami niepełnosprawnymi umysłowo (organizuje i prowadzi specjalistyczne placówki rehabilitacyjne i opiekuńcze, pomaga rodzinom z osobami niepełnosprawnymi).

III.

W suwerennej Polsce organizacje pozarządowe zajęły się również działalnością edukacyjną wśród młodzieży, tworząc niepubliczne szkoły lub fundacje wspomagające szkoły państwowe. Powstały fundusze stypendialne i programy pomocy skierowane do uzdolnionych, ale niezamożnych uczniów oraz tych, którzy chcą kontynuować naukę za granicą (Fundacja Nauki Polskiej, Polska Fundacja Upowszechniania Nauki). Na polskich uczelniach działają organizacje studenckie: Niezależne Zrzeszenie Studentów i Zrzeszenie Studentów Polskich, swoje przedstawicielstwa mają również studenckie organizacje o charakterze międzynarodowym (np. Europejskie Forum Studentów AEGEE czy AISEC - Międzynarodowe Stowarzyszenie Studentów Nauk Ekonomicznych i Handlowych).

Wśród dzieci i młodzieży działają organizacje pozarządowe nawiązujące bezpośrednio do tradycji skautingu: Związek Harcerstwa Polskiego (ZHP) i Związek Harcerstwa Rzeczypospolitej (ZHR). Wśród największych organizacji pozarządowych zajmujących się sprawami kultury trzeba wymienić: Fundację Kultury, Fundację im. Fryderyka Chopina oraz fundacje i stowarzyszenia działające na rzecz zachowania i promocji polskich dóbr kultury. W Polsce działają też organizacje specjalizujące się w działaniach na rzecz ochrony praw człowieka monitorujące przestrzeganie praw człowieka i obywatela w Polsce i działające na rzecz ochrony tych praw (w tym praw więźniów) w państwach uznawanych za niedemokratyczne. Dużą grupę organizacji pozarządowych w Polsce tworzą organizacje proekologiczne, zainteresowane ochroną środowiska naturalnego i działalnością promocyjną takiego systemu gospodarowania bogactwami naturalnymi, który nie zakłóca równowagi ekologicznej (np. Fundacja „Nasza Ziemia” - polski koordynator akcji „Sprzątanie Świata”, Społeczny Instytut Ekologiczny, Fundacja Wspierania Inicjatyw Ekologicznych, Obywatelski Ruch Ekologiczny). Ważną działalność prowadzi Fundacja ITA-KA, poszukująca osób zaginionych i niosąca pomoc rodzinom osób uznawanych za zaginione oraz Polska Fundacja Pomocy Humanitarnej „Res Humanae”, która propaguje postawy humanitarne, pomaga osobom uzależnionym żyjącym z HIV i prowadzi hospicjum dla chorych na AIDS. Trzeba wspomnieć również Stowarzyszenie „Solidarni Plus”, skupiające się na pomocy terapeutycznej, socjalnej i prawnej osobom żyjącym z HIV i chorym na AIDS oraz ich rodzinom, i Stowarzyszenie na Rzecz Prewencji HIV/AIDS „TADA”, którego celem jest przeciwdziałanie zjawisku pedofilii i rozprzestrzenianiu się zakażeń HIV, działające wśród środowisk szczególnie narażonych na choroby przenoszone drogą płciową. Organizacje społeczne pełnią też czasami funkcje administracyjną, zastępując administrację rządową w niektórych, ściśle określonych sferach życia publicznego. Np. Polski Związek Łowiecki, zrzeszający myśliwych, zarządza gospodarką łowiecką, wprowadza limity odstrzałów zwierzyny łownej, kontroluje przestrzeganie okresów ochronnych, prowadzi hodowlę i dokarmianie dzikich zwierząt. Polski Związek Wędkarski ma podobne zadania w zakresie połowu ryb słodkowodnych i wydawania odpowiednich zezwoleń. Część organizacji pozarządowych przekształciła się w samorządy zawodowe, których autonomię gwarantują oddzielne ustawy. W korporacjach zawodowych zrzeszają się obowiązkowo

np.: adwokaci, notariusze, lekarze i architekci. Organizacje te mają charakter obligatoryjny, tzn. każdy, kto chce wykonywać zawód podlegający prawom korporacyjnym musi spełniać warunki określone przez korporację. I w tym przypadku państwo przekazało organizacji pozarządowej część swoich uprawnień. Rozwiązanie to ma tę zaletę, że jest tańsze niż utworzenie specjalnej administracji rządowej i zgodnie ze standardami przyjętymi w demokratycznych państwach, przekazuje samym zainteresowanym prawo do decydowania o warunkach wykonywania tzw. wolnych zawodów. Oddzielną kategorią organizacji pozarządowych są związki zawodowe, organizacje zrzeszające pracowników, najczęściej jednej gałęzi gospodarki.

IV.

Przykładowe organizacje pozarządowe w Polsce:

1. Fundacja Wielkiej Orkiestry Świątecznej Pomocy

Podstawowym celem Fundacji jest działalność w zakresie ochrony zdrowia polegająca na ratowaniu życia chorych osób, w szczególności dzieci, i działanie na rzecz poprawy stanu ich zdrowia, jak również na działaniu na rzecz promocji zdrowia i profilaktyki zdrowotnej. Fundacja organizuje ogólnopolskie zbiórki pieniędzy, kończące się co roku wielkim finałem, w który zaangażowane są media. Finał ma formę szeregu lokalnych imprez artystycznych połączonych z licytacją różnych podarowanych przedmiotów. Za uzyskane w postaci zbiórek i licytacji pieniądze Fundacja kupuje specjalistyczny sprzęt medyczny.

Adres strony: www.wosp.org.pl; adresy mailowe: sekretariat@wosp.org.pl; wosp@wosp.org.pl

2. Polski Czerwony Krzyż (członek Międzynarodowej Federacji Stowarzyszeń Czerwonego Krzyża i Czerwonego Półksiężyca)

Organizacja niosąca pomoc wszystkim potrzebującym. M.in. pozyskuje honorowych dawców krwi, prowadzi Krajowe Biuro Informacji i Poszukiwań, zapobiega chorobom zakaźnym i cywilizacyjnym, bierze udział w rehabilitacji terenów dotkniętych klęską lub katastrofą, bierze udział w międzynarodowych akcjach pomocy humanitarnej;

Biuro Zarządu Głównego Polskiego Czerwonego Krzyża; ul. Mokotowska 14, 00-950 Warszawa, sekretariat: info@pck.org.pl, zarzad.glowny@pck.org.pl; tel. (22) 326-12-86, fax: (22) 628-41-68; centrala telefoniczna: (48 22) 326-12-00; www.pck.org.pl

3. Caritas Polska

Jest instytucją charytatywną Konferencji Episkopatu Polski. Została reaktywowana w 1989 r. Odwołuje się do tradycji pracy charytatywnej Caritas sprzed 1950 r. Posiada własną osobowość prawną i działa w oparciu o przepisy prawa kościelnego i państwowego. Udziela pomocy doraźnej i długofalowej, materialnej i finansowej osobom bezrobotnym, bezdomnym, chorym, starszym, dzieciom z rodzin ubogich a także imigrantom i uchodźcom. Caritas udziela również pomocy humanitarnej ofiarom wojen, kataklizmów i nieszczęść naturalnych poza granicami Polski.

Adres : ul. Skwer Kard. S. Wyszyńskiego 9, 01-015 Warszawa, tel 22 33 48 500; fax. 22 33 48 558; mail: caritaspolska@caritas.pl; www.caritaspolska.caritas.pl

4. Polska Akcja Humanitarna

Organizacja, która niesie pomoc ofiarom wojen i kataklizmów za granicą i w Polsce oraz uchodźcom, wspiera szkoły i ośrodki zdrowia w rejonach dotkniętych ubóstwem, prowadzi akcje edukacyjne; działa od 1992 r., pomagając ludziom w sytuacjach kryzysowych, aby jak najszybciej uzyskali samodzielność i przyjęli odpowiedzialność za swoją przyszłość. Jako pierwsza spośród organizacji pozarządowych w Polsce, postawiła sobie za cel organizowanie pomocy innym, bardziej poszkodowanym krajom. Dzięki PAH Polska uczestniczy w międzynarodowych akcjach humanitarnych i zmienia swój wizerunek na świecie - z kraju otrzymującego pomoc na kraj udzielający pomocy.

Adres: 00-031 Warszawa; ul. Szpitalna 5/3; tel.: (0 22) 828 88 82;

e-mail: pah@pah.org.pl; www.pah.org.pl;

Adresy biur regionalnych:

31-009 Kraków; ul. Szewska 4 (w oficynie, I p.), tel. (0 12) 42, 15 771;

tel./fax (0 12) 42 20 819; e-mail: krakow@pah.org;

87-100 Toruń, ul. Wita Stwosza 2, tel. (0 56) 65 21 369, tel./fax (056621 368,

e-mail: torun@pah.org.pl

5. Fundacja Dzieci Niczyje

Zarejestrowana od 1991 r. organizacja pozarządowa o charakterze non-profit, zajmuje się szeroko rozumianą pomocą dzieciom krzywdzonym, ich rodzinom i opiekunom. Działalność fundacji jest adresowana do dzieci maltretowanych fizycznie, psychicznie, wykorzystywanych seksualnie oraz zaniedbywanych, a także do ich rodziców, opiekunów, osób stykających się w pracy zawodowej z przypadkami dzieci krzywdzonych. Prowadzi Poradnię dla dzieci wykorzystywanych seksualnie i ich rodziców; udziela porad prawnych i psychologicznych, organizuje szkolenia, przeprowadza badania i analizy poszerzające wiedzę o problemie.

Adres: 03-326 Warszawa, ul. Walecznych 59, tel. (0 22) 616 02 68; www.fdn.pl

6. Fundacja Anny Dymnej „Mimo Wszystko”

Jest organizacją pożytku publicznego. We wrześniu 2003 r. założyła ją Anna Dymna, aktorka, która pełni społecznie funkcję prezesa Fundacji. Ideą przyświecającą codziennej pracy osobom skupionym wokół Fundacji jest wyrównywanie szans pomiędzy ludźmi niepełno- i pełnosprawnymi, a co za tym idzie - usuwanie barier mentalnych, które oddzielają ich dwa pozornie odrębne światy. Poprzez swoją szeroką działalność Fundacja Anny Dymnej „Mimo Wszystko” stara się wskazywać na fakt, że chory, niewidomy, sparaliżowany, poruszający się o kulach bądź na wózku inwalidzkim człowiek jest pełnoprawną ludzką istotą, posiadającą również talenty i pragnienia, podobnie jak ktoś w pełni zdrowia i sił.

Adres: Fundacja „Mimo Wszystko”, ul. Balicka 12A/5B, 30-149 Kraków, tel./fax (0 12) 422 69 03

7. Fundacja im. S. Batorego

Powołana w 1988 r., aby wspierać rozwój otwartego demokratycznego społeczeństwa. Działa na polu edukacji, kultury, ochrony zdrowia i pomocy społecznej, wspomaga rozwój lokalnych organizacji pozarządowych. Wcześniej wspierała przemiany demokratyczne i rynkowe w Polsce i w Europie Środkowej oraz Wschodniej. Podstawową metodą pracy Fundacji jest przekazywanie dotacji innym organizacjom. Wydaje też publikacje, organizuje konferencje i szkolenia.

Adres: 00-215 Warszawa, ul. Sapieżyńska 10a; tel. 22/53 60 200; fax 22/ 53 60 220;

e-mail: batory@batory.org.pl; www.batory.org.pl

8. Fundacja Rozwoju Demokracji Lokalnej

Pozarządowa, polityczna, niezależna i niekomercyjna organizacja ustanowiona w 1989 r. Za misję przyjęła szerzenie idei samorządności obywatelskiej rozumianej jako podstawowa forma demokracji. Wspiera działania samorządów lokalnych i organizacji pozarządowych, przyczyniając się do budowy i wzmacniania społeczeństwa obywatelskiego. Realizuje projekty na rzecz wzmacniania inicjatyw obywatelskich, uruchamia punkty informacyjne i konsultacyjne, organizuje konkursy, szkolenia.

Adres: Biuro Zarządu FRDL, 01-540 Warszawa, ul. Hauke Bosaka 11; tel. 22/ 869 92 00 + 07;

fax 22/ 839 225; www.frdl.org.pl

9. Stowarzyszenie Amnesty International Polska

Sekcja krajowa międzynarodowej organizacji, której celem jest przyczynienie się do przestrzegania na całym świecie praw człowieka wyznaczonych przez Międzynarodową Deklarację Praw Człowieka. Prowadzi kampanie na rzecz uwolnienia wszystkich więźniów sumienia - osób więzionych z powodu przekonań, koloru skóry, płci, pochodzenia, języka czy religii, nie stosujących przemocy ani nie opowiadających się za jej użyciem; na rzecz zapewnienia wszystkim więźniom politycznym uczciwych i szybkich procesów sądowych; zaprzestania stosowania tortur, kary śmierci i innych form okrutnego traktowania więźniów, eliminacji egzekucji pozasądowych i „zaginięć”.

Adres: Stowarzyszenie Amnesty International, ul. Piękna 66a/2, 00-672 Warszawa; tel/fax (022) 8276000 www.amnesty.org.pl; e-mail: amnesty@amnesty.org.pl;

10. Helsińska Fundacja Praw Człowieka

Założona w 1989 r. przez członków Komitetu Helsińskiego w Polsce. Jej misją jest rozwijanie kultury wolności i praw człowieka w kraju i za granicą. Prowadzi działalność edukacyjną i badawczą, monitoruje ustawodawstwo i praktykę stosowania prawa w krajach Europy Środkowej i Wschodniej oraz Azji Centralnej, wspiera działania zmierzające do urzeczywistnienia idei państwa prawa.

Adres: Helsińska Fundacja Praw Człowieka, ul. Zgoda 11, 00-018 Warszawa; tel.: (48 22) 828 10 08; 828 69 96; 556 44 40; fax: (48 22) 556 44 50; www.hfhrpol.waw.pl, e-mail: hfhr@hfhrpol.waw.pl

11. Fundacja Centrum Edukacji Obywatelskiej

Pozarządowa instytucja oświatowa, która od 1994 r. upowszechnia wiedzę obywatelską, praktyczne umiejętności oraz postawy niezbędne do budowania demokratycznego państwa prawa i społeczeństwa obywatelskiego. Prowadzi działania adresowane do nauczycieli, uczniów i samorządów lokalnych oraz wprowadza do szkół nowatorskie programy edukacji obywatelskiej, prawnej, historycznej i ekonomicznej. Prowadzi również niepubliczną placówkę doskonalenia nauczycieli.

Adres: 00-666 Warszawa, ul. Nowakowskiego 10; www.ceo.org.pl; e-mail: ceo@org.pl;

12. Europejski Dom Spotkań - Fundacja Nowy Staw

Fundacja powstała w 1993 r. Fundacja popiera inicjatywy społeczne mające na celu budowanie społeczeństwa obywatelskiego, współpracy i solidarności między narodami. Wspiera procesy demokratycznych przemian na Białorusi i Ukrainie oraz proces integracji Polski z Unią Europejską. Promuje Lublin i Lubelszczyznę jako miejsce spotkania różnych kultur i narodów.

W swoich działaniach Fundacja kieruje się wartościami chrześcijańskimi. Poprzez edukację wszystkich pokoleń wzmacnia idee demokracji, samorządności, społecznej gospodarki rynkowej, solidarności między narodami oraz porozumienia kultur ponad wszelkimi granicami.

Adres: ul. Leszczyńskiego 14/1-3, 20-069 Lublin, tel. 0 81 534 61 91, fax 0 81 534 61 92,

www.eds-fundacja.pl; e-mail: eds@eds-fundacja.pl

13. Polska Fundacja Dzieci i Młodzieży

Powstała w 1992 r. przy wsparciu International Youth Foundation niedochodowa fundacja, która udziela pomocy organizacjom pracującym na rzecz rozwoju dzieci i młodzieży. Organizacja ta przyznaje dotacje finansowe, organizuje szkolenia dla przedstawicieli władz samorządowych, liderów organizacji pozarządowych i liderów nieformalnych grup młodzieżowych. Prowadzi programy szkoleniowe dla wychowawców prezentujące nowe metody pracy z młodymi ludźmi.

Adres: 00-950 Warszawa, ul. Jasna 22; tel: (0 22) 826 44 73; 826 44 74; fax: 0 22 826 43 22;

www.pcyf.org.pl

14. Społeczne Towarzystwo Oświatowe

Organizacja, która działa od 1987 r., skupiająca przede wszystkim rodziców i nauczycieli zainteresowanych poprawą kondycji polskiej oświaty i tworzeniem alternatywnych form kształcenia; prowadzi na terenie całej Polski 200 szkół niepublicznych różnych poziomów o uprawnieniach szkół publicznych; zajmuje się też działalnością wydawniczą, na swoim koncie ma różne publikacje; wydaje miesięcznik „Edukacja i Dialog”.

Adres biura Społecznego Towarzystwa Oświatowego: ul. Nowy Świat 39, 00-029 Warszawa;

tel./fax (0 22) 826 78 64; tel./fax (0 22) 828 88 57; e-mail: biuro@sto.org.pl; www.sto.org.pl

V.

W Polsce działają też organizacje pozarządowe o charakterze międzynarodowym.

W prawie międzynarodowym, w odróżnieniu od organizacji międzyrządowych, organizacje pozarządowe grupują nie państwa, ale osoby fizyczne lub prawne, i to z reguły z różnych krajów (najczęściej przyjmuje się, że minimum z trzech). Działają w oparciu o prawo krajowe siedziby organizacji, a powstają w wyniku nie umowy międzynarodowej, ale umowy cywilno-prawnej. Część z tych organizacji (np. Fundacja Konrada Adenauera, Fundacja im. Roberta Schumana, Fundacja Edukacja dla Demokracji, Fundacja im. Friedricha Berta, Polsko-Amerykańska Fundacja Wolności) wspiera polskie organizacje pozarządowe w budowaniu dialogu społecznego i społeczeństwa obywatelskiego w demokratycznej Polsce. W dziedzinie nauki i techniki polscy inżynierowie i naukowcy współpracują ze swoimi kolegami w ramach takich organizacji pozarządowych jak: Międzynarodowy Instytut Oceanu Pacem in Maribus (IOIPM), Międzynarodowa Izba Żegluga (ICS), Międzynarodowa Komisja Wielkich Zapór (ICOLD), Międzynarodowa

Akademia Medycyny Lotniczej i Kosmicznej (IAASM), Międzynarodowa Federacja Mleczarska (IDF), Międzynarodowa Unia Astronomiczna (IAU), Międzynarodowa Unia Geograficzna (IGU), Międzynarodowe Stowarzyszenie Nauk Politycznych (IPSA), Międzynarodowa Komisja Naukowa Organizacji Pracy w Rolnictwie (ICSMA), Międzynarodowa Unia Architektów (IUA), Międzynarodowa Federacja Geodetów (IFS), Międzynarodowe Stowarzyszenie Techników Laboratoriów Medycznych (IAMLT).

Scenariusz 4

Coś dla innych, coś dla siebie - wolontariat jako szansa na spełnienie naszych potrzeb

Temat

W czasie zajęć osoby uczestniczące dowiadują się, na czym polega wolontariat, jakie są korzyści z pracy wolontariackiej dla kogoś, kto się jej podejmuje i dla osób, na rzecz których ta praca jest wykonywana, otrzymują informacje, gdzie należy szukać ogłoszeń o pracy dla wolontariusza, zastanawiają się również nad swoimi zasobami osobowościowymi - co mogą zaoferować, a w czym może im samym pomóc praca w charakterze wolontariusza.

Cele zajęć

- prezentacja i promocja profesjonalnego wolontariatu wśród młodych ludzi
- kształtowanie postawy otwartej na niesienie pomocy innym, udzielanie wsparcia
- pokazanie sposobów poszukiwania pracy dla wolontariuszy i poszukiwania wolontariuszy przez potrzebujących ich pracy ludzi
- uświadomienie, że już w szkole warto rozwijać umiejętności, zdobywać kompetencje i planować swoją karierę zawodową, kiedy chce się w przyszłości uważać za człowieka spełnionego w życiu
- przekonanie o konieczności wzięcia odpowiedzialności za pracę, której się podejmuje

Czas zajęć

90 minut lub 45 w wersji skróconej

Metody

- mini wykład lub praca z tekstem
- praca w zespołach
- prezentacja

Potrzebne materiały

- kartki A-4, długopisy

Materiały pomocnicze

- Materiał pomocniczy nr 1 - „Wolontariat - dobrowolna praca bez wynagrodzenia”
- Materiał pomocniczy nr 2 - „Praca na miarę”
- Materiał pomocniczy nr 3 - „Po co komu wolontariat?”
- Materiał pomocniczy nr 4 - „Przykłady działań wolontariackich”
- Materiał pomocniczy nr 5 - „Adresy stron internetowych dotyczących wolontariatu”
- Materiał pomocniczy nr 6 - „Dokumenty przydatne wolontariuszowi”

Najważniejsze pojęcia

- wolontariat
- wolontariusz/wolontariuszka
- piramida potrzeb

Przebieg zajęć

1. Przywitaj grupę. Rozdaj osobom uczestniczącym kolorowe samoprzylepne karteczki prosząc, aby każdy napisał, jakiego rodzaju zajęcie daje mu satysfakcję. Zaproś do przylepienia karteczek na dużym arkuszu papieru, gdzie wcześniej, w środku, narysujesz pusty owal, a po przylepieniu karteczek, napiszesz mazakiem CO MOGĘ ROBIĆ JAKO WOLONTARIUSZ? Przypnij powstały w ten sposób plakat do tablicy lub przyklep taśmą do ściany. (10 min)
2. Zapytaj, czy ktoś zna terminy „wolontariat” i „wolontariusz”? Co oznaczają? Po kilku wypowiedziach, poproś o przeczytanie tekstu z materiału pomocniczego nr 1. Zapytaj osoby uczestniczące o refleksje w związku z tekstem; co w nim znajdują nowego na temat wolontariatu? (10 min)
3. Opowiedz o przykładach różnych działań wolontarystycznych, jakie miały miejsce w ostatnich latach w Polsce. Możesz skorzystać z materiału pomocniczego nr 2. Poproś o podanie przykładów. Zadaż też pytanie, dlaczego różni ludzie angażują się w tego rodzaju działania, skoro nie mają z tego żadnych finansowych korzyści? (5 min)
4. Przedstaw koncepcję piramidy Masłowa korzystając z materiału pomocniczego nr 3 Po co komu wolontariat?. Podaj powody, dla których ludzie podejmują się pracy wolontariackiej. Możesz przytoczyć z w/w materiału pomocniczego słowa Jana Pawła II. Zapytaj, jakie są związki pomiędzy tymi najczęściej podawanymi przez wolontariuszy powodami, a koncepcją Masłowa i słowami papieża? (10 min)
5. Poproś osoby uczestniczące o zastanowienie się jakie są mocne strony ich osobowości, a nad czym uważają, że warto byłoby popracować i jak mogliby to sprawdzić w roli wolontariusza.
Rozdaj kartki papieru A-4. Niech każdy napisze na górze kartki drukowanymi literami swoje imię, a następnie podzieli ją na dwie rubryki. Jedną oznaczy znakiem „+”, a drugą znakiem „-”, następnie dokona samooceny i zapisze swoje umiejętności, zdolności oraz kilka mocnych stron swojego charakteru pod znakiem plusa, a pod znakiem minusa wypisze to, czego chciałby się nauczyć i nad czym powinien popracować. Po 5-10 minutach zachęć kilka osób do podzielenia się swoimi przemyśleniami. Podsumuj ćwiczenie słowami: „Taka refleksja na temat własnej osoby jest przydatna, kiedy szukamy możliwości podjęcia pracy wolontariackiej, aby trafnie podjąć decyzję o miejscu, które pomoże nam wykorzystać cechy i uzdolnienia, a zarazem pozwoli na zaspokojenie naszych potrzeb i aspiracji, a także na rozwinięcie naszych zainteresowań oraz umiejętności”.
- Poproś, aby ktoś głośno odczytał tekst z materiału pomocniczego nr 2 „Praca na miarę”. (15 min)
6. Rozdaj teraz materiał pomocniczy nr 5. Zaproponuj, żeby sprawdzić, co ciekawego można znaleźć pod podanymi adresami. Zachęć do częstego przeglądania portalu organizacji pozarządowych i umieszczanych tam ogłoszeń. (od 2 do 20 min)
7. Kończąc zajęcia zapytaj, kogo udało się dziś zachęcić do poszukiwania pracy w charakterze wolontariusza. Osobom, które się zgłosiły, możesz wręczyć materiał nr 6 z wzorami przydatnych wolontariuszowi dokumentów. Poinformuj również o możliwościach wyjazdu w charakterze wolontariusza za granicę. Zwróć uwagę na Akcję 2 w programie „Młodzież w działaniu” oraz poznański oddział Fundacji Jeden Świat. Podziękuj za aktywny udział w zajęciach. (5 min)

Scenariusz 4

Material pomocniczy nr 1

Wolontariat - dobrowolna praca bez wynagrodzenia

W Polsce nigdy nie brakowało ludzi dobrej woli, bezinteresownie pomagających innym. Można nawet stwierdzić, że im trudniejsze, bardziej tragiczne chwile, tym szybciej i w większej liczbie pojawiały i pojawiają się osoby oferujące wsparcie potrzebującym, obcym im ludziom, którzy wcale nie należą do ich rodzin ani znajomych. Co prawda, w 1862 r. o śladach bezinteresownej działalności społecznej w polskiej tradycji w liście do Michaliny z Dziekańskich Cyprian Kamil Norwid napisał w sposób bardzo krytyczny: „(...) społeczność polska to społeczność narodu, który, nie zaprzeczam, iż o tyle jako patriotyzm wielki jest, o ile jako społeczeństwo żaden. (...) Wszystko to, czego nie od patriotyzmu, czego nie od narodowego, ale od społecznego uczucia wymaga się, to jest tak początkujące, małe i prawie nikczemne, że strach wspominać o tym.”. Dawniej osoby pomagające innym charytatywnie nazywano „społecznikami”. Niestety, Norwid nie dożył najlepszego okresu polskiego ruchu społecznikowskiego, który trwał jeszcze kilka lat po zakończeniu II wojny światowej. Do najbardziej znanych w polskiej historii społeczników należeli: Adam Chętnik, Adam Chmielowski, Kazimiera Iłakowiczówna, Stanisław Jachowicz, Henryk Jordan, Janusz Korczak, Kazimierz Lisiecki, Zofia Nałkowska, Stefania Sempołowska, Fryderyk Skarbek, Stanisław Staszic czy Księżna Izabela Lubomirska z Czartoryskich. Ze znanych, żyjących w czasach współczesnych można wymienić Marka Kotańskiego (zm. 2002), Jerzego Owsiaaka i Janinę Ochojską.

W latach po II wojnie światowej polskie władze wprowadzając często obowiązkowe prace społeczne w szkołach oraz miejscach pracy i traktując je jako gest lojalności wobec siebie sprawiły, że idea bezpłatnego świadczenia pracy na rzecz innych uległa wypaczeniu. Jednak i w tamtych latach ludzie pomagali ludziom z odruchu serca. W latach 1966–81 wśród młodzieży popularna była Niewidzialna Ręka - akcja programu telewizyjnego Teleranek. Anonimowi uczestnicy programu pomagali potrzebującym, w taki sposób, że oni tego nie widzieli, pozostawiając na miejscu bilet akcji Niewidzialna Ręka z przydzielonym numerem. W latach 1989-96 przyszedł czas stagnacji. Dopiero w latach dziewięćdziesiątych XX wieku na pomysł wprowadzenia w Polsce wolontariatu wpadła Barbara Hansen, Polka mieszkająca od lat za granicą. Dyrektor warszawskiego BORIS (Biura Obsługi Ruchu Inicjatyw Samopomocowych) Paweł Jordan zaprosił panią Barbarę do współrealizacji programu Centrum Wolontariatu. Program ten funkcjonuje cały czas.

Praca wolontarystyczna współcześnie to jednak nie jest tylko praca w sferze pomocy społecznej. To każdy rodzaj świadomie podjętej dobrowolnej pracy, którą świadczy się bezpłatnie na rzecz innych i która wykracza poza więzi rodzinno-koleżeńsko-przyjacielskie. Wolontariuszami mogą być wszyscy, którzy chcą się dzielić swoją wiedzą i umiejętnościami, a przy okazji zdobywać nowe. Wolontariuszem może być każdy, w każdym wieku (poza bardzo małymi dziećmi) i to w każdej dziedzinie życia społecznego. Coraz częściej w obecnym świecie mówi się o wolontariacie jako potrzebie pomagania drugiemu człowiekowi. Nowoczesny wolontariat jest nie tylko bardzo pozytywnym zachowaniem prospołecznym, ale stwarza perspektywę odbycia ciekawych praktyk zawodowych, poznania nowych ludzi i uzyskania doświadczenia. Wolontariat w rezultacie może zaowocować lepszą pozycją na rynku pracy. Obecnie, aby znaleźć dobrą pracę (równie ciekawą, co dobrze płatną i rozwijającą) nie wystarczy posiadać odpowiednie wykształcenie, dobrze widziana jest także praktyka, a właśnie wolontariat jest możliwością rozwijania zainteresowań, nabierania praktyki, zdobywania doświadczeń. Podczas pracy wolontariusz nabywa często umiejętności, które stają się bardzo przydatne w późniejszej karierze zawodowej, czasami nawet są czynnikiem decydującym przy ubieganiu się o konkretną pracę. Pomoc wolontarystyczna jest coraz bardziej cenionym sposobem odbycia praktyk studenckich oraz staży zawodowych. Coraz częściej poszukujący pracowników kierują się ich ewentualnym doświadczeniem w pracy na rzecz organizacji pozarządowych. Praca taka bowiem wiąże się z chęcią działania, kreatywnością, odpowiedzialnością, umiejętnością samodzielnego myślenia i pracy w zespole – są to cechy, jakimi powinien się odznaczać każdy wolontariusz, a zarazem cechy, jakich poszukują u potencjalnych pracowników wszyscy pracodawcy.

W roku 1996 Fundacja BORIS wydała publikację pt. *Rocznik* poświęcony w całości wolontariatowi. Za-

wierała ona m.in. prawdopodobnie pierwszą analizę prawną stosunków między wolontariuszem a organizacją. Wtedy też powstał pierwszy wzór umowy zlecenia pracy wolontarystycznej. W roku 2000 pojawiły się pierwsze zapisy o wolontariacie w aktach prawnych, a wśród nich rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej, regulujące zasady pracy wolontariuszy w placówkach opiekuńczo-wychowawczych. Tym sposobem zalegalizowano w naszym kraju wolontariat. I okazało się, że wolontariat jest jedną z najbardziej rozwijających się form aktywności społecznej w Polsce. Jak wskazują badania w 2001 r. 10 % dorosłych Polaków deklarowało, że poświęciło bezinteresownie swój czas na rzecz organizacji pozarządowych, ruchów społecznych lub religijnych, natomiast w 2004 r. wskaźnik ten wzrósł aż o 8,3 punktu procentowego, co oznacza, że ok. 5.4 mln dorosłych Polaków czynnie zaangażowało się w działalność społeczną. Podkreślić należy, że preferowanymi przez wolontariuszy organizacjami są w pierwszej kolejności - organizacje i ruchy religijne, wspólnoty parafialne, misje (wolontarystyczny udział deklarowało w 2004 r. 2,9 % dorosłych Polaków), następnie organizacje pomocy charytatywnej dla osób najuboższych i bezdomnych - wspomogło je swoją pracą w 2004 r. 2,5% Polaków oraz organizacje sportowe odpowiednio uzyskały pomoc od wolontariuszy 2,4 % dorosłych Polaków. Pomoc wolontariuszy na rzecz organizacji pozarządowych jest czynnikiem wspomagającym ich działalność. Częstokroć powodzenie przedsięwzięć podejmowanych na szeroką skalę jest uwarunkowane udziałem osób bezinteresownie pomagającym w przeprowadzeniu określonego zadania. Można przyjąć na podstawie prowadzonych badań, że w Polsce średnio ok. 45 % organizacji pozarządowych korzysta z pracy wolontariuszy, którzy jednocześnie nie są członkami organizacji. Większość z nich nie prowadzi systematycznej rekrutacji wolontariuszy, nie zawiera z nimi umów, nie określa zakresu ich obowiązków. Katalog prac, które mogą wykonywać wolontariusze jest praktycznie nieograniczony i zależy od specyfiki działań wybranej przez wolontariusza organizacji. Właściwie to pola działań organizacji pozarządowej wyznaczają potrzeby i charakter prac, którym może poświęcić swój czas wolontariusz.

Mogą nimi być np.:

- pomoc w ośrodkach zajmujących się rehabilitacją dzieci z porażeniem mózgowym;
- organizowanie ciekawych zajęć w czasie wolnym dla dzieci w szpitalach: teatrzyków, itp.;
- spędzanie czasu z osobami starszymi w domach pomocy społecznej;
- pomoc w odrabianiu lekcji dzieciom w domach dziecka lub w świetlicach środowiskowych;
- udział w dużych przedsięwzięciach charytatywnych (np. kwestach) mających na celu zbiórkę funduszy na rzecz potrzebujących;
- pomoc w organizowaniu ciekawych zajęć w świetlicach osiedlowych.

W 1985 r. rezolucją Zgromadzenia Ogólnego Narodów Zjednoczonych postanowiono, że 5 grudnia obchodzony będzie jako Międzynarodowy Dzień Wolontariusza. Ogłoszenie przez ONZ roku 2001 Światowym Rokiem Wolontariatu przyczyniło się do aktywizacji działań w tej dziedzinie.

Scenariusz 4

Materiał pomocniczy nr 2

Przykłady działań wolontariackich

„EMPATIA” W SZCZECINIE

Centrum Wolontariatu przy Stowarzyszeniu POLITES w Szczecinie realizuje w 2008 r. Program „Empatia - Lokalna solidarność na rzecz równych szans”. Jest to projekt, którego celem jest wsparcie osób długotrwale bezrobotnych w powrocie na rynek pracy. Ma za zadanie wspomóc osoby bezrobotne w aktywnym poszukiwaniu pracy i służyć z jednej strony wzmocnieniu umiejętności komunikacyjnych osób bezrobotnych oraz ich aktywności społecznej, z drugiej - zmianie wizerunku osób bezrobotnych w oczach społeczności lokalnej. Osoby bezrobotne przystępujące do programu „Empatia” pozostają pod jego opieką przez 7 miesięcy. W tym czasie mają stworzone warunki do aktywnego poszukiwania pracy.

WOLONTARIAT W GIMNAZJUM W POCZESNEJ

„Od kilku lat w naszej szkole działa grupa osób, które oddają swój wolny czas i serce, aby służyć bezinteresownie innym. Pomagają w nauce słabszym uczniom Gimnazjum i Szkoły Podstawowej, włączają się w zbiórki pieniędzy i niezbędnych rzeczy dla osób potrzebujących, dbają o potrzeby osób starszych i chorych w środowisku, angażują się w akcje „Dzieło Nowego tysiąclecia”, powstała z inicjatywy Jana Pawła II i służącą zdolnej, ale ubogiej młodzieży, wreszcie działają na rzecz pomocy misjom. W ubiegłym roku uczennice klas III, odwiedzały chorych, niepełnosprawnych chłopców w Domu dla chłopców św. Stanisława Kostki w Częstochowie, pomagając im w nauce i organizując czas wolny. Oczywiście wolontariusze muszą także rozwijać siebie, stąd nasi uczniowie uczestniczą w spotkaniach, warsztatach, których celem jest ich doskonalenie i rozwój osobowy. Jeżeli i Ty pragniesz służyć innym ZAPRASZAMY. Nasz szkolny wolontariat „stoi dla Ciebie otworem”. Od 22 - 25 maja 2008 r. wolontariuszki naszego gimnazjum pracowały i odpoczywały w Archidiecezjalnym Ośrodku Charytatywnym w Rybakach koło Olsztyna (Mazury). Wyjazd był nagrodą za ich pracę podczas pielgrzymki na Jasną Górę, która odbyła się 10 V 2008 r”.

WOLONTARIUSZ JAKICH MAŁO

Z pozoru przeciętny dziesiętnolatek, nieróżniący się niczym od rówieśników. Kiedy się jednak pozna go bliżej - okazuje się, że to chłopak z sercem na dłoni.

Rafał Średziński ma czas na naukę, hobby i odpoczynek. Przede wszystkim jednak nie brakuje mu zapału i chęci, by pomagać innym. Został wolontariuszem po tym, jak parę lat temu z niepełnosprawną kuzynką uczestniczył w festynie integracyjnym. Jeszcze jako gimnazjalista zaangażował się w działalność stowarzyszenia KLANZA. Rówieśnicy i nauczyciele przypatrywali się jego pomysłom ze zdziwieniem, ale jego zapał nie słabł. Cztery lata temu znalazł się w czołówce konkursu „Ośmiu Wspaniałych”. To potwierdziło, że jego działania zmierzają w dobrym kierunku. Dalej działał w KLANZIE, zajmował się dziećmi uchodźców z Czeczenii, które uczył języka polskiego. Latem w ramach wolontariatu często wyjeżdżał na kolonie jako opiekun. Do tej pory aktywnie współpracuje z białostockim Centrum Współpracy Organizacji Pozarządowych. Jest jednym z inicjatorów grupy „My dla Innych”, z którą zrealizował projekt „Každy inny - wszyscy równi, czyli razem przez Europę”. Za swoje zaangażowanie otrzymał nagrody w kilku ogólnokrajowych konkursach.

- Rafał jest niezwykle osobowością i postacią godną naśladowania. Mimo młodego wieku osiągnął już bardzo dużo, a przecież jego przygoda i kroczenie ku dorosłości dopiero się zaczyna - dodaje Anna Samborska

Źródło: „Gazeta Wyborcza” Białystok, 2008-05-27

Scenariusz 4

Materiał pomocniczy nr 3

„Praca na miarę”

Zwykle wolontariusz nie musi posiadać ściśle określonych kwalifikacji, wystarczają dobre chęci i wolny czas. Kandydat również nie musi mieć dużego doświadczenia zawodowego, ani biegle posługiwać się komputerem czy posiadać perfekcyjnej znajomości języka obcego, nie musi być też w pełni sprawny fizycznie. Jednak w niektórych przypadkach od wolontariusza oczekuje się posiadania kwalifikacji odpowiednich do rodzaju i zakresu wykonywanych zadań (w przypadku, gdy taki obowiązek wynika z odrębnych przepisów). Wybierając instytucję, której chce zaoferować swoją pomoc, kandydat na wolontariusza powinien się zastanowić, co go interesuje. Robiąc coś, co uważa za ciekawe, będzie bardziej zadowolony z powierzanych zadań i wydajniejszy. Będzie mógł również rozwinąć swoje zainteresowania. Powinien również zastanowić się, ile czasu może poświęcić na działalność wolontariacką. Czy chce się zaangażować w pełni, czy też interesuje go wolontariat „akcyjny”, czyli pomoc udzielana co pewien czas w ramach większego wydarzenia. To także ułatwi mu wybór instytucji, której chce pomóc i formę tej pomocy. Nie każdy wolontariusz nadaje się do każdego rodzaju pracy. Nie wszystkie osoby lubią w pracy bezpośredni kontakt z innymi ludźmi, jedni z nas są cierpliwi, inni nie, jedni lubią pracę w ruchu, inni wolą posiedzieć, są osoby, które chętnie prowadzą rozmowy i takie, które nie lubią zbyt częstych kontaktów z ludźmi. Skoro już kandydat na wolontariusza zdecyduje, jak i gdzie chce pomagać, łatwiej mu będzie starać się o status wolontariusza. Jest bowiem wiele sposobów na to, aby zostać wolontariuszem.

Scenariusz 4

Materiał pomocniczy nr 4

Po co komu wolontariat?

Według psychologii humanistycznej podstawową właściwością człowieka jest rozwój, wyznaczony głównie czynnikami wewnętrznymi. Głównym celem ludzkiej aktywności jest dążenie do samorealizacji, która może przejawiać się w rozmaity sposób (twórczość, miłość, altruizm). Z natury swej człowiek jest istotą dobrą i twórczą, lecz właściwości te nie zawsze są realizowane, co wynika z niewłaściwych warunków społecznych, wadliwego systemu wychowawczego, indoktrynacji itp. Ujawnienie i aktualizowanie wewnętrznych możliwości (samorealizacja) ma dla człowieka większe znaczenie, aniżeli zaspokojenie potrzeb. Istotnym składnikiem psychologii humanistycznej jest teoria potrzeb rozwinięta i ogłoszona w 1954 r. przez Abrahama H. Masłowa, psychologa amerykańskiego. Mechanizmem sterującym ludzkimi zachowaniami są według niego potrzeby, pojmowane jako brak czegoś, wywołujący jednocześnie dążenie do zaspokojenia tego braku. Potrzeby tworzą układ hierarchiczny (tzw. „piramida” Masłowa), z którego wynika, że zaspokojenie potrzeb niższych jest warunkiem zaspokojenia potrzeb wyższych. „Piramida” składa się z pięciu kategorii: u jej podstaw leżą potrzeby fizjologiczne, następnie potrzeba bezpieczeństwa, potrzeba przynależności i miłości, godności i szacunku i - na szczycie piramidy - potrzeba samorealizacji. Z czasem Masłow wzbogacił swą teorię podziałem na potrzeby typu D (deficiency) oraz potrzeby typu B (being). Pierwsze służą uzupełnianiu naturalnych braków powstających w wyniku działalności człowieka, drugie zaś jego rozwojowi i doskonaleniu. Zaspokojenie potrzeb D prowadzi do redukcji napięcia motywacyjnego, niezaspokojenie do schorzeń. Zaspokojenie potrzeb B, zwanych też przez Masłowa „metapotrzebami”, wzbogaca osobowość, ale bywa źródłem wzrostu napięcia. Niezaspokojenie potrzeb B prowadzi natomiast do „metachorób” (depresja, nerwice egzystencjalne), bądź do „metapatologii” (apatia, alienacja, cynizm). Poznanie teorii Masłowa pozwala zrozumieć potrzeby wolontariuszy, tego „czegoś”, co popycha ich do aktywności.

Ludzie pracujący społecznie podają wiele różnych powodów, dla których zajmują się wolontariatem, najczęściej mówią, że jest to:

- chęć pomagania ludziom potrzebującym;
- nadzieja na zdobycie nowych doświadczeń;
- możliwość zdobycia zajęcia;
- działanie dla własnej satysfakcji;
- chęć poznania nowych ludzi;
- pragnienie spłacenia długu wobec społeczeństwa;
- walka o specjalną sprawę;
- możliwość znalezienia pracy;

Papież Jan Paweł II w grudniu 2001 r., na zakończenie Międzynarodowego Roku Wolontariatu, ustanowionego przez ONZ, powiedział: „Cóż takiego skłania wolontariusza do poświęcenia swego życia dla innych? Przede wszystkim naturalny odruch serca, który przynagla każdego człowieka do pomocy drugiemu - swemu bliźniemu. Jest to bez mała «prawo istnienia». Wolontariusz, gdy bezinteresownie może dać innym coś z siebie, doświadcza radości, która przewyższa to, czego dokonał. Z tego właśnie powodu wolontariat jest szczególnym czynnikiem sprzyjającym postępowi na drodze humanizacji: dzięki różnym formom solidarności i służby, które promuje i konkretyzuje, uwrażliwia społeczeństwo na godność człowieka i na jego różne potrzeby. Działalność wolontariatu prowadzi do doświadczenia, że człowiek w pełni realizuje się wyłącznie wtedy, gdy kocha i daje siebie innym.”

Scenariusz 4

Material pomocniczy nr 5

Adresy stron dotyczących wolontariatu:

www.wolontariat.pl

www.jedenswiat.org.pl

www.wolontariat.org.pl

www.wolontariat.salezjanie.pl

www.wolontariat.katolik.pl

www.wolontariatstudencki.pl

www.strefamlodych.pl

www.pozYTEK.gov.pl

www.eurostudent.pl

www.youth.org.pl

www.polskapomoc.gov.pl

Scenariusz 4

Materiał pomocniczy nr 6

dokumenty przydatne wolontariuszom

UMOWA ZLECENIA PRACY WOLONTARYSTYCZNEJ

w dniuw pomiędzy
 zam. (siedziba)..... zwanym dalej Zleceniodawcą
 a Panią/Panem
 legitymującą/-cym się dowodem osobistym nr adres zamieszkania ...

 zwanym dalej Wolontariuszem została zawarta umowa następującej treści:

1. Zleceniodawca zleca, a Wolontariusz zobowiązuje się do wykonania na rzecz zleceniodawcy następujące prace, które obejmują:

2. Rozpoczęcie wykonania prac strony ustalają na dzień
 a zakończenie do dnia
3. Strony zgodnie ustalają, że umowa niniejsza obejmuje pracę o charakterze wolontarystycznym, która ma charakter bezpłatny.
4. Zleceniodawca zobowiązuje się do zwrotu wolontariuszowi wydatków, które ten poczynił w celu należytego wykonania zlecenia.
5. Zwrot wydatków nastąpi w terminie 14 dni po otrzymaniu od Wolontariusza stosownego rozliczenia wraz z dowodami poniesionych wydatków.
6. Wolontariusz nie może powierzyć wykonania zlecenia innej osobie, lecz w pełni odpowiada za wykonanie umowy.
7. Wolontariusz zobowiązuje się do zachowania tajemnicy wszelkich informacji w zakresie wykonywanego zlecenia, a zwłaszcza informacji związanych z
8. W sprawach nie uregulowanych umową ma zastosowanie kodeks cywilny.
9. Wszelkie zmiany umowy będą dokonywane za zgodą obu stron w formie pisemnej pod rygorem nieważności w postaci aneksów do umowy.
10. Ewentualne spory mogące wyniknąć z umowy będzie rozstrzygał właściwy sąd powszechny.

ZEZWOLENIE
RODZICÓW/OPIEKUNÓW NIEPEŁNOLETNIEGO WOLONTARIUSZA

Ja niżej podpisany/a wyrażam zgodę na wykonywanie przez syna/córkę

.....
(imię i nazwisko dziecka)

prac o charakterze wolontarystycznym na rzecz:

.....
(nazwa organizacji)

Jednocześnie oświadczam że nie będzie to kolidowało z obowiązkami szkolnymi ucznia.
Jestem świadomy/a że ubezpieczenie dziecka jakie zawarte przez Szkołę (do której dziecko uczęszcza) z Powszechnym Zakładem Ubezpieczeń, obejmuje całodobową umowę.

.....
(Miejscowość, data)

.....
(podpis rodzica/opiekuna)

POROZUMIENIE O WYKONYWANIU ŚWIADCZEŃ WOLONTARYSTYCZNYCH

zawarte w dniu w pomiędzy :
.....
..... z siedzibą w, KRS nr,
reprezentowanym przez
zwanym dalej Korzystającym, a
legitymującym się dowodem osobistym nr
PESEL, zamieszkałym w
zwanym dalej Wolontariuszem.

WSTĘP

Korzystający oświadcza, że jest podmiotem na rzecz którego zgodnie z art. 42 ust. 1 Ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie z dnia 24 kwietnia 2003 r. mogą być wykonywane świadczenia przez wolontariuszy.

Wolontariusz oświadcza, że posiada kwalifikacje niezbędne do wykonywania powierzonych niżej czynności

Mając na względzie ideę wolontariatu, u podstaw której stoi dobrowolne, bezpłatne wykonywanie czynności, a także biorąc pod uwagę charytatywny, pomocniczy i uzupełniający charakter wykonywanych przez wolontariuszy świadczeń Strony porozumienia uzgadniają, co następuje:

§ 1

1. Korzystający powierza wykonanie Wolontariuszowi, a Wolontariusz dobrowolnie podejmuje się wykonania na rzecz Korzystającego następujących czynności:
.....
.....
.....
.....

2. Czynności, o których mowa wyżej będą wykonywane w obecności
..... w sposób zgodny z zaleceniami osoby zlecającej porozumienie.

§ 2

1. Strony Umowy uzgadniają, że czynności określone w § 1 zostaną wykonane w okresie od
..... do a miejscem wykonywania czynności będzie

§ 3

1. Korzystający zobowiązuje się zapewnić Wolontariuszowi bezpieczne i higieniczne warunki wykonywania przez niego świadczeń.

2. Korzystający na czas wykonywania świadczeń przekazuje Wolontariuszowi następujące środki ochrony indywidualnej:

§ 4

Korzystający zobowiązuje się pokrywać niezbędne koszty ponoszone przez Wolontariusza, związane z wykonywaniem świadczeń na rzecz Korzystającego w następujący sposób:
.....

§ 5

Wolontariusz zobowiązuje się zachowania w tajemnicy informacji, które uzyskał w związku w wykonywaniem świadczeń na rzecz Korzystającego, a które stanowią tajemnicę Korzystającego. Dotyczy to w szczególności informacji związanych z:

.....

§ 6

1. Korzystający ma obowiązek ubezpieczyć wolontariusza od następstw nieszczęśliwych wypadków.
3. Z uwagi na charakter i ideę wolontariatu Wolontariusz jest obowiązany wykonywać uzgodnione czynności osobiście a za swoje czynności nie otrzyma wynagrodzenia
4. Korzystający pokrywa, na dotyczących pracowników zasadach określonych w odrębnych przepisach, koszty podróży służbowych i diet Wolontariusza.
5. Porozumienie może być rozwiązane przez każdą ze Stron za 7 dniowym wypowiedzeniem;
6. Porozumienie może być rozwiązane przez każdą ze Stron bez wypowiedzenia z ważnych przyczyn.
7. Za wyrządzone szkody strony odpowiadają na zasadach określonych w Kodeksie Cywilnym.
8. W sprawach nieuregulowanych przepisami Ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie lub niniejszym Porozumieniem zastosowanie będą miały odpowiednie przepisy Kodeksu Cywilnego.
9. Wszelkie zmiany Porozumienia będą dokonywane w formie pisemnej pod rygorem nieważności.
10. Spory wynikłe ze stosowania umowy rozstrzyga sąd powszechny w postępowaniu cywilnym.

§ 7

1. Umowę sporządzono w dwóch jednobrzmiących egzemplarzach, po jednym dla każdej ze Stron;
2. Wolontariusz może w każdym czasie domagać się wydania przez Korzystającego pisemnego zaświadczenia o wykonaniu świadczeń przez Wolontariusza. Zaświadczenie to na wniosek Wolontariusza zawierać będzie informację o zakresie wykonywanych świadczeń.

§ 8

inne:.....

.....
 Pieczęć/ nazwa/ podpis Korzystającego

.....
 Miejscowość/data

ZAŚWIADCZENIE

O WYKONYWANIU ŚWIADCZEŃ WOLONTARYSTYCZNYCH PRZEZ

.....

NA RZECZ

Niniejsze Zaświadczenie jest potwierdzeniem wykonania przez Pana/Panią,
, ur. W,
 zam., czynności wolontarystycznych wynikających
 z zawartego w dniu Porozumienia o wykonywanie świadczeń wolontarystycznych
 nr

(Część pierwsza: obligatoryjna – informacja, którą korzystający musi zamieścić w zaświadczeniu)

1. Pan/i będąc Wolontariuszem w okresie od
 do świadczył/a ochotniczo i bez wynagrodzenia w
 na rzecz, świadczenia wolontarystyczne.

(Część druga: obligatoryjna – informacje (opinia wynikająca z art.44 ust.3 ustawy) które korzystający musi na wniosek wolontariusza zamieścić w zaświadczeniu)

2. W zakres wykonywanych świadczeń wchodziły następujące czynności:

-
-

Powyższe świadczenia zostały wykonane w wymiarze

(Część trzecia: fakultatywna na wniosek wolontariusza – przykładowe informacje, które korzystający może na wniosek wolontariusza zamieścić w zaświadczeniu)

3. Pan/i jako Wolontariusz wykonywał/a swoje świadczenia jako uczeń-
 nazwa szkoły/student-nazwa uczelni /bezrobotny/osoba czynnie zawodowo.

4. Pan/i wykonywała na rzecz korzystającego, wydającego niniejsze zaświadczenie, świadczenia
 odpowiadające świadczeniu pracy:

- na stałe,
- po raz pierwszy,
- w ramach przeprowadzanej akcji,
- inne*

5. Wolontariusz wykazał się w trakcie wykonywania następującymi umiejętnościami i zdolnościami:

- organizacyjne,
- zarządzające,
- interpersonalne, komunikacyjne,
- innowacyjne,
- inne *

6. Rozszerzona opinia na temat Wolontariusza:

.....

(Część czwarta: informacja fakultatywna – informacja, którą korzystający może zamieścić w zaświadczeniu)

7. Zaświadczenie wydaje się na żądanie Wolontariusza.

Podpis osoby upoważnionej przez Korzystającego

* niepotrzebne skreślić

Scenariusz 5

Zmiany lokalne, krajowe, międzynarodowe

Temat

W czasie zajęć osoby uczestniczące dowiadują się, w jaki sposób w państwie demokratycznym obywatele mogą wpływać na zmianę decyzji różnego szczebla władz. Poznają różne sytuacje z przeszłości, kiedy społeczne protesty przyniosły pozytywny skutek. Przekonują się, że bierność nie sprzyja rozwijaniu demokracji.

Cele zajęć

- wyjaśnienie, co oznaczają „aktywność obywatelska”, „opinia publiczna” i „obywatelskie nieposłuszeństwo” oraz jaka jest ich rola w państwie demokratycznym
- scharakteryzowanie form aktywnego udziału obywateli w życiu publicznym
- poznanie legalnych form protestu przeciw decyzji władz lokalnych, krajowych, międzynarodowych
- kształtowanie postawy aktywnej

Czas zajęć

90 minut lub 45 w wersji skróconej

Metody

- mini wykład lub praca z tekstem
- praca w zespołach
- prezentacja

Potrzebne materiały

- duże arkusze papieru
- markery

Materiały pomocnicze

- Materiał pomocniczy nr 1 - „Wydarzenia, po których coś się zmienia”
- Materiał pomocniczy nr 2 - „Nieposłuszeństwo obywatelskie”
- Materiał pomocniczy nr 3 - „Formy wyrażania sprzeciwu wobec decyzji władz”

Najważniejsze pojęcia

- obywatelskie nieposłuszeństwo
- protest
- inicjatywa obywatelska
- dziennikarz obywatelski

Przebieg zajęć

UWAGA!

Jeżeli dysponujesz tylko 45 minutami, zrealizuj zajęcia wg punktów 1-3 lub rozpocznij je od punktu 3. Można zespołom dać do rozpatrzenia tylko po jednym przykładzie wydarzeń zebranych w materiale pomocniczym nr 1.

1. Przywitaj grupę. Podziel osoby uczestniczące na trzy (lub sześć) zespołów w zależności od liczebności grupy.

Rozdaj każdemu zespołowi odpowiednią partię materiału pomocniczego nr 1 i poproś o jej uważne przeczytanie, a następnie zespołowe sformułowanie odpowiedzi na pytania:

- gdzie i kiedy opisane wydarzenia miały miejsce?
- jakie strony były zaangażowane w zajścia?
- co było przyczyną zdarzeń?
- jaką formę miały zdarzenia?
- jakie były konsekwencje poniesione przez osoby, które się przeciwstawiły decyzjom władz?
- co się później zmieniło?

Poleć też, aby każdy zespół wybrał osobę reprezentującą, która przedstawi uzgodnioną przez zespół wypowiedź. Prezentowane przez zespoły formy protestu wobec decyzji władz krajowych, lokalnych, międzynarodowych wypisuj na tablicy odpowiednio w trzech kolumnach. (20 min)

2. Zapytaj, czy komuś przychodzi na myśl jeszcze jakiś inny przykład sytuacji, kiedy ludzie stawili opór wobec decydentów, może ktoś przypomni sobie jakieś nazwiska osób, które wstąpiły się w historii bliższej lub dalszej przyjęciem postawy nie zgadzającej się na zastaną rzeczywistość.

Następnie zadaj pytanie, czy jest jakaś wspólna idea, wspólny cel tych wszystkich działań, jakich podejmują się ludzie, chcą zmienić rzeczywistość na poziomie lokalnym, krajowym i międzynarodowym? O co tym ludziom chodzi? Przecież łamią prawo, narażają się na kłopoty, mogą stracić zdrowie, a w ekstremalnych sytuacjach i życie.

Opowiedz w kilku zdaniach o doktrynie obywatelskiego nieposłuszeństwa (materiał pomocniczy nr 2) i poproś, aby ktoś głośno odczytał tekst z materiału pomocniczego nr 3 dotyczący form wyrażania sprzeciwu wobec decyzji władz w państwie demokratycznym. (15 min)

3. Poproś teraz, aby każdy pomyślał chwilę, co mu się nie podoba blisko niego, tam gdzie mieszka, i to, z czym się nie zgadza w kraju, co go oburza na świecie. Niech każdy zapisze w postaci hasła oddzielnie na trzech kartkach formatu A4 to, co jego zdaniem warto zmienić na tych trzech poziomach (lokalnym, krajowym, międzynarodowym). Przyczepcie wszystkie kartki jedna pod drugą w trzech kolumnach na tablicy. (10 min)

4. Wyjaśnij teraz ideę ćwiczenia dramowego, w którym za chwilę wszyscy będą brali udział. Każdy będzie miał okazję wejść w rolę osoby, która nie zgadza się z decyzją władz i będzie przeciw tej decyzji protestować. Podziel osoby uczestniczące losowo na 6-osobowe zespoły. Ich zadaniem będzie: wybranie najpierw jednego z problemów z listy, jaka powstała, kiedy zgłaszali różne sprawy, z którymi się nie zgadzają; później ustalenie, jaką formę działania i protestu, można by przyjąć, aby życie ludzi, których ta sprawa dotyczy, zmieniło się na lepsze, łatwiejsze, przyjemniejsze. Następnie, każdy zespół zbuduje tzw. „żywy obraz”, ilustrujący jakąś chwilę związaną ze sprzeciwem. Każda osoba ma w „obrazie” być „kimś”, przyjąć na siebie rolę fikcyjnego uczestnika przedstawianego zdarzenia i umieć odpowiedzieć na 3 pytania:

- kim jestem?
- dlaczego tutaj jestem?
- co tutaj robię?

Daj każdemu zespołowi 15 minut na przygotowanie. Wyjaśnij, że kiedy jeden zespół będzie zastygał na kilka chwil w „obrazie”, każda występująca w nim postać głośno odpowie na każde z pięciu pytań, kolejność wypowiedzi osoby uczestniczące powinny ustalić same między sobą. (25 min)

Przebieg zajęć

5. Po odegraniu scenek dramatycznych przez każdy zespół, zaprosz do podsumowania ćwiczenia. Poproś, aby każdy kolejno powiedział bardzo krótko, jak się czuł w swojej roli. Zapytaj, jak ćwiczenie zmienia sposób myślenia o ludziach, którzy nie godzą się na taką rzeczywistość i usiłują ją zmienić. (15 min)

6. Podziękuj za udział w zajęciach. Wyraż pogląd, że masz nadzieję, iż kolejne pokolenia, dla których demokracja będzie czymś naturalnym, nie będą oczekiwać pomysłów na poprawę warunków życia od państwa, a same oddolnie będą organizować się w zespoły zadaniowe i realizować własne cele. Jako ciekawostkę podaj, że coraz bardziej popularne staje się tzw. dziennikarstwo obywatelskie. W Wikipedii można przeczytać, że jest „to rodzaj dziennikarstwa uprawianego przez nieprofesjonalnych dziennikarzy w interesie społecznym”. Właściwie każdy, kto potrafi pisać i ma dostęp do internetu, może wpływać np. na władze swojej miejscowości. Nie podobają wam się tony śmieci na osiedlu, a listy wysyłane do rady miasta nie przynoszą skutków? Można napisać o tym artykuł i umieścić w jednym z portali zrzeszających dziennikarzy obywatelskich. Potem wysłać linka na e-maila urzędników zasiadających w urzędzie miasta i być może śmieci szybko znikną spod waszego bloku. Wystarczy się rozejrzeć dokoła i zainteresować innych tym, co nie jest tak, jak być powinno. (5 min)

7. Możesz zadać pracę domową do wyboru:

a. Moja recepta na społeczne przebudzenie w sprawie

Wyjaśnij, że chodzi Ci o to, aby najpierw każdy zastanowił się, co rzeczywiście mu przeszkadza, co mu się nie podoba (może dowolnie wybrać poziom: lokalny, krajowy, międzynarodowy) i następnie zaplanował jako lider kolejne kroki w sprawie wprowadzenia zmian, które rozwiązałyby istniejący problem.

b. W co najmniej 10 zdaniach rozpatrz konsekwencje nie brania udziału w wyborach przedstawicieli władz, odpowiadając na pytanie: dlaczego, kiedy nie idę na wybory, nie powinienem później narzekać na wybrane przez innych władze?

Scenariusz 5

Materiał pomocniczy nr 1

wydarzenia, po których coś się zmienia

GRUPA I

30 CZERWCA 2004

30 czerwca 2004 r. na całym świecie odbywały się protesty antywojenne. Stowarzyszenie Inicjatyw Społecznych EFFATA w Pile zachęcało do włączenia się do działań przeciwko wojnie – zbierano podpisy pod petycją przeciw okupacji Iraku, rozdawano ulotki, sprzedawano vlepki, nagłaśniano 30 czerwca itp. Mógł to robić każdy – w szkołach, miejscach pracy, wśród znajomych. Stowarzyszenie poprosiło o zgłaszanie się poprzez e-maile osoby, które mogły: plakatować i rozdawać ulotki w swojej dzielnicy, na uczelni itp., i chciały uczestniczyć w kabaretowych przedstawieniach, śpiewać w „chórze antywojennym” na demonstracji, osoby z uzdolnieniami plastycznymi do przygotowania efektów wizualnych, osoby z dobrymi kontaktami w prasie, aby mogły reklamować demonstracje w mediach oraz wszystkich, którzy mieli inne dobre pomysły. 30 czerwca 2004 r. w Galerii Otwartej MDK, ul. Okrzei 9/11 w Pile odbyła się dyskusja: „Czy świat bez wojen jest możliwy? Czy rząd mojego kraju ma prawo do życia i śmierci swoich obywateli i obywateli innego państwa?”, a także pokaz zdjęć z demonstracji antywojennych.

27 CZERWCA 2007

Przed dwoma warszawskimi restauracjami KFC odbył się protest organizacji walczącej o prawa zwierząt PETA. Kilkuosobowej grupie działaczek towarzyszyły dwie aktywistki ubrane w żółte bikini i zamknięte w klatce: Polka Karolina Kostrzewa-Colwill oraz pochodząca z Australii Jodi Ruckley. Miało to uświadomić przechodniom cierpienia kurcząt.

GRUPA II

15 PAŹDZIERNIKA 2007

Kilka minut po godzinie 15:00 przy pomniku Starego Marycha w Poznaniu rozpoczęła się pikietą przeciwników umieszczenia w Polsce amerykańskiego systemu obrony antyrakietowej. Wiec został zorganizowany przez Poznańską Koalicję Antywojenną i Federację Anarchistyczną i był częścią ogólnopolskiej kampanii nt. tarczy „antyrakietowej” (www.tarcza.org). W pikiecie wzięło udział około trzydziestu osób związanych z poznańskim środowiskiem antimilitarnym, którzy rozdawali ulotki, zbierali podpisy przechodniów pod listem do Prezydenta RP. Odczytano treść ulotki przez megafon, kilkadziesiąt przechodniów zainteresowanych tematem podpisało się pod petycjami. Organizatorzy pikiety podkreślali, iż decyzja o ulokowaniu w Polsce bazy amerykańskiej jest odezwana od opinii społeczeństwa, które w większości sprzeciwia się jej budowie, tak samo jak było przeciwnie udziałowi wojsk RP w interwencji irackiej. Informowano również o tym, że jeśli tarcza zostanie w Polsce wybudowana to właśnie Polska, a nie USA stanie się łatwiejszym celem potencjalnych ataków i taką właśnie politykę „obrońną” kraju fundują nam kolejne rządy.

14 SIERPNIA 2008

Od 1988 r., co roku 17 października jest obchodzony jako Światowy Dzień Sprzeciwu Wobec Nędzy. W coraz liczniejszych krajach świata jest okazją do zgromadzeń, do manifestowania, do wydarzeń wyrażających sprzeciw wobec biedy i wykluczenia. W 1992 r. dzień 17 października ogłoszony został przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych (ONZ) Międzynarodowym Dniem Walki z Ubóstwem. Ta oficjalna nazwa jest używana razem z oryginalną nazwą: Światowy Dzień Sprzeciwu Wobec Nędzy.

Zapraszamy wszystkich ludzi dobrej woli, organizacje pozarządowe, szkoły, uczelnie, związki zawodowe, wspólnoty religijne, samorządy lokalne, media do udziału w obchodach Międzynarodowego Dnia Walki z Ubóstwem - jako wyraz solidarności i wsparcia dla tych, których dotyka ubóstwo.

GRUPA III

10 GRUDNIA 2007

- Maszt Ery niech burmistrz stawia na swoim podwórku. Będziemy protestować w każdą niedzielę. Zawsze o godz. 13 – zapowiadają ludzie. – Nie chcę tego masztu – przekrzykuje tłum Ewa Ignatowska. Tak, jak ona myślą wszyscy, którzy przyszli na miejscowy stadion, gdzie Era chce postawić 80-metrowy maszt. - Udało nam się wybudować dom. Teraz okazuje się, że moje osiedle będzie bombą elektromagnetyczną – boi się o swoją przyszłość Anna Szóstko. Obiecywał, ale zapomniał. O inwestycji operatora telefonii komórkowej mieszkańcy dowiedzieli się przypadkowo od pracowników Zakładu Energetycznego. - Po protestach w 2005 r. burmistrz zawiadomił nas, że będzie inna lokalizacja – przypomina Kazimierz Hapoń. - Po wyborach o tym zapomniał i budowa została zalegalizowana. Faktycznie, najpierw burmistrz Antoni Pełkowski obiecywał, że nie wpuści inwestora na teren stadionu. Jak stanie maszt, założę burmistrzowi proces cywilny – zapowiada Teresa Zawistowska. Ale zdaniem Pełkowskiego taki maszt nikomu nie zaszkodzi, ponieważ spełnia wszelkie normy, a przysporzy tylko pożytku. Miejscowy klub piłkarski wzbogaci się miesięcznie o 900 zł, tak obiecała Era. - Ale nasze działki będą dużo tańsze – wtrąca Dariusz Skowroński. Inni przypominają historię miasta. - Dziś jest tu stadion, ale wcześniej był cmentarz żydowski. Era chce postawić maszt na cmentarzu? Co na to gmina żydowska? – pytają ludzie.

25 LIPCA 2006

Komitety Pomocy i Obrony Represjonowanych Pracowników organizuje pikietę w Warszawie w obronie twórców programu „Masala”, wyrzuconych niedawno przez nowe kierownictwo Radia Bis. Będzie to protest przeciwko cenzurze politycznej w Polskim Radiu.

GRUPA IV

6 STYCZNIA 2008

Około sześćdziesięciu kierowców wzięło udział w proteście, najprawdopodobniej pierwszej akcji w Polsce przeciwko wysokim cenom paliw. W Brzegu zablokowane zostały stacje benzynowe. Kierowcy wykorzystali internet w celu przygotowania strategii protestu. Podzielili się na grupy i zjechali do stacji benzynowych. Tam po kolei, nie spiesząc się myli szyby i światła swoich aut, a także tankowali minimalne ilości paliwa. Wykorzystano też pomysł Grzegorza z Brzegu – za benzynę i zakupy płacono jedno- i dwugroszówkami. To powodowało natychmiast długie kolejki do kasy. „Nie chcemy uprzykrzać życia pracownikom stacji. Zależy nam na zwróceniu uwagi na problem. Ceny paliw w Brzegu i okolicznych miejscowościach różnią się nawet o 30 groszy” – tłumaczył koordynator akcji, Łukasz Jasiński. Protest spowodowany był wysokimi cenami cen paliwa w mieście. Według portalu e-petrol.pl średnia cena etyliny 95 w Polsce w ostatnim dniu 2007 r. wynosiła 4,29 zł. Na tanich stacjach w województwie opolskim można kupić E95 za niewiele ponad 4 zł. Pracownicy niektórych stacji popierali protest. Akcja przyniosła zamierzony skutek. Drobne pieniądze, wystawiane faktury spowodowały, że praca stacji benzynowych została sparaliżowana. Organizatorzy obiecują, że to nie ostatnia taka pikietą. Jedna ze stacji zablokowała dystrybutory i nie można na niej kupić paliwa.

8 LIPCA 2008

Setki ludzi protestowały we wtorek wieczorem w centrum Pragi przeciw zawartej kilka godzin wcześniej amerykańsko-czeskiej umowie o tarczy antyrakietowej. Umowę dotyczącą budowy w Czechach amerykańskiego radaru podpisali na Hradczanach czeski minister spraw zagranicznych Karel Schwarzenberg i sekretarz stanu USA Condoleezza Rice. Demonstranci, przebywający obecnie na Placu Waława, planują później przenieść się tam, gdzie będzie przebywała pani Rice. Działacze międzynarodowej organizacji ekologicznej Greenpeace wywiesili w mieście wielki transparent z rysunkiem tarczy. Innej grupie przeciwników tarczy udało się trafić pomidorem ministra Schwarzenberga, który po podpisaniu umowy wychodził z gmachu swego resortu. Czeska telewizja ogłosiła we wtorek wyniki minisondażu, badającego nastawienie Czechów wobec dopiero co podpisanej umowy. Według ankiety 48 proc. obywateli nie życzyła sobie jej zawarcia. Tymczasem mieszkańcy okolic leżącego około 70 kilometrów na południowy zachód od Pragi poligonu w Brdach, gdzie znajdzie się amerykańska stacja radarowa, liczą na sprzeciw parlamentu i z nadzieją wypatrują wyników wyborów prezydenckich w Stanach Zjednoczonych. Większość z nich radarowi się sprzeciwia, a część z nich podpisanie umowy przez rząd uważa za zdradę. „Rząd popełnia wielki błąd, jest bardziej amerykański od Amerykanów. Może się wstydzić, że siłą postanawia coś w czasie, gdy Ameryka wszystko przewartościowuje i dąży do zmian” – podkreślał sołtys wsi Trokavec Jan Neoral. Świat usłyszał o sołtysie Trokavca, gdy w ubiegłym roku wśród mieszkańców wsi zorganizował referendum dotyczące amerykańskiej instalacji. Wówczas z 88 uprawnionych do głosowania 71 było przeciw tarczy.

GRUPA V

9 KWIETNIA 2008

Dla jednych niezwykle zryw narodowy, dla innych nieporozumienie. Po raz pierwszy pod presją ludu został zgaszony ogień olimpijski. Europa próbuje przemówić. Chińscy oficjele nie spodziewali się tak wielkiego zainteresowania symbolicznym płomieniem – inauguracja Igrzysk Olimpijskich dotyczy ponad 200 krajów. 7 kwietnia w Paryżu zdarzył się jednak zupełny nokaut. Oficjalna ceremonia mająca się odbyć na placu przed Urzędem Miasta i ostatni etap niesienia ognia w Paryżu zostały anulowane. Wygrali walczący o Tybet, bo tego dnia rozmawiano tylko o nim. Porozwieszano flagi na wieży Eiffela i katedrze Notre-Dame. Pierścienie olimpijskie zamieniono na kajdanki. Ogólna histeria stopniowo zaważnęła tłumem i policjantami powodując liczne zatrzymania. W czasie, gdy niektórzy manifestujący ustawiali się wzdłuż ulicy, próbując uniemożliwić podawanie ognia, inni atakowali sportowców niosących ogień, aby płomień zgasić. Trzy tysiące policjantów z trudem powstrzymywało manifestujących przed atakiem na ogień olimpijski. Wkrótce ogień gaśnie. Przewodniczący Komitetu Olimpijskiego, Jacques Rogge, natychmiast wyraził żal z powodu zajść w Londynie i Paryżu. Tłumaczył, że istnieje pokrewieństwo między olimpijskim płomieniem, symbolizującym uniwersalny pokój a sytuacją w Tybecie. Komitet Igrzysk Olimpijskich, który przed siedmioma laty przyznał organizację imprezy oskarżanym o nieprzestrzeganie praw człowieka Chinom, dziś mocno jest krytykowany za swą bierność i hipokryzję. 6 kwietnia Rama Yade, Sekretarz Stanu ds. Praw Człowieka, zapowiedział, że prezydent pojedzie na otwarcie Igrzysk Olimpijskich, jeśli zostaną spełnione trzy warunki: zaprzestanie się stosować przemocy i uwolni więźniów politycznych. Sprawa Tybetu zostanie nagłośniona. Rozpocznie się dialog z Dalajlamą. Wpierw Pałac Elizejski zaprzeczył tym żądaniom, a dzień później, po manifestacjach na paryskich ulicach podpisał się pod nimi. Tak więc Prezydent i Minister Spraw Zagranicznych, Bernard Kouchner, będą musieli otwarcie wypowiedzieć się za jedną bądź drugą stroną. Cokolwiek się wydarzy, międzynarodowy ruch protestu, który właśnie się rodzi, jest piękny i chwalebny. Świadczy o tym akcja na Golden Gate w San Francisco urządzona przez walczących w sprawie. Miasto przejmie ogień w środę 9 kwietnia i również w tym miejscu przewiduje się manifestacje. Cały ten chaos może spowodować, że Komitet Olimpijski przerwie podróż olimpijskiego ognia. „Musimy całościowo ocenić sytuację” – przyznaje dziś zastępca przewodniczącego Komitetu Gunilla Lindberg. Międzynarodowy ruch protestu może odbić się poważnymi konsekwencjami na ludności tybetańskiej. Wsparcie z zewnątrz może zachęcić walczących o niepodległość, aby rozszerzyli protesty poza Lhasę.

11 CZERWCA 2008

Przewoźnicy drogowi protestowali przeciwko zniesieniu opłat ryczałtowych za korzystanie z dróg oraz chcą tańszego paliwa. W samo południe TIR-y w Polsce przestały jeździć – była to forma protestu firm transportowych, które chcą, by rząd wycofał się z pomysłu zniesienia winiet za przejazdy po drogach krajowych i autostradach. Przedsiębiorcy chcą również obniżenia ceny oleju napędowego, używanego do transportu drogowego oraz zniesienia ograniczenia w wwozie paliwa (200 litrów) do Polski. Protest, którego inicjatorem jest Międzynarodowe Zrzeszenie Przewoźników Drogowych, nie jest przypadkowy. Właśnie dzisiaj w Sejmie ma się odbyć pierwsze czytanie rządowego projektu nowelizacji ustawy z 21 marca 1985 r. o drogach publicznych (t.j. Dz.U. z 2007 r. nr 19, poz. 115 z późn. zm.). Zgodnie z propozycjami, które przygotowało Ministerstwo Infrastruktury, od 1 lipca 2008 r. ma zacząć funkcjonować nowy system opłat za poruszanie się po drogach krajowych. Obecny system winietowy, czyli taki, w którym przewoźnicy płacą za korzystanie ze wszystkich dróg krajowych zryczałtowaną opłatą, zostanie zastąpiony mytem – stawką za przejazd każdego kilometra daną trasą.

GRUPA VI

11 CZERWCA 2007

Spór o obwodnice w województwie podlaskim, a zwłaszcza o przebieg obwodnicy Augustowa, trwał od wielu miesięcy. Inwestycji przez dolinę Rospudy sprzeciwiały się organizacje ekologiczne i proponowały inny jej wariant. Sprzeciwiała się też Komisja Europejska, która skierowała sprawę przeciwko Polsce do Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości. W maju 2007r. w województwie odbyło się referendum w sprawie przebiegu obwodnicy Augustowa. Formalnie okazało się nieważne, bo wzięło w nim udział mniej niż 30 proc. uprawnionych do głosowania. Ale ponad 90 proc. tych, którzy głosowali, opowiedziało się za obecnie proponowanym wariantem inwestycji. Protestowali także polscy ekolodzy, którzy nie zgadzali się na budowę obwodnicy Augustowa przez dolinę Rospudy. Protest ten przekształcił się w akcję społeczną w obronie doliny. Zwolennicy jej ochrony, działając w imię wyższych wartości m.in. obrony prawa do życia w czystym środowisku, doprowadzili do uchylecia decyzji o budowie obwodnicy przez dolinę przez Wojewódzki Sąd Administracyjny w Warszawie oraz wydania decyzji przez Trybunał Sprawiedliwości zakazującej Polsce niszczenia cennych siedlisk i gatunków na Pojezierzu Sejneńskim.

23 CZERWCA 2008

Oflagowaniem karet i stacji pogotowia ratunkowego oraz wywieszeniem plakatów rozpoczął się w ogólnopolski protest Krajowego Związku Zawodowego Pracowników Ratownictwa Medycznego - poinformował szef tego związku Robert Szulc. KZZPR domaga się m.in., aby w ustawie o państwowym ratownictwie medycznym zagwarantowany został wzrost płac. Ponadto chce zmian w systemie emerytalnym, tak aby ratownicy, podobnie jak policjanci i strażacy, mieli prawo do wcześniejszych emerytur. Postuluje, aby ratownictwo było finansowane z budżetu państwa. Jak powiedział Szulc, protest prowadzony jest w kilkudziesięciu miastach, w których znajdują się oddziały KZZPRM, m.in. w Katowicach, Poznaniu, Zielonej Górze, Piotrkowie Trybunalskim, Radomiu oraz Jeleniej Górze. Akcję poparł m.in. „Sierpień’80”. Niewykluczone, że w najbliższych dniach do protestu przyłączy się Sekcja Pogotowia Ratunkowego i Ratownictwa Medycznego NSZZ „Solidarność”. Jej przewodniczący Jacek Szarek powiedział, że decyzja na ten temat zapadnie po poniedziałkowych rozmowach związkowców z „S” w resorcie zdrowia. Nad udziałem w proteście zastanawia się także Ogólnopolski Związek Zawodowy Pracowników Służb Ratowniczych. Szulc zapewnił, że jego związek do końca czerwca oczekuje na propozycje ze strony rządu, jeśli nie zostaną one przedstawione, protest będzie zaostrzony. KZZPRM zrzesza około 4 tys. członków na terenie całego kraju. Oprócz ratowników medycznych do związku należą także m.in. pielęgniarki, sanitariusze, kierowcy karet oraz dyspozytorzy medyczni.

Scenariusz 5

Materiał pomocniczy nr 2

Obywatelskie nieposłuszeństwo

Obywatelskie nieposłuszeństwo to forma aktywności obywatelskiej polegającej na publicznym, demonstracyjnym (na ogół poprzedzonym odpowiednią publiczną zapowiedzią) złamaniu przepisu prawa dla wyrażenia obywatelskiego sprzeciwu wobec tego przepisu. Osoba stosująca obywatelskie nieposłuszeństwo z zasady godzi się ponieść prawne konsekwencje i traktuje poddanie się tym konsekwencjom jako część sprzeciwu. Osoby decydujące się na zastosowanie takiej formy protestu działają w obronie porządku prawnego w państwie, zapisanego w konstytucji i powszechnie uznanych zasad prawa międzynarodowego. Taka forma działania społecznego, zorientowanego na realizację jakiegoś wyobrażenia sprawiedliwości, ma już pewną tradycję i stosowana była m.in. przez abolicjonistów w Stanach Zjednoczonych w XIX wieku. Niewątpliwie tym, który odcisnął piętno na tej formie protestu był Henry David Thoreau, autor eseju „O obywatelskim nieposłuszeństwie” (1849). Odmówił on płacenia podatków na wojnę, protestując tym samym przeciw niewolnictwu, szykanowaniu Indian w Stanach Zjednoczonych i przeciw amerykańskiej inwazji na Meksyk. Nawoływał do udzielania pomocy zbiegłym niewolnikom, czyli na świadomym łamaniu ustawy nakazującej ich wydawanie. Oryginalność postępowania Thoreau polegała jednak na tym, że oczekiwał ukarania go przez władze. Świadomość kary jest bowiem ważnym elementem obywatelskiego nieposłuszeństwa. Obywatelskie nieposłuszeństwo według Thoreau to specyficzna forma akcji, na którą składa się element łamania prawa, jak również element kary. Do najsłynniejszych przykładów obywatelskiego nieposłuszeństwa zaliczyć możemy działalność Mahatmy Gandhiego, który w 1906 roku sformułował zasadę „walki bez gwałtu” odnoszącą się do walki z segregacją rasową Hindusów w Afryce Południowej. Po powrocie do Indii kierował kampanią na rzecz praw robotników i chłopów, bojkotu towarów angielskich i zachodniego sposobu ubierania się. W 1930 roku zorganizował tzw. marsz soli jako protest przeciwko uchwalonemu prawu solnemu. Metody walki o niepodległość Indii ograniczał do demonstracji, pochodów, odmowy posłuszeństwa władzom, np. w sprawie płacenia podatków, wykonywania zarządzeń, podejmowania pracy, głosowania w wyborach czy bojkotu państwowych instytucji. Jego metody działania zakończyły się sukcesem, a sam M. Gandhi stał się symbolem walki o niepodległość Indii i symbolem obywatelskiego nieposłuszeństwa jako drogi Hindusów do niepodległości.

Polskie tradycje odmowy posłuszeństwa sięgają roku 1573. Przyjęte przez Henryka Walezego tzw. Artykuły henrykowskie zagwarantowały szlachcie wiele praw, również prawo wypowiedzenia królowi posłuszeństwa, gdyby ten sprzeniewierzył się królewskiej przysiędze. Innym polskim przykładem obywatelskiego nieposłuszeństwa jest Tadeusz Rejtan, który w 1773 r. jako poseł nowogrodzki, wzbraniając się przed uznaniem I rozbioru Polski, wraz z garstką posłów okupował salę sejmową w Zamku Królewskim w Warszawie i starał się nagłośnić sprawę na forum opinii publicznej. Próbował także akcji bezpośredniej, zagrządzając przejście do sali sejmowej własnym ciałem, aby w ten sposób nie dopuścić do uchwalenia i zatwierdzenia rozbioru państwa polskiego. Działanie posła nowogrodzkiego nie przyniosło spodziewanych rezultatów, jednak sam Rejtan stał się symbolem walki o niezależność państwa i symbolem sprzeciwu wobec wpływów rosyjskich w państwie polskim.

Stosowanie obywatelskiego nieposłuszeństwa niesie ze sobą zarówno szanse, jak i zagrożenia dla istnienia demokratycznego państwa. Wśród korzyści wynikających ze stosowania obywatelskiego nieposłuszeństwa trzeba wymienić aktywność obywateli biorących w nim udział. Pań-

stwo demokratyczne bez aktywnych obywateli nie jest w stanie ugruntować demokratycznego ustroju. Państwo, którego obywatele są obojętni na to co dzieje się w kraju, bardzo łatwo może stać się dyktaturą lub państwem oligarchów. Z jednej strony obywatelskie nieposłuszeństwo jest skrajną formą aktywności obywateli, naruszającą w pewien sposób system prawny w państwie, ale z drugiej bierne społeczeństwo nie jest w stanie stworzyć ugruntowanej demokracji. Możliwość protestu obywatelskiego bardzo często może hamować pewne poczynania władz, nie zawsze zgodne z interesem ogółu obywateli, nawet jeśli zostaną one zatwierdzone przez reprezentantów społeczeństwa w parlamencie. Obywatelskie nieposłuszeństwo jest także szansą obrony interesów grup, które nie mają swych reprezentantów w parlamencie lub innych organach władzy czy organizacjach rządowych. Może także zwrócić uwagę ogółu społeczeństwa (nie tylko władz) na jakiś problem społeczny. Takim przykładem mogą być protesty ekologów przy budowie autostrad, którzy zwracają uwagę nie tylko władzy na zaistniały problem, ale wymuszają także zainteresowanie mediów i pozostałych grup społecznych. Jednak stosowanie obywatelskiego nieposłuszeństwa stwarza pewne zagrożenia. Taka forma protestu może doprowadzić do paraliżu władzy i w efekcie do powstania anarchii w państwie. Protesty społeczne mogą destabilizować państwo, którego interes ogólny może być sprzeczny z interesem jednej grupy społecznej. Ponadto protesty pewnej części społeczeństwa mogą rodzić konflikty wewnętrzne i doprowadzić do wybuchu niekontrolowanej agresji oraz sprzeciwu części społeczeństwa wobec protestujących, co mogliśmy obserwować w czasie protestów w obronie doliny Rospudy.

Stosując różne formy obywatelskiego nieposłuszeństwa, bardzo łatwo przekroczyć granicę pomiędzy protestem bez użycia przemocy a protestem z jej użyciem. Protesty społeczne bardzo szybko mogą przerodzić się w zamieszki, które mogą nie mieć nic wspólnego z ideą obywatelskiego nieposłuszeństwa. Mogą też być wykorzystane przez populistów dążących do zaistnienia na arenie politycznej. Stosowanie różnych form obywatelskiego nieposłuszeństwa jest możliwe jedynie w społeczeństwach świadomych swoich praw oraz świadomych granic żądań wobec władzy. Ich zastosowanie świadczy również o tym, że zostały wykorzystane wszystkie inne, możliwe do zrealizowania w granicach prawa formy protestu i sprzeciwu wobec władzy. Podsumowując: obywatelskie nieposłuszeństwo jest czasem jedyną możliwą formą uzyskania satysfakcjonującej decyzji władz lub zmiany niesprawiedliwego prawa albo zwrócenia uwagi władzy na ważny problem społeczny. Podejmowane w imię wyższych wartości, np. wolności, niepodległości, własności prywatnej, ochrony środowiska naturalnego prowadzi do wzrostu świadomości społecznej obywateli. Cenne jest w nim także to, że stwarza społeczeństwu szansę na pozytywną zmianę i świadomość, że obywatele mają wpływ na decyzje władzy.

Scenariusz 5

Materiał pomocniczy nr 3

Formy wyrażania sprzeciwu wobec władzy

System demokratyczny zakłada autentyczną aktywność obywateli i stwarza im wiele możliwości uczestniczenia w życiu publicznym oraz wyrażania swojej opinii i wpływania tym samym na kształt decyzji przedstawicieli wybieranych do władz. Bez aktywnych obywateli mechanizmy demokratyczne nie działają. Jednym z ważniejszych narzędzi systemu demokracji są wybory. Każdy obywatel ma prawo kandydować i być wybieranym (czynne i bierne prawo wyborcze) – to jedno z podstawowych praw i obowiązków obywatelskich. Wybory to nie tylko sposób selekcji kandydatów, ale narzędzie kontroli nad osobami pełniącymi ważne funkcje publiczne.

Bezpośrednio obywatele mogą wpływać na decyzje rządów poprzez referendum, czyli powszechne głosowanie obywateli mających czynne prawo wyborcze. Takim narzędziem jest również inicjatywa ludowa, która polega na przyznaniu określonej liczbie obywateli możliwości zgłoszenia projektu ustawy. W Polsce inicjatywa ustawodawcza przysługuje 100 tysiącom obywateli. Istnieje też szansa sprzeciwu wobec obowiązującej ustawy – tzw. weto ludowe. Samorząd zawodowy – Izba Lekarska, izby rzemieślnicze, itp. pozwala z kolei na samorządność czyli samodzielność i niezależność w zarządzaniu umożliwia instytucjom społecznym. Demokracja przewiduje też różnorodne formy pośredniego wpływania na decyzje wybieranych bezpośrednio władz.

Ważnym elementem życia publicznego w demokracji są organizacje społeczne i polityczne (stowarzyszenia i partie polityczne). Wolność stowarzyszania się umożliwia ludziom zorganizowanie się na rzecz wspólnego działania. Stowarzyszenia są okazją nie tylko do doskonalenia swoich umiejętności, kształtowania postaw obywatelskich, ale również do zawierania znajomości, a nawet przyjaźni.

Tym, co w dużym stopniu na decyzje podejmowane przez rządzących w państwie demokratycznym wpływa, a nawet może doprowadzić do odsunięcia ich od władzy, jest opinia publiczna. Opinia publiczna to wyrażone publicznie poglądy znaczącej części obywateli na sprawy publiczne. Badaniami opinii publicznej zajmują się rozmaite specjalistyczne instytucje oraz media poprzez sondaże, sondy uliczne i telefoniczne, wywiady, badania ankietowe. Świadczą też o niej głosy obywateli ujawniających się w debacie publicznej (np. artykuły prasowe, listy do redakcji, listy otwarte, petycje). Media są też często organizatorami kampanii i akcji społecznych. Jeśli ktokolwiek chce wyrazić swoją opinię w danej sprawie, wystarczy wziąć udział w sondażu lub złożyć podpis pod protestem umieszczonym w internecie. W dobie internetu i telefonów komórkowych każdy praktycznie obywatel, który jest czymś zaniepokojony, poruszony czy zbulwersowany może stać się dziennikarzem obywatelskim, umieszczając informacje i relacje z wydarzeń, o których chce powiadomić innych, w ogólnodostępnej przestrzeni cybernetycznej. Liczba tzw. obywatelskich dziennikarzy stale rośnie.

Demokracja

URSZULA MAŁEK

Scenariusz 1

Systemy polityczne, czyli w poszukiwaniu rozwiązań ustrojowych

Temat

Podczas zajęć osoby uczestniczące zostaną zapoznane z klasyfikacją oraz charakterystyką wybranych systemów politycznych, a także będą zastanawiać się, jakie uregulowania prawo-ustrojowe można przenieść do ustroju Polski. Poszczególne elementy scenariusza zostały tak skonstruowane, aby można je było wykorzystać i zestawiać według potrzeb osoby prowadzącej, biorąc pod uwagę np. wiek, czy wiedzę osób uczestniczących w warsztatach (zajęciach). Główne aktywności, na których oparto scenariusz, to praca w grupie oraz gra dydaktyczna.

Cele zajęć

- rozróżnianie systemów politycznych z zastosowaniem takich kryteriów jak: forma rządów, reżim polityczny, charakter głowy państwa, struktura terytorialna
- poznanie różnych form systemów politycznych na podstawie konkretnych rozwiązań ustrojowych w wybranych państwach
- praktyczne stosowanie zdobytej wiedzy podczas zajęć warsztatowych
- kształtowanie umiejętności pracy w grupie.

Czas zajęć

90 minut lub 45 w wersji skróconej

Metody

- burza mózgów
- gra dydaktyczna (edukacyjna)
- mapa mentalna
- praca w grupach
- symulacja

Potrzebne materiały

- flipchart
- arkusze papieru
- markery (kolorowe)
- kostki papierowe (błoczki) samoprzylepne
- przybory do rysowania
- identyfikatory dla prowadzącego konferencję oraz ekspertów

Materiały pomocnicze

- Mat. pomocniczy nr 1 - Podział systemów politycznych
- Mat. pomocniczy nr 2 - Mapa Europy
- Mat. pomocniczy nr 3 - Systemy polityczne wybranych państw Europy
- Mat. pomocniczy nr 4 - Systemy polityczne - system parlamentarno- gabinetowy w Polsce
- Mat. pomocniczy nr 5 - Systemy polityczne - system prezydencki w USA
- Mat. pomocniczy nr 6 - Systemy polityczne - system półprezydencki we Francji
- Mat. pomocniczy nr 7 - Systemy polityczne - system gabinetowo-parlamentarny w Wlk Brytanii
- Mat. pomocniczy nr 8 - Systemy polityczne - system parlamentarno-gabinetowy we Włoszech
- Mat. pomocniczy nr 9 - Systemy polityczne - system parlamentarno-komitetowy w Szwajcarii
- Mat. pomocniczy nr 10 - Systemy polityczne - system kanclerski w RFN
- Mat. pomocniczy nr 11 - Instrukcja dla grup
- Mat. pomocniczy nr 12 - Instrukcja dla przewodniczącego
- Tekst źródłowy **Konstytucja RP z 2 kwietnia 1997 r.** - www.sejm.gov.pl

Najważniejsze pojęcia

- egzekutywa
- impeachment
- koabitacja (cohabitation)
- konstruktywne wotum nieufności
- konstytucja
- legislatura
- mandat
- mandat imperatywny (związany)
- mandat wolny
- ordynacja wyborcza
- podział władz
- referendum
- system polityczny
- wotum nieufności
- wotum zaufania
- wybory powszechne
- wybory tajne
- wybory większościowe.

Uwagi

Osoba prowadząca korzystając ze scenariusza powinna przed zajęciami zapoznać się z jego treścią i wybrać te elementy, które chce zrealizować w czasie pracy z młodzieżą (45 min. czy 90 min.). W zależności od liczby grup należy wybrać tyle z zaproponowanych systemów politycznych (materiały pomocnicze od nr 5 do nr 9), aby każda grupa miała jeden system polityczny. Warto również zapoznać się z opisem zastosowanych metod i technik, który znajduje się na końcu podręcznika. Stosując grę dydaktyczną (część zajęć nr 3) należy przygotować kartki z nazwami państw oraz symbole (lub nazwy) „monarchia”, „republika”, „państwo unitarne”, „federacja”. Na zakończenie gry dydaktycznej można przygotować specjalny dyplom lub dać zwycięzcy cukierki. Ponadto przygotowując się do zajęć, osoba prowadząca powinna zapoznać się z treścią Konstytucji RP dotyczącą poszczególnych organów władzy.

Przebieg zajęć

1. Przywitaj grupę. Zajęcia rozpocznij od postawienia pytania: Co to jest system polityczny?, a następnie zapisz pytanie na tablicy lub flipcharcie. Wyjaśnij osobom uczestniczącym, że odpowiedź na to pytanie jest wprowadzeniem do rozważań na temat różnych rozwiązań ustrojowych, jakie występują w takich państwach jak USA, RFN, Francja, UK, Szwajcaria, Włochy czy Polska. Omów zasady burzy mózgów, które możesz wypisać na dużym arkuszu papieru i umieścić je w widocznym miejscu.

Przykładowe zasady burzy mózgów;

- nie komentujemy i nie krytykujemy zgłaszanych pomysłów;
- każdy pomysł jest dobry, dlatego zapisujemy wszystkie pomysły w formie, w jakiej zgłosił je autor;
- ważna jest liczba pomysłów, a nie ich jakość;
- można rozwijać pomysły zgłoszone wcześniej przez inne osoby;
- wszystkie osoby uczestniczące w zajęciach mają takie same prawa;
- zabieramy głos tylko po wskazaniu przez osobę prowadzącą;
- czas zgłaszania pomysłów jest ściśle określony np. 5 min. (Możesz określić inny.)

Pamiętaj, że omówienie zasad jest szczególnie ważne, kiedy pracujemy z grupą, która nie zna techniki lub gdy osoby w grupie nie znają się dobrze. Wszystkie odpowiedzi osób uczestniczących zapisuj, a jeżeli są one uzupełnieniem już wcześniej podanych propozycji, umieszczaj je tak, aby porządkować tok myślenia grupy.

W kolejnym etapie burzy mózgów odczytaj zapisane odpowiedzi i poproś osoby uczestniczące o ewentualne doprecyzowujące treść pytania. Przy czym odpowiedzi na pytania mogą udzielać tylko i wyłącznie ich autorzy. Na koniec zbierz wypowiedzi i podaj definicję systemu politycznego. (15 min)

Proponowana definicja systemu politycznego:

System polityczny jest to podstawowa struktura państwa, w ramach której toczy się życie polityczne. Pojęcie systemu politycznego może występować w trzech ujęciach: instytucjonalnym (ogół instytucji państwa m.in. organy władzy, partie polityczne, za pomocą których podejmowane są decyzje polityczne); behawioralnym (zespół zasad i norm, które są charakterystyczne dla danego społeczeństwa); cybernetycznym (proces przepływu informacji między instytucjami społecznymi a organami władzy).

Aby przyspieszyć tempo pracy grupy, możesz rozdać osobom uczestniczącym po dwie samoprzylepne kartki, na których napiszą odpowiedzi na pytanie: Co to jest system polityczny? i przykleją kartki na flipcharcie lub tablicy. Dalszą część poprowadź według opisu przedstawionego powyżej.

2. W drugiej części zajęć za pomocą mapy mentalnej przedstaw podział systemów politycznych. Możesz sporządzić go samodzielnie lub też zaprezentować i omówić przygotowany schemat (materiał pomocniczy nr 1). Warto, aby osoby uczestniczące dowiedziały się, że jest to technika mapy mentalnej. (10 min)

3. Kolejna część zajęć będzie służyła praktycznemu zastosowaniu zdobytej wcześniej wiedzy. Dlatego przeprowadź grę dydaktyczną (edukacyjną) „Jaki to system polityczny?”. Możesz to zrobić w dwóch wariantach.

Wariant 1

Podziel osoby uczestniczące na grupy (4-osobowe) a następnie każdej grupie rozdaj: konturową mapę Europy (materiał pomocniczy nr 2); kartki z nazwami państw (wybierz np. osiem państw z tabeli materiału pomocniczego nr 3), a także oznaczenia form (unitarne; federacja; monarchia; republika). W wyznaczonym przez ciebie czasie, grupy zaznaczają na mapie państwa, a także przyporządkowują im odpowiednie formy. Po zakończeniu pracy wywieszają swoje mapy, a następnie ta grupa (grupy), która wykona zadanie najlepiej otrzymuje tytuł „Znawcy państw Europy”. Możesz przygotować specjalny dyplom lub nagrodzić grupę cukierkami.

Przebieg zajęć

Wariant 2

Osoby uczestniczące losują nazwy państw zamieszczonych w materiale pomocniczym nr 3, a następnie zawieszają je na mapie wraz symbolami państwa unitarnego lub federacji oraz monarchii lub republiki. Osoby, które zrobią to bezbłędnie, otrzymują tytuł „Znawcy państw Europy”.

Na zakończenie podsumuj ćwiczenie i podaj poprawne odpowiedzi. (15 min)

4. Poinformuj osoby uczestniczące, że za chwilę wezmą udział w symulacji konferencji naukowej na temat systemów politycznych, a następnie podziel wszystkich na grupy. Ponadto wybierz osobę przewodniczącą konferencji. W materiałach pomocniczych od 5 do 10 znajdują się opisy systemów politycznych państw, dlatego w zależności od liczby osób uczestniczących w zajęciach można wybrać odpowiedni materiał pomocniczy. Pamiętaj jednak, że role w grupie są przewidziane dla 4 osób.

Po dokonaniu podziału na grupy rozdaj każdej grupie materiały pomocnicze nr 4 i 11 oraz jeden z materiałów od 5 do 10, a osobie przewodniczącej konferencji materiały pomocnicze nr 4 i 12. Poproś wszystkich o zapoznanie się z treścią materiałów pomocniczych. Odpowiedz na ewentualne pytania uczestników i określ ramy czasowe dla pracy w grupach (np. 15 min. lub 20 min.) Zwróć uwagę osobom uczestniczącym, że w czasie symulacji muszą się ściśle trzymać scenariusza. Materiały pomocnicze związane ze scenariuszem symulacji zostały tak przygotowane, że w zależności od czasu, jakim dysponujesz, możesz ograniczyć się tylko do jednej części obrad konferencji.

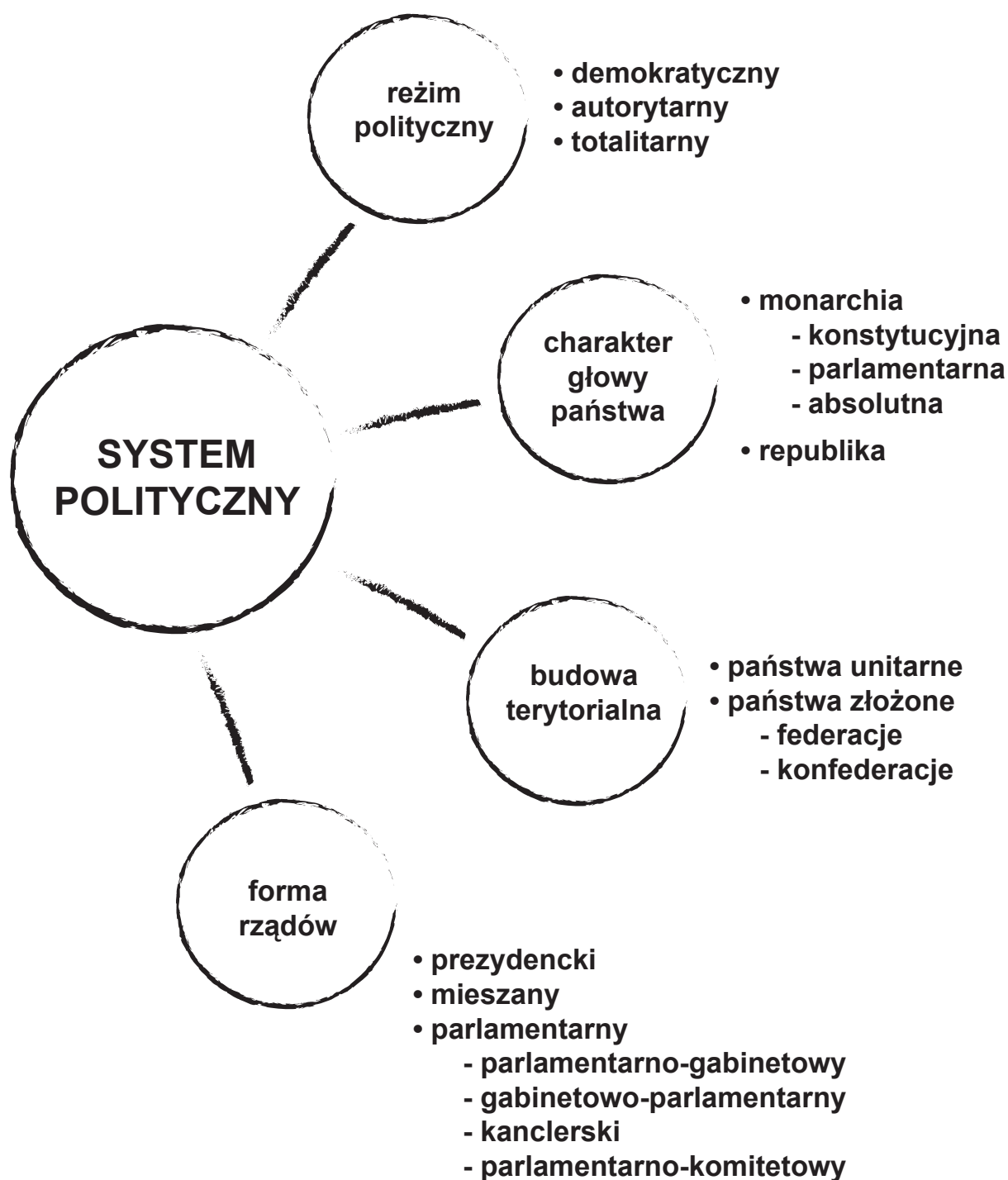
Przed rozpoczęciem symulacji dokładnie określ czas rozpoczęcia i zakończenia konferencji i zapisz go na tablicy. W trakcie ćwiczenia ingeruj tylko w wyjątkowych sytuacjach.

Po zakończeniu symulacji przeprowadź z osobami uczestniczącymi krótką rozmowę (rundka bez przymusu), jak czuli się w poszczególnych rolach, co im ułatwiało a co utrudniało pracę. (30-40 min)

5. Na zakończenie możesz wrócić do zaproponowanych podczas symulacji rozwiązań ustrojowych i zadać pytanie: Czy ich wprowadzenie jest w Polsce możliwe? A także poprosić o krótkie uzasadnienie swojego stanowiska osoby uczestniczące. (5-10 min)

Scenariusz 1

Material pomocniczy nr 1

Scenariusz 1

Materiał pomocniczy nr 2

mapa Europy

Scenariusz 1

Material pomocniczy nr 3

systemy polityczne wybranych państw Europy

Nazwa państwa	Budowa terytorialna	Charakter głowy państwa	Forma rządów	Przynależność do UE
Austria	federacja	republika (prezydent)	system kanclerski	tak
Belgia	federacja	monarchia parlamentarna (król)	system parlamentarno-gabinetowy	tak
Bułgaria	państwo unitarne	republika (prezydent)	system parlamentarno-gabinetowy	tak
Cypr	państwo unitarne	republika (prezydent)	system prezydencki	tak
Czechy	państwo unitarne	republika (prezydent)	system parlamentarno-gabinetowy	tak
Dania	państwo unitarne	monarchia parlamentarna (król)	system parlamentarno-gabinetowy	tak
Estonia	państwo unitarne	republika (prezydent)	system parlamentarno-gabinetowy	tak
Finlandia	państwo unitarne	republika (prezydent)	system półprezydencki (mieszany)	tak
Francja	państwo unitarne	republika (prezydent)	system półprezydencki (mieszany)	tak
Grecja	państwo unitarne	republika (prezydent)	system parlamentarno-gabinetowy	tak
Hiszpania	państwo unitarne (określane też, jako półfederacja, ponieważ niektóre regiony Hiszpanii mają autonomię)	monarchia konstytucyjna (król)	system parlamentarno-gabinetowy	tak
Holandia	federacja	monarchia konstytucyjna (król)	system parlamentarno-gabinetowy	tak
Irlandia	państwo unitarne	republika (prezydent)	system parlamentarno-gabinetowy	tak
Islandia	państwo unitarne	republika (prezydent)	system półprezydencki (mieszany)	nie
Litwa	państwo unitarne	republika (prezydent)	system parlamentarno-gabinetowy	tak
Luksemburg	państwo unitarne	monarchia konstytucyjna (książę)	system parlamentarno-gabinetowy	tak
Łotwa	państwo unitarne	republika (prezydent)	system parlamentarno-gabinetowy	tak
Malta	państwo unitarne	republika (prezydent)	system parlamentarno-gabinetowy	tak
Niemcy (RFN)	federacja	republika (prezydent)	system kanclerski	tak
Norwegia	państwo unitarne	monarchia konstytucyjna (król)	system parlamentarno-gabinetowy	nie
Polska	państwo unitarne	republika (prezydent)	system parlamentarno-gabinetowy	tak

Portugalia	państwo unitarne	republika (prezydent)	system półprezydencki (mieszany)	tak
Rumunia	państwo unitarne	republika (prezydent)	system półprezydencki (mieszany)	tak
Słowacja	państwo unitarne	republika (prezydent)	system parlamentarno-gabinetowy	tak
Słowenia	państwo unitarne	republika (prezydent)	system parlamentarno-gabinetowy	tak
Szwajcaria	federacja	republika (prezydent)	system parlamentarno-komitetowy	nie
Szwecja	państwo unitarne	monarchia parlamentarna (król)	system parlamentarno-gabinetowy	tak
Węgry	państwo unitarne	republika (prezydent)	system parlamentarno-gabinetowy	tak
Włochy	państwo unitarne	republika (prezydent)	system parlamentarno-gabinetowy	tak
Wielka Brytania	państwo unitarne	monarchia parlamentarna (król)	system gabinetowo-parlamentarny	tak

Scenariusz 1

Material pomocniczy nr 4

Systemy polityczne – system parlamentarno-gabinetowy w Polsce

System parlamentarno-gabinetowy opiera się głównie na władzy parlamentu, w którym większość muszą mieć partie polityczne popierające rząd.

Władzę ustawodawczą w systemie politycznym Polski sprawuje dwuizbowy parlament, składający się z Sejmu oraz Senatu. Senat tworzy 100 senatorów wybieranych w wyborach powszechnych, bezpośrednich, większościowych w głosowaniu tajnym. Natomiast izbę niższą parlamentu tworzy 460 posłów wybieranych w wyborach powszechnych, równych, bezpośrednich, proporcjonalnych (okręgi wielomandatowe) w głosowaniu tajnym. Kadencja obu izb wynosi 4 lata, przy czym kadencja Sejmu może zostać skrócona w trzech przypadkach. Po pierwsze poprzez uchwałę Sejmu (o samorozwiązaniu) podjętą większością co najmniej 2/3 ustawowej liczby posłów. Po drugie przez Prezydenta RP, gdy w trzecim kroku powoływania rządu Sejm nie uchwali wotum zaufania dla Rady Ministrów (art. 155 Konstytucji RP - Prezydent musi wówczas rozwiązać Sejm). Po trzecie, kiedy Sejm nie uchwali ustawy budżetowej w terminie czterech miesięcy od momentu przedłożenia przez Radę Ministrów projektu budżetu państwa (art. 225 Konstytucji RP - Prezydent RP może rozwiązać Sejm). Rozwiązanie Sejmu oznacza równocześnie skrócenie kadencji Senatu. W tabeli poniżej zamieszczono kompetencje obu izb oraz Zgromadzenia Narodowego (Sejm i Senat obradujący łącznie).

Tabela nr 1: kompetencje Sejmu, Senatu i Zgromadzenia Narodowego

Kompetencje Sejmu	Kompetencje Senatu	Kompetencje Zgromadzenia Narodowego
• może zmienić konstytucję wraz z Senatem, • uchwała ustawy, w tym ustawę budżetową (budżet państwa) wraz z Senatem, • kontroluje wykonanie budżetu państwa, • może powołać komisję śledczą, • grupa co najmniej 15 posłów ma inicjatywę ustawodawczą, • posłowie mogą występować do rządu z interpelacjami i zapytaniami (kontrola rządu), • wyraża zgodę na ratyfikację ważnych umów międzynarodowych, • bierze udział w powoływaniu i odwoływaniu rządu, • wybiera (powołuje) członków Trybunału Konstytucyjnego i Trybunału Stanu, prezesa NIK, NBP, IPN, Rzecznika Praw Obywatelskich, Rzecznika Praw Dziecka, Generalnego Inspektora Ochrony Danych Osobowych oraz część składu Rady Polityki Pieniężnej i Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji, Krajowej Rady Sądownictwa; uchwały Sejmu powołujące prezesa NIK, IPN, Rzecznika Praw Obywatelskich, Rzecznika Praw Dziecka i Głównego Inspektora Ochrony Danych Osobowych wymagają zgody Senatu	• może wraz z Sejmem zmienić konstytucję, • ma inicjatywę ustawodawczą, • w drodze ustawodawczej może do projektu ustawy przyjętej przez Sejm wprowadzić poprawki lub wnioskować o odrzucenie projektu ustawy, • wyraża zgodę na ratyfikację umów międzynarodowych, • wyraża zgodę na rozpoznanie przez Prezydenta RP referendum, • wyraża zgodę na obsadzenie przez Sejm stanowisk: prezesa NIK, IPN, Rzecznika Praw Obywatelskich, Rzecznika Praw Dziecka i Głównego Inspektora Ochrony Danych Osobowych, • wybiera swoich przedstawicieli do Rady Polityki Pieniężnej i Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji, Krajowej Rady Sądownictwa.	• przyjmuje przysięgę od nowego wybranego Prezydenta RP, • stwierdza niezdolność Prezydenta RP do sprawowania urzędu ze względu na stan zdrowia większością 2/3 ustawowej liczby członków Zgromadzenia Narodowego, • decyduje o ewentualnym postawieniu Prezydenta RP przed Trybunałem Stanu w stan oskarżenia; postawienie Prezydenta w stan oskarżenia może nastąpić uchwałą Zgromadzenia Narodowego podjętą większością co najmniej 2/3 głosów ustawowej liczby członków Zgromadzenia Narodowego na wniosek co najmniej 140 członków Zgromadzenia Narodowego.
Źródło: opracowanie własne na podstawie Konstytucji RP z 2 kwietnia 1997 r.		

Władzę wykonawczą w Polsce sprawuje Prezydent RP oraz Rada Ministrów. Kadencja prezydenta wynosi 5 lat i jest on wybierany w wyborach powszechnych, równych, bezpośrednich, większościowych i tajnych. Główne uprawnienia Prezydenta RP w zakresie władzy ustawodawczej to przede wszystkim:

- zarządzanie wyborów do parlamentu i zwoływanie pierwszego posiedzenia parlamentu;
- inicjatywa ustawodawcza;
- veto ustawodawcze (Sejm może je odrzucić większością 3/5);
- prawo skierowania ustawy do Trybunału Konstytucyjnego;
- zarządzanie referendum za zgodą Senatu;
- prawo rozwiązania Sejmu.

W zakresie władzy wykonawczej do podstawowych uprawnień prezydenta należą:

- prawo desygnowania premiera i powołania rządu;
- zwołanie Rady Gabinetowej (rząd pod przewodnictwem Prezydenta); zaproponowany przez prezydenta kandydat na Prezesa Rady Ministrów (w pierwszym i trzecim kroku) musi otrzymać poparcie Sejmu (wotum zaufania).

W zakresie władzy sądowniczej kompetencje prezydenta to:

- mianowanie sędziów na wniosek Krajowej Rady Sądowniczej;
- prawo łaski wobec skazanych, z wyjątkiem skazanych przez Trybunał Konstytucyjny;
- powoływanie Prezesa i Wiceprezesów Trybunału Konstytucyjnego, Pierwszego Prezesa Sądu Najwyższego i Prezesa NSA spośród kandydatów zaproponowanych przez zgromadzenia ogólne sędziów danego sądu lub trybunału.

Ponadto Prezydent RP reprezentuje państwo w stosunkach zagranicznych, mianuje i odwołuje przedstawicieli Polski w innych państwach a także przyjmuje listy uwierzytelniające. Przy czym minister spraw zagranicznych przedstawia prezydentowi kandydatów na ambasadorów. Również prezydent jest zwierzchnikiem nad siłami zbrojnymi za pośrednictwem ministra obrony, mianuje Szefa sztabu Generalnego oraz dowódców sił zbrojnych, nadaje stopnie wojskowe (na wniosek ministra obrony), ratyfikuje i wypowiada umowy międzynarodowe, zarządza wprowadzenie stanów nadzwyczajnych. Prezydent ponosi odpowiedzialność konstytucyjną przed Trybunałem Stanu, a swój urząd może ponownie sprawować tylko raz.

Drugim organem władzy wykonawczej w Polsce jest Rada Ministrów, która przede wszystkim kieruje administracją publiczną i prowadzi politykę wewnętrzną oraz zagraniczną państwa. Ponadto zapewnia bezpieczeństwo wewnętrzne oraz porządek publiczny, kieruje obronnością państwa, ma inicjatywę ustawodawczą (wyłącznie w zakresie projektu ustawy budżetowej), wykonuje ustawy, wydaje rozporządzenia. Pracami Rady Ministrów kieruje Prezes Rady Ministrów, który m.in. reprezentuje rząd na zewnątrz, sprawuje nadzór nad działalnością samorządu terytorialnego, ma zwierzchnictwo służbowe nad pracownikami administracji rządowej oraz wydaje rozporządzenia. Rząd ponosi odpowiedzialność polityczną przed Sejmem, dlatego niezwykle ważne jest, aby posiadał w nim większość. Korzystając z funkcji kontrolnych nad rządem Sejm może np. odwołać Radę Ministrów za pomocą konstruktywnego wotum nieufności. Prezes Rady Ministrów jak i poszczególni ministrowie za złamanie konstytucji mogą ponosić odpowiedzialność przed Trybunałem Stanu.

Władzę sądową w Polsce sprawują sądy (powszechne, administracyjne i wojskowe) i trybunały (Trybunał Konstytucyjny, Trybunał Stanu).

Scenariusz 1

Material pomocniczy nr 5

Systemy polityczne – system prezydencki w USA

System prezydencki w klasycznej formie występuje w Stanach Zjednoczonych i opiera się przede wszystkim na separacji władz (podziale). Szczególnie silną pozycję ma w tym systemie prezydent, który jest równorzędnym parlamentowi reprezentantem narodu. Jest tak dlatego, ponieważ prezydent i parlament są wybierani w wyborach powszechnych. Charakterystyczne jest jednak to, że prezydent w USA jest jedynym przedstawicielem władzy wykonawczej. Pełni on funkcję głowy państwa, jest szefem administracji oraz naczelnym dowódcą sił zbrojnych. Kieruje polityką zagraniczną państwa oraz mianuje sekretarzy (ministrów), którzy tworzą jego gabinet. Nie jest to jednak gabinet w europejskim rozumieniu rządu, ponieważ pomimo, że poszczególni sekretarze muszą być zatwierdzeni przez Senat (większością 2/3), to nie ponoszą oni odpowiedzialności politycznej przed parlamentem. Odpowiadają tylko przed prezydentem.

Prezydent USA jak i jego sekretarze ponoszą jednak odpowiedzialność konstytucyjną (impeachment), kiedy dopuszczą się zdrady albo popełnią poważne przestępstwo w czasie sprawowania urzędu.

Głowa państwa w USA jest wybierana w wyborach pośrednich na czteroletnią kadencję, ponownie może piastować ten urząd jeszcze tylko raz. Zasada pośredniości oznacza, że najpierw wyborcy wybierają elektorów (w każdym stanie jest ich tylko tyle, ile jest kongresmenów), a następnie elektorzy (kolegium elektorskie) wybierają prezydenta. Warto w tym miejscu zaznaczyć, że elektorzy z poszczególnych stanów deklarują wcześniej, na jakiego kandydata w wyborach prezydenckich będą głosować, a wszystkie głosy elektorskie z danego stanu otrzymuje ten kandydat, który wygrał w tym stanie. Stąd też już po pierwszej turze (głosowaniu na elektorów) znany jest wynik wyborów prezydenckich.

W związku z zasadą separacji władz, w USA prezydent nie ma prawa rozwiązać parlamentu i nie posiada inicjatywy ustawodawczej. Może jedynie sugerować uchwalenie przez parlament określonych ustaw np. wygłaszając orędzie o stanie państwa. Ma on natomiast prawo weta (tzw. veto zawieszające), które może zostać odrzucone ponowną uchwałą parlamentu podjętą większością 2/3 w obu izbach Kongresu. Prezydent ma swojego zastępcę i jest nim wiceprezydent, który nie ma żadnych znaczących uprawnień, ale w każdej chwili może stać się pierwszą osobą w państwie.

Władzę ustawodawczą w USA sprawuje dwuizbowy Kongres, który składa się z Senatu (100 senatorów) i Izby Reprezentantów (435 kongresmenów, określanych też posłami). Kadencja Senatu wynosi 6 lat, przy czym co dwa lata zmienia się 1/3 składu izby. Natomiast kadencja Izby Reprezentantów wynosi 2 lata, a wybory dokonywane są w jednomandatowych okręgach wyborczych.

W Senacie USA zasiadają przedstawiciele poszczególnych stanów (po dwóch z każdego), a jego obradom przewodniczy wiceprezydent. Obie izby parlamentu są tak samo ważne i mają podobne uprawnienia, zarówno ustawodawcze, jak i kontrolne. Kongres przede wszystkim uchwała ustawy, budżet, w tym podatki, a także decyduje o stanie wojny i zawarciu pokoju.

Najważniejszym organem władzy sądowniczej w USA jest Sąd Najwyższy, w skład którego wchodzi dziewięciu mianowanych przez prezydenta sędziów. Przy czym kandydatury sędziów musi zatwierdzić Senat. Sędziowie Sądu Najwyższego pełnią swoje funkcje bezterminowo i nie można ich odwołać, a do ich zadań należy dokonywanie wykładni konstytucji (nie w ma w USA odrębnego sądu konstytucyjnego) i badanie zgodności ustaw z konstytucją.

Scenariusz 1

Materiał pomocniczy nr 6

Systemy polityczne – system półprezydencki we Francji

System polityczny Francji to system półprezydencki, określany również jako system mieszany lub semiprezydencki. Ma on w sobie zarówno elementy systemu prezydenckiego, jak i parlamentarnego.

Władzą wykonawczą w systemie półprezydenckim jest zarówno prezydent, jak i rząd. Dlatego mówimy o dualizmie władzy wykonawczej.

Prezydent Francji jest wybierany w wyborach powszechnych i bezpośrednich na 5-letnią kadencję. Zgodnie z konstytucją, kadencja prezydenta powinna trwać 7 lat, ale na mocy referendum konstytucyjnego z 2000 r. została ona skrócona do lat 5. Prezydent pełni funkcję głowy państwa, ma nadzór nad polityką zagraniczną, a także obroną państwa. Powołuje i odwołuje rząd, który ponosi odpowiedzialność przed prezydentem, a przede wszystkim przed Zgromadzeniem Narodowym (niższą izbą parlamentu Francji). Prezydent przewodniczy posiedzeniom rządu, podpisuje wydawane przez niego dekrety, a także parafuje umowy międzynarodowe. Może rozwiązać Zgromadzenie Narodowe, a także w ważnych sprawach zarządzić referendum. Warto w tym miejscu zaznaczyć, że rola prezydenta Francji nie jest tylko determinowana przez konstytucję, ale również zależy od stylu sprawowania prezydentury, czy układu sił w parlamencie (tzw. składniki pozakonstytucyjne). I tak, jeżeli w parlamencie dominuje partia polityczna, z której wywodzi się prezydent, wówczas to on decyduje, kto będzie premierem, a tym samym określa cele polityczne rządu. Ale w przypadku, gdy w parlamencie ma większość partia polityczna nie związana z prezydentem (a nawet będąca w opozycji w stosunku do niego), wówczas musi on wyznaczyć premiera wywodzącego się z większości parlamentarnej. Wtedy też rola prezydenta w polityce jest mniejsza. Zjawisko współpracy pomiędzy premierem i prezydentem wywodzącymi się z przeciwnych obozów politycznych nosi nazwę koabitacji (cohabitation).

Władza ustawodawcza we Francji należy do dwuizbowego parlamentu, który składa się z Senatu (izba wyższa) i Zgromadzenia Narodowego (izba niższa). Senat tworzy 343 senatorów. W 2008 r. 322 senatorów reprezentuje departamenty, 9 terytoria zależne, zaś 12 – Francuzów mieszkających na emigracji. Od 2004 r. kadencja Senatu wynosi 6 lat, z tym, że co 3 lata zmienia się połowa senatorów. Do 30 czerwca 2004 r. kadencja Senatu wynosiła 9 lat, a co 3 lata zmieniała się 1/3 składu izby. Senatorzy wybierani są przez elektorów.

Izba niższa parlamentu – Zgromadzenie Narodowe – składa się z 577 deputowanych (posłów) wybieranych na 5-letnią kadencję w systemie większości bezwzględnej. Do głównych kompetencji parlamentu należy uchwalanie ustaw w takich dziedzinach jak: obrona, budżet, prawa obywatelskie, czy prawo pracy, przy czym w procesie legislacyjnym przewagę ma Zgromadzenie Narodowe. Ponadto izba niższa ma uprawnienia kontrolne w stosunku do rządu, m.in. poprzez prawo uchwalenie wotum nieufności. Warto w tym miejscu podkreślić, że zamiast przyjęcia dymisji rządu, prezydent może rozwiązać Zgromadzenie i rozpisać nowe wybory.

Rząd w systemie politycznym Francji składa się z premiera i ministrów. Kieruje on administracją państwową oraz siłami zbrojnymi. Ma inicjatywę ustawodawczą oraz wydaje rozporządzenia i dekrety.

Władzę sądowniczą we Francji stanowią sądy powszechne i sądy administracyjne, ale szczególna rola przypada Radzie Konstytucyjnej (składa się z 9 członków), która bada zgodność ustaw z konstytucją, a także stoi na straży prawa podczas przeprowadzania wyborów i referendum.

Scenariusz 1

Material pomocniczy nr 7

Systemy polityczne – system gabinetowo-parlamentarny w Wielkiej Brytanii

System parlamentarno-gabinetowy jaki funkcjonuje w Wielkiej Brytanii jest jednym z najbardziej charakterystycznych systemów politycznych na świecie. Wielka Brytania nie posiada konstytucji pisanej, dlatego źródłami prawa są tam zarówno prawo stanowione (akty od 1215 r.), prawo precedensowe (orzeczenia sądów w konkretnych sprawach), jak i konwenanse, czyli utarte sposoby postępowania w pewnych sprawach, w tym ustrojowych. Ponadto Wielka Brytania, jako państwo członkowskie Unii Europejskiej przestrzega również wiążącego ją prawa wspólnotowego.

Władza ustawodawcza w systemie brytyjskim należy do dwuizbowego parlamentu, natomiast władza wykonawcza do gabinetu, na czele którego stoi premier. Szczególną rolę w systemie politycznym pełni król (monarcha), który jest zarówno organem władzy ustawodawczej, jak i wykonawczej. I tak stanowi on tzw. trzecie ogniwo legislatywy, stojąc jednocześnie (formalnie) na czele gabinetu. Dlatego też uprawnienia monarchy (tzw. prerogatywy królewskie) teoretycznie są bardzo szerokie, faktycznie jednak nie.

Król m.in. jest zwierzchnikiem i naczelnym wodzem sił zbrojnych, ma prawo wypowiadania wojny i zawierania pokoju, może zwoływać i rozwiązywać parlament, mianuje wszystkich wyższych urzędników, w tym członków gabinetu. W praktyce jednak zgodnie z zasadą *rex regnat, sed non gubernat* (król panuje, ale nie rządzi), władza monarchy została w całości przeniesiona na parlament, gabinet i sądy, a wszystkie decyzje monarchy wymagają kontrasygnaty. Dlatego król nie ponosi odpowiedzialności za swoje decyzje, zgodnie z zasadą król nie może czynić złe, a jego zadania ograniczają się do udziela rad i ostrzeżeń.

Parlament w Wielkiej Brytanii składa się z obieralnej Izby Gmin i nieobieralnej Izby Lordów. W skład Izby Lordów wchodzi m.in. lordowie duchowni, świeccy, mianowani i dziedziczni. Do 1911 r. obie izby miały równe prawa, ale obecnie relacje między izbami nie są równoprawne. Izba Lordów pełni przede wszystkim funkcję doradczą, zgłaszając poprawki do ustaw Izby Gmin oraz ma funkcję sądu apelacyjnego najwyższej instancji.

Na pewno funkcję kontrolną nad działalnością gabinetu, w ograniczonym charakterze, pełni tzw. gabinet cieni, który powołuje partia opozycyjna do partii rządzącej. Ponadto w systemie brytyjskim szef gabinetu cieni (tzw. Lider Opozycji Jej Królewskiej Mości) otrzymuje nawet z budżetu państwa część uposażenia premiera gabinetu (3/5).

Gabinet, który obok monarchy jest najważniejszym elementem władzy wykonawczej, ma bardzo silną pozycję w systemie politycznym. W tym miejscu warto zaznaczyć, że w Wielkiej Brytanii pojęcie gabinetu i rządu nie są pojęciami tożsamymi. Gabinet określa przede wszystkim główne kierunki polityki wewnętrznej i zagranicznej państwa, ponadto ma inicjatywę ustawodawczą.

W systemie gabinetowo-parlamentarnym bardzo silną pozycję ma premier i to on faktycznie sprawuje władzę w państwie. Obsadza najważniejsze stanowiska państwowe, swobodnie kształtuje skład swojego gabinetu (liczba członków gabinetu nie jest limitowana prawem), a przede wszystkim decyduje o rozwiązaniu Izby Gmin. Premierem zgodnie z jednym z konwenansów, zostaje szef zwycięskiej partii politycznej. Warto w tym miejscu podkreślić, że gabinet, który utraci zaufanie Izby Gmin (nie ma w niej większości) podaje się do dymisji lub premier w jego imieniu zwraca się do monarchy o rozwiązanie izby.

Władzę sądowniczą w Wielkiej Brytanii stanowią sądy pokoju (najniższy szczebel), sądy hrabstw oraz Sąd Najwyższy, przy czym sądem apelacyjnym jest Sąd Izby Lordów. Nie ma w tym systemie sądów administracyjnych, a ich funkcje pełnią sądy pokoju oraz sądy hrabstw.

Scenariusz 1

Material pomocniczy nr 8

Systemy polityczne – system parlamentarno-gabinetowy we Włoszech

System parlamentarno-gabinetowy opiera się przede wszystkim na władzy parlamentu, w którym większość muszą mieć partie polityczne popierające rząd. Taki system występuje w większości krajów europejskich.

Władzę ustawodawczą w systemie politycznym Włoch sprawuje dwuizbowy parlament, składający się z Senatu oraz Izby Deputowanych. Senat tworzy 315 senatorów, wśród których oprócz senatorów obieralnych zasiadają tzw. senatorzy mianowani, czyli byli prezydenci republiki oraz pięciu senatorów mianowanych przez prezydenta za wybitne zasługi. Izbę niższą parlamentu tworzy 650 deputowanych. Kadencja obu izb wynosi 5 lat.

Obowiązująca ordynacja wyborcza we Włoszech stanowi połączenie systemu większościowego i proporcjonalnego. I tak 75% mandatów w obu izbach obsadzane jest większościami w okręgach jednomandatowych, a 25% proporcjonalnie w okręgach wielomandatowych.

Obie izby włoskiego parlamentu mają podobną pozycję ustrojową, a rząd musi uzyskać wotum zaufania zarówno w Senacie, jak i w Izbie Deputowanych. Tak samo, każda ustawa musi być uchwalona przez obie izby, a gdy dochodzi między nimi do rozbieżności, wówczas powoływana jest komisja mediacyjna. Wraz z przedstawicielami regionów (po trzech przedstawicieli z każdego regionu, z wyjątkiem Valle d'Aosta, gdzie jest jeden przedstawiciel) parlament wybiera w głosowaniu tajnym prezydenta republiki. Prezydentem zostaje wybrany ten kandydat, który uzyska większość 2/3, a kiedy nie dojdzie do wyboru w dwóch pierwszych głosowaniach, w trzecim głosowaniu wystarczy już tylko większość zwykła. Parlament ma też prawo postawić prezydenta w stan oskarżenia, jeżeli ten dopuści się zdrady stanu lub złamie konstytucję.

Władzę wykonawczą w systemie włoskim sprawuje prezydent oraz rząd. Kadencja prezydenta wynosi 7 lat, a jego główne uprawnienia jako głowy państwa mają przede wszystkim charakter reprezentacyjny i honorowy. Ponadto prezydent nie jest samodzielny, a wydawane przez niego akty prawne wymagają kontrasygnaty. W tym miejscu warto zaznaczyć, że z powodu dużej niestabilności systemu politycznego Włoch, opartego m.in. na systemie wielopartyjnym, dochodzi do częstych kryzysów politycznych. Stąd też zwiększa się rola prezydenta, który może rozwiązać jedną lub obie izby parlamentu, czy też ma prawo weta wobec ustaw. Ponadto powołuje i odwołuje premiera, a na jego wniosek ministrów. Drugim organem władzy wykonawczej jest rząd, który kieruje administracją publiczną i prowadzi politykę wewnętrzną oraz zagraniczną państwa. Posiada również prawo do zgłaszania inicjatywy ustawodawczej, ale może także wydawać dekrety z mocą ustawy, które w ciągu 60 dni muszą być zatwierdzone przez parlament. Zabezpiecza porządek publiczny oraz bezpieczeństwo. Rząd ponosi odpowiedzialność polityczną przed parlamentem, dlatego niezwykle ważne jest, aby posiadał w nim większość. W przypadku Włoch jest to o tyle trudne, że bardzo często dochodzi do kryzysów politycznych powodowanych m.in. niestabilnością koalicji rządowych, o czym pisano wcześniej.

Struktura sądownictwa Włoch opiera się na sędziach pokoju, trybunałach zwykłych orzekających w jedno lub trzyosobowym składzie, a także sądach apelacyjnych i kasacyjnych (Najwyższy Sąd Kasacyjny). Ponadto w systemie sądownictwa występuje Trybunał Konstytucyjny, który rozpatruje oskarżenia przeciwko prezydentowi, rozstrzyga spory kompetencyjne pomiędzy poszczególnymi organami państwa, państwem a regionami oraz między regionami. Trybunał Konstytucyjny bada również zgodność ustaw, czy innych aktów prawnych z konstytucją.

Scenariusz 1

Material pomocniczy nr 9

Systemy polityczne – system parlamentarno-komitetowy w Szwajcarii

Dominującą rolę w systemie politycznym Szwajcarii odgrywa parlament, a o specyfice ustroju decydują zarówno federacyjny model państwa (26 kantonów), jak i szeroko stosowane formy demokracji bezpośredniej tj. referendum, veto ludowe, inicjatywa ludowa. Szczególną rolę odgrywa referendum, które jest zarządzane obligatoryjnie (obowiązkowo) m.in. w przypadku zmiany konstytucji, czy też przystąpienia Szwajcarii do organizacji międzynarodowej, albo fakultatywnie (nieobowiązkowo) w sprawie ustaw Zgromadzenia Federacji, czy też umów międzynarodowych. W systemie parlamentarno-komitetowym zwany też często systemem konwentu, władza ustawodawcza należy do Zgromadzenia Federalnego (Zgromadzenia Związkowego), które jest dwuizbowym parlamentem składającym się z Rady Narodowej (200 deputowanych) i Rady Kantonów (46 przedstawicieli kantonów). Obie izby mają 4-letnią kadencję. Deputowani do Rady Narodowej wybierani są w wyborach powszechnych w oparciu o proporcjonalną ordynację wyborczą. Natomiast reprezentanci kantonów są wybierani według zasady, że z 6 spośród 26 kantonów (dawne tzw. półkantony) wybiera po jednym przedstawicielu, a pozostałe 20 – po dwóch.

Władzę wykonawczą w systemie szwajcarskim stanowi Rada Federalna (Rada Związkowa Federalna), czyli siedmioosobowy rząd wybierany przez Zgromadzenie Federalne na 4-letnią kadencję. Przy czym członkami rządu muszą być osoby z różnych kantonów i nie mogą być ze sobą spokrewnione ani powinowaczone. Ponadto istnieje zwyczaj (tzw. formuła magiczna), że w Radzie Federalnej muszą zasiadać przedstawiciele głównych partii politycznych, grup językowych oraz wyznaniowych Szwajcarii, a także osoby pochodzące z 3 największych kantonów: Berna, Zurychu i Vaud. Rada Federalna (rząd) jest komitetem wykonawczym parlamentu, ściśle mu podporządkowanym i dlatego też Zgromadzenie Federalne może kierować pod adresem rządu instrukcje oraz uchylać i zmieniać jego decyzje. Ponadto rząd jest zobowiązany składać obu izbom sprawozdania ze swej działalności. Jeżeli natomiast między rządem a parlamentem pojawia się rozbieżności, to najczęściej są one usuwane w drodze porozumienia. Rada Federalna ma jednak bardzo istotne uprawnienie z punktu widzenia prawa konstytucyjnego i jest to inicjatywa ustawodawcza. Mimo ograniczonych funkcji w systemie politycznym, Rada Federalna w praktyce ma bardzo duży autorytet, a dzięki ponownym wyborom jej członkowie, jak to było w przeszłości, sprawowali swoje urzędy przez długie lata. Od 2007 r. zasiadają w niej 3 kobiety.

Rada Federalna jest także kolegiatną głową państwa, a wybierany na rok przez Zgromadzenie Federacji Prezydent (Prezydent Konfederacji Szwajcarskiej) pełni przede wszystkim funkcje reprezentacyjne i przewodniczy obradom rządu (Przewodniczący Rady Federacji). Prezydent jest wybierany spośród członków rządu, a po upływie rocznej kadencji prezydentem zostaje zazwyczaj ta osoba, która w poprzednim roku pełniła funkcję wiceprezydenta. Prezydent ma też uprawnienia charakterystyczne dla władzy wykonawczej i może wydawać zarządzenia w tzw. sprawach pilnych, gdy nie obraduje Rada Federalna. Zarządzenie musi jednak zostać zatwierdzone przez rząd na jego najbliższym posiedzeniu. Prezydentem można być tylko raz.

Istotną rolę w systemie politycznym Szwajcarii pełni Sąd Federalny (Trybunał Federalny) wybierany przez Zgromadzenie Federacji na 6-letnią kadencję. Przede wszystkim rozstrzyga on spory między poszczególnymi kantonami, a także między federacją a kantonami. Nie jest on jednak sądem konstytucyjnym i dlatego nie może badać zgodności ustaw z konstytucją. Ustawy może uchylać tylko parlament. Do Sądu Federalnego mogą również składać skargi obywatele, w przypadku łamania ich praw przez władze publiczne.

Scenariusz 1

Materiał pomocniczy nr 10

Systemy polityczne – system kanclerski w RFN

Republika Federalna Niemiec to państwo o strukturze federacyjnej składające się z 16 landów (krajów związkowych). Władzę ustawodawczą sprawuje dwuizbowy parlament składający się z Bundestagu i Bundesratu. Izba niższa parlamentu Bundestag składa się minimum z 598 posłów, którzy wybierani są w wyborach powszechnych na 4-letnią kadencję. Ordynacja wyborcza do Bundestagu ma charakter mieszany i jest połączeniem systemu większościowego i proporcjonalnego. Dlatego połowa z minimalnego składu izby (299 posłów) jest wybieranych w jednomandatowych okręgach wyborczych, natomiast druga połowa (299) pochodzi z list partyjnych. Podczas głosowania wyborca ma dwa głosy. Jeden oddaje na konkretnego kandydata, natomiast drugi na listę partyjną. W systemie niemieckim występują również tzw. mandaty nadwyżkowe, które pojawiają się wówczas, kiedy liczba mandatów bezpośrednich przekracza liczbę miejsc, jaka przypadłaby partii na podstawie głosowania na listy. W takiej sytuacji partia zatrzymuje dodatkowe mandaty, a liczba deputowanych w Bundestagu wzrasta o liczbę mandatów nadwyżkowych. W 2005 r. wybrano 614 posłów do Bundestagu i jest to 598 osób posiadających mandaty „zwykłe” oraz pozostałe osoby posiadające tzw. mandaty nadliczbowe. Po ostatnich wyborach w Niemczech mandaty te przypadły CDU (Unia Chrześcijańsko-Demokratyczna) i CSU (Unia Chrześcijańsko-Społeczna), a także SPD (Socjaldemokratyczna Partia Niemiec). W lutym 2008 r. niemieckim Bundestagu zasiadało ich 612 posłów. Do najważniejszych kompetencji Bundestagu należy uchwalanie ustaw i budżetu, wprowadzanie zmian do konstytucji, powoływanie i odwoływanie kanclerza oraz kontrolowanie pracy rządu. Odwołanie kanclerza odbywa się za pomocą uchwalenia konstruktywnego wotum nieufności. Wyższa izba parlamentu (Bundesrat) składa się z 69 członków, którzy są delegatami rządów poszczególnych landów i mają mandat imperatywny (związany). Najważniejsze uprawnienia izby to przede wszystkim inicjatywa ustawodawcza oraz prawo weta zawieszającego wobec ustaw Bundestagu, co w konsekwencji oznacza przesłanie projektu ustawy do ponownego jej rozpatrzenia. Władzą wykonawczą w niemieckim systemie politycznym są prezydent oraz rząd, na czele którego stoi kanclerz. Prezydent jest wybierany na 5-letnią kadencję (bezwzględną większością głosów, gdy to się nie uda w ciągu dwóch tur głosowania, w trzeciej wystarczy już większość zwykła) przez Zgromadzenie Związkowe składające się z posłów Bundestagu oraz takiej samej liczby przedstawicieli parlamentów krajowych poszczególnych landów. Prezydent pełni funkcje reprezentacyjne, a ponadto zawiera umowy międzynarodowe, wysyła i przyjmuje przedstawicieli dyplomatycznych innych państw, posiada prawo łaski, wskazuje kandydata na kanclerza, a na wniosek rządu rozwiązuje parlament, gdy ten nie otrzyma wotum zaufania. Niemiecki system polityczny nosi nazwę kanclerskiego, ze względu na szczególną pozycję kanclerza, czyli szefa rządu, który przede wszystkim stoi na czele władzy wykonawczej i kieruje polityką wewnętrzną, jak i zagraniczną państwa. Określa skład rządu, a prezydent nie może odmówić powołania zaproponowanej przez niego osoby na ministra. Ponadto kieruje pracami rządu, a ministrowie są przed nim odpowiedzialni. Rząd w stosunku do legislatury ma nie tylko prawo inicjatywy ustawodawczej, ale również ma prawo weta zawieszającego wobec ustaw. Władzę sądowniczą w systemie kanclerskim tworzą trzy rodzaje sądów i są to sądy zwykłe, wyspecjalizowane i konstytucyjne. Szczególną rolę w systemie sądownictwa pełni Federalny Trybunał Konstytucyjny, składający się z 16 sędziów wybieranych przez obie izby parlamentu na 12-letnią kadencję. Trybunał przede wszystkim czuwa nad przestrzeganiem konstytucji, badając zgodność aktów prawnych z ustawą zasadniczą. Ponadto rozstrzyga spory kompetencyjne oraz spory między poszczególnymi landami a federacją.

Definicje

Egzekutywa - władza wykonawcza, czyli prezydent i rząd.

Impeachment - procedura charakterystyczna dla systemu politycznego w USA, w wyniku której prezydent, wiceprezydent a także inni funkcjonariusze administracji cywilnej mogą ponosić odpowiedzialność konstytucyjną i zostać skazani za zdradę, przekupstwo lub inne ciężkie przestępstwo (art. II Konstytucji USA). Procedura impeachmentu polega na tym, że Izba Reprezentantów (izba niższa parlamentu) wszczy-
na postępowanie, a Senat zamienia się w sąd. Wyrok skazujący zapada większością 2/3 głosów senatorów.

Koabitacja (cohabitation) - współzamieszkanie; instytucja charakterystyczna dla systemu politycznego Francji. Ma ona miejsce wówczas, kiedy prezydent reprezentuje inną opcję polityczną i wspiera go inna partia polityczna (koalicję) niż ta, która popiera rząd. W takiej sytuacji znalazł się prezydent François Mitterrand (Partia Socjalistyczna) w latach 1986-1988, gdy Jacques Chirac był premierem, a także (już jako prezydent) J.Chirac (Zgromadzenie na Rzecz Republiki) w latach 1997-2002, kiedy premierem był Lionel Jospin (Partia Socjalistyczna).

Konstruktywne wotum nieufności - odwołanie rządu z jednoczesnym podaniem kandydatury nowego premiera.

Konstytucja - ustawa zasadnicza, najważniejszy akt prawny w państwie, w którym zawarte są podstawy systemu politycznego kraju. Dzieli się na pisane i niepisane, małe i pełne, elastyczne i sztywne, stałe i czasowe.

Legislatywa - władza ustawodawcza, czyli parlament.

Mandat - upoważnienie do sprawowania urzędu posła lub senatora. Może występować jako mandat wolny i imperatywny (związany).

Mandat imperatywny (związany) - oznacza, że poseł (deputowany) jest przedstawicielem swojego okręgu (swoich wyborców), można go odwołać przed upływem kadencji i jest związany instrukcjami wyborców.

Mandat wolny - oznacza, że poseł (deputowany) jest reprezentantem całego narodu, nie można go odwołać przed upływem kadencji i nie jest związany instrukcjami wyborców.

Ordynacja wyborcza - zasady prawa wyborczego ujęte w jednolitym akcie prawnym.

Partia polityczna - grupa społeczna posiadająca program, strukturę, identyfikację, dążąca do przejęcia lub utrzymania władzy samodzielnie lub w koalicji.

Podział władz - zasada przedstawiona w rozwiniętej formie przez J. Locka oraz K. Monteskiusza („O duchu praw”). Opiera się ona na konieczności istnienia podziału władz (władza ustawodawcza, wykonawcza i sądownicza) oraz wzajemnej równowagi między tymi władzami. Obecnie jest to jedna z podstawowych zasad systemu demokratycznego. W systemach politycznych może występować, zarówno jako separacja władz (system prezydencki), jak i współdziałanie władz (system parlamentarny i mieszany).

Referendum - bezpośrednie głosowanie obywateli, którzy decydują w ważnej kwestii publicznej. Pytania referendum są najczęściej sformułowane na zasadzie odpowiedzi tak, nie.

System polityczny - podstawowa struktura państwa, w ramach której toczy się życie polityczne. Pojęcie systemu politycznego może występować w trzech ujęciach: instytucjonalnym (ogół instytucji państwa m.in. organy władzy, partie polityczne, za pomocą których podejmowane są decyzje polityczne); behawioralnym (zespół zasad i norm, które są charakterystyczne dla danego społeczeństwa); cybernetycznym (proces przepływu informacji między instytucjami społecznymi a organami władzy).

Wotum nieufności - wycofanie przez legislatywę poparcia dla rządu, którego skutkiem może być dymisja.

Wotum zaufania - wyrażone przez legislatywę poparcie dla rządu.

Wybory powszechne - zasada powszechności oznacza, że udział może w wyborach może wziąć każdy, kto ma wymagany prawem wiek (18lat) i nie jest ubezwłasnowolniony. Ograniczenie powszechności prawa wyborczego nazywa się cenzusem.

Wybory proporcjonalne - głosy oddane na poszczególnych kandydatów są przeliczane na mandaty. Dana partia otrzyma proporcjonalnie tyle mandatów, ile uzyskała głosów poparcia w wyborach.

Wybory tajne - władze publiczne mają obowiązek zagwarantowania tajności decyzji podjętej przez każdego wyborcę, a głosowanie odbywa się na nieoznaczonych kartach do głosowania.

Wybory większościowe - mandat uzyskuje ten kandydat, który w danym okręgu uzyskał w czasie wyborów największą liczbę głosów.

Metody

Burza mózgów jest techniką pozwalającą otrzymać w krótkim czasie dużą liczbę zróżnicowanych odpowiedzi. Składa się z następujących elementów: podanie problemu przez prowadzącego, uzasadnienie potrzeby zajęcia się tym tematem (problemem), wyjaśnienie zasad, zgłaszanie i zapisywanie pomysłów, pytania i wyjaśnienia, analizy i oceny pomysłów.

Do najważniejszych zasad, według których powinny pracować osoby w czasie burzy mózgów należą: nie komentujemy i nie krytykujemy zgłaszanych pomysłów; każdy pomysł jest dobry, dlatego zapisujemy wszystkie pomysły w takiej formie, w jakiej zgłosił je autor; ważna jest liczba pomysłów, a nie ich jakość; można rozwijać pomysły zgłoszone wcześniej przez inne osoby; wszyscy uczestnicy grupy mają takie same prawa; zabieramy głos tylko po wskazaniu przez prowadzącego; czas zgłaszania pomysłów jest ściśle określony (np. 10 min.).

Gra dydaktyczna (edukacyjna) to technika służąca skutecznemu przyswajaniu wiedzy, która jest odmianą zabawy dającą ogromne szanse na rozwijanie praktycznego zastosowania wiedzy oraz sprawności umysłowych. W grze dydaktycznej uczestnicy konkurują ze sobą zawsze według z góry określonych reguł.

Mapa mentalna (mapa pojęcia) jest to technika wizualnego opracowania problemu przy pomocy plakatów, symboli, schematów, czy haseł. Służy przede wszystkim do pokazania związków między pojęciami (jak w przypadku przygotowanego scenariusza), zdarzeniami czy zjawiskami.

Praca w grupach rozwija jedną z najważniejszych umiejętności społecznych jaką jest współpraca. Najlepiej przebiega w grupach od 3 do 5 osób, przy czym optymalna jest grupa czteroosobowa i taką właśnie wielkość grup proponuję do prowadzenia zajęć. Określając i wybierając skład grupy należy pamiętać, że najbardziej efektywny jest ten, w którym znajdują się zróżnicowani uczestnicy. Na początku można pozwolić, aby osoby dobierały się same, później (gdy nabiorą do siebie zaufania) prowadzący może stosować różne metody doboru uczestników do grup. Pracując w grupach należy również pamiętać, że w każdej grupie zadaniowej będą kształtowały się pewne typowe role grupowe, zarówno te pozytywne, jak i negatywne. Dlatego już na początku pracy można ustalić np. lidera grupy, sekretarza, sprawozdawcę, strażnika czasu itd. W taki sam sposób można też określić normy pracy grupowej.

Symulacja jest to technika, która stanowi pogładową demonstrację typowych zachowań społecznych. Jest też swego rodzaju ćwiczeniem pewnych umiejętności, jak np. wygłaszanie swoich poglądów, argumentowanie, obrona swojego stanowiska itd. Opiera się na pewnych z góry określonych założeniach. Dlatego też podstawą jej przeprowadzenia jest scenariusz. Często symulacja jest mylona z dramą, ale im bardziej szczegółowy jest scenariusz symulacji prowadzonego ćwiczenia, tym mniej metoda ta przypomina dramę.

Materiały pomocnicze od 1 do 10 przygotowano na podstawie następującej literatury:

- A. Antoszewski, R. Herbut, *Systemy polityczne współczesnej Europy*, Warszawa 2006
 A. Antoszewski, R. Herbut, *Systemy polityczne współczesnej świata*, Gdańsk 2006
 R. A. Dahl, *O demokracji*, Kraków 2000
 M. Gluczyński, *Współczesne systemy polityczne*, Zielona Góra 2000
 A. Heywood, *Ideologie polityczne. Wprowadzenie*, Warszawa 2007
Leksykon politologii, op. A. Antoszewski, R. Herbut, Wrocław 1996, 2004
Leksykon współczesnych międzynarodowych stosunków politycznych, praca zbiorowa pod red. Cz. Mojsiewicza
Mała encyklopedia wiedzy politycznej, Toruń 2003
 K.A. Wojtaszczyk, *Współczesne systemy polityczne*, Warszawa 2000
 K.A. Wojtaszczyk, *Kompendium wiedzy o państwie współczesnym*, Warszawa 2001

Scenariusz 1

Materiał pomocniczy nr 11

instrukcja dla grup

CZĘŚĆ I

Jesteście grupą ekspertów, która będzie na konferencji naukowej prezentować system polityczny jednego z wybranych państw. W czasie prezentacji dwie osoby z waszej grupy przedstawią krótką (3 min.) prezentację pracy zespołu. Wasze zadania są następujące:

- zapoznajcie się materiałem pomocniczym na temat systemu politycznego;
- przygotujcie schemat systemu politycznego wg zasady trójpodziału władz, czyli wskażcie, kto w danym systemie jest władzą ustawodawczą, wykonawczą i sądowniczą;
- wymieńcie na schemacie po dwa najważniejsze uprawnienia poszczególnych władz (pamiętajcie, że wasza prezentacja będzie trwała tylko 3 min.);
- wybierzcie dwie osoby, które zaprezentują pracę zespołu.

CZĘŚĆ II

Przygotujcie propozycję takiego rozwiązania ustrojowego z systemu politycznego państwa, który analizowaliście, jakie warto byłoby przenieść do systemu politycznego Polski. Zapoznajcie się z materiałem pomocniczym nr 4 opisującym system polityczny Polski. Uzasadnijcie swój wybór dwoma argumentami. Przygotowaną przez was propozycję zgłosicie w czasie drugiej części konferencji, nt.: „Które rozwiązania z poszczególnych systemów politycznych warto przenieść do Polski”. Propozycję wypiszcie na kartonie papieru. Osoba przewodnicząca konferencji, gdy uzna to za istotne może przeprowadzić dyskusję na temat zaproponowanych wniosków, w czasie której każda z grup wypowie się (3 min. wystąpienie) o wnioskach innych ekspertów. Zadaniem osób nie prowadzących prezentacji grupy, będzie uważne słuchanie wystąpień wszystkich ekspertów oraz zgłaszanych przez pozostałe grupy wniosków.

Na zakończenie konferencji odbędzie się głosowanie, w czasie którego wybierze propozycje zmian do systemu politycznego Polski. Przejdą te wnioski, które otrzymały ponad 50% głosów od wszystkich uczestników konferencji. Oznacza to większość bezwzględną, czyli więcej głosów za niż przeciw i wstrzymujących się razem.

instrukcja dla przewodniczącego

CZĘŚĆ I

Twoim zadaniem jest sprawne przeprowadzenie konferencji naukowej na temat współczesnych systemów politycznych, a w drugiej części zebranie wniosków dotyczących rozwiązań ustrojowych, jakie można przenieść do systemu politycznego Polski od poszczególnych grup ekspertów.

Twoje zadania są następujące:

- po wyznaczeniu grup i rozpoczęciu pracy przez poszczególne osoby uczestniczące w zajęciach, dowiedz się, jakie systemy polityczne z jakich państw będą prezentować;
- ustal listę poszczególnych wystąpień - listę państw;
- po zakończeniu pracy grup (15 min.) rozpocznij konferencję;
- przedstaw plan konferencji (kolejność poszczególnych państw) i przypomnij, że każda grupa ekspertów ma 3 min. na prezentację swojej pracy;
- w czasie konferencji dbaj o to, aby nikt nie przekraczał wyznaczonego czasu oraz nie przeszkadzał innym w prezentacji;
- na zakończenie podziękuj każdej z grup za wystąpienie.

CZĘŚĆ II

W czasie drugiej części konferencji nt.: „Które rozwiązania z poszczególnych systemów politycznych warto przenieść do Polski”, poproś przedstawicieli poszczególnych grup o przedstawienie rozwiązań ustrojowych, które proponują transformować do systemu Polski. Swoje propozycje mają wywiesić na zapisanych kartonach papieru, a w czasie prezentacji uzasadnić dwoma argumentami. Aby zapoznać się z systemem politycznym Polski, przeczytaj materiał pomocniczy nr 4, dbaj, aby przedstawiciele poszczególnych grup ekspertów nie zgłaszali propozycji, które są już w systemie politycznym naszego kraju.

Twoim zadaniem w drugiej części spotkania jest sprawne przeprowadzenie tej części obrad. Jeżeli uznasz to za istotne, możesz przeprowadzić dyskusję na temat postawionych wniosków (grupy wiedzą, że ta decyzja zależy od Ciebie).

W czasie dyskusji, każda z grup wypowie się (max 3 min. wystąpienie) o wnioskach innych ekspertów. Dlatego zadaniem osób z poszczególnych grup, które nie prowadziły prezentacji, było szczególnie uważne słuchanie wystąpień wszystkich ekspertów oraz zgłaszanych wniosków.

Na zakończenie konferencji przeprowadź głosowania nad poszczególnymi wnioskami. Możesz wybrać dwóch ochotników, którzy będą liczyć głosy. Ty też masz prawo głosu.

Głosowaniu poddajesz kolejno każdy z wniosków. Na początku sprawdzasz, ile jest uczestników konferencji. W każdej turze głosowania można głosować raz (za, przeciw lub wstrzymać się).

Na zakończenie odczytujesz wszystkie wnioski i oddane na nie głosy. Przechodzą te wnioski, które otrzymały ponad 50% głosów od wszystkich osób uczestniczących w konferencji. Oznacza to większość bezwzględną, czyli więcej głosów za niż przeciw i wstrzymujących się razem. Przed głosowaniem przedstaw wszystkim zasady, na jakich będzie się ono opierać.

Na zakończenie konferencji podziękuj wszystkim za wkład pracy i zamknij obrady.

Scenariusz 2

Obraz jednostki, państwa i społeczeństwa w wybranych doktrynach politycznych

Temat

Przygotowane zajęcia dotyczą analizy wybranych doktryn politycznych od klasycznych po tzw. nowe doktryny polityczne, czyli do końca jeszcze nie ukształtowane ruchy społeczne. Ponadto w scenariuszu zajęć poprzez zastosowanie odpowiednich technik pracy położono nacisk na kształtowanie umiejętności związanych z uczeniem siebie, jak i innych. Opisy doktryn politycznych nie stanowią wyczerpujących zbiorów informacji, ale są materiałem pomocniczym do zastosowania w czasie zajęć.

Cele zajęć

- rozpoznawanie i analizowanie głównych założeń wybranych koncepcji politycznych
- nabywanie umiejętności uczenia siebie i innych
- kształtowanie umiejętności argumentowania i obrony swoich racji
- szacunek dla innych poglądów i postaw, przy jednoczesnej zdecydowanej postawie sprzeciwu wobec tzw. doktryn totalitarnych

Czas zajęć

90 minut lub 45 w wersji skróconej

Metody

- dyskusja panelowa
- gwiazda pytań (w przygotowanym scenariuszu dokonano modyfikacji tej techniki w zakresie pytań)
- mapa mentalna
- praca z tekstem
- puzzle

Potrzebne materiały

- flipchart
- arkusze papieru
- markery (kolorowe)
- kostki papierowe (błoczki) samoprzylepne
- przybory do rysowania

Materiały pomocnicze

- Materiał pomocniczy nr 1 - Pojęcia
- Materiał pomocniczy nr 2 - Gwiazda
- Materiał pomocniczy nr 3 - Klasyczne doktryny polityczne. Charakterystyka wybranych doktryn politycznych - KONSERWATYZM
- Materiał pomocniczy nr 4 - Klasyczne doktryny polityczne. Charakterystyka wybranych doktryn politycznych - LIBERALIZM
- Materiał pomocniczy nr 5 - Klasyczne doktryny polityczne. Charakterystyka wybranych doktryn politycznych - CHRZEŚCIJAŃSKA DEMOKRACJA
- Materiał pomocniczy nr 6 - Klasyczne doktryny polityczne. Charakterystyka wybranych doktryn politycznych - SOCJALDEMOKRACJA
- Materiał pomocniczy nr 7 - Nowe doktryny polityczne. Charakterystyka wybranych doktryn politycznych - EKOLOGIZM
- Materiał pomocniczy nr 8 - Nowe doktryny polityczne. Charakterystyka wybranych doktryn politycznych - FEMNIZM
- Materiał pomocniczy nr 9 - Nowe doktryny polityczne. Charakterystyka wybranych doktryn politycznych - PACYFIZM
- Materiał pomocniczy nr 10 - Hasła do ćwiczenia

Najważniejsze pojęcia

- ideologia
- doktryna
- program

Uwagi

Osoba prowadząca korzystając ze scenariusza powinna przed zajęciami zapoznać się z jego treścią i wybrać te elementy, które chce zrealizować w zależności od przeznaczonego na realizację tematu czasu (45 min. czy 90 min.). Należy również wybrać zaproponowane do pracy opisy doktryn politycznych, przy czym zawsze należy omówić cztery podstawowe doktryny (liberalizm, konserwatyzm, socjaldemokrację, chadecję). Osoba prowadząca powinna zapoznać się z opisem zastosowanych metod, który znajduje się na końcu podręcznika. Jest to szczególnie ważne, ponieważ jedna z zaproponowanych aktywności dotyczy kształtowania umiejętności uczenia siebie i innych.

Przebieg zajęć

1. Przywitaj grupę. Zajęcia rozpocznij od zapisania na tablicy trzech pojęć: doktryna, ideologia, program (w porządku alfabetycznym) lub przywieś trzy kartki papieru z tymi pojęciami. Powiedz, że za chwilę będziecie pracowali w parach. Podziel osoby uczestniczące w zajęciach i daj każdej z dwójek trzy różne wielkości koła. Następnie poproś wszystkich, aby wyobrazili sobie, że każde z zapisanych na tablicy pojęć to jedno z tych kółek, a ich zadaniem jest ułożenie ich w kolejności (jedno na drugim - od najbardziej ogólnego do najbardziej szczegółowego), a następnie opisanie trzema pojęciami: doktryna, ideologia, program.

W ciągu 3 min. osoby w parach ustalają zależności i związki między pojęciami. Następnie poproś, aby wstali ci, którzy największe kółko oznaczyli jako ideologia. Później poproś, aby pozostali ci wśród stojących, którzy środkowe kółko oznaczyli słowem doktryna; pozostali mają usiąść. Pokaż schemat zależności trzech pojęć i pogratuluj tym osobom, które dobrze wskazały relacje między trzema pojęciami. W zakończeniu tej części zajęć podaj definicje pojęć: ideologia, doktryna, program. (5 min)

Przykładowe definicje pojęć:

Ideologia jest to ogólny i usystematyzowany zbiór idei, który tworzą: krytyczny opis rzeczywistości społeczno-politycznej, wizja nowego i dobrego ładu oraz wartości, które go uzasadniają; system idei oraz przekonań odwołujący się do pewnych podstawowych wartości mających wpływ na życie społeczne; ideologia stanowi zjawisko nierozzerwalnie związane z powstaniem masowych partii politycznych i ruchów społecznych.

Doktryna jest to wynikający z określonej ideologii uporządkowany zbiór poglądów na życie polityczne, społeczne i gospodarcze, zawierający ponadto wskazania zarówno teoretyczne, jak i praktyczne, w jaki sposób należy realizować te poglądy w określonym miejscu i czasie.

Program jest to wykaz konkretnych działań politycznych, jakie dana partia polityczna lub inna grupa społeczna zamierza realizować w określonym miejscu i czasie; jest to uszczegółowienie ideologii, a zarazem dostosowanie doktryny politycznej do określonej sytuacji społecznej, politycznej i gospodarczej. (5 min)

2. W zależności od wieku osób uczestniczących, a także posiadanej przez nich wiedzy wybierz jeden z poniższych wariantów scenariusza. Posiadaną wiedzę możesz sprawdzić np. prosząc, aby osoby uczestniczące ustawiły się w linii, której jeden koniec będzie oznaczał bardzo dużą wiedzę na dany temat, a drugi brak tej wiedzy. Powinieneś „fizycznie” pokazać w sali omówioną przez siebie linię.

Ponadto, przed rozpoczęciem prezentacji w obu zaproponowanych wariantach ćwiczenia, powinieneś przywołać art. 13 Konstytucji RP z 2 kwietnia 1997 r.: Zakazane jest istnienie partii politycznych i innych organizacji odwołujących się w swoich programach do totalitarnych metod i praktyk działania nazizmu, faszyzmu i komunizmu, a także tych, których program lub działalność zakłada lub dopuszcza nienawiść rasową i narodowościową, stosowanie przemocy w celu zdobycia władzy lub wpływu na politykę państwa albo przewiduje utajnienie struktur lub członkostwa.

Jednocześnie zwróć uwagę uczestnikom, że faszyzm, nazizm czy komunizm były to ideologie totalitarne, które doprowadziły do ludobójstwa i w sposób tragiczny wpłynęły na historię XX w. Mimo, że między faszyzmem a komunizmem była zasadnicza różnica światopoglądowa, to jednak obie ideologie doprowadziły do powstania totalitarnych państw, gdzie zwalczono przeciwników politycznych stosując masowy terror, a jednostka została zniewolona i poddana całkowitej kontroli państwa.

Ponadto należy tak rozdać materiały pomocnicze, aby zostały omówione cztery podstawowe doktryny, czyli konserwatyzm, liberalizm, socjaldemokracja i chadecja.

Przebieg zajęć

WARIANT 1

Podziel osoby uczestniczące na grupy. Każdej grupie rozdaj schemat gwiazdy z zapisanymi pytaniami (materiał pomocniczy nr 2) oraz jeden z materiałów pomocniczych od 3 do 9. Następnie poproś o zapoznanie się z tekstem oraz poszukanie odpowiedzi na postawione pytania. Wyznacz grupom czas (15- 20 min.) na przygotowanie odpowiedzi oraz poinformuj, że na zakończenie odbędzie się prezentacja wg następujących zasad:

- w prezentacji może uczestniczyć cała grupa;
- każda grupa przedstawia plakat (schemat), który dodatkowo można ozdobić rysunkami i symbolami;
- prezentacja grupy trwa do 5 min;
- każda grupa przygotowuje hasło, jakie pojawiłoby się na transparentach zwolenników, zwolenniczek tej koncepcji politycznej, które rozwiesza na plakacie;
- plakaty należy rozmieścić w różnych częściach sali.

Po prezentacjach podziękuj osobom z poszczególnych grup za pracę, a następnie zaproś ich do podsumowania pracy w formie konkursu wiedzy. Poinformuj, że będziesz odczytywać poszczególne hasła (materiał pomocniczy nr 10), a osoby uczestniczące w zajęciach będą przemieszczać się (np. na słowo: teraz) pod plakat tej koncepcji politycznej, która według nich wiąże się z wypowiedzianym zdaniem.

WARIANT 2

Podziel uczestników na grupy tak, aby ich liczebność odpowiadała ilości analizowanych tekstów na temat poszczególnych koncepcji politycznych (wybierz materiały pomocnicze od 3 do 9). Pamiętaj, że zespoły będą liczyć po 5 osób. Następnie rozdaj każdej osobie w grupie inny materiał (np. materiał pomocniczy 3, 4, 5, 6, 7) i poproś o jego przeczytanie w ciągu 5 min. Po zakończeniu pracy indywidualnej możesz poprosić osoby z poszczególnych grup opracowujące ten sam materiał do tzw. grup eksperckich. Wypisz na kartonie papieru ich zadania:

- dokładnie przeanalizujcie swój materiał na temat wybranej koncepcji politycznej i podzielcie się swoimi uwagami oraz wątpliwościami;
- opracujcie metodę, za pomocą której zapoznacie pozostałe osoby w grupie macierzystej z waszym materiałem źródłowym;
- opracujcie pięć pytań sprawdzających wiedzę z zakresu koncepcji politycznej, którą poznaliście; przygotowane pytania oddajcie prowadzącemu.

Na całe zadanie macie 15 min.

Po zakończeniu pracy w grupach eksperckich osoby wracają do swoich grup macierzystych, gdzie dzielą się swoją wiedzą i wzajemnie się uczą. W tym czasie przygotuj z zestawów pytań eksperckich jeden materiał egzaminacyjny.

W ostatnim etapie puzzli odbędzie się ocena końcowa, w czasie której np. w formie teleturnieju poszczególne osoby z grup odpowiadają na pytania przygotowane przez ekspertów. Zadbaj, aby na pytania nie odpowiadali eksperci z danej dziedziny.

W podsumowaniu ćwiczenia poproś wszystkie osoby, aby usiadły w kręgu i zadaj im pytania:

- jak czuliście się w roli ekspertów?
- jak czuliście się w roli uczniów?
- jakie wybraliście metody uczenia innych w grupie?
- czy wybrane przez was metody sprawdziły się czy nie? Jak myślicie co było tego powodem?
- co zmienilibyście w przyszłości w uczeniu siebie i innych?

Możesz spisać na kartonie papieru odpowiedzi, a na koniec je podsumować. Jeżeli będziesz jeszcze pracować z tą grupą młodzieży, szczególnie ostatnie pytanie może być dla ciebie ważne, ponieważ wskaże preferowane przez grupę metody oraz sposoby nauki. (całość punktu 2 powinna zająć 40 min)

3. Na zakończenie zajęć zaproponuj dyskusję panelową na temat: Które z koncepcji politycznych mogą być najbardziej popularne wśród młodych ludzi?

Przebieg zajęć

Przed rozpoczęciem dyskusji panelowej wyjaśnij jej zasady. Powiedz, że jest to swobodna dyskusja, w trakcie której osoby prezentują swoją wiedzę oraz przemyślenia. W klasycznej dyskusji panelowej wypowiedzi poszczególnych panelistów (np. pięciu) muszą być kontrowersyjne, ale każdy wie, co dany panelista powie w pierwszej części dyskusji. Natomiast w drugiej części biorą już udział wszystkie osoby i mogą np. zadawać pytania poszczególnym panelistom lub komentować ich wypowiedzi.

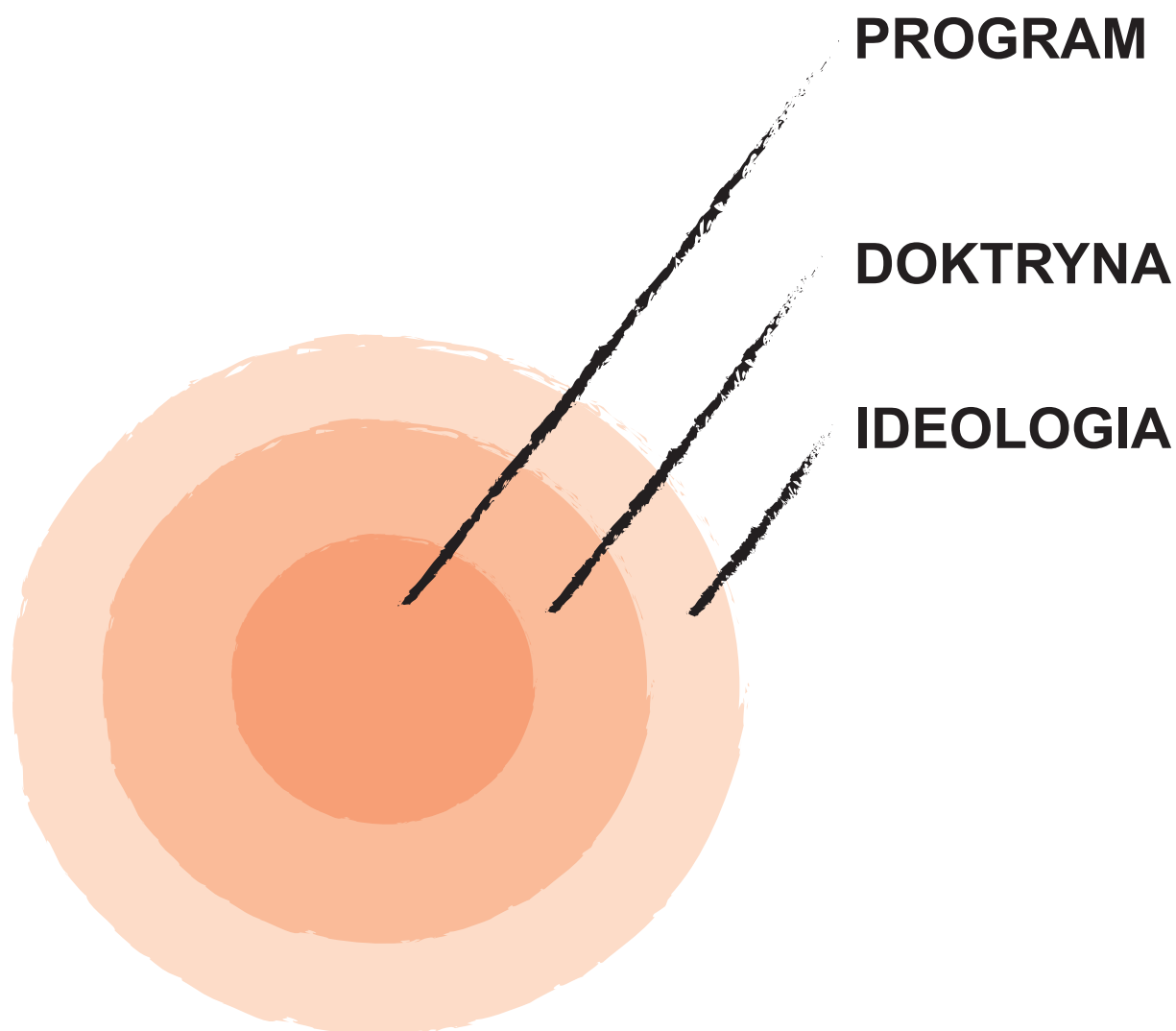
Po omówieniu zasad poproś o zgłoszenie się tylu ochotników, ochotniczek, ile przeanalizowaliście koncepcji politycznych w poprzedniej części ćwiczenia. Każdy, każda z ochotników losuje jedną z doktryn politycznych, którą ma przedstawić jako tą, z którą utożsamia się młodzież.

Po 5 min. przygotowania, rozpoczyna się pierwsza część dyskusji panelowej, w której kolejno wypowiadają się paneliści. Następnie każda z osób uczestniczących w zajęciach, może zadać pytanie panelistom lub też komentować ich wypowiedzi, czy też prezentować swój punkt widzenia. Osoba moderatora (możesz wyznaczyć jedną z osób) udziela głosu kolejnym mówcom, a na zakończenie krótko podsumowuje dyskusję. Pamiętaj, że moderator otwiera dyskusję, zachęca do zabierania głosu i pilnuje, aby poszczególni uczestnicy nie przekraczali wyznaczonego czasu. Preferowane jest, aby moderatorem był prowadzący zajęcia, a końcowe podsumowanie dotyczyło także całości zajęć. (40 min)

Scenariusz 2

Materiał pomocniczy nr 1

pojęcia

Scenariusz 2

Materiał pomocniczy nr 2

gwiazda decyzyjna

Jakie są główne wartości?

.....

Jaka jest wizja społeczeństwa?

.....

Jaka jest wizja człowieka?

.....

.....
NAZWA KONCEPCJI

Kto wiąże się z tą koncepcją?

.....

W jakim celu istnieje państwo?

.....

Scenariusz 2

Material pomocniczy nr 3

Klasyczne doktryny polityczne

Charakterystyka wybranych doktryn politycznych - KONSERWATYZM

Doktryna, dla której najważniejszą wartością jest tradycja, a wolność postrzegana jest jako ta wartość, która może okazać się destrukcyjna i niebezpieczna dla człowieka. Jednostka wg konserwatystów, ze swej natury jest ułomna i nie jest istotą racjonalną. Stąd też człowiek musi kierować się normami wyznaczonymi przez religię i uznane autorytety. Wzorem dla konserwatystów jest człowiek, dla którego ważniejsze są obowiązki niż prawa i jednocześnie jest on zdolny do wyrzeczeń i poświęceń w imię wyższych wartości. Dlatego konserwatysta ceni jako wartość odpowiedzialność.

Spółeczeństwo zdaniem konserwatystów istnieje w sposób naturalny i jest organiczną całością, a jego rozwojem powinna rządzić ciągłość historyczna. Stąd też w społeczeństwie są instytucje, tj.: rodzina, czy naród, które przekazują mądrość poprzednich pokoleń i dzięki temu gwarantują ład społeczny. Dlatego konserwatyści są przeciwni rewolucji (niszczą one naturalne więzi i rodzaj przemocy), a opowiadają się za zmianami zachodzącymi w sposób ewolucyjny. Ponadto uważają, że społeczeństwo ze swej natury jest zhierarchizowane, a egalitaryzm powoduje niszczenie autorytetów oraz tradycyjnych struktur społecznych. Krytykują oni społeczeństwo masowe, gdzie dochodzi do uniformizacji i zanikania tradycji oraz samodzielności sądów.

W stosunku do ustroju politycznego współcześni konserwatyści uważają, że najlepszym ustrojem jest demokracja przedstawicielska (choć część z nich popiera monarchię), w której niezwykle ważne jest przestrzeganie prawa. Postulują istnienie silnego państwa opartego na elitach, gdzie najważniejszym gwarantem wolności będzie własność prywatna, stanowiąca również podstawę dobrobytu społeczeństw.

W sferze gospodarczej opowiadają się za gospodarką rynkową i sprzeciwiają się ingerencji państwa w procesy gospodarcze.

Do najbardziej znanych konserwatystów należeli: Edmund Burke (1729-1797), Francois Rene de Chateaubriand (1768-1848), Joseph de Maistre (1753-1821), Michael Oakeshott (1901-1990), Benjamin Disraeli (1804-1881), Eric Voegelin (1901-1985), Russel Krik (1918-1994), Leo Strauss (1899-1973), Winston Churchill (1874-1965), Michael Oakeshott (1901-1990), Charles de Gaulle (1890-1970), Margaret Thatcher (ur. 1925), Ronald Reagan (1911-2004).

Scenariusz 2

Materiał pomocniczy nr 4

Klasyczne doktryny polityczne

Charakterystyka wybranych doktryn politycznych - LIBERALIZM

Doktryna oparta na indywidualistycznej wizji człowieka, w której najważniejszą wartością jest wolność oparta na racjonalizmie. Dlatego zdaniem liberałów każdy człowiek jest wolny, a jego wolność jest wartością niepodważalną i nie może być ograniczona ani przez prawo, ani przez religię. Czy to oznacza, że wolność jednostki w społeczeństwie jest niczym nie ograniczona?

Nie, kończy się ona symbolicznie na wolności drugiego człowieka. Stąd też jednym z największych osiągnięć liberałów jest stworzenie i rozbudowanie koncepcji praw człowieka, przede wszystkim w aspekcie praw pierwszej generacji. Liberałowie sformułowali postulat prawa naturalnego opierającego się na wolności, własności i bezpieczeństwie, które wynika z istoty człowieczeństwa.

Dla liberałów człowiek jest ze swej natury istotą racjonalną mimo, że cechują go ułomności takie chociażby jak egoizm. Dlatego też, każdy człowiek ich zdaniem umie dostrzec to, co dla niego jest najlepsze. Stąd też twórcy ideologii odrzucali potrzebę istnienia autorytetów.

Podstawowe prawa jakie posiada jednostka według liberałów to: prawo do życia, wolność osobista, wolność sumienia i wyznania, wolność słowa, prawo do zgromadzeń. Prawa te mają charakter naturalny i nikt ich nie może jednostce odebrać.

Spółeczeństwo, w którym wszyscy ludzie są wolni i równi jest środkiem służącym człowiekowi do rozwoju i samorealizacji. Jednak o pozycję społeczną i dobrobyt, zdaniem klasycznych liberałów, każdy człowiek musi zabiegać sam, stąd też nierówności społeczne wynikające z różnych zdolności i cech jednostek. Dla współczesnych liberałów społeczeństwo powinno przyczyniać się do rozwoju wszystkich jednostek, a nie pozostawiać człowieka samemu sobie.

W sferze ustroju politycznego współcześni liberałowie opowiadają się za ustrojem demokratycznym i podziałem władz, który chroni przed despotyzmem i tyranią. Ponadto uważają, że państwo powinno jak najmniej wkraczać w życie społeczne i ograniczać się do zapewnienia bezpieczeństwa obywatelom.

Warto w tym miejscu zaznaczyć, że klasyczni liberałowie uważali, iż demokracja godzi w wolność jednostki i byli zwolennikami państwa nocnego stróża, gdzie funkcje państwa ograniczone są do zapewnienia bezpieczeństwa zewnętrznego oraz ładu i porządku publicznego.

W sferze gospodarczej liberałowie są zwolennikami gospodarki rynkowej, gdzie poszczególne podmioty mają pełną swobodę działalności gospodarczej i konkurencji ze sobą (zasada leseferizmu), a własność prywatna stwarza możliwość rozwoju i daje gwarancję wolności.

Do najbardziej znanych liberałów należeli: John Locke (1632-1704), Karol Monteskiusz (1689-1755), John Stuart Mill (1806-1873), Alexis de Tocqueville (1805-1859), Benjamin Constant (1767-1830), Friedrich August von Hayek (1899-1992), Raymond Aron (1905-1983), Isaiah Berlin (1907-1997), John Maynard Keynes (1883-1946), Karol R. Popper (1902-1994), Milton Friedman (1912-2006), Stefan Kisielewski (1911-1991).

Scenariusz 2

Materiał pomocniczy nr 5

Klasyczne doktryny polityczne

Charakterystyka wybranych doktryn politycznych - CHRZEŚCIJAŃSKA DEMOKRACJA

Chadecja to myśl polityczna odwołująca się do zasad etyki chrześcijańskiej oraz społecznej nauki Kościoła katolickiego, która zaczęła się rozwijać w połowie XIX w. Z pewnością przełomowe znaczenie w rozwoju tej myśli politycznej miały encykliki papieskie takie jak: „Libertas” (1888) „Rerum novarum” (1891) Leona XIII; „Quadragesimo anno” (1931) Piusa XI; „Mater et magistra” (1961) i „Pacem in terris” (1963) Jana XXIII; „Populorum progressio” (1967) i „Humanae vitae” (1968) Pawła VI; „Redemptor hominis” (1979), „Laborem exercens” (1981), „Sollicitudo rei socialis” (1987), „Centesimus annus” (1991) Jana Pawła II. Ponadto duży wpływ na myśl chrześcijańsko-demokratyczną miała filozofia personalistyczna Jacques Maritain (1882-1973) czy Emmanuel Mounier (1905- 1950).

Podstawowe wartości, na których opiera się chadecja to przede wszystkim godność i wolność osoby ludzkiej, solidaryzm społeczny, idea dobra wspólnego, ale również odpowiedzialność, tradycja, rodzina, własność prywatna, praca, pluralizm, zasady państwa demokratycznego, czy zasada subsydiarności (pomocniczości, według której decyzje władcze dotyczące grup i jednostek powinny być podejmowane na najniższych szczeblach).

W wizji człowieka formułowanej w chrześcijańskiej demokracji następuje połączenie egzystencji doczesnej (ziemskiej), jak i pozadoczesnej. Dlatego w myśli politycznej chadecji jest taki nacisk położony na przestrzeganie zasad moralnych, które nie mogą być dowolnie interpretowane. Stąd też sprzeciw chadeków wobec relatywizmu molarnego. Z godnością osoby ludzkiej, tak często podkreślanej w encyklikach papieskich, wiąże się idea bezwzględnego respektowania praw człowieka w tej doktrynie.

Spółceństwo opiera się na zasadzie solidaryzmu, czyli wzajemnej odpowiedzialności wszystkich członków wspólnoty (niezależnie od zajmowanego miejsca) za siebie. Dlatego w życiu społecznym tak ważne są kompromis, dialog i sprawiedliwość. Szczególnie, że ta ostatnia niweluje ubóstwo i biedę. Podstawową wspólnotą dla chadeków, w której kształtuje się osobowość człowieka jest rodzina, a społeczeństwo to harmonijnie rozwijający się organizm.

Ustrój polityczny państwa w myśli chrześcijańsko-demokratycznej oparty jest przede wszystkim na systemie demokratycznym z szeroko rozwiniętą samorządnością oraz wiąże się z przestrzeganiem praw człowieka. Dla chadeków państwo jest również traktowane jako wspólnota, która powinna zapewnić wszystkim obywatelom godne warunki życia, ale, co warto w tym miejscu podkreślić, obywatele powinni mieć krytyczny stosunek do władzy, szczególnie gdy ta łamie prawa człowieka.

W sferze gospodarczej chrześcijańscy demokraci opowiadają się za społeczną gospodarką rynkową opartą na prywatnej własności, ale również ingerencji państwa tak, aby nie dopuścić do wyzysku pracowników. Ponadto zdecydowanie podkreślają wartość pracy i prawo do jej godziwego opłacania. Krytykują nadmierny konsumpcjonizm i koncentrowanie się tylko na materialnej stronie życia. Uważają, że bardziej trzeba być niż mieć. Odrzucają również rewolucję, jako sposób dokonywania zmian społecznych i opowiadają się za procesem ewolucyjnym.

Do najbardziej znanych polityków chadeckich należą: Konrad Adenauer (1876-1967), Alcide de Gaspari (1881-1954), Helmut Kohl (ur. 1930), Aldo Moro (1916-1978), Angela Merkel (ur.

Scenariusz 2

Material pomocniczy nr 6

Klasyczne doktryny polityczne

Charakterystyka wybranych doktryn politycznych - SOCJALDEMOKRACJA

Początki doktryny socjaldemokratycznej wiążą się z podziałem dokonany w ruchu robotniczym pod koniec XIX w. na nurt rewolucyjny i reformistyczny.

Głównymi wartościami, do których odwołuje się ideologia socjaldemokratyczna są przede wszystkim równość i sprawiedliwość społeczna, a także wolność i solidarność. W związku z tym socjaldemokratyczna wizja człowieka zakłada, że w każdej jednostce tkwią możliwości i talenty, które może ona rozwinąć tylko w sprzyjających warunkach. Dlatego też, winę za wszelkie zło ponosi nie człowiek, ale społeczeństwo w którym żyje – dokładnie niesprawiedliwości społeczne, w wyniku których szanse mają przede wszystkim osoby z warstw uprzywilejowanych, a osoby najbiedniejsze są ich pozbawione.

Każdy człowiek jest istotą społeczną, która realizuje się w pełni tylko żyjąc w społeczeństwie. Początkowo dla socjaldemokratów społeczeństwo było pojmowane jako arena ścierania się interesów różnych klas społecznych (w XIX w. była to burżuazja i proletariat), a powodem konfliktów była własność prywatna, która rodziła nierówności społeczne. Obecnie społeczeństwo jest traktowane przez socjaldemokratów jako zbiór jednostek i grup społecznych, które zmieniła polityka reform społecznych.

Wizja państwa dla socjaldemokratów to przede wszystkim państwo demokratyczne, które poprzez prowadzoną politykę może likwidować nierówności społeczne oraz zapewniać szeroką opiekę zdrowotną, społeczną, edukację, a także pracę. Stąd też koncepcja państwa opiekuńczego z szeroko rozbudowanymi funkcjami.

Ustrój demokratyczny dla socjaldemokratów powinien opierać się m.in. na pluralizmie, poszanowaniu praw mniejszości i zasadzie samorządności, ale również na podstawowych zasadach systemu demokratycznego, jakimi są: zasada przedstawicielstwa, trójpodziału władz i demokratycznego państwa prawa. Socjaldemokracji są za rozdziałem kościoła od państwa i za wolnością światopoglądową.

Pogląd na gospodarkę i jej wizja to w myśli socjaldemokratycznej akceptacja własności prywatnej oraz rynku, ale pod kontrolą państwa. Stąd też socjaldemokraci oprócz własności prywatnej dużą rolę przypisują innym formom własności np. własności państwowej czy też spółdzielczej. Wyrównywanie nierówności ekonomicznych w sferze gospodarczej, występuje przede wszystkim zdaniem socjaldemokratów przez redystrybucję dochodu narodowego, czego przykładem jest system progresywnych podatków.

Stosunek ideologii socjaldemokratycznej do polityki, sfery społecznej i gospodarczej często określany jest mianem programu trzech demokracji, gdzie w pierwszym przypadku - polityki - priorytetem są zasady państwa demokratycznego połączone z przestrzeganiem praw człowieka. W drugim przypadku – sfera społeczna – jest to koncepcja państwa opiekuńczego o rozbudowanych funkcjach, której celem jest wprowadzenie w życie zasady sprawiedliwości oraz niwelowanie różnic społecznych, a w trzecim przypadku redystrybucja dochodu narodowego.

Do najbardziej znanych twórców i polityków związanych z tą doktryną należeli: Ferdynand Lassalle (1825-1864), Edward Bernstein (1850-1932), Karol Kautsky (1854-1938), Harold Laski (1873-1950), Jean Jaures (1859-1914), Leon Blum (1872-1950), Willy Brandt (1913-1992), Olaf Palme (1917-1986), Francois Mitterand (1916-1996), Tony Blair (ur. 1953).

Scenariusz 2

Materiał pomocniczy nr 7

Nowe doktryny polityczne

Charakterystyka wybranych doktryn politycznych - EKOLOGIZM

Ideologia powstała na początku lat 70-tych XX w., która swoją popularność zyskała już w latach 60-tych poprzez działania ruchu zielonych. Postępująca degradacja naturalnego środowiska, na którą wówczas zwrócono uwagę, była skutkiem krótkowzrocznej działalności człowieka powodującej zanieczyszczenie zarówno gleby, wody, jak i powietrza. Było to bezpośrednim skutkiem rozwoju przemysłu, a także nowoczesnych technologii. Dlatego wśród postulatów ruchów ekologicznych znalazły się m.in. ochrona ginących gatunków roślin oraz zwierząt, ograniczenie zanieczyszczeń i racjonalna gospodarka zasobami naturalnymi.

Ekologizm powstał także na fali ruchów kontestacyjnych, które krytykowały rozpowszechniający się wówczas w społeczeństwach konsumpcjonizm.

Naczelnym pojęciem ideologii stała się przyroda (natura), rozumiana jako całość złożona ze ściśle ze sobą powiązanych elementów, która jest wartością samą w sobie. W obrębie natury występują powiązania nie tylko między poszczególnymi gatunkami roślin czy zwierząt, ale również powiązania między ludźmi, roślinami a zwierzętami. Dlatego człowiek nie jest poza przyrodą, ale jest jej integralną częścią. Stąd też wg ekologów przyroda jest wartością niezależną od człowieka i powinna być chroniona sama w sobie, a degradacja naturalnego środowiska pociąga za sobą zagrożenie nawet dla istnienia życia na Ziemi.

Ekolodzy proponują model człowieka, który odrzuca konsumpcyjny styl życia i szanuje naturalne środowisko. Odrzucają w ten sposób pogląd, wg którego przyroda ma być podporządkowana człowiekowi, czyli tzw. antropocentryzm.

Ekologizm odrzuca ponadto pogląd o nieograniczonych możliwościach rozwoju, zastępując go tzw. ideą zrównoważonego rozwoju, wg której można zaspokajać potrzeby społeczeństwa w zgodzie z poszanowaniem naturalnego środowiska.

Podobnie w dziedzinie gospodarki preferuje się projekty odnoszące się do korzystania z odnawialnych źródeł energii, a wśród podmiotów rynkowych stawia się na małe gospodarstwa rolne oraz drobnych i średnich przedsiębiorców. Ekolodzy sprzeciwiają się ekspansji dużych firm, które przede wszystkim nastawione są na zysk i eksploatację środowiska. Dlatego przeprowadzają wobec nich spektakularne akcje protestacyjne.

W sferze politycznej ideologia opowiada się za państwem demokratycznym, zdecentralizowanym z szeroko rozwiniętą ideą samorządności lokalnej.

Do głównych ideologów doktryny należą: Ernst Haeckel, Ivan Illich (1926-2002), Muray Bookchin (1921-2006), Andre Gorz (1923-2007).

Scenariusz 2

Material pomocniczy nr 8

Nowe doktryny polityczne

Charakterystyka wybranych doktryn politycznych - FEMNIZM

Doktryna, która powstała w latach 60-tych XX w., przede wszystkim na bazie ruchów kontestacyjnych i nawiązywała wprost do ruchów emancypacyjnych z przełomu XIX i XX w. Dlatego też feminizm jest często określany jako skrajna odmiana ruchu emancypacyjnego kobiet. Ruchy emancypacyjne głosiły równouprawnienie kobiet, natomiast ruchy feministyczne dążyły do przekształcenia tradycyjnego społeczeństwa w taki sposób, aby nie dochodziło do zniewolenia kobiet.

Początkowo feministki stawiały przede wszystkim pytania dotyczące przyczyn dyskryminacji kobiet w polityce i gospodarce. W pierwszym przypadku był to niewielki udział kobiet w życiu politycznym zarówno na szczeblu centralnym, jak i lokalnym, a w drugim niższe pensje, brak możliwości awansu zawodowego. Warto w tym miejscu zaznaczyć, że w latach 70-tych XX w. pojęciem "szklany sufit" określano barierę, jaka oddzielała kobiety od najwyższych stanowisk, zarówno w polityce, jak i gospodarce.

Od lat 90-tych XX w. ruchy feministyczne zwracają coraz częściej uwagę na dyskryminację kobiet w sferze kultury. Dlatego feministki podkreślają, że duży wpływ na kształtowanie się poglądów na temat roli kobiet w społeczeństwie ma kultura masowa, sprzyjająca utrwalaniu stereotypów. Stąd celem ruchów feministycznych jest walka z dyskryminacją kobiet we wszystkich przejawach życia społecznego, a głównymi wartościami ruchu są równość (równy status kobiet i mężczyzn w społeczeństwie) oraz wolność (prawo decydowania o sobie, w tym o swoim ciele).

Zakładana przez ruchy feministyczne walka z wszelkimi formami dyskryminacji dotyczy zarówno sfery obyczajowej (ograniczanie wolności kobiet), religijnej (religie najczęściej degradują kobiety), komercyjnej (handel wizerunkiem kobiet), socjalizacyjnej (wychowanie w poczuciu niższości), jak i językowej (gorszy status rodzaju żeńskiego). Dlatego feministki postulują likwidację patriarchalnego modelu rodziny i w związku z tym zmianę modelu wychowania. Są za szeroko rozumianymi prawami człowieka i modelem państwa, w którym zapewnione są równe prawa zarówno dla kobiet, jak i mężczyzn.

Feminizm jest swego rodzaju ruchem przekrojowym, w którym możemy wyróżnić m.in.: feminizm liberalny, feminizm socjalistyczny, feminizm radykalny oraz nowe tradycje feministyczne. Feminizm liberalny był tzw. pierwszą i drugą falą ruchu kobiecego. Zwracano w nim uwagę na równe prawa kobiet odwołując się m.in. do koncepcji indywidualizmu, w której jednostka ludzka jest istotna sama w sobie, a wszystkie jednostki mają taką samą wartość. Dlatego feminizm liberalny opowiadał się za systemem reform, w którym dąży się do otwarcia życia publicznego na równych prawach dla kobiet i mężczyzn.

Feminizm socjalistyczny rozwijał się szczególnie w drugiej połowie XX w. i opierał się na poglądach, że relacje między płciami mają swoje korzenie w strukturze społecznej oraz ekonomicznej i nic, co nie wiąże się z radykalną zmianą społeczną, nie zmieni losu kobiet. Stąd dla tego nurtu feminizmu, patriarchyat jest pojmowany tylko i wyłącznie w świetle czynników ekonomicznych i społecznych, a niepłatny charakter prac domowych oraz niski status społeczny, powodują, że kobiety są finansowo zależne od mężczyzn. Dlatego też część feministek uważa, że kobietom należy stworzyć większy zakres możliwości zarówno społecznych, jak i ekonomicznych.

Feminizm radykalny jest jedną z cech charakterystycznych dla tzw. drugiej fali feminizmu, kiedy

to funkcjonujące w ramach społeczeństwa różnice kulturowe między płciami, zostały uznane za ważne. Ponadto zwrócono uwagę, że to właśnie poglądy i wartości patriarchalne przenikają do kultury, moralności oraz religii, a we wszystkich dziedzinach życia kobiety są niżej sytuowane i podporządkowane mężczyznom. To właśnie radykalny feminizm rozwinął teorię ucisku płci, wg której ucisk płci jest podstawową niesprawiedliwością społeczną.

Od lat 60-tych XX w. rozwinęły się tzw. nowe tradycje feministyczne, a na ich bazie m.in. takie ruchy jak: feminizm psychoanalityczny, feminizm postmodernistyczny, czy feminizm czarnych.

Za twórcę feminizmu uznawany jest George Bouthould. Osoby związane z tym ruchem to: Betty Friedan, Kate Millett, Eva Figes, Germaine Greer, Simone de Beauvoir, Shulamith Firestone. Najbardziej znane polskie feministki to: Manuela Gretkowska, Anna Kornacka, Kazimiera Szczuka, Agnieszka Graff, Ewa Dąbrowska-Szulc. Warto również zaznaczyć, że w Polsce istnieje partia polityczna o charakterze feministycznym – Partia Kobiet.

Scenariusz 2

Materiał pomocniczy nr 9

Nowe doktryny polityczne

Charakterystyka wybranych doktryn politycznych - PACYFIZM

Ruch na rzecz obrony pokoju, który ukształtował się na początku XIX w., a jego głównym celem było dążenie do likwidacji wszelkich wojen i ograniczenie zbrojeń. W okresie międzywojennym funkcjonowały dwa nurty ruchu pacyfistycznego, jeden lewicowy (związany z Międzynarodówką Komunistyczną) i drugi zachodni, bardzo popularny w USA.

Po II wojnie światowej organizacje pacyfistyczne działały przede wszystkim na rzecz rozbrowienia atomowego występując m.in. przeciwko wojnie w Wietnamie oraz w obronie demokracji i praw człowieka. Dla pacyfistów wszelkie zmiany społeczne nie mogą następować z użyciem przemocy.

Najważniejszą wartością dla tego ruchu jest pokój, a głównym celem ustanowienie takich stosunków między państwami, aby mógł być on trwały. Dlatego też doktryny te sprzeciwiają się wszelkim postawom i poglądom szerzącym nienawiść i agresję jak np.: nazizm, rasizm, czy ksenofobia.

Do prekursorów tego nurtu należeli: H. Grotius, który wprowadził pojęcie prawa międzynarodowego czy I. Kant głoszący ideę wiecznego pokoju. Natomiast do klasycznej literatury pacyfistycznej, o czym warto w tym miejscu wspomnieć, zalicza się m.in. takie dzieła jak: „Ogień” H. Barbusse’a, „Wielka wojna białych ludzi” A. Zweiga, „Na Zachodzie bez zmian” E.M.Remarque’a czy „Żółty krzyż” A.Struga.

Jedną z najbardziej znanych postaci, która głosiła hasła propagujące walkę bez użycia przemocy był Mahatma Gandhi. Zalecał on bierny opór i obywatelskie nieposłuszeństwo.

Materiały pomocnicze od 1 do 9 przygotowano na podstawie następującej literatury:R. A. Dahl, *O demokracji*, Kraków 2000A. Heywood, *Ideologie polityczne. Wprowadzenie*, Warszawa 2007*Leksykon politologii*, op. A. Antoszewski, R. Herbut, Wrocław 1996, 2004*Mała encyklopedia wiedzy politycznej*, Toruń 2003R. Tokarczyk, *Współczesne doktryny polityczne*, Kraków 2003K.A. Wojtaszczyk, *Kompendium wiedzy o państwie współczesnym*, Warszawa 2001

Scenariusz 2

Materiał pomocniczy nr 10

hasła do ćwiczenia

Wolność przede wszystkim	liberalizm
Państwo opiekuńcze	socjaldemokracja
Społeczeństwo powinno być zhierarchizowane	konserwatyzm
Sprawiedliwość społeczna i równość	socjaldemokracja
Państwo nocny stróż	liberalizm
Najważniejsza jest godność osoby ludzkiej	chadecja
Drzemiące w człowieku zło można ograniczyć dzięki autorytetom	konserwatyzm
Winę za zło ponosi nie człowiek, ale niesprawiedliwości społeczne	socjaldemokracja

Metody

Dyskusja panelowa jest to swobodna dyskusja, w trakcie której osoby prezentują swoją wiedzę oraz przemyślenia. Prowadzący otwiera dyskusję, zachęca do zabierania głosu i pilnuje, aby poszczególni uczestnicy nie przekraczali wyznaczonego czasu. W klasycznej dyskusji panelowej wypowiedzi poszczególnych panelistów (np. pięciu) muszą być kontrowersyjne, ale każdy wie, co dany panelista powie w pierwszej części dyskusji. Natomiast w drugiej części dyskusji uczestniczą już wszystkie osoby. Na zakończenie dyskusji prowadzący dokonuje krótkiego podsumowania i najczęściej dodaje swój komentarz.

Gwiazda pytań jest to technika, która może być stosowana zarówno w pracy grupowej, jak i indywidualnej, a jej podstawową zasadą jest szukanie odpowiedzi na postawione pytania. Po podziale osób uczestniczących na grupy osoba prowadząca rozdaje schemat gwiazdy z zapisanymi pytaniami grupom. Następnie osoby uczestniczące szukają odpowiedzi i zapisują je na schemacie. Na zakończenie wybrana osoba z grupy prezentuje plakat. W scenariuszu dokonano modyfikacji tej techniki w zakresie pytań.

Puzzle (układanka) jest to technika umożliwiająca uczenie się we współpracy. Uczestnicy przyswajają i przekazują swoim kolegom w grupie część materiału, przez co stają się odpowiedzialni za swoją wiedzę i wiedzę innych. Osoby pracują w kiluosobowych grupach (w przygotowanym scenariuszu są to grupy 5-osobowe i rozwiązują 5 problemów), a każda osoba w grupie otrzymuje inny materiał do przeanalizowania. Po indywidualnej nauce i upływie określonego czasu, każdy ekspert relacjonuje, czego się nauczył i uczy pozostałych członków grupy. Przed tą fazą puzzli można wprowadzić pracę w grupach eksperckich, czyli po pracy indywidualnej osoby uczestniczące w zajęciach tworzą grupy eksperckie, gdzie wyjaśniają ewentualne wątpliwości, a także opracowują metodę nauki członków grupy macierzystej. Na koniec wracają do grup macierzystych i następuje wspólne uczenie się. Ostatnim etapem tej techniki jest sprawdzenie wiedzy nabytej przez osoby uczestniczące w zajęciach.

Scenariusz 3

Praca czy działalność gospodarcza

Temat

Podczas zajęć osoby uczestniczące w warsztatach będą podejmować decyzję dotyczącą rozpoczęcia przez nich działalności gospodarczej lub też zawarcia umowy o pracę. Dowiedzą się również, co należy zrobić, aby zostać przedsiębiorcą (osobą fizyczną prowadzącą działalność gospodarczą) oraz jakie wady i zalety ma umowa o pracę zawarta na czas określony.

Cele zajęć

- kształtowanie postaw przedsiębiorczych i umiejętności podejmowania decyzji
- wskazywanie indywidualnych ścieżek kariery zawodowej jako elementu rozwoju człowieka niezależnie od dokonywanych wyborów
- zapoznanie z mechanizmami rynku poprzez studium przypadku
- uczenie angażowania i brania odpowiedzialności za siebie

Czas zajęć

90 minut lub 45 w wersji skróconej

Metody

- burza mózgów
- studium przypadku
- drzewo decyzyjne
- praca z tekstem, debata za i przeciw (fragmenty)

Potrzebne materiały

- flipchart
- arkusze papieru
- markery (kolorowe)
- kostki papierowe (błoczki) samoprzylepne
- przybory do rysowania

Materiały pomocnicze

Materiał pomocniczy nr 1 - Gospodarka rynkowa i jej podmioty

Materiał pomocniczy nr 2 - Człowiek przedsiębiorczy

Materiał pomocniczy nr 3 - Opis sytuacji

Materiał pomocniczy nr 4 - Fragment USTAWY z dnia 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej (Dz. U. z 6 sierpnia 2004 Nr 173 poz. 1807 z późn. zm.)

Materiał pomocniczy nr 5 - Fragment USTAWY z dnia 26 czerwca 1974 r. Kodeks pracy (Dz. U. z 1998 Nr 21 poz. 94 z późn. zm.)

Materiał pomocniczy nr 6 - Drzewo decyzyjne

Materiał pomocniczy nr 7 - Umowa o pracę na czas określony

Materiał pomocniczy nr 8 - Osoba fizyczna zakłada działalność gospodarczą

Alternatywnie mogą zostać wykorzystane materiały pomocnicze w formie elektronicznej.

Najważniejsze pojęcia

- dobra, dochód
- gospodarka rynkowa
- gospodarstwo domowe
- państwo, przedsiębiorczość
- przedsiębiorstwo
- rynek
- usługi

Uwagi

Przed rozpoczęciem zajęć osoba prowadząca powinna zapoznać się dokładnie ze scenariuszem, metodami i technikami pracy oraz wybrać ćwiczenia w zależności od czasu przeznaczonego na warsztaty. Dodatkowo można skorzystać z elektronicznych wzorów wniosków i umów.

Przebieg zajęć

1. Przywitaj grupę. Rozpocznij zajęcia techniką burzy mózgów i postaw osobom uczestniczącym dwa pytania:

- co to jest gospodarka rynkowa?
- co to jest przedsiębiorczość?

Pytania zapisz na tablicy lub flipcharcie i uzasadnij, że odpowiedź na nie wiąże się z tematem zajęć. Następnie rozdaj każdej z osób uczestniczących po dwie kartki papieru z prośbą o zapisanie na nich odpowiedzi. W przypadku gdyby osoby uczestniczące miały problem z odpowiedzią na pytania, wyjaśnij, że mogą zapisać na kartkach swoje skojarzenia związane z pojęciami przedsiębiorczość i gospodarka rynkowa. Każda osoba, gdy już odpowie na pytania, przykleja swoje odpowiedzi wokół zapisanych dwóch pytań. Twoim zadaniem jest porządkowanie odpowiedzi grupy, a następnie ich odczytanie (ewentualnie w razie wątpliwości, poproś autorów o ich doprecyzowanie). Na koniec podaj propozycje definicji przedsiębiorczości i gospodarki rynkowej, posługując się najlepszymi odpowiedziami osób uczestniczących.

Przykładowe definicje pojęć:

Gospodarka rynkowa - system gospodarczy, w którym decydującą rolę odgrywają prawo własności i wolny rynek, gdzie dokonuje się swobodna wymiana dóbr i usług. Współcześnie nie traktuje się jednak rynku jako jedynego mechanizmu regulującego działalność gospodarczą, dlatego też w mniejszym lub większym zakresie państwo wpływa na gospodarkę. Najważniejsze podmioty działające na rynku to: gospodarstwa domowe, przedsiębiorstwa i państwo.

Przedsiębiorczość - najczęściej określana jako umiejętność człowieka, który potrafi wykorzystać szanse, jakie pojawią się w jego otoczeniu a zarazem przekształcić je w sukces.

W podsumowaniu burzy mózgów możesz również wykorzystać schemat zamieszczony w materiałach pomocniczych nr 1 lub 2. W pierwszym przypadku zwróć uwagę na relacje, jakie zachodzą między poszczególnymi podmiotami rynku, natomiast w drugim (poprzez odpowiedzi na pytania) na charakter i zachowania osoby przedsiębiorczej. Tę część możesz zrealizować fakultatywnie. (10-20 min)

2. W drugiej części zajęć zastosuj technikę drzewa decyzyjnego w celu podjęcia konkretnej decyzji przez każdą z osób uczestniczących. Przy wprowadzeniu do ćwiczenia wyjaśnij, czym jest decyzja, jakie mogą być sytuacje decyzyjne, a także krótko omów model drzewa decyzyjnego. Przykładowe wprowadzenie:

Każdego dnia podejmujemy wiele decyzji; wybieramy, co chcemy zjeść na śniadanie, z kim chcemy być, co zrobimy z wolnym czasem czy ze swoim życiem. Nad wieloma drobnymi decyzjami nie zastanawiamy się długo, tylko podejmujemy je rutynowo i tu pomagają nam przyzwyczajenie lub nasze upodobania. Natomiast do podjęcia innych decyzji potrzebujemy już więcej czasu, bo one np. będą decydować o naszej przyszłości. Jedną z technik, która pokazuje, w jaki sposób odbywa się proces decyzyjny i z jakich składa się elementów to drzewko decyzyjne.

Możesz narysować drzewko decyzyjne pokazując poszczególne jego elementy. Pamiętaj, że technika graficznego przedstawienia analizy problemu składa się z następujących elementów: sytuacji problemowej (sytuacji wymagającej podjęcia decyzji); możliwych rozwiązań; skutków przyjętych rozwiązań (zarówno pozytywnych, jak i negatywnych); określonych celów i wartości, które kierują człowiekiem, jeżeli wybiera jedno lub drugie rozwiązanie. W ostatnim etapie drzewa decyzyjnego może znaleźć się podjęcie decyzji, czyli wybór konkretnego rozwiązania.

Następnie zapoznaj osoby uczestniczące z opisem sytuacji (materiał pomocniczy nr 3) i rozdaj materiały pomocnicze 3, 4, 5 i 6. Na tablicy lub flipcharcie wypisz polecenia, jakie będą realizować osoby uczestniczące:

- Zapoznaj się z materiałem pomocniczym nr 3.

Jeżeli masz wątpliwości co do pojęć „działalność gospodarcza” lub „umowa o pracę” przeczytaj materiał pomocniczy nr 4 i 5.

Przebieg zajęć

Wybierz jedną z dwóch możliwości z materiału pomocniczego nr 3. Kieruj się swoim zdaniem i wybieraj samodzielnie.

Na wykonanie ćwiczenia masz 15 min.

Podsumowanie pracy indywidualnej możesz rozpocząć od poproszenia, aby po jednej stronie usiadły osoby, które wybrały umowę o pracę, a po drugiej te, które wybrały prowadzenie działalności gospodarczej. Kiedy już wszyscy zajmą miejsca, zadaj pytanie: Co przede wszystkim skłoniło Was do podjęcia takiej decyzji? Na pytanie odpowiadają wszystkie osoby w grupie.

Następnie poproś po jednej osobie z potencjalnych przedsiębiorców lub pracowników o przedstawienie swojego drzewka decyzyjnego. Jeżeli ochotników będzie więcej, warto (nawet kosztem kolejnych ćwiczeń), aby każdy z nich przedstawił swoje drzewko decyzyjne.

Na zakończenie tej części ćwiczenia warto podkreślić, że obie drogi kariery zawodowej są tak samo dobre i zależą w dużej mierze od jednostki i jej predyspozycji osobowościowych. *(całość powinna trwać nie dłużej niż 40 min)*

3. Podziel wszystkie osoby uczestniczące w zajęciach na grupy lub pary, z tym, że według wcześniej przyjętego kryterium tzn. osoby, które chcą prowadzić działalność gospodarczą są w parach lub grupach razem, a osoby, które chcą zawrzeć umowę o pracę razem. Wybór pracy w grupach lub parach zależy od liczby osób, które podjęły jedną lub drugą decyzję.

Rozdaj każdej z grup (par) oddzielny materiał pomocniczy (osoby, które wybrały działalność gospodarczą materiał pomocniczy nr 8, a osoby, które wybrały zatrudnienie materiał pomocniczy nr 7, a następnie zapisz pytania i poproś o znalezienie na nie odpowiedzi.

Grupa przedsiębiorców:

- do jakich urzędów musi udać się osoba, która chce założyć działalność gospodarczą i jakie dokumenty musi wypełnić przyszły przedsiębiorca?
- jakie w związku z tym są argumenty za, a jakie przeciw założeniu działalności gospodarczej?

Grupa pracowników:

- jakie są rodzaje umów w kodeksie pracy i jakie są sposoby ich rozwiązania?
- jakie są argumenty za, a jakie przeciw umowie na czas określony w przypadku pracownika?

Na zakończenie ćwiczenia poproś o prezentację pracy poszczególne grupy. Wówczas możesz również wykorzystać zawarte w wersji elektronicznej wzory poszczególnych wniosków oraz umowy o pracę, jako praktyczną ilustrację omawianych zagadnień. *(35 min)*

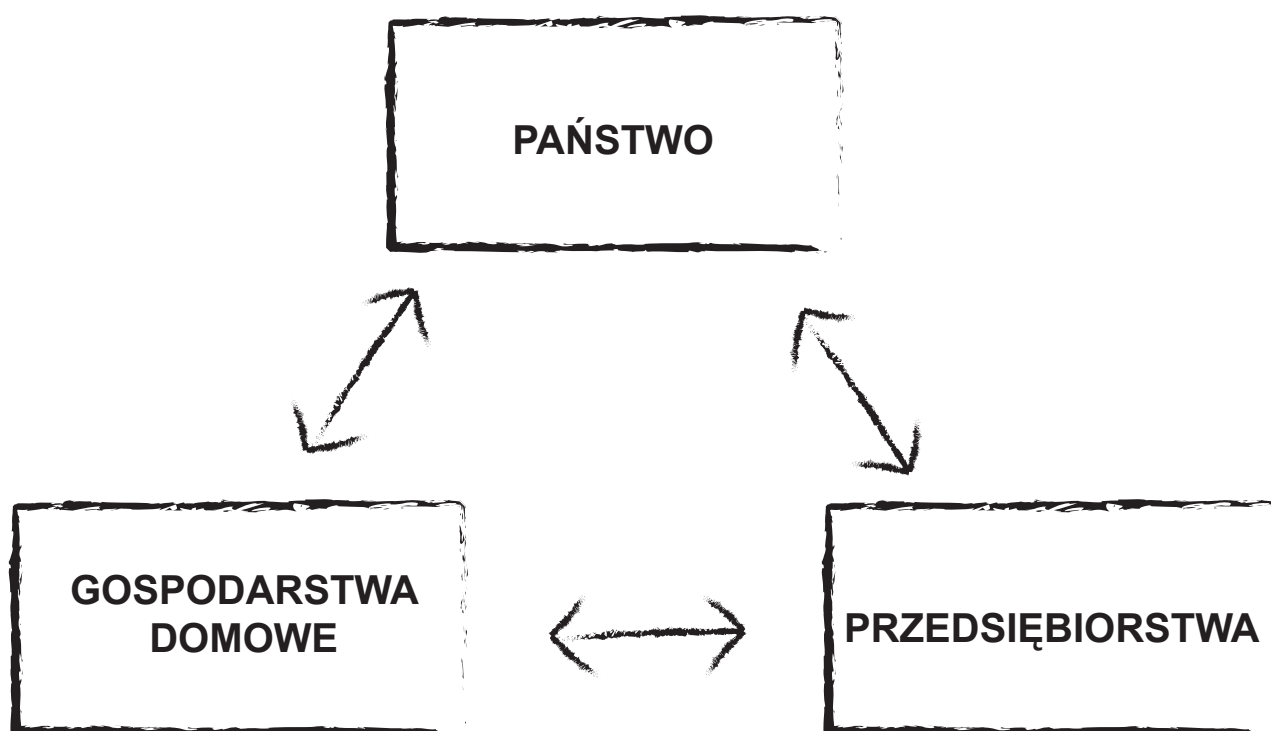
4. W podsumowaniu zajęć jeszcze raz możesz zadać wszystkim pytanie: Czy teraz, po tym jak dowiedzieliście się więcej na temat bycia pracownikiem i zakładania działalności gospodarczej, wasz wybór byłby taki sam jak w części pierwszej zajęć? Czy zmienilibyście zdanie czy nie? Poproś o krótkie umotywowanie każdej odpowiedzi.

Odpowiedzi na pytania powinny udzielić wszystkie osoby w grupie. *(5 min)*

Scenariusz 3

Materiał pomocniczy nr 1

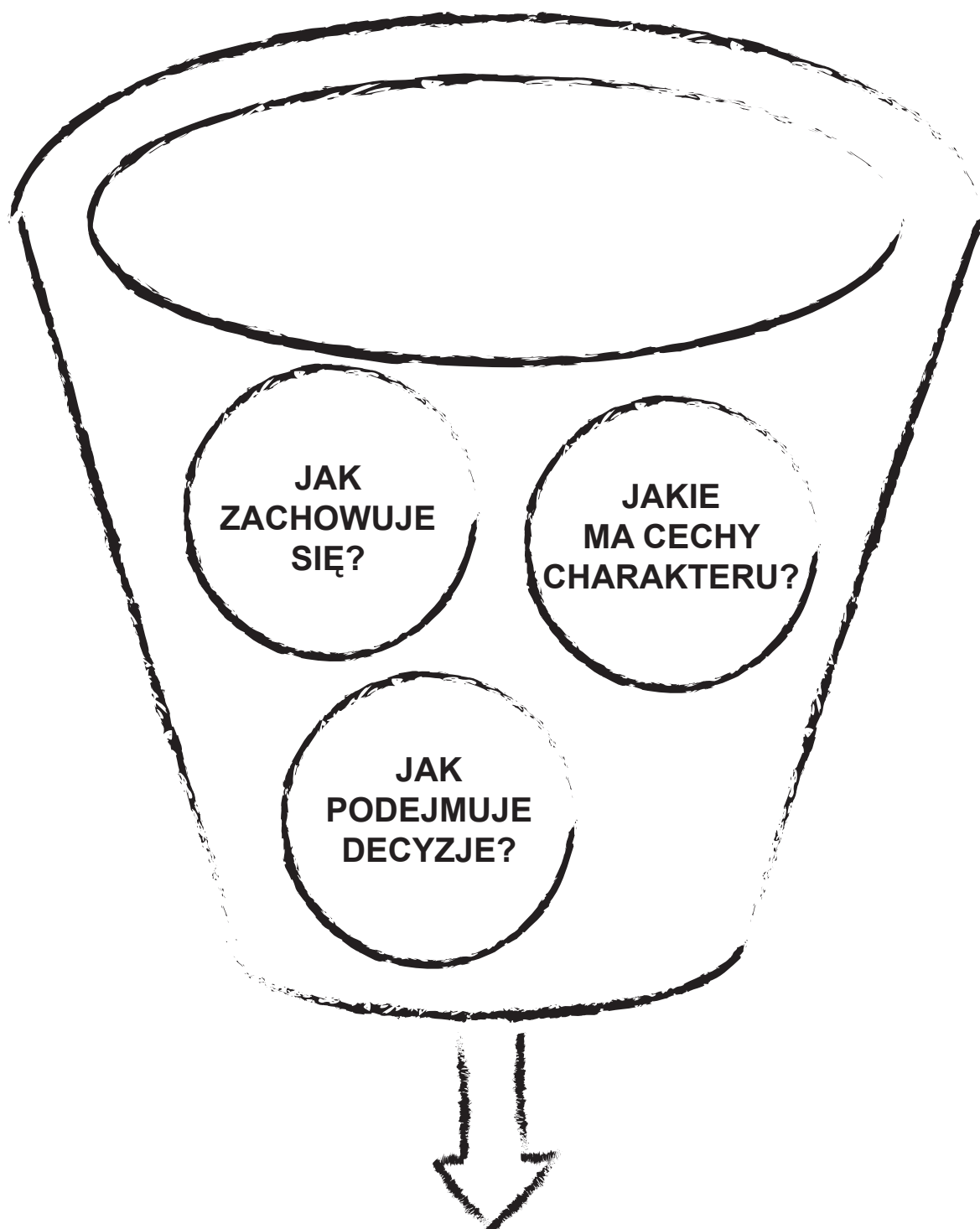
gospodarka rynkowa
i jej podmioty

Scenariusz 3

Materiał pomocniczy nr 2

człowiek przedsiębiorczy

CZŁOWIEK PRZEDSIĘBIORCZY

Scenariusz 3

Material pomocniczy nr 3

Opis sytuacji

Jesteś absolwentem, absolwentką. Nie mogłeś, nie mogłaś znaleźć pracy dlatego zarejestrowałeś, zarejestrowałaś się jako osoba bezrobotna. Kiedy zgłosiłeś, zgłosiłaś się do Powiatowego Urzędu Pracy w Twojej miejscowości, dowiedziałeś się dowiedziałaś się o dwóch możliwościach, które są przygotowane dla Ciebie:

1) oferta pracy - Referent w Biurze Promocji Miasta, odpowiedzialny za przygotowanie projektów i wniosków – wynagrodzenie netto 1 200,00 zł; umowa o pracę na czas określony jednego roku z możliwością przedłużenia w przyszłości, jeżeli będziesz dobrym pracownikiem, dobrą pracownicą; pozostałe warunki formalne oferty są przez Ciebie spełnione;

2) możliwość dofinansowania działalności gospodarczej, w wysokości 13 600,00 zł, jeżeli zdecydujesz się przez minimum rok prowadzić działalność gospodarczą. Możesz założyć dowolną działalność gospodarczą, a ponadto będziesz odprowadzał, odprowadzała tylko część składki ZUS.

Wybierz jedną z dwóch możliwości – podejmij decyzję metodą drzewka decyzyjnego.

Wyjaśnienie pojęć dotyczących działalności gospodarczej oraz umowy o pracę możesz uzyskać zapoznając się z materiałem pomocniczym 4 (fragmenty ustawy o swobodzie działalności gospodarczej) oraz 5 (fragmenty kodeksu pracy).

Scenariusz 3

Material pomocniczy nr 4

Fragment USTAWY z dnia 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej (Dz. U. z 6 sierpnia 2004 Nr 173 poz. 1807 z późn. zm.)

Art. 1. Ustawa reguluje podejmowanie, wykonywanie i zakończenie działalności gospodarczej na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej oraz zadania organów administracji publicznej w tym zakresie.

Art. 2. Działalnością gospodarczą jest zarobkowa działalność wytwórcza, budowlana, handlowa, usługowa oraz poszukiwanie, rozpoznawanie i wydobywanie kopalin ze złóż, a także działalność zawodowa, wykonywana w sposób zorganizowany i ciągły.

Art. 3. Przepisów ustawy nie stosuje się do działalności wytwórczej w rolnictwie w zakresie upraw rolnych oraz chowu i hodowli zwierząt, ogrodnictwa, warzywnictwa, leśnictwa i rybactwa śródlądowego, a także wynajmowania przez rolników pokoi, sprzedaży posiłków domowych i świadczenia w gospodarstwach rolnych innych usług związanych z pobytem turystów.

Art. 4. 1. Przedsiębiorcą w rozumieniu ustawy jest osoba fizyczna, osoba prawna i jednostka organizacyjna niebędąca osobą prawną, której odrębna ustawa przyznaje zdolność prawną – wykonująca we własnym imieniu działalność gospodarczą.

2. Za przedsiębiorców uznaje się także wspólników spółki cywilnej w zakresie wykonywanej przez nich działalności gospodarczej.

Scenariusz 3

Material pomocniczy nr 5

Fragment USTAWY z dnia 26 czerwca 1974 r. Kodeks pracy (Dz. U. z 1998 Nr 21 poz. 94 z późn. zm.)

Art. 2. Pracownikiem jest osoba zatrudniona na podstawie umowy o pracę, powołania, wyboru, mianowania lub spółdzielczej umowy o pracę.

Art. 3. Pracodawcą jest jednostka organizacyjna, choćby nie posiadała osobowości prawnej, a także osoba fizyczna, jeżeli zatrudniając one pracowników. [...]

Art. 22. § 1. Przez nawiązanie stosunku pracy pracownik zobowiązuje się do wykonywania pracy określonego rodzaju na rzecz pracodawcy i pod jego kierownictwem oraz w miejscu i czasie wyznaczonym przez pracodawcę, a pracodawca – do zatrudniania pracownika za wynagrodzeniem.

§ 11. Zatrudnienie w warunkach określonych w § 1 jest zatrudnieniem na podstawie stosunku pracy, bez względu na nazwę zawartej przez strony umowy.

§ 12. Nie jest dopuszczalne zastąpienie umowy o pracę umową cywilnoprawną przy zachowaniu warunków wykonywania pracy, określonych w § 1.

§ 2. Pracownikiem może być osoba, która ukończyła 18 lat. Na warunkach określonych w dziale dziewiątym pracownikiem może być również osoba, która nie ukończyła 18 lat.

§ 3. Osoba ograniczona w zdolności do czynności prawnych może bez zgody przedstawiciela ustawowego nawiązać stosunek pracy oraz dokonywać czynności prawnych, które dotyczą tego stosunku. Jednakże gdy stosunek pracy sprzeciwia się dobru tej osoby, przedstawiciel ustawowy za zezwoleniem sądu opiekuńczego może stosunek pracy rozwiązać.

Art. 25. § 1. Umowę o pracę zawiera się na czas nieokreślony, na czas określony lub na czas wykonania określonej pracy. Jeżeli zachodzi konieczność zastępstwa pracownika w czasie jego usprawiedliwionej nieobecności w pracy, pracodawca może w tym celu zatrudnić innego pracownika na podstawie umowy o pracę na czas określony, obejmujący czas tej nieobecności.

§ 2. Każda z umów, o których mowa w § 1, może być poprzedzona umową o pracę na okres próbny, nie przekraczający 3 miesięcy.

Art. 251. § 1. Zawarcie kolejnej umowy o pracę na czas określony jest równoznaczne w skutkach prawnych z zawarciem umowy o pracę na czas nieokreślony, jeżeli poprzednio strony dwukrotnie zawarły umowę o pracę na czas określony na następujące po sobie okresy, o ile przerwa między rozwiązaniem poprzedniej a nawiązaniem kolejnej umowy o pracę nie przekroczyła 1 miesiąca.

§ 2. Uzgodnienie między stronami w trakcie trwania umowy o pracę na czas określony dłuższego okresu wykonywania pracy na podstawie tej umowy uważa się za zawarcie, od dnia następującego po jej rozwiązaniu, kolejnej umowy o pracę na czas określony w rozumieniu § 1.

§ 3. Przepis § 1 nie dotyczy umów o pracę na czas określony zawartych:

- 1) celu zastępstwa pracownika w czasie jego usprawiedliwionej nieobecności w pracy,
- 2) w celu wykonywania pracy o charakterze dorywczym lub sezonowym albo zadań realizowanych cyklicznie.

Scenariusz 3

Materiał pomocniczy nr 6

drzewo decyzyjne

Twoja decyzja.....

CELE I WARTOŚCI			
↓ ↑		↓ ↑	
			
SKUTKI	SKUTKI	SKUTKI	SKUTKI
MOŻLIWE ROZWIĄZANIE		MOŻLIWE ROZWIĄZANIE	

Jesteś osobą bezrobotną, której pracownik Powiatowego Urzędu Pracy zaproponował ofertę pracy w Biurze Promocji Urzędu Miasta lub dofinansowanie w kwocie 13 600,00 zł, jeżeli założysz działalność gospodarczą i będziesz ją prowadzić przez rok.

Scenariusz 3

Material pomocniczy nr 7

Umowa o pracę na czas określony

Zgodnie z kodeksem pracy umowa o pracę może zostać zawarta na czas nieokreślony (i taką najczęściej chcieliby pracownicy), określony (i taką najczęściej zawierają pracodawcy), na czas wykonania określonej pracy lub na zastępstwo (czas usprawiedliwionej nieobecności pracownika). Każda z tych umów może zostać poprzedzona umową na okres próbny (nieprzekraczający 3 miesięcy). Przy czym pracodawca nie ma obowiązku zatrudnienia pracownika po upływie umowy na czas próbny.

Dla swojej ważności umowa o pracę musi być sporządzona na piśmie z wyraźnie określonym jej rodzajem (czas określony, nieokreślony, czas wykonania określonej pracy, na zastępstwo) i pozostałych warunków. Czyli, co to znaczy pozostałych warunków?

Miejsca wykonywania pracy, wymiaru czasu pracy (pełny etat, ½ etatu), terminu rozpoczęcia pracy, a także wynagrodzenia ze wskazaniem jego składników. Umowa może też regulować inne sprawy, ale tylko te, które są zgodne z prawem. A teraz bardzo ważne – UWAGA!

Jeżeli umowa o pracę nie została zawarta na piśmie, to pracodawca powinien najpóźniej w dniu rozpoczęcia pracy przez pracownika potwierdzić mu na piśmie ustalenia co do rodzaju umowy oraz jej warunków, a w ciągu 7 dni od zawarcia umowy poinformować go o obowiązującej dobowej i tygodniowej normie czasu pracy (np. 40 godzin tygodniowo i 8 godzin na dobę), częstotliwości wypłaty wynagrodzenia, urlopie wypoczynkowym oraz długości okresu wypowiedzenia umowy o pracę. A jeżeli pracodawca zechce nam podnieść wynagrodzenie, to czy musi zrobić to na piśmie?

Każda zmiana warunków umowy o pracę, czyli np. wynagrodzenia wymaga formy pisemnej.

A teraz umowa o pracę na czas określony.

Czas trwania takiej umowy powinien być zawsze określony konkretnie od... do, czyli data rozpoczęcia i data zakończenia umowy. Umowa musi być sporządzona na piśmie w dwóch egzemplarzach (jeden dla pracodawcy, drugi dla pracownika) i oczywiście muszą ją podpisać obie strony.

Umowa o pracę na czas określony rozwiązuje się sama po upływie czasu, na jaki została zawarta. Czy pracodawca musi ją w jakiś specjalny sposób wypowiadać?

Nie, pracodawca nie musi umowy w takiej sytuacji wypowiadać ani nawet, i tu uwaga, uprzedzać pracownika, że nie będzie go nadal zatrudniał. A czy można umowę wypowiedzieć w czasie jej trwania?

Tak i tutaj najpierw przepisy kodeksu pracy

Art. 30. § 1. Umowa o pracę rozwiązuje się:

- 1) na mocy porozumienia stron, - czyli obie strony zgadzają się i nie ma terminu wypowiedzenia,
- 2) przez oświadczenie jednej ze stron z zachowaniem okresu wypowiedzenia (rozwiązanie umowy o pracę za wypowiedzeniem), - w tej sytuacji jedna ze stron wypowiada umowę i po upływie okresu wypowiedzenia, o którym za chwilę (art. 33), umowa ulega rozwiązaniu,
- 3) przez oświadczenie jednej ze stron bez zachowania okresu wypowiedzenia (rozwiązanie umowy o pracę bez wypowiedzenia) - to jest potocznie nazywane przez pracowników zwolnienie dyscyplinarne, np. na podstawie art. 52 k.p. (za ciężkie naruszenie obowiązków pracowniczych; popełnienie przestępstwa w czasie trwania umowy, które uniemożliwia dalsze zatrudnienie pracownika; utratę niezbędnych kwalifikacji do wykonywania zawodu,
- 4) z upływem czasu, na który była zawarta - o tym pisano już wcześniej, czyli kiedy kończy się umowa na czas określony,
- 5) z dniem ukończenia pracy, dla której wykonania była zawarta - to dotyczy umów na czasy wykonania określonej pracy, np. budowy osiedla mieszkaniowego.

Teraz przepisy dotyczące wypowiedzenia umowy na czas określony.

Art. 33. Przy zawieraniu umowy o pracę na czas określony, dłuższy niż 6 miesięcy, strony mogą przewidzieć dopuszczalność wcześniejszego rozwiązania tej umowy za dwutygodniowym wypowiedzeniem.

Co to oznacza?

Wcześniej można rozwiązać umowę zawartą na czas określony za dwutygodniowym wypowiedzeniem, pod warunkiem, że umowa trwa dłużej niż 6 miesięcy i w umowie zapisano taką możliwość jej rozwiązania. Jeżeli takiego zapisu nie ma w treści umowy na czas określony, to żadna ze stron, czyli pracownik i pracodawca, nie może takiej umowy wypowiedzieć. I jeszcze jedno - ważne.

W przypadku umowy na czas określony jest tylko jeden termin jej wypowiedzenia – dwa tygodnie – bez względu na jaki czas taka umowa była zawarta. W przypadku umowy na czas nieokreślony termin jej wypowiedzenia jest zróżnicowany:

Art. 36. § 1. Okres wypowiedzenia umowy o pracę zawartej na czas nieokreślony jest uzależniony od okresu zatrudnienia u danego pracodawcy i wynosi:

- 1) 2 tygodnie, jeżeli pracownik był zatrudniony krócej niż 6 miesięcy,
- 2) 1 miesiąc, jeżeli pracownik był zatrudniony co najmniej 6 miesięcy,
- 3) 3 miesiące, jeżeli pracownik był zatrudniony co najmniej 3 lata.

Krótki okres wypowiedzenia umowy na czas określony umożliwia łatwiejsze zwolnienie pracownika, a ponadto pracodawca nie musi podawać przyczyny wypowiedzenia. Nawet jeśli pracownik został zwolniony z naruszeniem przepisów o wypowiedzaniu umów, to sąd pracy przyzna pracownikowi wyłącznie odszkodowanie, natomiast nie przywróci go do pracy.

A teraz ważne uregulowania dotyczące umowy na czas określony.

Art. 251. § 1. Zawarcie kolejnej umowy o pracę na czas określony jest równoznaczne w skutkach prawnych z zawarciem umowy o pracę na czas nieokreślony, jeżeli poprzednio strony dwukrotnie zawarły umowę o pracę na czas określony na następujące po sobie okresy, o ile przerwa między rozwiązaniem poprzedniej a nawiązaniem kolejnej umowy o pracę nie przekroczyła 1 miesiąca.

§ 2. Uzgodnienie między stronami w trakcie trwania umowy o pracę na czas określony dłuższego okresu wykonywania pracy na podstawie tej umowy uważa się za zawarcie, od dnia następującego po jej rozwiązaniu, kolejnej umowy o pracę na czas określony w rozumieniu § 1.

§ 3. Przepis § 1 nie dotyczy umów o pracę na czas określony zawartych:

- 1) w celu zastępstwa pracownika w czasie jego usprawiedliwionej nieobecności w pracy,
- 2) w celu wykonywania pracy o charakterze dorywczym lub sezonowym albo zadań realizowanych cyklicznie.

Czyli kolejna trzecia umowa zawarta na czas określony może się automatycznie przekształcić w umowę na czas nieokreślony, gdy przerwa między rozwiązaniem poprzedniej a zawarciem następnej nie przekroczyła jednego miesiąca, a umowy te zostały zawarte między tymi samymi stronami. Przy tych obliczeniach nie uwzględnia się umowy na okres próbny i na czas wykonania określonej pracy, na czas zastępstwa pracownika w czasie jego usprawiedliwionej nieobecności w pracy, a także umowy zawartej w celu wykonywania pracy o charakterze dorywczym, sezonowym albo zadań realizowanych cyklicznie.

Kolejna ważna rzecz, szczególnie dla kobiet.

Jeżeli umowa na czas określony uległaby rozwiązaniu po upływie trzeciego miesiąca ciąży pracownicy, to ulegnie przedłużeniu do dnia porodu.

I już prawie jesteś pracownikiem, pracownicą, a pierwszy urlop w wymiarze 1/12 z 20 dni (26 dni urlopu mają pracownicy o stażu powyżej 10 lat) będziesz mógł, mogła wykorzystać po miesiącu pracy.

Opracowanie na podstawie kodeksu pracy.

Scenariusz 3

Materiał pomocniczy nr 8

Osoba fizyczna zakłada działalność gospodarczą

Osoba fizyczna to każdy człowiek od chwili urodzenia aż do śmierci, ale działalność gospodarczą może założyć tylko ten, kto ma pełną zdolność do czynności prawnych, czyli ukończył 18 rok życia i nie jest ubezwłasnowolniony (np. z powodu choroby psychicznej, niedorozwoju umysłowego).

Działalność gospodarcza może występować w różnych formach, np. spółki (jawnej, komandytowej, akcyjnej, komandytowo-akcyjnej, z ograniczoną odpowiedzialnością), ale w naszych rozważaniach ograniczymy się do sytuacji, gdy przedsiębiorcą jest osoba fizyczna, która zgodnie z opisaną sytuacją skorzysta z przyznanych środków z Funduszu Pracy na podjęcie działalności gospodarczej. Wobec tego pytania: Do jakich instytucji musi się udać przyszły przedsiębiorca, aby założyć działalność gospodarczą? i Jakie musi tam złożyć dokumenty?

Instytucji takich jest kilka. I tak:

jednostka samorządu terytorialnego, czyli urząd miasta lub gminy, właściwy ze względu na miejsce zamieszkania, a jeżeli siedziba przedsiębiorstwa będzie w innym miejscu – właściwy ze względu na siedzibę prowadzonej działalności gospodarczej;

Urząd Statystyczny i tu uzyska numer REGON; musi jednak pamiętać, że nie jest on czynny 24 godziny na dobę;

zakład usługowy, gdzie wyrobi pieczętkę, na której powinny być umieszczone: imię i nazwisko, nazwa (ewentualnie), adres siedziby, numery NIP i REGON oraz informacje dodatkowe takie jak np. numery telefonów, adres e-mail itp.;

urząd skarbowy;

Zakład Ubezpieczeń Społecznych (ZUS);

wybrany bank, gdzie założy konto.

A teraz dokumenty, jakie musi złożyć:

Po pierwsze urząd miasta lub gminy. Aby zostać przedsiębiorcą, należy dokonać w urzędzie gminy lub urzędzie miasta zgłoszenie swojej działalności do ewidencji działalności gospodarczej. Za składany wniosek o wpis do ewidencji działalności gospodarczej należy uiścić opłatę w wysokości 100 zł, a za ewentualną późniejszą zmianę wpisu 50 zł.

Po drugie Urząd Statystyczny. Po uzyskaniu zaświadczenia o wpisie do ewidencji działalności gospodarczej należy zgłosić się do urzędu statystycznego, aby otrzymać numer statystyczny REGON. Wniosek o nadanie tego numeru składa się na formularzu RG-1 „Wniosek o wpis do krajowego rejestru urzędowego podmiotów gospodarki narodowej lub o zmianę cech objętych wpisem”. Ale tu dobra wiadomość – uzyskanie REGONU jest bezpłatne. Jednak do urzędu statystycznego należy zabrać: zaświadczenie o wpisie do ewidencji działalności gospodarczej i dowód osobisty.

Po trzecie pieczętka, ale to już będzie szybko.

Po czwarte urząd skarbowy, a wcześniej bank. Przedsiębiorca rozpoczynający działalność gospodarczą na własny rachunek jest zobowiązany złożyć w Urzędzie Skarbowym zgłoszenie NIP-1. Dla osób fizycznych nie posiadających Numeru Identyfikacji Podatkowej (NIP) będzie to zgłoszenie identyfikacyjne, dla pozostałych – aktualizacyjne (formularz NIP-1 przewiduje obie te sytuacje). Ponadto do zgłoszenia NIP-1 należy dołączyć uwierzytelnione (potwierdzone) kopie: zaświadczenia o wpisie do ewidencji działalności gospodarczej, zaświadczenia o numerze statystycznym REGON, dokument potwierdzający uprawnienia do korzystania z lokalu lub nieruchomości, w której znajduje się siedziba (akt własności, umowa najmu, dzierżawy, użyczenia), w przypadku gdy adres siedziby jest inny niż adres miejsca zamieszkania, umowę o założenie rachunku bankowego, umowę z biurem rachunkowym na prowadzenie dokumentacji rachunkowej. Jeżeli przedsiębiorca posiada dokumenty niewwierzytelnione, przedkłada oryginały i kopie doku-

mentów, celem urzędowego potwierdzenia ich zgodności z oryginałem. I jeszcze jedno, przed rozpoczęciem działalności gospodarczej należy złożyć naczelnikowi urzędu skarbowego pisemne oświadczenie o wyborze formy opodatkowania podatkiem dochodowym. Mogą to być m.in.: zasady ogólne, karta podatkowa, ryczałt ewidencyjny. Ponadto zależnie od rozmiarów prowadzonej działalności gospodarczej, a w szczególnych przypadkach od rodzaju wykonywanych czynności, powstaje obowiązek podatkowy w postaci podatku od towarów i usług (podatek VAT) i obowiązek posiadania kasy fiskalnej. Tutaj zatrzymamy się i nie będziemy już rozwijać poszczególnych form opodatkowania, bo kolejny krok przed nami Zakład Ubezpieczeń Społecznych.

Do ZUS-u należy dokonać zgłoszenia nie później niż w ciągu 7 dni po rozpoczęciu działalności. Do ubezpieczenia należy zgłosić siebie oraz płatnika, czyli firmę. I teraz druki:

ZUS ZFA - zgłoszenie płatnika składek – osoby fizycznej,

ZUS ZUA - zgłoszenie do ubezpieczeń (siebie) – zgłoszenie/zmiana danych osoby ubezpieczonej,

ZUS ZBA - informacja o numerach rachunków bankowych płatnika składek,

ZUS ZAA - informacja o adresach prowadzenia działalności gospodarczej przez płatnika składek.

Czy to tylko tyle? Nie. Należy jeszcze przedstawić kopię decyzji Urzędu Skarbowego o nadaniu NIP, zaświadczenie Urzędu Statystycznego o nadaniu numeru REGON i wpis do ewidencji działalności gospodarczej.

Osoby prowadzące jednoosobową działalność gospodarczą podlegają obowiązkowym ubezpieczeniom: emerytalnemu, zdrowotnemu, rentowemu i wypadkowemu. Poza tym trzeba odprowadzać składkę na Fundusz Pracy. Wymiar składek obowiązkowych określany jest w odniesieniu do podstawy wynoszącej ok. 60% przeciętnego wynagrodzenia w gospodarce. Teraz dobre wiadomości dla Ciebie - niższy ZUS mają osoby rozpoczynające działalność gospodarczą.

Generalna zasada jest taka, że osoba prowadząca działalność gospodarczą płaci składkę na ubezpieczenie społeczne od tzw. podstawy wymiaru (PW), która dla prowadzących działalność gospodarczą wynosi 60% przeciętnego wynagrodzenia.

Opłacane składki na ubezpieczenie:

emerytalne - 19,52% PW,

rentowe - 6% PW,

chorobowe - 2,45% PW,

wypadkowe - 1,80 PW,

zdrowotne - 9%.

Wiem, że już jesteś zmęczony, zmęczona tym czytaniem, ale uwaga kiedy zsumujesz wszystkie te składki daje to DUŻO, ale... można płacić mniej. Wobec tego pytanie: Kto może płacić mniej?

Po pierwsze ten kto rozpoczął wykonywanie działalności gospodarczej nie wcześniej niż 25 sierpnia 2005 r. Po drugie w ciągu ostatnich 60 miesięcy kalendarzowych (przed dniem rozpoczęcia wykonywania działalności gospodarczej) nie prowadził pozarolniczej działalności gospodarczej. Po trzecie nie wykonuje działalności gospodarczej na rzecz byłego pracodawcy (np. przed dniem rozpoczęcia działalności gospodarczej w bieżącym lub poprzednim roku kalendarzowym był zatrudniony u niego na umowę o pracę). Na pewno, o ile doczytałeś, doczytałaś do tego miejsca tekstu, postawisz pytanie: O ile mniej?

Podstawę wymiaru składek na ubezpieczenia społeczne dla osób rozpoczynających działalność gospodarczą i spełniających wymienione warunki (oczywiście wszystkie łącznie, a nie tylko jeden) stanowi zadeklarowana kwota, nie niższa niż 30% kwoty minimalnego wynagrodzenia (2008 - $30\% \cdot 1126,00 = 337,80$) Procentowe wysokości stawek pozostają bez zmian, ale są liczone od znacznie niższej kwoty (od 30% PW) i oczywiście przedsiębiorcy na niższym zus-ie nie płacą składek na Fundusz Pracy.

I tyle przyszedł przedsiębiorco.

Opracowanie na podstawie materiałów Powiatowego Urzędu Pracy, Zakładu Ubezpieczeń Społecznych oraz Urzędu Skarbowego.

Definicje

Dobra - wytwory materialne, które służą do zaspokajania potrzeb.

Dochód - różnica między przychodami a kosztami.

Gospodarka rynkowa - system gospodarczy, w którym decydującą rolę odgrywają prawo własności i wolny rynek, gdzie dokonuje się swobodna wymiana dóbr i usług. Współcześnie nie traktuje się jednak rynku jako jedyne mechanizmu regulującego działalność gospodarczą, dlatego też w mniejszym lub większym zakresie państwo wpływa na gospodarkę. Najważniejsze podmioty działające na rynku to: gospodarstwa domowe, przedsiębiorstwa i państwo.

Gospodarstwo domowe - rodzina, osoby mieszkające w jednym domu (mieszkaniu) i wspólnie podejmujące decyzje finansowe. Głównym celem gospodarstw domowych jest zaspokajanie potrzeb ich członków w zależności od posiadanych dochodów.

Państwo jako podmiot rynku to przede wszystkim rząd, ministerstwa i wyspecjalizowane agendy, które sprawują kontrolę nad przedsiębiorstwami i gospodarstwami domowymi.

Przedsiębiorczość - najczęściej określana jako umiejętność człowieka, który potrafi wykorzystać szanse, jakie pojawiają się w jego otoczeniu a zarazem przekształcić je w sukces.

Przedsiębiorstwo - producenci, których celem jest osiąganie zysku z działalności usługowej lub produkcyjnej. Wytwarzają oni odpowiednie dobra lub usługi.

Usługi - wykonywanie określonych czynności na rzecz nabywców.

Metody

Burza mózgów - technika pozwalająca otrzymać w krótkim czasie dużą liczbę zróżnicowanych odpowiedzi, a ponadto pozwala przezwyciężyć nadmierny własny i cudzy krytycyzm. W przygotowanym scenariuszu zajęć osoba prowadząca podaje dwa pytania i uzasadnia potrzebę zajęcia się tymi problemami. Następnie omawia zasady burzy mózgów, a po zebraniu odpowiedzi stara się wyjaśnić ewentualne wątpliwości. Na koniec wybiera po jednej lub kilka najlepszych odpowiedzi na postawione na początku pytania.

Studium przypadku - metoda polegająca na analizowaniu konkretnych problemów. Analiza może być prowadzona na podstawie jednostkowych zdarzeń po to, aby łatwiej zrozumieć pewne procesy, albo na odwrót – dowiedzieć się, w jaki sposób ogólne zjawiska przebiegają w pewnych konkretnych przypadkach. Typowe studium przypadku składa się z pięciu etapów: diagnoza, poszukiwanie rozwiązań, prognozowanie następstw, dyskusja nad przyjętym rozwiązaniem, adaptacja do rzeczywistych warunków działania. Do technik wykorzystujących studium przypadku należą m.in.: drzewo decyzyjne, stop-klatka, przypadek sądowy lub biograficzny, analiza korespondencji przychodzącej.

Drzewo decyzyjne (drzewko decyzyjne) - technika graficznego przedstawienia analizowanego problemu, która składa się z następujących elementów: sytuacji problemowej (sytuacji wymagającej podjęcia decyzji); możliwych rozwiązań; skutków przyjętych rozwiązań (zarówno pozytywnych, jak i negatywnych); określonych celów i wartości, które kierują człowiekiem, jeżeli wybiera jedno lub drugie rozwiązanie. W ostatnim etapie drzewa decyzyjnego może znaleźć się podjęcie decyzji, czyli wybór konkretnego rozwiązania. Technikę drzewa decyzyjnego możemy stosować do pracy indywidualnej, a także grupowej.

Debaty za i przeciw - stosowana jest wówczas, kiedy chcemy, aby osoby uczestniczące w zajęciach spojrzały na dany problem z dwóch różnych punktów widzenia. W przykładowej formie „debaty za i przeciw” osoba prowadząca określa temat debaty, następnie dzieli osoby uczestniczące na dwie grupy. W kolejnej fazie poszczególne grupy mają czas na przygotowanie argumentów. Można również najpierw dać osobom uczestniczącym czas na przygotowanie argumentów, a dopiero później losować strony (grupy za i przeciw) debaty. Przed zasadniczą częścią debaty osoba prowadząca podaje reguły np. po 5 min. na przedstawienie argumentów, każda z grup będzie mogła przedstawić trzy argumenty. Osoba prowadząca zajęcia może sama kierować debatą lub wybrać jedną osobę z uczestników. W ostatniej części debaty – podsumowaniu – osoby uczestniczące odpowiadają na przykładowe pytania:

- które argumenty były najbardziej przekonujące?
- czy ktoś dał się przekonać i zmienił zdanie?

W przygotowanym scenariuszu zajęć, wykorzystano tylko fragment tej techniki, co wiąże się z wcześniej przeprowadzonymi ćwiczeniami.

Scenariusz 4

Demokracja a media - czy na pewno czwarta władza?

Temat

Podczas zajęć osoby uczestniczące zastanowią się nad rolą mediów w demokracji, a także zjawiskiem selekcji informacji. Ponadto wejdą w role redaktorów lokalnej gazety.

Cele zajęć

- uczenie się przez doświadczenie i rozwijanie sposobów ekspresji, a w konsekwencji nabycie umiejętności mówienia o tym co się czuje
- kształtowanie postaw krytycyzmu wobec mediów i ich przekazu
- zwrócenie uwagi na rolę mediów w demokracji i ich odpowiedzialność przed odbiorcami
- pobudzanie do aktywności społecznej przez poznanie nowej rzeczywistości

Czas zajęć

90 minut lub 45 w wersji skróconej

Metody

- drama
- metaplan
- analiza SWOT

Potrzebne materiały

- flipchart
- arkusze papieru
- markery (kolorowe)
- kostki papierowe (błoczki) samoprzylepne
- przybory do rysowania

Materiały pomocnicze

- Materiał pomocniczy nr 1 - Media a rzeczywistość. Materiał pomocniczy przygotowany na podstawie książki Byrona Reeves'a oraz Clifforda Nass'a Media i ludzie
- Materiał pomocniczy nr 2 - Zadania dla grup
- Materiał pomocniczy nr 3 - Ranking tematów
- Materiał pomocniczy nr 4 - Metaplan
- Materiał pomocniczy nr 5 - „Mass media i komunikacja społeczna”, Fragment z „Leksykonu politologii” (praca zbiorowa A. Antoszewski i B. Herbut)
- Materiał pomocniczy nr 6 - Arkusz analizy SWOT

Najważniejsze pojęcia

- mass media
- opinia publiczna
- selektywność doboru informacji

Uwagi

Przeczytaj dokładnie scenariusz zajęć, wybierz potrzebne ćwiczenia oraz przeczytaj materiały pomocnicze. Na początku zajęć możesz wykorzystać krótki program informacyjny lub pokazać fragmenty periodyków.

Przebieg zajęć

1. Przywitaj grupę. Rozpocznij zajęcia od krótkiego wprowadzenia na temat mediów, możesz również zilustrować je prezentacją kilku tytułów prasowych lub fragmentem programu informacyjnego. Warto, aby wprowadzenie było oparte o materiał pomocniczy nr 1. (5 min)

2. W drugiej części zajęć podziel osoby uczestniczące na grupy (najlepiej gdy będą to grupy czteroosobowe) i wprowadź wszystkich w sytuację.

Każda z grup to oddzielna redakcja gazety lokalnej, która na dzisiejszym spotkaniu redakcyjnym ma zająć się ustaleniem materiałów na pierwszą stronę gazety. Musicie wybrać spośród różnych tytułów cztery, które będą na pierwszej stronie. Treść artykułów nie jest w tym momencie ważna, liczy się przede wszystkim poruszany w nich temat. Na wykonanie ćwiczenia macie 15 min. Proszę zapoznać się z materiałem pomocniczym nr 2, a w razie jakichkolwiek wątpliwości pytać.

Rozdaj poszczególnym grupom materiał pomocniczy nr 2 oraz arkusze papieru, markery i przybory do rysowania.

Po zakończeniu pracy, poproś każdą grupę o wywieszenie projektu swojej pierwszej strony i informację na temat wyboru tematów. W czasie prezentacji zlicz popularność poszczególnych tematów za pomocą materiału pomocniczego nr 3 i poinformuj o tym osoby uczestniczące.

Wymień cztery tematy, które pojawiły się najczęściej. Następnie zadaj pytanie i zapisz je na tablicy lub flipcharcie: Co było powodem popularności tych właśnie tematów w redakcjach poszczególnych gazet? Odpowiedzi zapisuj na flipcharcie lub tablicy. Możesz również (jeżeli dysponujesz czasem) porównać tematy popularne do pierwszych stron gazet poszczególnych grup i wykazać, która z redakcji najbardziej „trafiła w potrzeby rynku”. (20 min)

3. Jeżeli trudno jest ustalić dominujące tematy, nie zadawaj pytania o popularność tematów, tylko poproś poszczególne grupy o wypełnienie materiału pomocniczego nr 4. Poinformuj wszystkich, że jest to technika metaplanu. Wyznacz grupom czas na pracę (15 min.). Po zakończeniu pracy w grupach poproś o prezentację poszczególnych prac i dokonaj podsumowania.

W trakcie podsumowania zadaj kolejno pytania z materiału pomocniczego nr 4 i poproś przedstawicieli poszczególnych grup o odpowiedzi, które zanotuj na flipcharcie. Na zakończenie zwróć szczególną uwagę na określenie roli mediów w demokracji, czyli wnioski. Dodatkową pomocą może być materiał pomocniczy nr 5, który możesz również przekazać grupom w trakcie rozwiązywania metaplanu.

W podsumowaniu tej części zajęć wykaż, że bardzo często te wiadomości, które są istotne dla danej zbiorowości umykają naszej uwadze, a przede wszystkim skupiamy się na informacjach, które są sensacjami. Stąd też ważne, aby dziennikarze kierowali się takimi zasadami jak obiektywizm, oddzielanie informacji od komentarzy, wolność i odpowiedzialność, pierwszeństwo dobra czytelnika, a nie zysku redakcji, szacunek i tolerancja czy wreszcie prawda. Ponadto nazwij funkcje, jakie pełnią media w demokracji, czyli:

Przebieg zajęć

- funkcję informacyjną (analizowanie wydarzeń, wskazywanie ich przyczyn i skutków);
- funkcję kontrolną (ujawnianie nieprawidłowości życia publicznego i kontrola rządzących). Zwróć też uwagę na selektywność doboru informacji, która jest z jednej strony koniecznością, a z drugiej może powodować tworzenie nieprawdziwego obrazu świata. (20 min)

4. W ostatniej części zajęć, metodą analizy SWOT osoby uczestniczące ocenią media w Polsce i zastanowią się nad ich przyszłym kształtem. Dlatego na początku określ problem (Media w Polsce), a następnie podziel osoby uczestniczące w zajęciach na cztery grupy. Byłoby dobrze, aby skład grup był inny niż w poprzedniej części zajęć. Wyjaśnij zasady analizy SWOT i poinformuj, że każda z grup będzie przygotowywała taką analizę dla innego rodzaju mediów.

Grupa nr 1 - prasa;

Grupa nr 2 - radio;

Grupa nr 3 - telewizja;

Grupa nr 4 - polskie portale internetowe.

Możesz samodzielnie przydzielić grupom poszczególne media lub dokonać losowania. Następnie rozdaj materiał pomocniczy nr 6 i poproś grupy o jego wypełnienie.

Opisując zasady analizy SWOT wyjaśnij skrót pojęcia – strengths – mocne strony; weaknesses – słabe strony; opportunities – szanse; threats – zagrożenia. Zwróć uwagę, że jest to najpopularniejsza metoda analizy strategicznej i polega ona przede wszystkim na badaniu silnych i słabych stron, związanych z czynnikami wewnętrznymi oraz szans i zagrożeń wynikających z czynników zewnętrznych. Na tablicy lub flicharce zapisz czas pracy (20 min)

Po zakończeniu pracy sprawozdawcy poszczególnych grup prezentują opracowane analizy. Finałem jest ustalenie czy polskie media realizują swoje funkcje w demokracji (tj. informacyjna, kontrolna) czy tylko poszukują sensacji i dochodu z reklam.

Podsumowanie może zostać przeprowadzone w ten sposób, że poprosisz, aby osoby, które uważają, że media realizują funkcje informacyjne i kontrolne usiadły po jednej stronie, a osoby które uważają, że poszukują sensacji oraz dochodu z reklam, po drugiej. Kiedy już wszyscy zajmą miejsca poproś o umotywowanie swojego stanowiska jednym zdaniem. Można to przeprowadzić w postaci „rundki bez przymusu” (tylko ci, którzy chcą zabierają głos) lub poprosić wszystkich o zajęcie stanowiska. Na zakończenie zajęć przytocz definicję mediów, zamieszczoną w ostatnim akapicie materiału pomocniczego nr 1. (45 min)

Scenariusz 4

Material pomocniczy nr 1

„Media a rzeczywistość”

Material pomocniczy przygotowany na postawie książki Byrona Reeves’a oraz Clifforda Nass’a „Media i ludzie”

W trakcie reality show prowadzący podchodzi do jednej z zadających pytania osób na widowni. Dziennikarz relacjonujący wydarzenia na zakończenie materiału podchodzi bliżej do kamery i wypowiada kilka zdań. Na ekranie telewizora wygląda to zawsze tak, jakby każda z tych osób fizycznie zmniejszała odległość pomiędzy sobą a każdym oglądającym go widzem. Na ten zabieg wielu widzów zareaguje pozytywnie i to nie tylko z powodu wypowiedzianych przez te osoby treści, ale dlatego że prowadzący debatę i dziennikarz sprawili wrażenie, iż fizycznie zbliżają się do widzów. Dzieje się tak przede wszystkim dlatego, że skupieni na śledzeniu debaty i informacji odbiorcy mogą zapomnieć, że obraz na ekranie nie jest rzeczywistą osobą. Możemy postawić sobie pytanie: Na czym polega różnica między mediami a rzeczywistością?

Byron Reeves oraz Clifford Nass w pracy „Media i ludzie”¹ podają przykłady powodów, z jakich najczęściej ludzie myślą media z rzeczywistością. Dlatego utożsamianie przekazu medialnego z rzeczywistością nie jest ani rzadko spotykane, ani też, co może dziwić, nierozsądne. Występuje powszechnie i bardzo łatwo można je wywołać, i to niezależnie od posiadanego przez odbiorcę sprzętu telewizyjnego. Ponadto nie znikła pod wpływem refleksji widza czy odbiorcy, ponieważ zjawisko utożsamiania przekazu medialnego z rzeczywistością (media equation) odnosi się do każdego z nas i przejawia się często i konsekwentnie.²

Koncepcja utożsamiania przekazu medialnego z rzeczywistością powstała jako wynik projektu badawczego „Społeczne reakcje na technologie komunikacyjne”, w którym stwierdzono, że interakcje ludzi m.in. z telewizją, ale także komputerami oraz innymi mediami są ze swej zasady społeczne i naturalne, tak samo jak interakcje w rzeczywistym życiu. Jednak jak twierdzą B. Reeves oraz C. Nass kluczowym określeniem jest tu określenie „z zasady”, ponieważ każdy oczekuje, że media będą przestrzegać szerokiego zakresu praw osobistych i społecznych, a przecież wszystkie te zasady wywodzą się ze świata interakcji międzyludzkich oraz są wynikiem badań nad tym, jakie są ludzkie interakcje z rzeczywistością. Stąd też wszystkie zasady w równym stopniu stosują się do mediów.³

Oto inny przykład. Bardzo często pytani o zdanie przez osoby, z którymi nasza odpowiedź wiąże się bezpośrednio, chcemy zachować się grzecznie i udzielamy pochlebnych opinii. Gdyby jednak pytanie zadał ktoś inny, nasza ocena byłaby z pewnością o wiele bardziej surowsza. „Jest to przykład prostej społecznej zasady: ludzie są uprzejmi w stosunku do tych, którzy zadają pytania dotyczące siebie samych.”⁴ Ta sama zasada ma zastosowanie do mediów. Stąd też analogia między mediami a rzeczywistością, występuje również w przypadku obrazów filmowych. I jeżeli wrócimy do dwóch przykładów z początku naszych rozważań, to zauważymy, że w realnym świecie ruch przyciąga uwagę, szczególnie jeżeli obiekt, który się porusza, zbliża się do nas. Dlatego występowanie ruchu przesądza o tym, na czym koncentruje się uwaga i co zostaje ostatecznie zapamiętane. „Ruch na obrazie filmowym, a szczególnie ruch, który wydaje się skierowany w stronę patrzącego, symuluje obszar odpowiedzialny za fizyczną aktywność w mózgu, tak jakby poruszające się obiekty były naprawdę w pobliżu. Także postrzeganie obrazów jest doświadczeniem naturalnym.”⁵ Przy czym należy podkreślić, że zjawiska utożsamiania mediów z rzeczywistością nie przyjmuje się intuicyjnie, ponieważ jest to przeciwne wyobrażeniom na temat mediów, które przecież wydaje się znacznie bardziej oczywiste – media są sprzętem a nie uczestnikami życia społecznego, a ich główne zadanie to służenie ludziom w wykonywaniu zadań, czyli w naszym przypadku uzyskiwaniu informacji. I co najważniejsze, stosunki pomiędzy ludźmi a narzędziami nie mają charakteru społecznego. Z tego też powodu bardzo często wydaje się, że media są czymś szczególnym, a każdy ma teorie, osobiste doświadczenia, a nawet zarzuty związane z mediami, które podbudowują pogląd, że media są czymś wyjątkowym. Jednak należy jasno podkreślić, że reakcje ludzi na media mają charakter społeczny i naturalny, nawet

jeśli towarzyszy im poczucie, że nie jest to zbyt rozsądne, i nawet jeśli nie sądzą, aby tego rodzaju reakcje mogły charakteryzować ich samych.⁶ Czy mogą być korzyści z zjawiska utożsamiania mediów z rzeczywistością?

B. Reeves oraz C. Nass podają cztery istotne korzyści płynące ze zjawiska utożsamiania mediów z rzeczywistością i są to po pierwsze korzyści czysto praktyczne. „Skoro interakcje człowiek – media są społeczne i naturalne, powstaje cały szereg nieoczekiwanych możliwości poprawy projektowania mediów. Wiele z tych zastosowań wynika z jednej istotnej przesłanki: istoty ludzkie mają bogate doświadczenie w dziedzinie relacji społecznych, wiedzą także doskonale, jak funkcjonuje świat rzeczywisty. Zasady dotyczące używania mediów jako narzędzi są natomiast często ustalone z góry i trzeba się ich nauczyć.”⁷

Drugie zastosowanie teorii utożsamiania mediów z rzeczywistością wiąże się z ocenianiem mediów i przede wszystkim dotyczy nowych środków przekazu. Dlatego wyraźnie należy w tym miejscu stwierdzić, że jeżeli media wyrządzają zło, winą za to należy obarczyć psychikę ludzi, którzy je wykorzystują, a nie technologie same przez się czy nawet przemysł wytwarzający te urządzenia. Ocena mediów z punktu widzenia psychologii jest tak samo ważna jak ocena z perspektywy ekonomii, polityki, prawa i całego przemysłu medialnego. Warte podkreślenia jest to, że media rozwinęły się w taki sposób, aby przede wszystkim wykorzystywać podstawowe ludzkie reakcje i założenie to sprawdza się w odniesieniu do wszystkiego, poczynawszy od negatywnej propagandy politycznej, a skończywszy na lekkich programach przekazujących informacje w formie pogawędki i dyskusjach na temat interfejsów komputerowych. „Ludzie projektujący media metodą prób i błędów stopniowo odkrywają tajemnice ich funkcjonowania. Koncepcja utożsamiania mediów z rzeczywistością pomaga uporządkować te reguły i stworzyć podstawy ich krytyki. Pożyteczne dyskusje na temat, jak zmienić to, co nam się w mediach nie podoba, wymagają uwzględnienia, że nie wszystkie reakcje na media są oczywiste, niektóre są wywołane nieświadomymi myślami i uczuciami.”⁸

Trzecia korzyść dotyczy metod badania mediów związanych z lepszym ich poznaniem, a czwarta to możliwość ponownego rozważania najistotniejszych kwestii związanych z mediami. „Koncepcja utożsamiania mediów z rzeczywistością podważa również ogólnie hołubione przypuszczenie, że słowa i obrazy w mediach są symbolicznymi reprezentacjami przedmiotów faktycznie nieobecnych. W przypadku przekazywania przez media informacji zakładamy często, że ludzie myślą jedynie o tym, kto i dlaczego przesłał informację i co najważniejsze, co dana informacja znaczy.”⁹

Analizując pozycję mediów warto w tym miejscu przytoczyć tzw. maksymy Grice’a, wg których wszyscy ludzie uważają, że rozmowy powinny być prowadzone według czterech podstawowych reguł – zasad grzeczności interakcji – jakości, ilości, odpowiedniości i jasności. Pierwsza z nich oznacza, że mówiący powinni mówić rzeczy prawdziwe. Druga, że każdy z mówiących podczas interakcji powinien mówić tylko to, czego wymaga rozmowa, ani więcej, ani mniej. Odpowiedniość – trzecia zasada – to, co ludzie (oraz media) mówią, powinno być wyraźnie związane z celem rozmowy. Jasność – ostatnia zasada – oznacza, że udział w interakcji nie może być nieprecyzyjny. Dlatego dla uniknięcia niejasności jest często niezbędne precyzyjne, techniczne słownictwo, a przecież jego część jest niejasna dla przeciętnego człowieka. Dlatego w myśl tej ostatniej zasady lepiej użyć zdania o trzech nawet znaczeniach niż takiego, które jest precyzyjne, lecz zawiera nieznanne słownictwo. Głównym punktem maksym Grice’a jest to, że ludzie zakładają, iż pogwałcenie tych zasad ma znaczenie społeczne. Jeśli mówca pogwałci którąś z reguł, słuchacz uzna, że jest sarkastyczny albo celowo niemiły. Te same konsekwencje mają zastosowanie w stosunku do mediów.¹⁰

W ocenie rzeczywistości podstawowe znaczenie ma różnica pomiędzy tym, co jest określane jako złe a tym co dobre. Bardzo często nawet nasze życie zależy od szybkiej i właściwej oceny czy właśnie coś jest pozytywne czy też negatywne. Dlatego też ważny wniosek płynie stąd w stosunku do definicji mediów. „Tradycyjne definicje podkreślają to, co wyjątkowe w sposobie przekazu i treści mediów. Media to telewizja, komputery, gazety oraz film. Zawartość mediów to komedie sytuacyjne, edytory tekstu, wiadomości o gospodarce światowej oraz kawiarenki internetowe. Podział taki jest użyteczny w wielu dyskusjach, lecz w ten sposób gubi się zasadnicze fakty dotyczące ludzi. Bez względu na to, jakie kryteria

zastosujemy w celu rozważnej oceny mediów (np. media zwiększają wydajność, stanowią źródło rozrywki, informują) lub wyrażenia obaw z nimi związanych (np. media propagują gwałt i agresję, umożliwiają polityczny cynizm), musimy zdać sobie sprawę, że wszystkie te reakcje zaczynają się od prostego osądu: czy to jest dobre, czy złe.”

¹ B. Reeves, C. Nass, Media i ludzie, PIW, Warszawa 2000.

² Jw. s. 15

³ Jw. s. 16 – 17

⁴ Jw. s. 16

⁵ Jw.

⁶ Jw. s. 17

⁷ Jw. s. 20

⁸ Jw. s. 21

⁹ Jw. s. 22- 24

¹⁰ Jw. s. 45-46

¹¹ Jw. s. 47

Scenariusz 4

Materiał pomocniczy nr 2

Zadania dla grup

Jesteście grupą redaktorów lokalnej gazety i na dzisiejszym posiedzeniu redakcyjnym Waszym zadaniem jest wybór czterech tematów na pierwszą stronę. W tym momencie nie jest dla Was ważna szczegółowa treść artykułów, a tylko ich temat. Wasze zadania są następujące:

Dokonajcie wyboru czterech tematów spośród zamieszczonych poniżej, czyli odpowiedzcie na pytanie: Co będzie na pierwszej stronie?

Na arkuszu papieru napiszcie przykładowy tytuł gazety, a następnie rozmieście graficznie w postaci prostokątów (mogą to być też inne figury) wybrane przez Was tematy, czyli odpowiedzcie na pytanie:

Jak będą rozmieszczone poszczególne artykuły?

Nadajcie swoje tytuły poszczególnym tematom, czyli odpowiedzcie na pytanie:

Jakie będą tytuły czterech wybranych artykułów?

Projekt pierwszej strony zależy od Waszej inwencji twórczej.

Tematy artykułów zostały ułożone alfabetycznie. I są to:

- Afera korupcyjna w urzędzie miasta, aresztowanie dwóch współpracowników burmistrza.
- Otwarcie Domu Spokojnej Starości.
- Otwarcie nowoczesnej sali gimnastycznej w szkole podstawowej, w której będą odbywać się codzienne zajęcia otwarte dla dzieci i młodzieży.
- Otwarcie wystawy sztuki współczesnej, która przyjechała z Paryża.
- Przyjazd do rodzinnego miasta laureata Nagrody Nobla w dziedzinie medycyny.
- Przyjazd znanego polityka, na którego w ostatnich wyborach padło najwięcej głosów w Waszym okręgu wyborczym.
- Spotkanie z mieszkańcami popularnej gwiazdy serialu telewizyjnego, który przyciąga przed telewizory wiele osób.
- Uchwalenie budżetu miasta na 2009 r.
- Wprowadzenie obowiązku segregacji śmieci.
- Wydłużenie się o kolejny rok budowy obwodnicy wokół miasta.
- Wyniki konkursu Miss Miasta.
- Wypadek autokaru, w którym jest poszkodowanych 20-u sportowców lokalnej drużyny piłkarskiej, będącej chlubą i wizytówką miasta.
- Zamknięcie basenu.

Scenariusz 4

Materiał pomocniczy nr 3

ranking tematów

Tematy	Grupa					Razem
	1	2	3	4	5	
Afera korupcyjna w urzędzie miasta, aresztowanie dwóch współpracowników burmistrza.						
Otwarcie Domu Spokojnej Starości.						
Otwarcie nowoczesnej sali gimnastycznej w szkole podstawowej, w której będą odbywać się codzienne zajęcia otwarte dla dzieci i młodzieży.						
Otwarcie wystawy sztuki współczesnej, która przyjechała z Paryża.						
Przyjazd do rodzinnego miasta laureata Nagrody Nobla w dziedzinie medycyny.						
Przyjazd znanego polityka, na którego w ostatnich wyborach padło najwięcej głosów w Waszym okręgu wyborczym.						
Spotkanie z mieszkańcami popularnej gwiazdy serialu telewizyjnego, który przyciąga przed telewizory wiele osób.						
Uchwalenie budżetu miasta na 2009 r.						
Wprowadzenie obowiązku segregacji śmieci.						
Wydłużenie się o kolejny rok budowy obwodnicy wokół miasta.						
Wyniki konkursu Miss Miasta.						
Wypadek autokaru, w którym jest poszkodowanych 20-u sportowców lokalnej drużyny piłkarskiej, będącej chlubą i wizytówką miasta.						
Zamknięcie basenu.						

Scenariusz 4

Material pomocniczy nr 4

metaplan

Problem

Wybór tematów na pierwszą stronę gazety, czyli MEDIA W DEMOKRACJI

Jak było? W jaki sposób ustalono tematy na pierwszą stronę? Czym kierowano się przy wyborze tematów?	Jak być powinno? O czym przede wszystkim media powinny informować społeczność lokalną?
Dlaczego nie było tak, jak być powinno? Dlaczego, niektóre ważne tematy dla społeczności lokalnej zostały pominięte?	
WNIOSKI Jakie funkcje pełnią media w państwie demokratycznym? Po co są w demokracji media, czy tylko aby zaspokajać ciekawość odbiorców i dostarczać im sensacji?	

Scenariusz 4

Materiał pomocniczy nr 5

„Mass media i komunikacja społeczna”

Fragment z „Leksykonu politologii” (praca zbiorowa A. Antoszewski i B. Herbut)

MASS MEDIA - inaczej środki masowego przekazu, masowej komunikacji, masowej informacji i propagandy. Należą do nich: a) wizualne i dźwiękowe środki techniczne umożliwiające przepływ informacji w skali globalnej, krajowej, regionalnej i lokalnej - prasa, radio, telewizja, video, kino, kasety filmowe, płyty gramofonowe, książki, plakaty itd., b) instytucje rozpowszechniające informacje w skali masowej - wydawnictwa książkowe i prasowe, ośrodki radiowe i telewizyjne, przedsiębiorstwa produkujące i upowszechniające filmy, nagrania muzyczne itp. Mass media spełniają ważne role w procesach komunikacji społecznej i politycznej, propagandzie, działaniach socjalizacyjnych i edukacyjnych, reklamie. Kształtują i utrwalają krajową i międzynarodową opinię publiczną, kulturę masową, świadomość i zachowania zbiorowe. Instytucje m-m. są bezpośrednio uwikłane w - działania polityczne, jako ich: a) podmioty - np. Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji, b) przedmiot - np. obiekt walki między partiami politycznymi bądź ośrodkami decyzyjnymi, c) instrument - np. jeden ze środków oddziaływania na zachowania polityczne. Głównymi zadaniami m.in. w sferze - polityki jest: zbieranie informacji o życiu publicznym (wewnętrznym i międzynarodowym); analizowanie i przetwarzanie tych informacji; ich rozpowszechnianie; diagnozowanie skuteczności własnego wpływu na postawy i zachowania odbiorców - np. w okresie kampanii wyborczych; opracowanie nowych strategii i technik informacyjnych wzmacniających tę skuteczność. W demokratycznych systemach politycznych współwystępują w różnych proporcjach media publiczne i prywatne. Pluralistyczny model m-m. odzwierciedla zróżnicowanie społecznych poglądów, ocen i zachowań oraz ujawnia rywalizacyjną stronę oddziaływań informacyjnych. Zapewnia także względnie wszechstronną i wieloaspektową informację o sprawach publicznych, przedstawianą przez wiele konkurujących ze sobą środków przekazu, co z kolei skłania je do wzajemnej kontroli i samokontroli. W systemach niedemokratycznych zdecydowana większość (niekiedy całość) mass mediów znajduje się pod kontrolą instytucji władzy, co przejawia się m.in. w postaci prawnej bądź faktycznej państwowej własności mass mediów, szczegółowej regulacji zasad ich działania i odpowiedzialności za przekazywane informacje, obecności cenzury prewencyjnej lub represyjnej, kompetencji mianowania i odwoływania osób pełniących kierownicze i wykonawcze funkcje w mass mediach. Wymuszona dyspozycyjność mass mediów prowadzi do oficjalnego rozpowszechniania tylko takich informacji, które spełniają oczekiwania rządzących, deformują zarazem obraz rzeczywistości społeczno-politycznej.

KOMUNIKACJA SPOŁECZNA - proces wytwarzania, przekształcania i przekazywania informacji pomiędzy jednostkami, grupami i organizacjami społecznymi. Celem komunikacji społecznej jest stałe i dynamiczne kształtowanie, modyfikacja bądź zmiana wiedzy, postaw i zachowań, w kierunku zgodnym z wartościami i interesami oddziałujących na siebie podmiotów. Model komunikacji społecznej funkcjonującej w pewnym otoczeniu społecznym obejmuje następujące elementy: nadawca - przekaz - kanał - odbiorca - sprzężenie zwrotne. Analiza komunikacji społecznej uwzględnia więc kilka kwestii: kto tworzy i przesyła informacje, jaka jest treść i charakter przekazu, jakie stosuje się kanały (środki) rozpowszechniania informacji, do kogo jest ona skierowana i jaki wpływ wywarła na odbiorcę. Efektywność komunikacji społecznej zależy od spełnienia wielu warunków: a) nadawca powinien być wiarygodny (kompetentny i obiektywny) oraz atrakcyjny (wzbudzający pozytywne nastawienia wśród odbiorców), b) w zależności od konkretnych cech odbiorcy, przekaz powinien charakteryzować się m. in.: trafnością argumentacji związaną z dokładną diagnozą odbiorców; właściwym doбором rodzaju przekonywania (emocjonalnym, racjonalnym lub racjonalno-emocjonalnym); uwzględnieniem rodzaju nastawienia - pozytywnego, negatywnego, obojętnego - odbiorców wobec przekazywanych treści; trafnym doбором argumentacji jednostronnej lub dwustronnej oraz argumentacji zbieżnej lub rozbieżnej z postawami odbiorców; odpowiednią

częstotliwością powtarzania informacji z wykorzystaniem jednego bądź wielu kanałów przekazu, c) wpływ komunikacyjny uwarunkowany jest również doбором właściwego kanału przekazu - w konkretnej sytuacji może być to bezpośrednia rozmowa, dyskusja, przemówienie, polecenie itp., albo też pośredni kontakt z odbiorcami poprzez mass media, d) odbiorcy różnią się sposobem przyjęcia (odrzućenia) informacji ze względu na indywidualne postawy, wykształcenie, płeć, aktywny bądź bierny sposób reagowania na przekazywane treści, poziom konserwatyzmu lub otwartości na innowacje itd., e) nadawca - w zależności od własnych potrzeb, kryteriów i umiejętności oraz rezultatów diagnozy odbiorców - może posługiwać się metodami perswazji i manipulacji; powodzenie komunikacji społecznej związane jest także z charakterem spaczenia zwrotnego. Według tego kryterium wyróżnia się: komunikację dwukierunkową, gdzie odbiorcy mają zagwarantowane możliwości (kanały) zwrotnego informowania nadawcy o akceptacji lub odrzuceniu przekazu, wraz z własnymi sugestiami i żądaniami regulacji jakichś kwestii, oraz k. jednokierunkową polegającą na przekazywaniu informacji od nadawcy do odbiorców, z ograniczeniem, a w skrajnym ujęciu pozbawieniem ich możliwości oficjalnego ujawnienia, zwłaszcza negatywnych, reakcji na przekaz.

Komunikacja polityczna jest jednym z rodzajów komunikacji społecznej. Wszystkie określenia - władzy politycznej jako relacji nierównorzędnych podmiotów wskazują m.in. na ciągłą wymianę informacji w postaci artykulacji potrzeb i interesów, formułowania i upowszechniania idei i programów działania, podejmowania decyzji i ich akceptacji lub negacji. Również system polityczny można zdefiniować jako mechanizm sterowania społeczeństwem poprzez wytwarzanie, przepływ i przetwarzanie informacji w autorytatywne decyzje o rozdziale dóbr (wartości). Proces komunikacji społecznej ściśle wiąże się ze stopniem demokratyczności systemów politycznych. Wśród zasad demokracji znajdują się min. prawa obywateli do otrzymywania prawdziwych informacji o podejmowanych przez rządzących decyzjach i skutkach ich realizacji, swoboda wypowiedzi w sprawach publicznych, ujawnianie własnych preferencji oraz kontrolowanie i ocenianie instytucji, władzy. Strukturalna przewaga informacyjna podmiotów dominujących w systemie wynika m.in. z racji: a) dysponowania i kontroli nad źródłami informacji, b) pierwszeństwa w ich uzyskaniu, c) możliwości względnie dowolnego formułowania treści przekazu (z manipulacją włącznie), d) dysponowania, kontrolowania lub wpływania na publiczne i prywatne kanały transmisji informacji, c) możliwości stosowania dolegliwych, formalnych i nieformalnych sankcji w przypadkach rozpowszechniania informacji niezgodnych z interesami podmiotów dominujących. Według kryterium poziomu kontroli nad kanałami k., wyróżnia się ich trzy rodzaje: a) kanały bezpośrednio lub pośrednio podporządkowane instytucjom władzy, przekazujące funkcjonalne wobec nich treści, b) kanały podporządkowane opozycji wewnątrzsystemowej i pozasystemowej, w różnym stopniu kontestujące elementy systemu bądź jego całość, c) kanały względnie niezależne, starające się prezentować obiektywnie obraz życia politycznego.

Dla sprawności komunikacji społecznej, ważne są praktyczne możliwości samodzielnych i skutecznych reakcji odbiorców, czyli przesyłania poparcia i żądań do systemu. Z formalnego punktu widzenia system demokratyczny cechuje się wysokim poziomem otwartości informacyjnej. Prawno-konstytucyjna regulacja stwarza wiele dróg dwukierunkowej komunikacji społecznej, czyli przepływu informacji zwrotnej w postaci badań opinii publicznej, wolności słowa, niezależności mass mediów od administracji, tolerancji bądź akceptacji nieformalnych grup nacisku, indywidualnych i zbiorowych sposobów protestu, negocjacji, zaskarżania decyzji administracyjnych, a przede wszystkim istnienia legalnej opozycji politycznej i rywalizacyjnych wyborów, pozwalających egzekwować odpowiedzialność osób i instytucji rządzących. System niedemokratyczny blokuje w formalny i nieformalny sposób swobodny przepływ informacji. Dominuje w nim jednokierunkowa k. p.: od elity władzy do społeczeństwa. Instytucje władzy opierają się na informacjach zebranych przez podległe im agendy, przez co wzrasta prawdopodobieństwo posługiwania się informacjami o charakterze niepełnym, życzeniowym, zdeformowanym czy wręcz fałszywym, oraz podejmowania błędnych decyzji. Sprzężenie zwrotne jest w dużej mierze reglamentowane - dopuszczalne są jedynie oficjalne i podlegające cenzurze kanały przekazywania informacji do systemu (kontrola wejść). [...]

Scenariusz 4

Material pomocniczy nr 6

arkusz analizy SWOT

PROBLEM Media w Polsce	
MOCNE STRONY czynniki wewnętrzne	SŁABE STRONY czynniki wewnętrzne
SZANSE Czynniki zewnętrzne	ZAGROŻENIA Czynniki zewnętrzne

Definicje

Mass media - środki masowego przekazu, masowej informacji oraz propagandy, do których należą zarówno wizualne i dźwiękowe środki techniczne umożliwiające przepływ informacji w skali globalnej, regionalnej i krajowej, jak i instytucje rozpowszechniające informacje w skali masowej. Media to przede wszystkim prasa, radio, telewizja, jak i portale internetowe.

Opinia publiczna - wyrażone publicznie poglądy obywateli na temat istotnych problemów społecznych, ekonomicznych i politycznych.

Selektywność doboru informacji - świadome lub nieświadome działanie powodujące, że dochodzi do tworzenia niepełnego lub nieprawdziwego obrazu rzeczywistości społecznej.

Metody

Drama jest to metoda, która pozwala na uczenie się przez doświadczenie i przeżywanie, dlatego należy do najbardziej znanych metod aktywizujących. Łączy ona w sobie przekazywanie treści kształcenia z przeżyciem i doświadczeniem, jest metodą interdyscyplinarną. Należy jednak pamiętać, że w dramie nie wykorzystujemy scenariusza tak charakterystycznego dla symulacji, a uczestnicy dramy działają zgodnie ze swoją wyobraźnią i to oni sami ustalają, w jakim kierunku „pójdzie akcja” odgrywanych scenek. Drama ma dlatego charakter otwarty i nie jest ograniczana przez scenariusz. Ponadto klasyczna drama ma charakter powszechny, co znaczy, że w odgrywaniu ról biorą udział wszystkie osoby uczestniczące. Każdy działa na swoim poziomie rozwoju i nie ma tu podziału na publiczność oraz aktorów. Do najczęściej spotykanych technik dramowych należą: improwizacja otwarta lub zamknięta, etiuda pantomimiczna, rzeźba, stop-klatka, ale również dialogi (rozmowa, wywiad), płaszcz eksperta. W przygotowanym scenariuszu metoda ta została dostosowana do potrzeb zajęć.

Metaplan jest to technika, służąca do rozwiązywania problemów, która pozwala na krytyczną analizę faktów, a także formułowanie sądów i ocen. Ma zastosowanie przede wszystkim przy omawianiu trudnych i problemowych sytuacji. Ponadto pozwala poszukiwać i tworzyć wnioski. Przykładowy metaplan może przebiegać wg następujących etapów. Na początku osoba prowadząca dzieli wszystkie osoby uczestniczące na grupy, przedstawia problem i wyznacza czas na pracę. Osoby uczestniczące odpowiadają na pytania (mogą to zrobić wpierw pisząc odpowiedzi na kartkach i przyklejając w wyznaczone miejsca), analizują poszczególne odpowiedzi i wyciągają wnioski. Metaplan można również przeprowadzić w oparciu o schemat, jak w przygotowanym scenariuszu zajęć.

Analiza SWOT (strengths, weaknesses, opportunities, threats) jest najpopularniejszą metodą analizy strategicznej stosowanej w zarządzaniu. Polega ona na badaniu silnych i słabych stron, a w związku z tym szans i zagrożeń z nich wynikających. Przeniesiona na grunt dydaktyki, pełni taką samą rolę już jako technika pracy na zajęciach. Może być stosowana zarówno w pracy grupowej, indywidualnej, jak i z całym zespołem uczniów, czy słuchaczy. Stanowi ona rozwinięcie debaty za i przeciw.

Scenariusz 5

Wybory - czas władzy obywateli

Temat

W czasie zajęć osoby uczestniczące zapoznają się zasadami prawa wyborczego w Polsce, frekwencją wyborczą, a także zastanowią się, w jaki sposób zachęcić obywateli do udziału w wyborach.

Cele zajęć

- kształtowanie aktywności społecznej, przede wszystkim związanej z udziałem w wyborach
- zwrócenie uwagi na znaczenie wyborów w systemie demokratycznym, a przede wszystkim władzę, jaką w czasie wyborów mają obywatele
- zapoznanie z zasadami prawa wyborczego
- kształtowanie umiejętności argumentacji i obrony własnego zdania poprzez ćwiczenie zachowań społecznych w tzw. bezpiecznych warunkach.

Czas zajęć

90 minut lub 45 w wersji skróconej

Metody

- drama,
- mapa mentalna (mapa pojęcia)
- metaplan
- praca w grupach

Potrzebne materiały

- flipchart
- arkusze papieru
- markery (kolorowe)
- kostki papierowe (błoczki) samoprzylepne
- przybory do rysowania

Materiały pomocnicze

- Materiał pomocniczy nr 1 - Mapy mentalne. Zasady prawa wyborczego do Sejmu, Senatu i w wyborach prezydenckich
- Materiał pomocniczy nr 2 - Konstytucja RP z 2 kwietnia 1997 r. (fragmenty)
- Materiał pomocniczy nr 3 - Ustawa z dnia 12 kwietnia 2001 r. Ordynacja wyborcza do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej i do Senatu Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. 2001 Nr 46 poz. 499, z późn. zm. fragmenty)
- Materiał pomocniczy nr 4 - Obliczanie mandatów do Sejmu
- Materiał pomocniczy nr 5 - Frekwencja w wyborach do Sejmu i Senatu
- Materiał pomocniczy nr 6 - Frekwencja w wyborach prezydenckich
- Materiał pomocniczy nr 7 - Fragment z Raportu CBOS „Ordynacja wyborcza do Sejmu” Warszawa, listopad 2007 r., Opracowanie Michał Wenzel
- Materiał pomocniczy nr 8 - Wyborcy
- Materiał pomocniczy nr 9 - „Wybory i systemy wyborcze” (Fragment z Leksykonu politologii praca zbiorowa A. Antoszewski i B. Herbut)
- Materiał pomocniczy nr 10 - Metaplan - samoocena

Najważniejsze pojęcia

- cenzus
- mandat
- mandat imperatywny (związany)
- mandat wolny
- ordynacja wyborcza
- suweren
- wybory bezpośrednie
- wybory powszechne
- wybory proporcjonalne
- wybory równe
- wybory tajne
- wybory większościowe

Uwagi

Przygotowany scenariusz zajęć poprzez zastosowanie wielu alternatywnych możliwości pozwala osobie prowadzącej w zależności od grupy z jaką pracuje, dobierać treści i metody pracy. Dlatego też korzystając ze scenariusza należy przed zajęciami wybrać te fragmenty, które zrealizują zakładanych przez nas cel. Jednocześnie należy pamiętać o urozmaiceniu technik pracy tak, aby angażować młodych ludzi do działania. Pamiętaj, aby w czasie scenek unikać stosowania stereotypów. Dlatego wyjaśnij, że są to przykładowe osoby.

Przebieg zajęć

1. Przywitaj grupę. Rozpocznij zajęcia od wprowadzenia na temat wyborów, ich znaczenia w państwie demokratycznym. Przykładowy wstęp:

Wybory są podstawą systemu demokratycznego, a w czasie głosowania obywatele faktycznie mają władzę. Wskazując na karcie do głosowania jednego z kandydatów, a pomijając innych, egzekwują odpowiedzialność poszczególnych osób pełniących funkcje publiczne za ich działania. Dlatego w czasie dzisiejszych zajęć zajmiemy się problematyką wyborów, zarówno pod względem prawa wyborczego, jak i udziału obywateli w wyborach.

Następnie metodą mapy mentalnej (materiał pomocniczy nr 1) określ wspólnie z osobami uczestniczącymi, zasady prawa wyborczego, jakie obowiązują w Polsce w wyborach do Sejmu, Senatu oraz wyborach prezydenckich. Jeżeli znasz pracę techniką mapy mentalnej, wówczas podaj tylko nazwę techniki, ale kiedy stosujesz ją po raz pierwszy, wyjaśnij jej zasady.

W przypadku, gdyby osoby uczestniczące miały problem z nazwaniem zasad prawa wyborczego, poproś wszystkich o policzenie do trzech, a następnie rozdaj materiały pomocnicze według klucza:

Jedynki - materiał pomocniczy nr 2 - przygotowują mapę mentalną zasad wyborów prezydenckich;

Dwójki - materiał pomocniczy nr 2, 3 - przygotowują mapę mentalną zasad wyborów do Sejmu;

Trójki - materiał pomocniczy nr 2, 3 - przygotowują mapę mentalną zasad wyborów do Senatu.

UWAGA!

W zasadach prawa wyborczego do Senatu nie ma określenia „równe”, ponieważ w niektórych okręgach wyborczych wyborcy wybierają trzech senatorów, gdy w zdecydowanej większości po dwóch.

Osoby uczestniczące pracują indywidualnie (max do 4 min.), a następnie ochotnicy, ochotniczki prezentują mapy mentalne.

Gdyby zaistniała potrzeba, w oparciu o materiał pomocniczy nr 9 oraz słownik pojęć wyjaśnij poszczególne zasady prawa wyborczego.

W scenariuszu zajęć przygotowano ćwiczenie (materiał pomocniczy nr 4), które w prosty sposób może zilustrować zasadę proporcjonalności na przykładzie oblicza mandatów do Sejmu. Zastosowanie tego ćwiczenia zależy od osoby prowadzącej. (15 min)

2. Przed rozpoczęciem drugiej części zajęć omów materiał pomocniczy nr 5 i 6, który dotyczy frekwencji wyborczej. Zwróć uwagę, kiedy była ona najwyższa, a kiedy najniższa. Ponadto warto również porównać frekwencję w czasie wyborów parlamentarnych oraz prezydenckich i wskazać osobom uczestniczącym, że udział w tych drugich jest wyższy, ponieważ to te wybory są bardziej czytelne dla obywateli (wiedzą na kogo głosują).

UWAGA!

W materiale dotyczącym frekwencji podano wybory z 4 czerwca 1989 r., które wygrała NSZZ „Solidarność” i obsadziła 99% miejsc w Senacie i wszystkie zarezerwowane w Sejmie. Nie obsadzone zostały miejsca dla PZPR, ZSL i SD, dlatego odbyła się druga tura wyborów parlamentarnych (18 czerwca 1989 r.), kiedy to wybrano brakujących 295 posłów i 8 senatorów. Solidarność zdobyła jeden brakujący jej mandat poselski i 7 z 8 mandatów senatorskich.

Następnie dokonuj podziału osób uczestniczących na cztery grupy i przydziel każdej z nich karton papieru oraz materiały piśmienne. Powiedz, że zadaniem poszczególnych grup będzie wskazanie powodów niskiej frekwencji wyborczej, a także do każdego z wymienionych powodów podanie sposobu, w jaki można zaangażować obywateli do uczestnictwa w wyborach. Grupy mają 15 min. na pracę. Liderzy, liderki grup lub ochotnicy, ochotniczki prezentują efekty pracy.

Przebieg zajęć

W podsumowaniu zbierz wnioski, a także (na zakończenie) wykorzystaj materiał pomocniczy nr 7 zwracając uwagę na poglądy respondentów dotyczące niejasności zasady proporcjonalności oraz odczucia społeczne dotyczące braku możliwości wpływu obywateli na sprawy kraju. (25 min)

3. Ostatnią częścią zajęć będzie odgrywanie scenek w parach. Jedna z osób nie będzie chciała iść na wybory, a druga ma za zadanie przekonać ją do udziału w głosowaniu. W materiale pomocniczym nr 8 przygotowano tylko opisy ról tych osób, które nie idą na wybory. Ponieważ w ćwiczeniu ma być zastosowana drama, pozostawiono inwencji osób uczestniczących odgrywanie poszczególnych ról. Dobierając osoby do ról najpierw poproś o utworzenie par, a następnie albo pozostaw do uzgodnienia w parze, kto jaką rolę będzie grał, albo też wskaż aktorów, aktorki i ich role. Należy przeznaczyć na przygotowanie około 5 min., natomiast na odegranie jednej scenki 3 min. O regułach czasowych poinformuj osoby uczestniczące.

Od osoby prowadzącej zajęcia zależy, czy podzieli wszystkich uczestników w pary i każdej parze rozda informacje między kim będzie toczyć się dialog, czy też wybierze tylko trzy, cztery sytuacje z zaproponowanych w materiale pomocniczym. Z pewnością o wyborze liczby odgrywanych scenek będzie decydował czas, jakim będzie dysponowała.

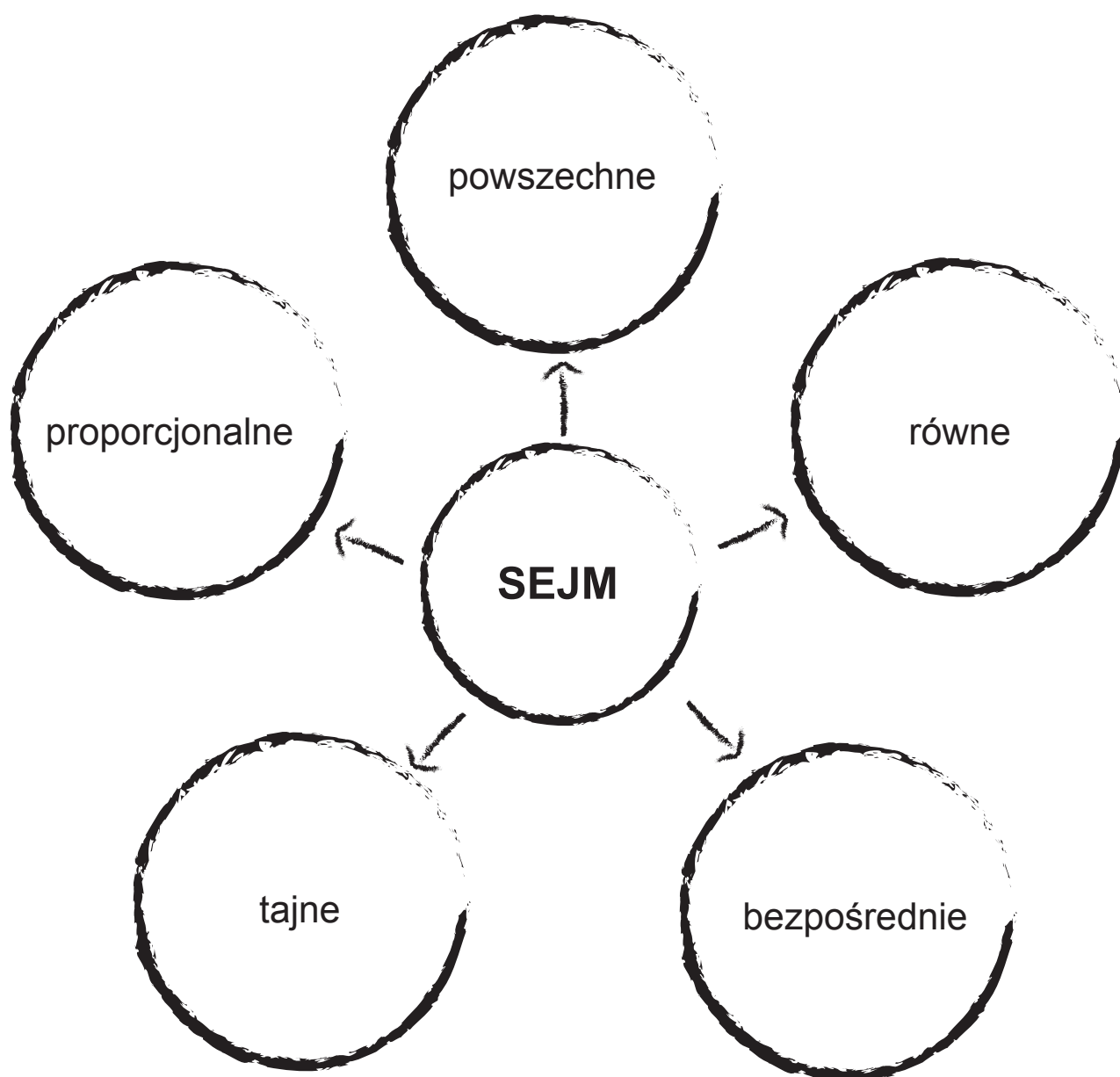
Po zakończeniu ćwiczenia zapytaj odtwórców ról, jak czuli się w trakcie ćwiczenia. Co było łatwe w odtwarzanych rolach? Co było trudne? Możesz również zastosować samoocenę, której przykład jest w materiale pomocniczym nr 10. (35 min)

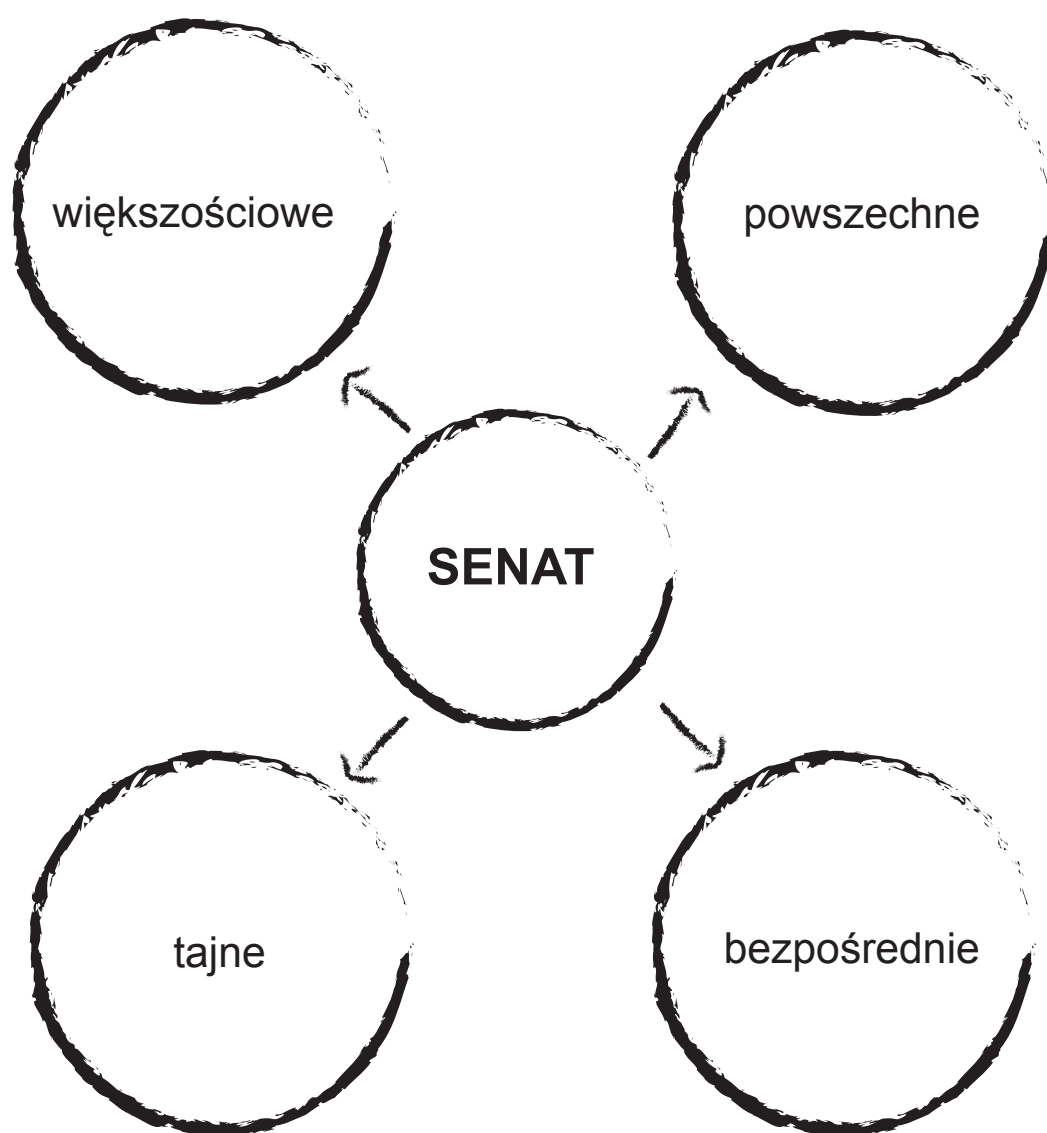
4. W posumowaniu zajęć jeszcze raz zbierz argumenty na rzecz udziału w wyborach wykorzystując rozmieszczone w sali i przygotowane przez osoby uczestniczące plakaty oraz materiały. (5 min)

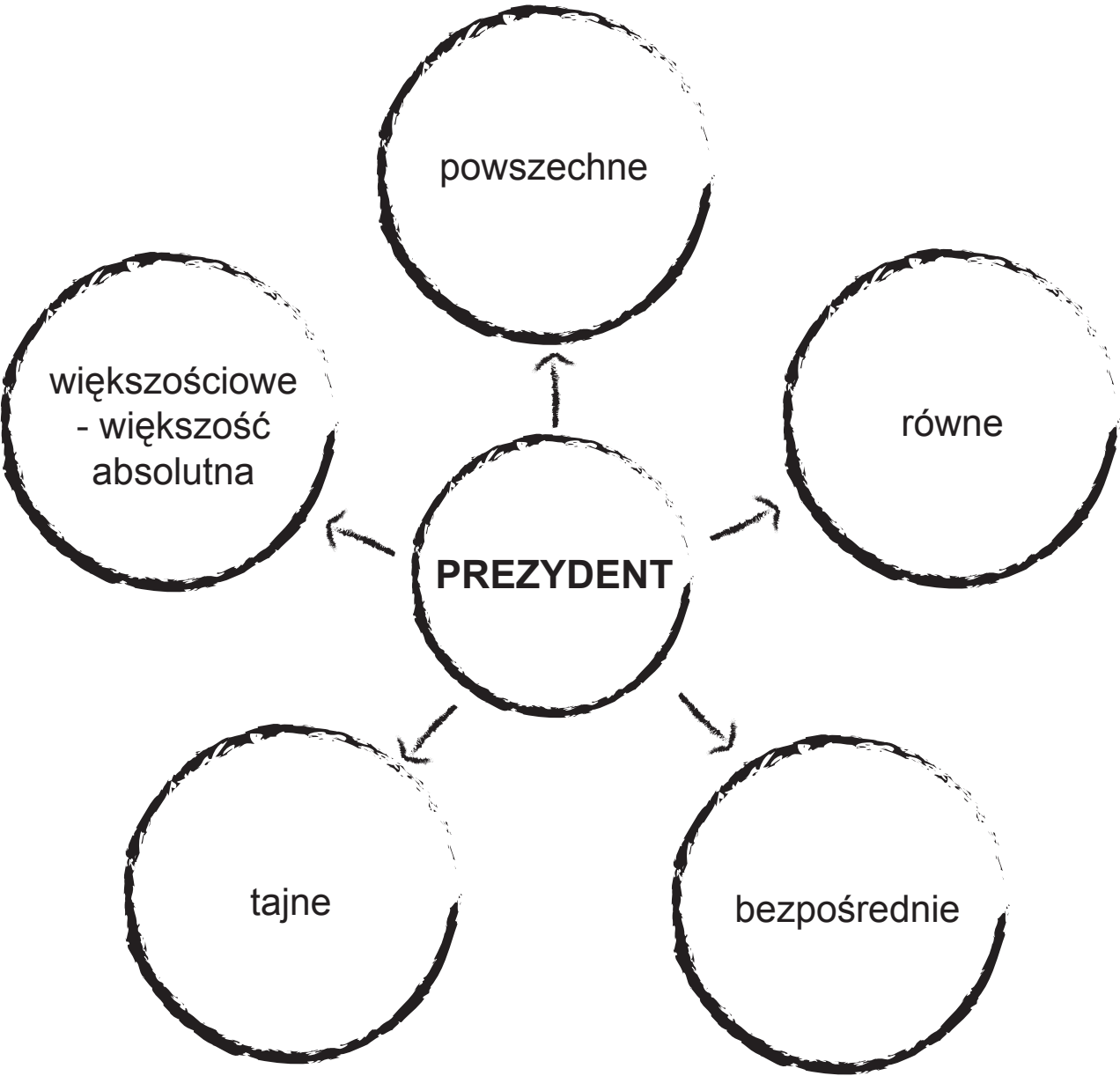
Scenariusz 5

Material pomocniczy nr 1

zasady prawa wyborczego do Sejmu, Senatu
i w wyborach prezydenckich

Scenariusz 5

Material pomocniczy nr 2

Konstytucja RP z 2 kwietnia 1997 r. (fragmenty)

Art. 96.

1. Sejm składa się z 460 posłów.
2. Wybory do Sejmu są powszechne, równe, bezpośrednie i proporcjonalne oraz odbywają się w głosowaniu tajnym.

Art. 97.

1. Senat składa się ze 100 senatorów.
2. Wybory do Senatu są powszechne, bezpośrednie i odbywają się w głosowaniu tajnym. [...]

Art. 127.

1. Prezydent Rzeczypospolitej jest wybierany przez Naród w wyborach powszechnych, równych, bezpośrednich i w głosowaniu tajnym.
2. Prezydent Rzeczypospolitej jest wybierany na pięcioletnią kadencję i może być ponownie wybrany tylko raz.
3. Na Prezydenta Rzeczypospolitej może być wybrany obywatel polski, który najpóźniej w dniu wyborów kończy 35 lat i korzysta z pełni praw wyborczych do Sejmu. Kandydata zgłasza co najmniej 100 000 obywateli mających prawo wybierania do Sejmu.
4. Na Prezydenta Rzeczypospolitej wybrany zostaje kandydat, który otrzymał więcej niż połowę ważnie oddanych głosów. Jeżeli żaden z kandydatów nie uzyska wymaganej większości, czternastego dnia po pierwszym głosowaniu przeprowadza się ponowne głosowanie.
5. W ponownym głosowaniu wyboru dokonuje się spośród dwóch kandydatów, którzy w pierwszym głosowaniu otrzymali kolejno największą liczbę głosów. Jeżeli którykolwiek z tych dwóch kandydatów wycofa zgodę na kandydowanie, utraci prawo wyborcze lub umrze, w jego miejsce do wyborów w ponownym głosowaniu dopuszcza się kandydata, który otrzymał kolejno największą liczbę głosów w pierwszym głosowaniu. W takim przypadku datę ponownego głosowania odracza się o dalszych 14 dni.
6. Na Prezydenta Rzeczypospolitej wybrany zostaje kandydat, który w ponownym głosowaniu otrzymał więcej głosów. [...]

Scenariusz 5

Material pomocniczy nr 3

USTAWA z dnia 12 kwietnia 2001 r. Ordynacja wyborcza do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej i do Senatu Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. 2001 Nr 46 poz. 499, z późn. zm. Fragmenty)

Art. 133.

1. W podziale mandatów w okręgach wyborczych uwzględnia się wyłącznie okręgowe listy kandydatów na posłów tych komitetów wyborczych, których listy otrzymały co najmniej 5% ważnie oddanych głosów w skali kraju.
2. Okręgowe listy kandydatów na posłów koalicyjnych komitetów wyborczych uwzględnia się w podziale mandatów w okręgach wyborczych, jeżeli ich listy otrzymały co najmniej 8% ważnie oddanych głosów w skali kraju. [...]

Art. 166.

1. Po otrzymaniu zawiadomienia, o którym mowa w art. 165 ust. 2, okręgowa komisja wyborcza dokonuje podziału mandatów pomiędzy uprawnione listy okręgowe w sposób następujący:
 - 1) liczbę głosów ważnych oddanych na każdą z tych list w okręgu wyborczym dzieli się kolejno przez: 1; 2; 3; 4 i dalsze kolejne liczby aż do chwili, gdy z otrzymanych w ten sposób ilorazów da się uszeregować tyle kolejno największych liczb, ile wynosi liczba mandatów do rozdzielenia między te listy,
 - 2) każdej liście przyznaje się tyle mandatów, ile spośród ustalonego w powyższy sposób szeregu ilorazów przypada jej liczb kolejno największych.
2. Jeżeli kilka list uzyskało ilorazy równe ostatniej liczbie z liczb uszeregowanych w podany sposób, a list tych jest więcej niż mandatów do rozdzielenia, pierwszeństwo mają listy w kolejności ogólnej liczby oddanych na nie głosów. Gdyby na dwie lub więcej list oddano równą liczbę głosów, o pierwszeństwie rozstrzyga liczba obwodów głosowania, w których na daną listę oddano większą liczbę głosów.

Art. 167.

1. Mandaty przypadające danej liście okręgowej uzyskują kandydaci w kolejności otrzymanej liczby głosów.
2. Jeżeli dwóch lub więcej kandydatów otrzymało równą liczbę głosów uprawniającą do uzyskania mandatu z danej listy, o pierwszeństwie rozstrzyga większa liczba obwodów głosowania, w których jeden z kandydatów uzyskał więcej głosów, a jeżeli liczba tych obwodów byłaby równa, o pierwszeństwie rozstrzyga losowanie przeprowadzone przez przewodniczącego okręgowej komisji wyborczej w obecności członków komisji oraz zainteresowanych osób zgłaszających listy; nieobecność osoby zgłaszającej listę nie wstrzymuje losowania. Przebieg losowania uwzględnia się w protokole wyników wyborów. [...]

Art. 206.

1. Za wybranych na senatorów w danym okręgu wyborczym uważa się tych kandydatów, którzy otrzymali kolejno największą liczbę głosów ważnych.
2. Jeżeli dwóch lub więcej kandydatów otrzymało równą liczbę głosów uprawniającą do uzyskania mandatu i kandydatów tych jest więcej niż mandatów do uzyskania, o pierwszeństwie rozstrzyga większa liczba obwodów głosowania, w których jeden z kandydatów uzyskał więcej głosów, a jeżeli liczba tych obwodów byłaby równa, o pierwszeństwie rozstrzyga losowanie przeprowadzone przez przewodniczącego okręgowej komisji wyborczej w obecności członków komisji oraz zainteresowanych osób zgłaszających listy; nieobecność osoby zgłaszającej listę nie wstrzymuje losowania. Przebieg losowania uwzględnia się w protokole wyników wyborów. [...]

Scenariusz 5

Material pomocniczy nr 4

Obliczanie mandatów do Sejmu

W okręgu wyborczym ma być wybranych 15 posłów, a wyborcy mogą głosować na kandydatów na posłów do Sejmu RP. Lista partii politycznej X uzyskała poparcie 2% wyborców w skali kraju, natomiast lista koalicyjnego komitetu wyborczego Y tylko 6% głosów. Pozostałe listy, otrzymały wymagane ordynacją wyborczą (art. 133) większości. Określ podział mandatów wykonując następujące polecenia:

- przeczytaj fragmenty ordynacji wyborczej zamieszczone w materiale pomocniczym nr 3;
- zastosuj art. 133. do tabeli z wynikami poszczególnych list partii i koalicji wyborczych;
- przelicz głosy, które padły na poszczególne listy wg zasady art. 166;
- podaj, ile mandatów otrzymały poszczególne listy.

ustalenie mandatów

	lista X	lista Y	lista Z	lista XX	lista YY	lista ZZ	lista XXX
Wyniki głosowania	14 500	15 000	25 000	12 000	21 000	4 000	16 000
Iloraz	Wyniki dzielenia						
:1							
:2							
:3							
:4							
:5							
:6							
:...							

Scenariusz 5

Materiał pomocniczy nr 5

frekwencja w wyborach do sejmu i senatu

Rok	Frekwencja
1989	I tura 63% II tura 25%
1991	43,20%
1997	47,93%
2001	46,29%
2005	40,57%
2007	53,88%

Scenariusz 5

Materiał pomocniczy nr 6

frekwencja w wyborach prezydenckich

Rok	Frekwencja
1990	I tura 60,6% II tura 53,4%
1995	I tura 64,7% II tura 68,23%
2000	I tura 61,12%
2005	I tura 49,74% II tura 50,99%

Scenariusz 5

Materiał pomocniczy nr 7

Fragment z Raportu CBOS „Ordynacja wyborcza do Sejmu” Warszawa, listopad 2007. Opracowanie Michał Wenzel

Blisko dwie piąte dorosłych Polaków (38%) opowiada się za wprowadzeniem ordynacji większościowej w okręgach jednomandatowych. Aby przybliżyć respondentom zasady jej działania, wyjaśniliśmy w pytaniu, że polegają one na tym, iż „w jednym okręgu wyborczym wybierany jest jeden poseł, który uzyskał największą liczbę głosów”.

O połowę mniejsza grupa (19%) chciałaby, aby zachowany był dotychczasowy system proporcjonalny, to znaczy taki, w którym „z jednego okręgu wybiera się kilku lub nawet kilkunastu posłów, a mandaty dzieli się proporcjonalnie do liczby głosów, jakie padły na listy poszczególnych partii”.

Za systemem mieszanym, określonym przez nas jako taki, w którym „część posłów wybiera się w systemie proporcjonalnym, głosując tak jak dotychczas na listy, a część w systemie większościowym, w okręgach jednomandatowych”, opowiada się co dziesiąty respondent (10%).

Jedna trzecia ankietowanych nie popiera żadnego z proponowanych rozwiązań – albo uważają oni, że nie ma to znaczenia (14%), albo w ogóle nie potrafią odpowiedzieć na to pytanie (19%).

Fragment z Raportu CBOS „Czy obywatele mają wpływ na sprawy publiczne” Warszawa, styczeń 2008. Opracowanie Michał Strzeszewski.

Niemal co trzeci Polak (30%) uważa, że zwykli ludzie mają wpływ na to, co się dzieje w kraju. Przeciwnego zdania jest ponad dwukrotnie większa liczba badanych (65%). Jeśli jednak spojrzymy na kształtowanie się tego poczucia z dłuższej perspektywy czasowej, okazuje się, że od początku ubiegłej dekady, a więc od wprowadzenia ustroju demokratycznego, liczba Polaków uważających, że zwykli ludzie mają wpływ na sprawy publiczne, wzrosła ponad czterokrotnie (z 7% w roku 1992 do 30% obecnie).

Scenariusz 5

Materiał pomocniczy nr 8

WYBORCY

Instrukcja

W 3 minutowej scenie będziecie przedstawiać dialog dwóch osób, z których jedna nie uczestniczy w wyborach, natomiast druga ma ją przekonać do pójścia i zagłosowania. Odtwarzane role zależą od waszej inwencji, pamiętaj jednak aby nie stosować stereotypów.

Student (uczeń), który nie ma czasu bo przygotowuje się do ważnego egzaminu (matury).

Starsza osoba (78 - letnia), która uczestniczyła we wszystkich wyborach a teraz ma już dość i jest zmęczona.

Osoba (40 lat), która nigdy nie brała udziału w wyborach.

Osoba, która mówi, że nie zna kandydatów.

Anarchista, który jest przeciwnikiem państwa.

Osoba bezrobotna, której zabrano zasiłek.

Właściciel sklepu, który musi pracować i uważa, że nie ma czasu na głupoty.

Młody człowiek, który nie idzie do wyborów, bo jego rodzice mówią, że wszyscy to złodzieje i kłamcy.

Lokalny polityk, który chciał dużo zrobić, a przegrał poprzednie wybory.

Młoda osoba, której jest wszystko jedno i woli posiedzieć przed telewizorem lub Internetem.

Scenariusz 5

Materiał pomocniczy nr 9

„Wybory i systemy wyborcze”

Fragment z „Leksykonu politologii” (praca zbiorowa A. Antoszewski i B. Herbut)

ORDYNACJA WYBORCZA - akt normatywny (najczęściej w formie ustawy), zawierający reguły postępowania odnoszące się do wyborów. Treścią ordynacji jest więc prawo wyborcze. Do jego podstawowych składników należą przede wszystkim: a) zasady prawa wyborczego, b) techniczno-organizacyjne i polityczne normy przeprowadzenia kampanii wyborczej i akty głosowania, c) sposób obliczenia wyniku wyborów i rozdziału mandatów oraz d) warunki utraty mandatu i wiążące się z tym konsekwencje. W literaturze wyróżnia się cztery podstawowe zasady prawa wyborczego. Powszechność w sensie pozytywnym oznacza, że czynne i bierne prawa wyborcze – tj. możliwość wybierania i możliwość bycia wybranym – przysługują wszystkim dorosłym obywatelom obojga płci, którzy dysponują zdolnością do czynności prawnych, a ewentualne wyłączenia mają charakter indywidualny (np. w razie skazania prawomocnym wyrokiem sądowym). W sensie negatywnym powszechność jest równoznaczna z zakazem pozbawiania czynnego lub biernego prawa wyborczego z uwagi na przynależność do grupy społecznej wyróżnianej na podstawie takich kryteriów jak płeć, urodzenie, wykształcenie, zawód, rasa, narodowość, wyznanie, pochodzenie i położenie społeczne. W przeszłości powszechność rozumiana była w sposób ograniczony: rozciągano ją tylko na pewne grupy obywateli (cenzusy wyborcze). Równość oznacza, że wszyscy obywatele biorą udział w wyborach na tych samych zasadach, dysponując tą samą ilością głosów (równość formalna) oraz, że siła każdego głosu jest zbliżona (równość materialna). Bezpośredniość rozumiana jest w ten sposób, że decyzja o ostatecznym składzie organu przedstawicielskiego należy do wyborcy, który oddaje swój głos na partię lub kandydata na deputowanego, nie korzystając z żadnych ciał pośredniczących (np. kolegów elektorskich). Tajność oznacza nałożenie na organizatorów wyborów obowiązku stworzenia wyborcom warunków dla zachowania w tajemnicy ich osobistej decyzji, najczęściej poprzez sprecyzowanie warunków, jakim winno odpowiadać urządzenie lokalu wyborczego. Normy techniczno-organizacyjne regulują takie kwestie, jak sposób zarządzania wyborów, zasady ustalenia okręgów wyborczych, ustalenie spisu wyborców, uprawnienia wyborcy, tryb głosowania oraz strukturę i kompetencje organów obsługi wyborów. Normy polityczne odnoszące się do kampanii wyborczej precyzują sposób zgłaszania kandydatów oraz formy prowadzenia agitacji wyborczej. Zasady ustalania wyniku wyborów wiążą się głównie ze sprecyzowaniem formuły wyborczej (system wyborczy). Jest to ten element, który najbardziej różnicuje konkretne ordynacje wyborcze. W tej grupie przepisów prawa wyborczego należy wymienić także sprecyzowanie przesłanek ważności wyborów oraz trybu zakwestionowania ich wyniku. Ostatni element ordynacji wyborczej stanowią przesłanki wygaśnięcia mandatu oraz wskazanie sposobów uzupełnienia składu organu przedstawicielskiego. [...]

Zasady większościowa i proporcjonalna zostaną omówione poniżej w systemie wyborczym.

SYSTEM WYBORCZY - zbiór reguł określających charakter i przebieg procesu, w którym indywidualne preferencje obywateli zostają przekształcone w głosy, a następnie przetworzone w decyzje dotyczące wyboru reprezentantów – uczestników państwowego procesu decyzyjnego – piastujących funkcje w organach obieralnych, istotę systemu wyborczego stanowi więc proces umożliwiający artykulację preferencji wyborczych wyrażonych w postaci głosów oraz transformację głosów oddanych na poszczególne partie w uzyskane przez nich mandaty. Można wyróżnić pięć elementów systemu wyborczego (tzw. zmienne systemu wyborczego): a) formuła wyborcza. Wyodrębnia się dwie podstawowe formuły - większościową oraz proporcjonalną. W systemach większościowy mandat zdobywa ten spośród kandydatów, który otrzyma większość głosów w okręgu, przy czym może to być większość względna (najwięcej głosów), jak to ma miejsce w Stanach Zjednoczonych i Wlk. Brytanii, lub też absolutna stosowana np. we Francji w I turze wyborów do Zgromadzenia Narodowego. W systemach proporcjonalnych dąży się do zagwarantowania, by efektem procesu przekształcania głosów w mandaty stała się sytuacja, w której procent tych drugich jak

najwierniej odzwierciedla odsetek zgromadzonych przez partię głosów (jeżeli zdobędzie np. 20% głosów to zgodnie z ideą proporcjonalności winna otrzymać około 20% miejsc w parlamencie). Jednak w praktyce żadna z wersji tego typu systemu wyborczego nie gwarantuje osiągnięcia takiego idealnego stanu i zawierają one mniej lub więcej elementów wpływających na ich dysproporcjonalność. W większości krajów Europy funkcjonują proporcjonalne systemy wyborcze wykorzystujące jedną z dwóch podstawowych grup formuł wyborczych – metody największych reszt lub metody największych średnich. W pierwszym przypadku punktem wyjścia dla procesu przekształcania głosów w mandaty jest kalkulacja tzw. udziału partii (quota), czyli ilorazu wyborczego, będącego wynikiem podzielenia liczby mandatów w danym okręgu przez liczbę ważnie oddanych głosów (liczba głosów [V]/ liczba mandatów [S]). Każda z partii otrzymuje tyle mandatów, ile razy udział (iloraz wyborczy) mieści się bez reszty w liczbie zgromadzonych przez nią głosów. Może się zdarzyć, iż nie wszystkie mandaty zostaną obsadzone. Otrzymują je te spośród partii, które dysponują największymi resztami czyli głosami niewykorzystanymi przy alokacji mandatów. W Europie występują trzy metody największych reszt w zależności od sposobu kalkulacji ilorazu wyborczego – formuła Hare (V/S), Droopa ($V/S + 1$) oraz Imperiali ($V/S + 2$). W przypadku metody największych średnich stosowana jest formuła matematyczna polegająca na dzieleniu ogólnej liczby głosów zdobytych przez partię przez określone liczby naturalne ustawione w pewnej, z góry określonej, sekwencji. Najczęściej stosowane są lizy metody - d'Hondta (np. w Austrii, Holandii, Finlandii) gdzie układ dzielników przybrał sekwencję 1,2,3,4,5 itd., Sainte-Lague z sekwencją liczb nieparzystych 1,3,5,7,9 itd oraz tzw. zmodyfikowany system Sainte-Lague (np. w Szwecji, Norwegii, Danii) - sekwencja 1,3,5,7,9 itd. lub 1,4,7,10 itd. Metoda d'Hondta uprzywilejowuje partie większe kosztem mniejszych, natomiast pozostałe - dają bardziej proporcjonalne rezultaty; b) rozmiar okręgu. Ilość mandatów, które rozdziela terytorialnie zorganizowana grupa wyborców. W systemach większościowych z reguły występują okręgi jednomandatowe. Jednak zdarzają się przypadki powiązania formuły większościowej z okręgami wielomandatowymi (np. w Polsce przy wyborach do Senatu w 1991 i 1993 r.). W systemach proporcjonalnych występują okręgi wielomandatowe, poczynając od dwumandatowych a kończąc na sytuacji, gdy cały kraj stanowi jeden okręg wyborczy (np. w Holandii, Izraelu); c) kształt okręgu. Chodzi w tym przypadku o charakter struktury socjoekonomicznej wyborców w danym okręgu i sposoby manipulowania granicami okręgu (geografia wyborcza) w celu uprzywilejowania jednej grupy społecznej kosztem innej. W wyniku zmiany granic okręgu określona grupa społeczna (np. elektorat wiejski) staje się nadreprezentowana, a inna (np. elektorat miejski) – podreprezentowana. Manipulowanie granicami okręgu może doprowadzić do naruszenia zasady równości prawa wyborczego. Podobny efekt może wystąpić, gdy utrzymane zostaną dotychczasowe granice okręgów i to pomimo znacznych przesunięć w terytorialnej dystrybucji elektoratu; d) przeciętny koszt uzyskania jednego mandatu.

Zostanie on określony jako stosunek: $L = V - 1/M + P - 1$

gdzie:

L - to liczba głosów potrzebnych do zdobycia mandatu,

V - to liczba głosów ważnie oddanych w okręgu,

M - to liczba mandatów,

P - to liczba partii.

Koszt uzyskania mandatu spada, gdy zwiększa się rozmiar okręgu lub/i zwiększa się liczba partii rywalizujących w okręgu a wzrasta wraz z przyrostem liczby ważnie oddanych głosów. Generalnie, w systemach większościowych opartych z reguły na dwupartyjnym układzie rywalizacji przeciętny koszt uzyskania mandatu jest większy niż w systemach proporcjonalnych. W systemach proporcjonalnych stosujących małe okręgi wyborcze koszt uzyskania mandatu będzie większy niż w systemach tego samego typu, ale posługujących się okręgami wielkimi; e) uprawnienia wyborcy w akcie głosowania. Wyborca może dysponować jednym głosem, który musi oddać na jednego kandydata bądź to na jedną listę partyjną (np. w Hiszpanii, Niemczech, Polsce). Ten typ głosowania nazywa się kategoriowym. Niektóre systemy wyborcze dopuszczają możliwość określenia przez wyborcę kolejności kandydatów w ramach jednej listy, jej przestawienia oraz skumulowania kilku głosów w przypadku jednego bądź więcej kandydatów. Z kolei ten typ głosowania nazywamy porządkującym (np. w Belgii, Włoszech czy Finlandii). W Szwaj-

carii i Luksemburgu wyborca nie tylko ma możliwość skumulowania głosów, ale również może stworzyć własną listę, zestawiając kandydatów z kilku różnych list partyjnych (system panachage czyli zestawienia). Niektóre rodzaje systemów wyborczych kładą nacisk na konieczność wyrażenia preferencji wyborczych wobec indywidualnych kandydatów a nie list partyjnych (np. tzw. STV w Irlandii).

Należy również wspomnieć o dwóch instytucjach charakterystycznych dla proporcjonalnych systemów wyborczych – klauzuli zaporowej oraz tzw. drugim (wyższym) poziomie alokacji mandatów. Ta druga instytucja ma służyć złagodzeniu zjawiska dysproporcjonalności reprezentacji parlamentarnej (partia zdobywa większy odsetek głosów niż mandatów). W niektórych krajach z góry zostaje ustalony pewien procent mandatów (tzw. narodowa „rezerwa”) przeznaczony na rozdysponowanie pomiędzy te partie, które z różnych względów (np. reprezentują mniejszości etniczne) zostały poszkodowane w pierwszej fazie alokacji miejsc w parlamencie i ich stan posiadania nie odzwierciedla ogólnego poziomu udzielonego im poparcia wyborczego. Np. w Danii, Islandii ta „rezerwa” wynosi 20% ogólnej liczby mandatów, w Szwecji - 11%, a w Norwegii - 5%. Taka lista „państwowa” istnieje również w polskiej ordynacji wyborczej z 1993 roku (69 mandatów). Jednak w procesie dystrybucji tych mandatów uczestniczą tylko te partie, które zdobyły przynajmniej 7% głosów wyborczych w skali całego kraju. Jest to rozwiązanie nie stosowane obecnie w żadnym z europejskich systemów wyborczych.

Można wyodrębnić trzy podstawowe typy systemów wyborczych: a) systemy większościowe oparte na większości względnej (plurality systems) – np. w Wielkiej Brytanii, Stanach Zjednoczonych, Kanadzie, Nowej Zelandii. Rywalizacja przebiega w jednomandatowych okręgach wyborczych, a do zdobycia mandatu wystarczy uzyskanie względnej większości głosów. Taki system zastosowano w wyborach samorządowych w Polsce w maju 1990 roku; b) systemy większościowe oparte na większości absolutnej (majority systems) – np. w Australii, Francji. Wybory odbywają się w okręgach jednomandatowych, a zwycięski kandydat musi uzyskać poparcie ponad 50% głosujących w danym okręgu. Występują one w dwóch wersjach – tzw. systemu alternatywnego głosowania (Australia) oraz systemu powtórnego głosowania (np. we Francji w wyborach do Zgromadzenia Narodowego oraz wyborach prezydenckich). W tym pierwszym przypadku wyborca jest zobowiązany do określenia swych preferencji wobec kandydatów (ranking preferencji) i wskazania, którego z nich preferuje w kolejności pierwszej, drugiej itd. Jeżeli żaden z kandydatów nie uzyskał ilości „pierwszych miejsc” pozwalającej przyznać mu mandat, odbywa się druga tura obliczeń, ale już bez kandydata z najmniejszą liczbą „pierwszych miejsc”. Jego głosy zostają rozdzielone pomiędzy pozostałych zgodnie z drugimi preferencjami. Obliczenia oparte na cyklach kalkulacyjnych trwają tak długo, aż jeden z kandydatów uzyska wymaganą absolutną większość głosów (raczej kolejnych preferencji). Tzw. system powtórnego głosowania (dwuturowy) przewiduje konieczność uzyskania przez kandydata absolutnej większości głosów. Jeżeli żaden z kandydatów nie spełni tego warunku, to z reguły dwaj spośród nich, którzy uzyskali najwięcej głosów przechodzą do drugiej tury. Tym razem zwycięzcą zostaje kandydat, który uzyska najwięcej głosów. Procedura ta obowiązuje również przy wyborze prezydenta w Polsce; c) systemy proporcjonalne. Występują one w dwóch podstawowych wersjach – tzw. single transferable vote (STV) oraz list partyjnych. Ten pierwszy stosowany jest m.in. w Irlandii oraz na Malcie. Funkcjonuje w warunkach istnienia relatywnie małych okręgów wyborczych (od 3 do 5 mandatów). Podobnie, jak w przypadku systemu alternatywnego głosowania wyborca musi uszeregować poszczególnych kandydatów w kolejności od najbardziej do najmniej preferowanego. Jeżeli żaden z kandydatów nie uzyskał więcej głosów wyborczych niż przewiduje to iloraz wyborczy (formuła Droopa), następuje proces transferu preferencji wyborczych. W każdej turze obliczeń zostaje wyeliminowany kandydat z najmniejszą liczbą głosów, a jego głosy zostają rozdzielone pomiędzy pozostałych zgodnie z kolejnymi preferencjami. Głosy „nadwyżkowe” kandydata, który otrzymał mandat (głosy ponad iloraz wyborczy) zostają również rozdzielone pomiędzy pozostałych według kolejnych preferencji. System list partyjnych opiera się na założeniu, iż głosujący musi dokonać wyboru pomiędzy listami kandydatów zgłoszonymi przez partie polityczne lub pomiędzy kandydatami w ramach jednej bądź też kilku list. W każdym jednak przypadku „oferta” wyborcza pochodzi od partii politycznej, a kandydaci pozostają jej reprezentantami. System list partyjnych dominuje na kontynencie europejskim i charakteryzuje zarówno ustabilizowane, jak i młode demokracje. [...]

Scenariusz 5

Material pomocniczy nr 10

metaplan - samoocena

Problem

Odgrywanie ról

Jak było?	Jak być powinno?
Dlaczego nie było tak, jak być powinno?	
WNIOSKI	

Definicje

Cenzus - ograniczenie zasady powszechności w prawie wyborczym. Obecnie w Polsce mamy cenzus wieku i ubezwłasnowolnienia.

Mandat - upoważnienie do sprawowania urzędu posła lub senatora. Może występować jako mandat wolny i imperatywny (związany).

Mandat imperatywny (związany) - oznacza, że poseł (deputowany) jest przedstawicielem swojego okręgu (swoich wyborców), można go odwołać przed upływem kadencji i jest związany instrukcjami wyborców. Występował w Konstytucji PRL-u z 22 lipca 1952 r.

Mandat wolny - oznacza, że poseł (deputowany) jest reprezentantem całego narodu, nie można go odwołać przed upływem kadencji i nie jest związany instrukcjami wyborców. Występuje w Polsce.

Ordynacja wyborcza - zasady prawa wyborczego ujęte w jednolitym akcie prawnym.

Suweren - ten kto sprawuje władzę. W systemie demokratycznym według zasady suwerenności narodu suwerenem jest naród.

Wybory bezpośrednie - zasada, według której głosujemy bezpośrednio na kandydata.

Wybory powszechne - zasada powszechności oznacza, że udział w wyborach może wziąć każdy, kto ma wymagany prawem wiek (18 lat) i nie jest ubezwłasnowolniony, ale też nie został pozbawiony prawomocnym wyrokiem praw publicznych.

Wybory proporcjonalne - głosy oddane na poszczególnych kandydatów są przeliczane na mandaty. Dana partia otrzyma proporcjonalnie tyle mandatów, ile uzyskała głosów poparcia w wyborach.

Wybory równe - zasada, według której każdy wyborca ma jeden głos (równość formalna) i siła każdego głosu jest taka sama (równość materialna).

Wybory tajne - władze publiczne mają obowiązek zagwarantowania tajności decyzji podjętej przez każdego wyborcę, a głosowanie odbywa się na nieoznaczonych kartach do głosowania.

Wybory większościowe - mandat uzyskuje ten kandydat, który w danym okręgu uzyskał w czasie wyborów największą liczbę głosów.

Metody

Drama jest to metoda, która pozwala na uczenie się przez doświadczenie i przeżywanie, dlatego należy do najbardziej znanych metod aktywizujących. Łączy w sobie przekazywanie treści kształcenia z przeżyciem i doświadczeniem. Należy jednak pamiętać, że w dramie nie wykorzystujemy scenariusza tak charakterystycznego dla symulacji, a uczestnicy dramy działają zgodnie ze swoją wyobraźnią. W odgrywaniu ról powinni brać udział wszyscy uczestnicy tak, aby każdy z nich działał na swoim poziomie rozwoju. Do najczęściej spotykanych technik dramatycznych należą: improwizacja otwarta lub zamknięta, etiuda pantomimiczna, rzeźba, stop-klatka, ale również dialogi (rozmowa, wywiad), płaszcz eksperta. W przygotowanym scenariuszu metoda ta może być dostosowana do potrzeb osoby prowadzącej zajęcia.

Mapa mentalna (mapa pojęcia) jest to technika wizualnego opracowania problemu przy pomocy symboli czy haseł. Służy przede wszystkim do pokazania związków między pojęciami, zdarzeniami czy zjawiskami. Szerzej na ten temat napisano w scenariuszu dotyczącym systemów politycznych.

Metaplan jest to technika służąca do rozwiązywania problemów, która pozwala na krytyczną analizę faktów, a także formułowanie sądów, ocen i pozwala na wyciągnięcie wniosków. Metaplan może mieć również zastosowanie do samooceny i w ten sposób został wykorzystany w przygotowanym scenariuszu zajęć. Szerzej na temat metaplanu napisano w scenariuszu „Rola mediów w demokracji”.

Praca w grupach rozwija jedną z najważniejszych umiejętności społecznych, jaką jest współpraca. Najlepiej przebiega w grupach od 3 do 5 osób, przy czym optymalna jest grupa czteroosobowa. Określając i wybierając skład grupy należy pamiętać, że najbardziej efektywny jest ten, w którym znajdują się zróżnicowane osoby uczestniczące. Pracując w grupach należy również pamiętać, że w każdej grupie zadaniowej będą kształtowały się pewne typowe role grupowe, zarówno te pozytywne, jak i negatywne. Dlatego też już na początku pracy można ustalić np. lidera grupy, sekretarza, sprawozdawcę, strażnika czasu itd. W taki sam sposób można też określić normy pracy grupowej.

Europa

JOLANTA CZAJKOWSKA

Scenariusz 1

Jak i dlaczego działa UE?

Temat

Podstawowe informacje o integracji europejskiej.

Cele zajęć

- dostarczenie wiedzy o najważniejszych celach integracji europejskiej
- omówienie przyczyn powstania i zasady funkcjonowania Unii Europejskiej
- wyjaśnienie sposobu podejmowania decyzji w Unii Europejskiej
- kształcenie umiejętności wygłaszania sądów, formułowania argumentów, np. zinterpretowania, na ile Unia Europejska jest zjawiskiem sui generis (szczególnego rodzaju) w historii stosunków międzynarodowych

Czas zajęć

90 minut lub 45 w wersji skróconej

Metody

- gwiazda pytań
- praca z tekstem
- mini wykład
- pytania do eksperta

Potrzebne materiały

- duży plakat ze schematem „gwiazdy pytań”
- małe kartki papieru do zapisania pytań

Materiały pomocnicze

- Materiał pomocniczy nr1 - Gwiazda pytań
- Materiał pomocniczy nr 2 - Podstawowe informacje o integracji europejskiej
- Materiał pomocniczy nr 3 - Rodzaje aktów prawnych w UE

Najważniejsze pojęcia

- integracja europejska
- Unia Europejska
- Rada Europy
- Rada Unii Europejskiej
- Parlament UE
- Europejski Obszar Gospodarczy
- Schengen

Uwagi

Przed zajęciami zaproponuj chętnym osobom uczestniczącym, aby przygotowały się i wystąpiły w czasie lekcji w roli eksperta od EOG i Schengen (ostatnia część zajęć). Jeżeli w szkole są laureaci, laureatki konkursów czy olimpiad związanych z tematyką integracji europejskiej, można ich zaprosić na tę część lekcji. W roli eksperta, ekspertki może też wystąpić osoba zaproszona z zewnątrz lub nauczyciel, nauczycielka.

Przebieg zajęć

1. Przywitaj grupę. Przedstaw temat zajęć, następnie odwołaj się do wiedzy i doświadczeń, które osoby uczestniczące mają już na temat historii integracji europejskiej i zasad funkcjonowania Unii Europejskiej. Poproś, aby korzystając ze schematu gwiazda pytań (materiał pomocniczy nr 1) odpowiedziały na postawione w nim pytania na tyle, na ile każda z nich potrafi. Mogą pracować w parach. (15 min)

2. Narysuj na tablicy lub dużym plakacie gwiazdę pytań. Poproś wybraną osobę, aby odczytywała swoje odpowiedzi, drugą, aby zapisywała je na wspólnym schemacie. Jednocześnie zwróć się do pozostałych, aby kontrolowali podawane informacje, jeśli któreś z pytań pozostanie bez odpowiedzi lub wyjaśnienia wydawać się będą błędne, pozostałe osoby uczestniczące powinny je odpowiednio uzupełniać lub korygować. Jeżeli po wspólnej pracy grupa nie będzie miała w pełni uzupełnionego schematu lub pojawią się wątpliwości, rozdaj materiał pomocniczy nr 2 i poleć, aby w tekście odszukano informacje potrzebne do uzupełnienia schematu. Na zakończenie sprawdź, czy osoby uczestniczące potrafią udzielić odpowiedzi na wszystkie pytania postawione w schemacie. (15 min)

Wariant na zajęcia 45-minutowe: rozdaj osobom uczestniczącym schemat gwiazdy pytań i tekst z materiału pomocniczego nr 2 i poleć, aby czytając tekst odpowiadały na pytania zawarte w schemacie. Na zakończenie sprawdź czy wszyscy mają wykonane zadanie. (15 min)

3. Kolejny etap zajęć pozwoli osobom uczestniczącym poznać najważniejsze rodzaje aktów prawnych wydawanych przez Unię Europejską. Należą do nich rozporządzenia, dyrektywy, decyzje, zalecenia, opinie, zielone i białe księgi. Poleć osobom uczestniczącym, aby przeczytały podstawowe informacje dotyczące rodzajów dokumentów (materiał pomocniczy nr 3), a następnie wykonały ćwiczenie znajdujące się pod informacjami. Sprawdź, czy ćwiczenie zostało wykonane poprawnie. Pierwszy tytuł to dyrektywa, drugi – rozporządzenie, a trzeci – decyzja. (10 min)

4. Ta część zajęć pozwoli osobom uczestniczącym uzupełnić wiedzę o Europejskim Obszarze Gospodarczym i Układzie z Schengen. Poproś grupowych ekspertów, ekspertki o wygłoszenie krótkiego wykładu wprowadzającego. Następnie osoby uczestniczące na kartkach zapisują pytania, które odnoszą się do tematu i pozwolą im lepiej zrozumieć zagadnienie. Kartki z pytaniami przekażcie ekspertom, ekspertkom, którzy powinni mieć chwilę, aby móc pytania pogrupować, uporządkować i przygotować się do odpowiedzi. W czasie odpowiedzi możliwe jest zadawanie ekspertom, ekspertkom pytań uzupełniających, czy bardziej szczegółowych. (30 min)

Wariant na zajęcia 45-minutowe: ekspert, ekspertka wygłasza wykład z najważniejszymi informacjami, osoby uczestniczące zadają bezpośrednio pytania, bez zapisywania i grupowania pytań; możesz ograniczyć pytania i wybrać tylko najciekawsze. (10 min)

5. Na zakończenie zajęć zapytaj osób uczestniczących, na ile ich zdaniem Unia Europejska jest oryginalnym przedsięwzięciem międzynarodowym w dotychczasowej historii i co ewentualnie stanowi o tej wyjątkowości. Poproś, aby przygotowały argumenty za i przeciw w kilkusobowych grupach, następnie poproś osoby reprezentujące zespoły o przedstawienie efektów pracy. (20 min)

Wariant na zajęcia 45-minutowe: problem postaw na forum grupy, nie dziel jej na zespoły, pokieruj krótką dyskusją. (10 min)

Scenariusz 1

Materiał pomocniczy nr 1

gwiazda decyzyjna

Wypełnij schemat *Gwiazdy pytań*, odpowiadając na pytania dotyczące historii i współczesności Unii Europejskiej.

Po co? – Po co rozpoczął się proces integracji europejskiej? Jakie były cele leżące u jej podstaw? Jakie są dziś główne cele UE?

Kiedy? – Kiedy rozpoczął się proces integracji europejskiej? Jak przebiegał (najważniejsze traktaty).

Kto? – Jakie państwa są członkami wspólnoty?

Co? – Co jest istotą integracji europejskiej? (główne zasady funkcjonowania).

Jak? – Jak podejmuje się decyzje w Unii Europejskiej

Gdzie? – Gdzie znajdują się siedziby najważniejszych instytucji UE

Gdzie?

.....

.....

.....

Co?

.....

.....

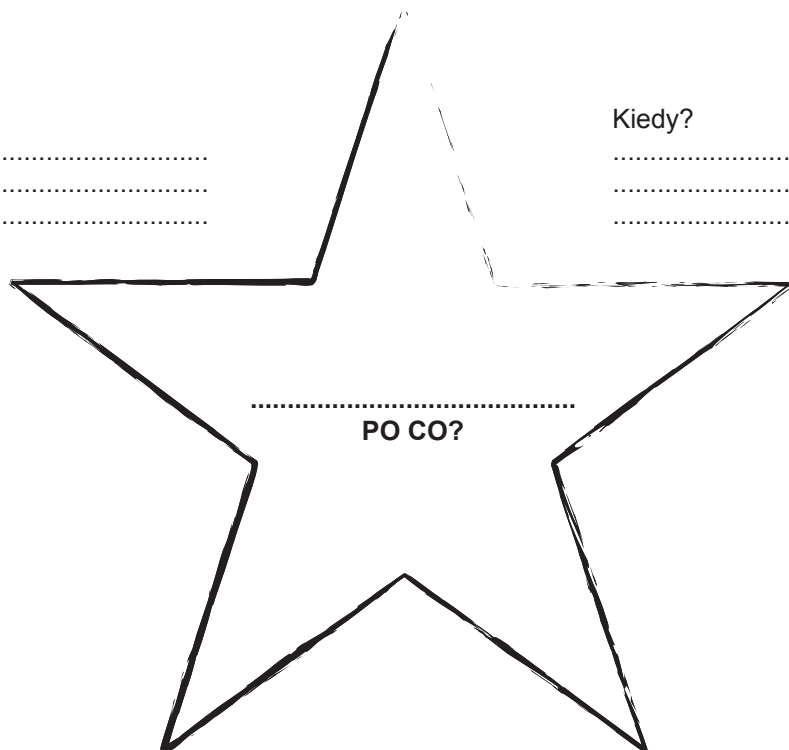
.....

Kiedy?

.....

.....

.....

PO CO?

Kto?

.....

.....

.....

Jak?

.....

.....

.....

Scenariusz 1

Materiał pomocniczy nr 2

Podstawowe informacje o integracji europejskiej

Dzisiejsza Unia Europejska przez ponad 50 lat swojego istnienia zmieniała się bardzo. To instytucja o dynamicznym charakterze.

Po zakończeniu II wojny światowej, która przyniosła nie tylko śmierć i zniszczenia, ale i nienawiść między narodami, politycy tacy jak Winston Churchill, Jean Monnet, Robert Schuman, Konrad Adenauer, Józef Ratering podejmowali inicjatywy, które miały doprowadzić do zapobieżenia kolejnym konfliktom zbrojnym. Starano się zaproponować rozwiązania, które miały doprowadzić do współdziałania narodów Europy. Efektem tych poszukiwań była inicjatywa zgłoszona w 1950 r. przez francuskiego ministra spraw zagranicznych Roberta Schumana powołania wspólnej organizacji polityczno gospodarczej. Plan Schumana zakładał utworzenie Europejskiej Wspólnoty Węgla i Stali, w celu nadzorowania produkcji węgla i stali w Europie Zachodniej, ze szczególnym uwzględnieniem Francji i Niemiec. Węgiel i rudy żelaza były podstawowymi surowcami potrzebnymi do odbudowy i rozwoju gospodarki. Jednocześnie wiele państw, wskutek rywalizacji w ich pozyskiwaniu prowadzącym do szybkiego wzrostu cen, ponosiło wiele strat i nie mogło się rozwijać w szybkim tempie. Robert Schuman zaproponował opracowanie zasad wspólnej polityki, które byłyby przestrzegane przez państwa zdecydowane na jej wprowadzenie. Głównym zadaniem krajów członkowskich miała być wspólna koordynacja i kontrola przemysłu ciężkiego. Traktat o powołaniu Europejskiej Wspólnoty Węgla i Stali został podpisany w Paryżu 18 kwietnia 1951 r. (ratyfikacja 1952 r.) przez sześć państw: Francję, Niemcy, Włochy, Belgię, Holandię, Luksemburg. Organizacja była otwarta również dla innych krajów europejskich. Polska nie mogła stać się członkiem Wspólnoty, ponieważ była uzależniona od Związku Sowieckiego i nie decydowała samodzielnie o swoich sojuszach, ani ekonomicznych, ani militarnych.

Sukces EWWiS spowodował, że w 1957 r. wszedł w życie Traktat Rzymski, który powołał do życia dwie kolejne wspólnoty: Europejską Wspólnotę Gospodarczą (EWG) oraz Europejską Wspólnotę Energii Atomowej (EURATOM). Od tego czasu mamy w Europie trzy uzupełniające się Wspólnoty, tworzone przez sześć państw.

Głównym celem EWG było utworzenie wspólnego rynku państw członkowskich, gdzie prowadzona byłaby wspólna polityka celna. Państwa członkowskie zobowiązywały się również do prowadzenia podobnych polityk ekonomicznych opartych na czterech swobodach przepływu: osób, kapitału, usług oraz towarów. Powołanie EURATOM-u miało na celu uregulowanie współpracy państw dla pokojowego wykorzystania energii atomowej. W 1965 r. EWWiS, EURATOM oraz EWG podpisały tzw. Traktat Fuzyjny. Odtąd instytucje zarządzające Europejską Wspólnotą Gospodarczą stały się wspólnymi organami wszystkich trzech Wspólnot, zachowując swoją odrębność.

Pierwsze rozszerzenie nastąpiło 1 stycznia 1973 r., kiedy do grona sześciu państw dołączyły: Wielka Brytania, Irlandia i Dania. W 1981 r. Wspólnota powiększa się o Grecję, w 1986 r. o Hiszpanię i Portugalię, w 1995 przystąpiły Austria, Szwecja i Finlandia. Rozszerzenie z 2004 r. było największe – do Wspólnoty dołączyło 10 państw: Cypr, Czechy, Estonia, Litwa, Łotwa, Malta, Polska, Słowacja, Słowenia i Węgry. Ostatnie rozszerzenie miało miejsce 1 stycznia 2007 r., do państw UE dołączyły Bułgaria i Rumunia..

Kolejnym rozszerzeniom towarzyszyła pogłębiająca się konsolidacja i rozwój różnych instytucji europejskich oraz zacieśnianie współpracy na rozmaitych płaszczyznach. Bardzo ważnym wydarzeniem w historii integracji Europy, było podpisanie w Luksemburgu Jednolitego Aktu Europejskiego, który wszedł w życie w lipcu 1987 r., dokument ten m.in. określał rok 1992 jako ostateczną datę powołania Europejskiego Rynku Wewnętrznego. Na początku lat 90. rozpoczęły się negocjacje, które doprowadziły 1 stycznia 1993 r. do zawarcia Traktatu z Maastricht. Otrzymał on nazwę Traktatu o Unii Europejskiej, rozumianej jako

wspólnota ponadnarodowa. Traktat z Maastricht zmodyfikował, a także w znacznym stopniu uzupełnił Traktat Rzymski, potwierdzając powołanie do życia Unii Monetarnej i ustanawiając obywatelstwo europejskie, które przysługuje każdemu, kto ma obywatelstwo jednego z krajów członkowskich. Termin „Unia Europejska” został wprowadzony przez Traktat z Maastricht. Tworzenie Unii Europejskiej nie było procesem łatwym, np.: Traktat z Maastricht był początkowo odrzucony przez Duńczyków, którzy obawiali się utraty suwerenności. Traktat z Maastricht od początku swojego obowiązywania był krytykowany jako zbyt „techniczny” i przez to niezrozumiały dla obywateli. Zbliżyć instytucje UE do obywatela miał Traktat Amsterdamski, który wszedł w życie 1 maja 1999 r. Reformował on szereg instytucji wspólnotowych, wprowadzono w nim szersze ustawodawstwo społeczne. Dzisiaj Unia funkcjonuje na podstawie Traktatu, który został wynegocjowany w 2000 r. w Nicei, a wszedł w życie w 2003, to ten Traktat formalnie umożliwił największe w historii rozszerzenie Unii Europejskiej. Kolejną próbę reformy instytucji Unii Europejskiej podejmuje Traktat Lizboński. 13 grudnia 2007 r. w stolicy Portugalii podpisano ten dokument, który popularnie nazywa się traktatem reformującym, ma on wejść w życie 1 stycznia 2009 r., o ile zostanie ratyfikowany przez wszystkie strony.

W UE obowiązują dwie podstawowe zasady: zasada nadrzędności prawa wspólnotowego nad prawem narodowym i zasada subsydiarności (pomocniczości). Zgodnie z tą zasadą Unia podejmuje działania tylko wtedy, kiedy problemy mogą być rozwiązane przez nią bardziej efektywnie niż przez państwa narodowe, czy samorządy. W Unii Europejskiej funkcjonuje wspólna polityka w zakresie polityki handlowej, rolnej i rybackiej oraz transportowej, która charakteryzuje się tym, że prawa suwerenne państw członkowskich zostały wyłączone i obowiązuje nadrzędność prawa wspólnotowego nad prawem krajowym. Oznacza to, że za prowadzenie tej polityki w poszczególnych państwach odpowiada Unia Europejska, stąd biorą się, np.: kwoty mleczne, czyli ustalona wielkość produkcji mleka.

W procesach decyzyjnych na poziomie Unii Europejskiej uczestniczą różne instytucje UE, w szczególności: Rada Europejska - najważniejszy organ, wyznaczający główne kierunki rozwoju UE. Tworzą ją przywódcy państw i rządów krajów członkowskich, Komisja Europejska - organ inicjatywny i wykonawczy Unii. Zadaniem Komisji jest nadzór nad przestrzeganiem postanowień traktatów, projektowanie aktów prawnych oraz zapewnienie realizacji aktów przyjętych. Komisja obraduje raz w tygodniu w środy w Brukseli. Parlament Europejski z siedzibą w Strasburgu to demokratyczny organ kontroli politycznej Wspólnot Europejskich. Posłowie wybierani są na pięć lat przez mieszkańców Unii w powszechnych i bezpośrednich wyborach. Parlament zatwierdza budżet Unii, kontroluje pracę Komisji Europejskiej, podejmuje inicjatywy ustawodawcze. Rada Unii Europejskiej - główny organ decyzyjny Unii. Składa się z przedstawicieli rządów państw członkowskich zainteresowanych określonym tematem. Uchwala akty prawne: rozporządzenia, dyrektywy, decyzje. Stanowisko przewodniczącego Rady ma charakter rotacyjny i jest sprawowane przez sześć miesięcy, po kolei przez każde państwo członkowskie. Trybunał Sprawiedliwości - najwyższy organ sądowy Unii, rozpatruje sprawy dotyczące naruszania prawa unijnego, rozstrzyga spory pomiędzy państwami członkowskimi, Unią a państwami członkowskimi, instytucjami Unii a osobami. Obraduje

Scenariusz 1

Materiał pomocniczy nr 3

Rodzaje aktów prawnych w UE

Rozporządzenia to najważniejsze akty prawne UE. Adresowane mogą być zarówno do państwa jak i jednostki. Muszą obowiązywać jednakowo w poszczególnych państwach członkowskich.

Dyrektywy to dokumenty o łagodniejszej wymowie. Adresatami są wyłącznie państwa członkowskie. Są one zobowiązane do wydania w określonym terminie przepisów krajowych odpowiadających treści dyrektyw. Oznacza to, że państwa członkowskie same decydują, w jaki sposób wdrożą przepisy przyjęte w dyrektywach.

Decyzje służą do rozstrzygania różnego rodzaju kwestii związanych z harmonizacją poszczególnych sektorów polityki gospodarczej. Mają charakter indywidualny i bardzo konkretny.

Zalecenia nie mają charakteru wiążącego, są zachętą dla państw do wprowadzania rozwiązań czy standardów.

Opinie nie mają mocy wiążącej. Wyrażają stanowisko UE i państwa członkowskie nie muszą się do nich stosować.

Zielone Księgi to dokumenty, które powstają w wyniku dyskusji Komisji na temat jakiejś konkretnej dziedziny politycznej. Są to dokumenty skierowane do zainteresowanych stron – instytucji i jednostek – które są zaproszone do uczestnictwa w procesie konsultacji i dyskusji. W niektórych przypadkach stanowią one impuls do dalszych działań ustawodawczych.

Białe Księgi to dokumenty zawierające propozycje działań wspólnotowych w konkretnej dziedzinie. Białe Księgi zawierają oficjalny zbiór propozycji w konkretnych dziedzinach politycznych i stanowią instrument ich realizacji.

Ćwiczenie:

Po zapoznaniu się z rodzajami aktów prawnych wydawanych przez Unie Europejską, przeczytaj tytuły konkretnych aktów i spróbuj rozpoznać, który z nich może być rozporządzeniem, dyrektywą, a który decyzją. W miejsca wykropkowane wpisz ich nazwy.

- w sprawie wprowadzenia środków w celu zwiększenia bezpieczeństwa i poprawy zdrowia pracowników podczas pracy.
- standardowe wartości celne w przywozie dla ustalenia ceny wyjścia dla niektórych owoców i warzyw.
- w sprawie ustalenia na rok gospodarczy 2008/2009 kwot pomocy na rzecz dywersyfikacji oraz pomocy na rzecz dywersyfikacji przyznanej w ramach tymczasowego systemu restrukturyzacji przemysłu cukrowniczego we Wspólnocie.

Scenariusz 2

Co nas łączy?

Temat

Europa jako wspólnota wartości.

Cele zajęć

- zdefiniowanie pojęcie „Europa”
- wymienienie i definiowanie wartości uznawane jako europejskie
- wskazanie związku kultury polskiej z kulturą europejską
- kształcenie umiejętności zajęcia stanowiska i uzasadnienia swojego poglądu na temat tożsamości europejskiej

Czas zajęć

90 minut lub 45 w wersji skróconej

Metody

- praca z tekstem
- dyskusja
- praca ze schematem
- ranking trójkątny

Potrzebne materiały

- arkusz z konturami Europy
- duże arkusze papieru
- małe karteczki samoprzylepne
- flamastry.

Materiały pomocnicze

- Materiał pomocniczy nr1 - Granice Europy
- Materiał pomocniczy nr 2 - Dziedzictwo europejskie
- Materiał pomocniczy nr 3 - Pytania o duszę Europy
- Materiał pomocniczy nr 4 - Moja hierarchia wartości

Najważniejsze pojęcia

- Europa
- wartości europejskie
- tożsamość
- dziedzictwo kulturowe

Przebieg zajęć

1. Przywitaj grupę. Warsztat rozpocznij od wywieszenia plakatu przedstawiającego kontury Europy i postaw osobom uczestniczącym pytanie: Czym dla nich jest Europa? Zaznacz, że nie pytasz o Unię Europejską, a o Europę właśnie. Zapytaj:

- czy uważacie, że cywilizacja europejska jest czymś szczególnym na tle innych?
- czy Europa to konkret, chociażby w sensie geograficznym?
- czy, jak określa Europę Czesław Miłosz, „gmach wyobrażeń i dogmatów?”

2. Rozdaj osobom uczestniczącym małe karteczki samoprzylepne i poproś, aby zapisały swoje skojarzenie, jedno skojarzenie na jednej karteczce. (10 min)

3. Następnie poproś, aby każda z osób uczestniczących odczytała swoje asocjacje i przykleiła kartki na plakacie. Spróbujcie je posegregować: w jeden zbiór skojarzenia geograficzne, w inny te związane z kulturą, jeśli pojawi się kontekst polski, to zróbcie oddzielny zbiór. Plakat powinien zostać w widocznym miejscu do końca zajęć. (5 min)

4. Powiedz, że za chwilę będziecie pracować w grupach nad wybranym tekstem. Grupy będą musiały przeczytać go, a następnie sporządzić notatki na temat „Granice Europy”. Podziel grupę na kilkusobowe zespoły, każdemu zespołowi rozdaj materiał pomocniczy nr 1.

Po wykonaniu ćwiczenia poproś osoby reprezentujące zespoły, aby przeczytały swoje zapiski. Na zakończenie tego ćwiczenia spróbujcie napisać wspólny wniosek, dotyczący granic Europy. We wniosku powinna znaleźć się uwaga, z czego wynikają kłopoty z określeniem granic Europy. Zwróć uwagę osób uczestniczących na to, w jakiej mierze na definiowanie granic Europy wpływają stereotypy, a w jakiej polityka. (20 min)

Wariant na zajęcia 45-minutowe: wygłoś krótki wykład o problemach związanych z kontrowersjami związanymi z określeniem granic geograficznych Europy. (5 min)

5. Zapytaj osób uczestniczących, dlaczego kraje pozaeuropejskie (Izrael, Azerbejdżan) grają w Mistrzostwach Europy, należą do UEFA? Czym jest to powodowane? Jeśli nie padnie to ze strony osób uczestniczących, zwróć uwagę, że nierzadko Europa to synonim słowa kultura; europejskość nie ma granic geograficznych, to zjawisko kulturowe. Powiedz osobom uczestniczącym, że nadal będą pracować w grupach. Wyjaśnij, że ich zadanie będzie polegało na przygotowaniu plakatu „Dziedzictwo europejskie”, wzór schematu znajduje się w materiale pomocniczym nr 2. Poproś, aby ćwiczenie wykonały na dużych arkuszach papieru. Poleć, aby odwołały się do swojej wiedzy, np.: z historii, kulturoznawstwa, pomocny też może być tekst z materiału pomocniczego nr 3. Zwróć uwagę osób uczestniczących, że wspólnym dziedzictwem Europy są wartości powszechnie uznawane w naszej cywilizacji. Poproś, aby również one znalazły się na plakacie. (15 min)

Po wykonaniu ćwiczenia, poproś wybrane osoby z grup, aby zaprezentowały na forum przygotowane zadania. Zapytaj, na jakie trudności natrafiły w czasie pracy? Jakie mają refleksje po wykonaniu ćwiczenia? (5min)

Spiszcie jedną wspólną listę wartości europejskich, które pojawiły się na wszystkich plakatach. Następnie poleć osobom uczestniczącym, aby w grupach zastanowiły się, czy i w jaki sposób poprzez instytucje i prawo UE realizuje się wartości europejskie. (15 min)

Wariant na zajęcia 45-minutowe: sporządzenie list wartości europejskich kończy zajęcia. (5 min)

6. Na zakończenie zajęć poproś osoby uczestniczące, aby samodzielnie zastanowiły się, jakie wartości europejskie są dla niego, dla niej najważniejsze. Poproś, aby hierarchię wartości ułożyły wykorzystując ranking trójkątny (materiał pomocniczy nr 4). Powiedz, że na szczycie rankingu należy wpisać wartości najważniejsze, u podstawy – najmniej istotne dla nich. Następnie, poproś, aby każdy samodzielnie napisał krótki esej, dlaczego wybrał tę wartość i w jaki sposób wpływa ona na jego życie. Chętne osoby poproś o odczytanie tekstów (20 min)

Scenariusz 2

Materiał pomocniczy nr 1

Granice Europy

Jak można więc [...] definiować dzisiaj geograficznie i politycznie granice Europy? W odniesieniu do granic geograficznych to chcę tylko zwrócić uwagę na fakt, że wschodnia granica Europy miała zawsze charakter umowny. Kiedy Wasilij Tatiszczew w XVIII wieku uznał góry Ural za granicę Europy, chciał zaznaczyć, że granica ta rzeczywiście gdzieś przebiega. Jednocześnie wprowadził tym samym pewien stereotyp w myśleniu europejskim, że państwo moskiewskie i jego spadkobiercy należą do Azji.

Źródło: B. Geremek, *Przestrzeń Europy, (w:) Europa na co dzień. Podręcznik ucznia*, Wydawnictw CODN, Warszawa 1997, s.A-II/2.

Gdy pisałem swoją pierwszą książkę trzydzieści lat temu [chodzi o książkę: „Orzeł biały, czerwona gwiazda. Wojna polsko-bolszewicka 1919-1920”, wydaną w Londynie 1972 roku, polskie wydanie: Kraków 1997] zimna wojna osiągnęła apogeum. Groziła nam wymiana nuklearnych ciosów między „Zachodem” a sowieckim „Wschodem”. Wielka Brytania przystąpiła właśnie do Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej, która sięgała jedynie Niemiec Zachodnich. Od Lubeki po Triest rozciągała się nieprzerwanie żelazna kurtyna, a kraje położone na wschód od niej znajdowały się pod rządami ponurych, kontrolowanych przez Moskwę komunistycznych reżimów. Co więcej, żelazna kurtyna zaczynała dzielić nasze umysły. Wydawało się, że nazwa „Europa” nie dotyczy już całości kontynentu, lecz coraz częściej skrótowo określa projekt wdrażany w jego zachodniej części. [...] O wschodniej części kontynentu coraz częściej zapomniano lub ją ignorowano. [...] O dziwo, nastawienie i priorytety rodem z ery zimnowojennej nie znikły po upadku muru berlińskiego. Wręcz przeciwnie, wielu ludzi wydawało się nie dostrzegać, że się coś zmieniło. [...] Historycy, którzy przez całe swoje studia i karierę zawodową nauczyli się ignorować Wschód, nie zamierzali się zmieniać. Najbardziej rażące przykłady dzieł publikowanych jako „historie Europy”, lecz w rzeczywistości ograniczające się do Europy Zachodniej, ukazywały się na przełomie lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych, a więc w czasie, gdy można by było oczekiwać zmiany nastawienia.

Źródło: N. Davies, *Europa między Wschodem a Zachodem*, Kraków 2007, s.5.

W myśleniu o Europie zawsze pamiętać trzeba, że była ona pojmowana w różny sposób. W pojałtańskim [...] systemie Narodów Zjednoczonych jest mowa o Europie od San Francisco do Władywostoku: Europa I sięga tu do Łaby, dzisiaj do Odry, Europa II zaś na wschód od tych rzek. Tak pojęta pierwsza Europa nazywana jest często Zachodem. [...] Europa druga, czyli Wschodnia, kojarzona była czasami z Europą słowiańską, czasami z Euroazją; [...] W Radzie Wykławowej UNESCO, w której pracach przez lata uczestniczyłem, mamy sześć takich okręgów: Europę I i II, Azję, Afrykę na południe od Sahary, Amerykę Łacińską i Karaiby, Islam.

Źródło: J. Kłoczewski, *Europa a Unia Europejska: jedność a różnorodność*, „Więź”, nr.4, 1998r., s.31-32.

Zdaniem jednych Kaukaz, ten liczący sobie 1500 km długości i 100-180 km szerokości łańcuch górski leży we wschodniej Europie, zdaniem innych w zachodniej Azji. Prawda jest taka, że masyw ten leży na linii, którą tradycyjnie uznaje się za granicę Azji i Europy. Wspinacze, np., przychylają się do teorii, iż to właśnie najwyższy szczyt Kaukazu - mierzący 5642 m n.p.m. wygasły wulkan Elbrus, a nie o ponad 800 metrów niższy Mont Blanc jest najwyższym szczytem Europy.

Źródło: „Gazeta Wyborcza”, *Encyklopedia, Góry, cz.2, Od Uralu aż po Pireneje*.

Material pomocniczy nr 2

Dziedzictwo europejskie:		
Kultura materialna np. technika, przemysł...	Kultura duchowa np.: religia, literatura...	Kultura społeczna np.: prawo, instytucje państwa....
Wartości: np.: solidarność, godność ludzka...		

Scenariusz 2

Materiał pomocniczy nr 3

Pytania o duszę Europy

U samych podstaw refleksji o Europie i prób jej definiowania zawsze, przy każdej nieco pogłębionej analizie, odnajdujemy kulturę, kulturowe dziedzictwo, jako czynnik fundamentalny europejskiej tożsamości. [...] Nasza Europa [...] ukształtowała się zasadniczo w wielkich stuleciach swej historii, gdzieś między X/XI a XV/XVI stuleciem. [...] Niezwykle dynamiczny rozwój kręgu zachodniego w następnych stuleciach przyniesie w końcu niezwykle awans Europy, w punkcie wyjścia kopciuszka, wśród wszystkich wielkich kręgów cywilizacyjnych świata. Europę stworzą nie imperia, ale społeczeństwa, tysiące wspólnot wolnych ludzi, wsie, miasta, grupy posiadające swe prawa i wolności i zdolne do twórczych prac. Jest to społeczeństwo obywatelskie – *societas civilis* – z obywatelem, członkiem konkretnej wspólnoty i za nią odpowiedzialnym. Wielkie słowa tej epoki to *libertas*, wolność i obowiązek zarazem, i szukanie swojej równowagi między zadaniami różnorodnych wspólnot małych nakładających się na nie, coraz większych społeczności regionalnych, państwowych, wreszcie ogólnochrześcijańskich z papieżem i cesarzem na czele. [...]

Chrześcijaństwo zachodnie tych twórczych stuleci nabiera swoistych, bardzo charakterystycznych cech. Jego optymizm łączy się z afirmacją życia, człowieka, świata stworzonego – materii. Ważny jest rozum, ale i serce – miłość mistyczna, czy dworska! – a także praca, wysiłek fizyczny. W kulturalnym krajobrazie europejskim, we Włoszech, Francji w wielu innych regionach, dotąd uderzają nas rezultaty ogromnego zorganizowanego wysiłku: miasta, świątynie, dzieła sztuki. [...] Atlasy europejskiej kultury romańskiej, gotyckiej, barokowej są nam dzisiaj szczególnie potrzebne jako skondensowane niejako wizualne ślady twórczych okresów, łączących elementy uniwersalne z propozycjami bardzo swoistymi, lokalnymi, regionalnymi. [...] W tradycji europejskiej kultury i chrześcijaństwa tkwi czynnik wyjątkowo dużej wagi intelektualnej debaty, rozumowania; od XII-XIII wieku szkoła europejska poddała odważnej analizie nawet tekst-fundament, jakim była Biblia. Wyraźnie podnosi się też od tego czasu w myśli elit chrześcijańskich indywidualna odpowiedzialność każdego człowieka za siebie i swoje czyny. Dla Tomasza z Akwinu sumienie ma być decydujące, ważniejsze na przykład od nakazów władzy, kościelnej nie wyłączając. Odnajdujemy tu personalizm, humanizm, wiarę w człowieka, a więc czynniki, które niewątpliwie leżały u podstaw wielkich sukcesów Europejczyków w kolejnych epokach.

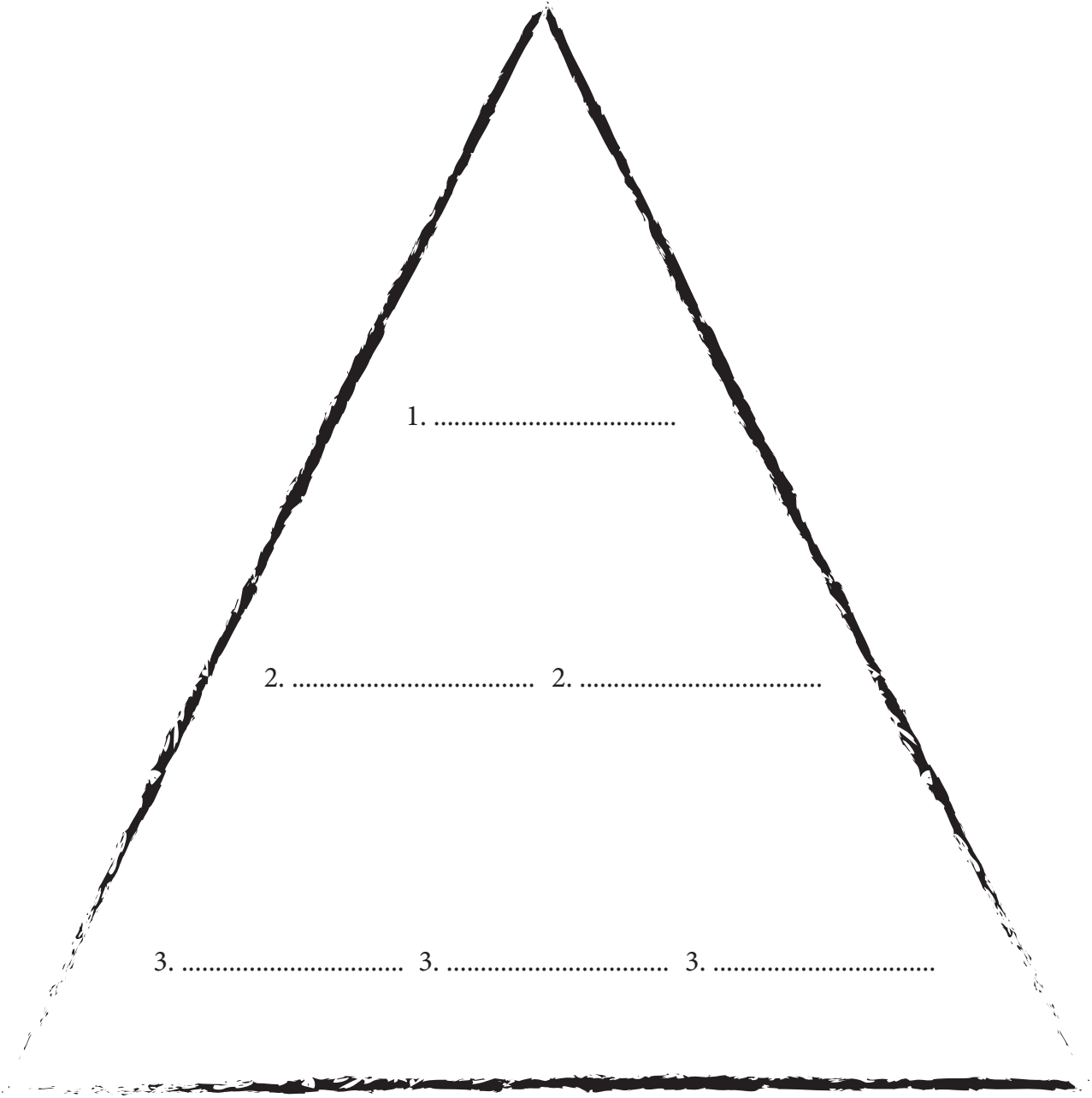
Źródło: J. Kłoczewski, *Europa a Unia Europejska: jedność a różnorodność*, „Więź”, nr.4, 1998, s.34-36.

Scenariusz 2

Material pomocniczy nr 4

moja hierarchia wartości

Zastanów się, jakie wartości europejskie są dla Ciebie szczególnie bliskie, najważniejsze. Ułóż je wg hierarchii ważności. Na szczycie trójkąta zapisz najważniejszą, u podstawy - mniej istotne, choć też ważne.

Scenariusz 3

Europejska Wieża Babel

Temat

Europa jako wspólnota wielokulturowa.

Cele zajęć

- dostarczenie wiedzy na temat przyczyny różnic kulturowych w Europie
- podanie przykładów różnic kulturowych w Europie
- wskazanie wartości pozytywnych i zagrożeń wynikających z wielokulturowości UE
- kształcenie postawy akceptacji i tolerancji dla wielokulturowości

Czas zajęć

90 minut lub 45 w wersji skróconej

Metody

- krzyżówka
- praca w grupie
- dyskusja

Potrzebne materiały

- duże arkusze papieru
- małe karteczki
- flamastry

Materiały pomocnicze

- Materiał pomocniczy nr 1 - Krzyżówka
- Materiał pomocniczy nr 2 - Rodzinna Europa
- Materiał pomocniczy nr 3 - Różnice kulturowe

Najważniejsze pojęcia

- Europa
- różnie kulturowe
- wartości europejskie
- wielokulturowość

Przebieg zajęć

1. Przywitaj grupę. Podziel grupę na kilkusobowe zespoły, wcześniej na karteczkach wypisz kilka nazw państw europejskich, o dwie, trzy nazwy więcej niż będzie grup tak, aby zespoły mogły losować. Poproś, aby grupy zachowały w tajemnicy nazwy państw, a następnie przygotowały krótką scenkę pantomimiczną, po obejrzeniu której reszta uczestników zajęć pozna, o jakie państwo chodzi. (10 min)

2. Zapytaj grupę, dlaczego możliwe jest rozpoznanie poszczególnych państw Europy? Następnie zapisz pionowo na tablicy hasło „różnice kulturowe”. Wyjaśnij osobom uczestniczącym, że hasło nawiązuje do tematu zajęć. Poproś, aby każda osoba zapisała słowa rozpoczynające się od liter hasła. Zwróć uwagę, że słowa powinny nawiązywać, kojarzyć się, definiować pojecie (Patrz materiał pomocniczy nr 1). Zwróć uwagę, aby każde słowo było zapisane na jednej kartce. Następnie osoby uczestniczące doczepiają swoje słowa do odpowiednich liter. W ten sposób wszyscy mają szansę porównać własne pomysły z innymi. Najpewniej wśród skojarzeń pojawią się słowa o zabarwieniu pozytywnym i negatywnym, ale zwróć uwagę, że różnorodność jest zaliczana do fundamentalnych wartości europejskich, chociaż niesie ze sobą wiele niebezpieczeństw. (15 min)

3. Podziel osoby uczestniczące na kilkusobowe zespoły, rozdaj grupom materiał pomocniczy nr 2 i poproś, aby po przeczytaniu tekstu odpowiedziały na pytania znajdujące się pod nim. Odpowiedzi powinny być przygotowane na dużych arkuszach papieru, aby można było po prezentacji przez wszystkie grupy, porównać je, wyjaśnić różnice, niejasności. Na zakończenie tej części zajęć podkreśl, że Europa to pewna całość, która składa się z wielu części, te części to narody i kultury. Specyfiką tego kontynentu jest wielożyczność oraz znaczna liczba państw i narodów na niewielkim terytorium (narodowości nie zawsze pokrywają się z granicami państw). Podkreśl, że Wspólnota Europejska budowana jest przez akceptację różnorodności kulturowej. (20 min)

Wariant dla zajęć 45-minutowych: w tym miejscu kończymy zajęcia.

4. Zwróć uwagę, że we współczesnej Europie, spotykamy się również z kulturami pozaeuropejskimi, szczególnie w takich krajach jak Francja, Niemcy, Grecja, Wielka Brytania, Hiszpania, Włochy, żyje i pracuje wielu emigrantów pochodzących z Azji i Afryki. Zapytaj osób uczestniczących, czy spotykają się z przejawami różnic kulturowych z obszarów pozaeuropejskich i potrafią podać przykłady ich obecności w naszej rzeczywistości. (10 min)

5. Zwróć uwagę, że wielokulturowość w ramach Unii Europejskiej to zjawisko, z którym mamy do czynienia o wiele częściej niż przed integracją Polski ze strukturami. Brak barier formalnych w podróżowaniu i osiedlaniu się, udział w różnego typu projektach, możliwość nauki i pracy, to wszystko sprawia, że częściej doświadczamy różnic kulturowych. Zaproponuj osobom uczestniczącym, aby w tej części zajęć zastanowiły się, w jakich obszarach życia codziennego mogą doświadczyć różnic kulturowych przebywając w różnych krajach Unii Europejskiej. Osoby uczestniczące nadal pracują w grupach, wykorzystują materiał pomocniczy nr 3, ale wymagaj od grup, aby rozbudowały tabelę o jak najwięcej dziedzin życia i podały jak najwięcej przykładów. Poproś, aby przykłady różnic kulturowych pochodzące z poza materiału pomocniczego opatrywano informacją, z jakiego źródła pochodzą, np.: doświadczenie własne, znajomych, prasa, literatura, itp. Zwróć uwagę osobom uczestniczącym, że taki opis różnic posługuje się stereotypem i że jak każdy stereotyp jest dużym uproszczeniem, a w odniesieniu do konkretnych ludzi czy sytuacji może być nieprawdą. I, że w kontaktach z ludźmi należy o tym pamiętać. (20 min)

6. Na zakończenie zajęć poproś przedstawicieli, przedstawicielki grup o zaprezentowanie wyników swoich prac i porównanie efektów. Omówcie niejasności tam, gdzie pojawią się informacje oryginalne, autorskie grup, zapytaj o źródło informacji związane ze prezentowanymi zwyczajami. Jeszcze raz wspomnij o roli i ograniczeniach stereotypów. Przypomnij też, że w jednym kraju, w różnych jego regionach, mogą występować zasadnicze różnice kulturowe. Zapytaj, czy i dlaczego warto poznawać inne kultury? (15 min)

Scenariusz 3

Material pomocniczy nr 1

krzyżówka

R – rozmach

Ó – kłótnia

Ż – życzliwość

N – nieporozumienia

I – incydenty

C – ciekawość

E – egoizm

K – ksenofobia

U – urozmaicenia

L – lingwistyka

T – tolerancja

U – uniwersalizm

R – różnorodność

O – otwartość

W – wartości

E – empatia

Scenariusz 3

Material pomocniczy nr 2

Rodzinna Europa

Wszystko zaczęło się jednak na strychu. Zobaczyłem tam stare skrzynie malowane na zielono, w czerwone kwiaty i podobnie malowane łóżko z baldachimem, które służyło pokoleniom szwajcarskich chłopów. Wtedy przez chwilę, ale bardzo ostro, odczuwałem żal, że jestem niemy. Bo niemota bywa nie tylko fizyczna i swoboda toczona po francusku rozmowy może tylko maskować nieruchome zapatrzenie. Zapach tego strychu był swojski, taki sam, jak w kątach znanych z dzieciństwa, ale kraj, z którego pochodziłem, był daleko i jak diablik wyskakujący z pudełka, poruszałem się według praw mechanizmu tajemniczego dla moich tutejszych przyjaciół. Nawet ta wspólność upodobań do starych mebli, gdzie przechowywała się obecność ludzi minionych kryła w sobie zasadniczą różnicę tonacji. Gdybym próbował wyjaśnić co one dla mnie znaczą, jakie postaci przywodzą na myśl, musiałbym żmudnie zaczynać od samego początku, płatać się w datach, w opowieściach o instytucjach, bitwach i obyczajach. [...] Przed łóżkiem z baldachimem doznałem podwójnych uczuć, tubylca i cudzoziemca. Niewątpliwie i tu była moja ojczyzna, ale wyrzekająca się jakby na mocy narzuconego sobie zakazu wiedzy o sobie jako całości [...] Ileż to razy miałem zamknięte usta dlatego właśnie, że wyłoniwszy się z mglistych obszarów, o których podręczniki i książki rzadko podają wiadomości, a jeśli to fałszywą, musiałbym zaczynać od początku. Teraz z paraliżem łączyła się dotkliwość jakiegoś zaniechania. Nie, nie będę nigdy naśladować tych, którzy zacierają ślady, wyrzekają się swojej przeszłości i są martwi, choćby przy pomocy ekwilibrystyki umysłowej udawali, że są żywi. Korzenie moje są tam na wschodzie, i to jest pewnik. Jeśli trudno albo przykro tłumaczyć, kim jestem, trzeba pomimo to próbować.

Źródło: Cz. Miłosz, *Rodzinna Europa*, Warszawa 1990, s.5-6.

Ćwiczenie:

- O jakim zjawisku pisze Czesław Miłosz?
- Jak rozumiecie cytat „*Pod łóżkiem z baldachimem doznałem podwójnego uczucia tubylca i cudzoziemca*”?
- Jakie znaczenie dla Miłosza ma miejsce jego pochodzenie, czy waszym zdaniem jest to sprawa determinująca życie wielu Europejczyków?
- Zdaniem Czesława Miłosza istnieją bariery między narodami i kulturami Europy. Z czego one wynikają i jak zdaniem poety można próbować to niezrozumienie niwelować?
- Uznaje się, że nagromadzenie narodów i kultur na stosunkowo niewielkim obszarze, jest cechą charakterystyczną Europy. Co z tego wynika?

Scenariusz 3

Materiał pomocniczy nr 3

Różnice kulturowe

Mój pierwszy kontakt z miastem [Barcelona] to był wstrząs. [...] najbardziej uderzyły mnie dwie rzeczy: kuchnia i sposób pracy. Na plan przychodziło się koło 11, pierwsze ustawienia, rozmowy i już lunch. Po lunchu – siesta. Po dwóch godzinach pracy ze trzy, cztery godziny odpoczynku. Zaczynaliśmy zdjęcia koło 17. tak do 22, a potem cała ekipa szła do knajp.

Źródło: Ł. Modelski, *Barcelona początek podróży*, „Twój Styl”, nr 8, 2008 r., s.38.

Spotykając się z Niemcem przy witaniu się i żegnaniu, można spodziewać się mocnego jednego lub dwukrotnego uścisku dłoni i bezpośredniego kontaktu wzrokowego. Niemcy wierzą, iż miękki uścisk dłoni świadczy o słabości, a nie patrzenie prosto w oczy o fałszywości, a nawet nieuczciwości. Wymianie uścisku dłoni nie musi towarzyszyć szeroki uśmiech, wielu Niemców rezerwuje uśmiech dla przyjaciół i rodziny, traktując uśmiechanie się do obcych jako coś głupiego, a nawet obłudnego. W tym kraju wykonuje się niewiele gestów dłońmi jak i rękami. Pukanie się w czoło i jednocześnie patrzenie na jakąś osobę, traktuje się jako zachowanie grubiańskie i jest prawnie zabronione.

Na Węgrzech ludzie zwracają się do siebie po nazwisku i jest to zupełnie normalne i przyjazne. W innych krajach byłoby to traktowane za obrazę.

Komunikacja niewerbalna (gesty) może również mieć w różnych krajach inne znaczenia. W Bułgarii skinienie głową oznacza „nie”, podczas gdy potrząśnięcie nią „tak”. Wskazywanie czegoś palcem (szczególnie lewej ręki) jest niegrzeczne.

W niektórych krajach Europy liczy się nie to co ludzie jedzą, lecz jak jedzą i o jakich porach. Na przykład we Francji i we Włoszech czas posiłków to kluczowe wydarzenia w ciągu dnia. Zdarza się, że kolacja trwa nawet półtorej godziny i przypisuje się jej duże rodzinne znaczenie.

Brytyjczycy bardzo poważnie traktują ustalenia ustne. W czasie rozmowy towarzyskiej nie należy poruszać tematów osobistych, a lunch nie jest zwykle traktowany jako zdarzenie biznesowe, do czasu jednak podania kawy.

Szwedzi akceptują wysokie podatki, jako podstawę finansowania polityki socjalnej, dlatego wszelkie krytyczne uwagi czy też wyrażające zdziwienie dla stawek podatków w ich kraju byłoby nie na miejscu, podobnie jak wychwalanie któregoś z regionów tego kraju, jako że jego mieszkańców cechuje wysoka lojalność wobec swojej „małej ojczyzny”. Pytania osobiste są bardzo źle widziane.

Dziedzina życia	Państwo	Przykład
Kuchnia		
Kultura pracy	Hiszpania, Grecja	Obowiązuje kilkugodzinna siesta w czasie pracy.
Obyczajowość		
Etykieta, gesty		
Własność prywatna		
Język		

Scenariusz 4

I co ja z tego mam?

Temat

Unia Europejska - więcej możliwych ścieżek kariery dla młodych ludzi?

Cele zajęć

- dostarczenie wiedzy na temat możliwości, jakie stwarza UE dla rozwoju młodych Polaków i Polek
- zapoznanie z listą najważniejszych umiejętności cenionych na współczesnym rynku pracy
- kształcenie umiejętności rozpoznawania najważniejszych cech gospodarki opartej na wiedzy
- kształtowanie umiejętności planowania osobistej ścieżki kariery
- kształcenie postawy odpowiedzialności za własne wybory życiowe.

Czas zajęć

90 minut lub 45 w wersji skróconej

Metody

- continuum collapse
- mini wykład
- praca w grupie
- planowanie z przyszłości

Potrzebne materiały

- duże arkusze papieru
- flamastry

Materiały pomocnicze

- Materiał pomocniczy nr1 - Kapitał intelektualny Polski
- Materiał pomocniczy nr 2 - Cechy współczesnego rynku pracy
- Materiał pomocniczy nr 3 - UE a zatrudnienie i uznawalność kwalifikacji
- Materiał pomocniczy nr 4 - Planowanie z przyszłości

Najważniejsze pojęcia

- uznawalność kwalifikacji zawodowych
- wymiana międzynarodowa
- kapitał intelektualny
- kompetencje zawodowe
- kariera

Przebieg zajęć

1. Przywitaj grupę. Na tablicy lub dużym arkuszu papieru zapisz tezę: Członkostwo Polski w strukturach UE daje młodzieży nieograniczone możliwości rozwoju. Poproś osoby uczestniczące, aby każda z nich dokonała indywidualnej oceny przedstawionego twierdzenia i wyraziła ją w 20-stopniowej skali. 1- całkowicie się zgadzam..., 20 - całkowicie się nie zgadzam. Poproś, aby każda podała swoją ocenę wyrażoną w cyfrach, po czym zgodnie z ich gradacją ustaw osoby uczestniczące w szeregu, (np.: 2, 5, 5, 8, 11, 12, 15, 15, 19, 20, 20). Następnie poleć, aby osoby uczestniczące „zagięły skrzydła” i stanęły w parach, w taki sposób, że pierwszą parę tworzą osoby o skrajnie przeciwnych poglądach, (np.: 2-20, 5-20, 5-19, 8-15, 11-15, 12-15). W kilkuminutowej rozmowie partnerzy przedstawiają swoje stanowiska i przemawiające za nimi argumenty, krótko dyskutują. Zwróć uwagę, że argumenty powinny dotyczyć różnych aspektów ich życia, zarówno osobistego jak i kariery zawodowej. Możesz poprosić, aby osoby o skrajnie odmiennych poglądach przeprowadziły dyskusję na forum całej grupy. (10 min)

2. Powiedz osobom uczestniczącym, że w ocenie ekspertów Polska, jeżeli chce zmniejszyć dystans do krajów wysokorozwiniętych i stać się liczącym się państwem, rozwiniętym cywilizacyjnie, musi jak najszybciej przekształcić swoją gospodarkę w gospodarkę opartą na wiedzy. Aby to się stało, istotna jest jakość, tzw. kapitału intelektualnego, czyli ogółu niematerialnych aktywów ludzi, przedsiębiorstw, społeczności, regionów i instytucji, które odpowiednio wykorzystane, mogą być źródłem obecnego i przyszłego dobrostanu kraju. Wyjaśnij pokrótce, jakie są składniki kapitału intelektualnego (możesz wykorzystać informacje zawarte w materiale pomocniczym nr 1, pełny raport można przeczytać na stronie www.innowacyjnosc.gpw.pl). Przedstaw młodzieży fragment Raportu o Kapitale Intelektualnym Polski, prezentującym Indeks kapitału intelektualnego (druga część materiału pomocniczego nr 1). Zapytaj, czy ich zdaniem jest to dobra pozycja? Poproś, aby uzasadniali swoje opinie. (10 min)

Wersja zajęć 45-minutowych: jeśli możesz poświęcić tylko jedną lekcję, można zrezygnować z realizacji punktu 2

3. Następnie zapoznaj osoby uczestniczące z listą kompetencji cenionych na rynku pracy i charakterystyką rynku w nowoczesnej gospodarce opartej na wiedzy, przedstaw też ocenę sytuacji polskich uczelni i opinię menadżerów na temat przygotowania absolwentów i ich umiejętności z punktu widzenia przydatności na rynku pracy (materiał pomocniczy nr 2). Podziel grupę na zespoły, rozdaj zespołom materiał pomocniczy nr 3 i poleć, aby każdy zespół jeszcze raz przeanalizował przedstawione informacje i zapoznał się informacjami zamieszczonymi w tabeli, a dotyczącymi polityki zatrudnienia i uznawalności kwalifikacji. Poproś, aby osoby uczestniczące zastanowiły się, w jaki sposób te regulacje prawne i narzędzia mogą pomóc w lepszym przygotowaniu się młodzieży do wyzwań, jakie niesie rynek pracy. Poleć, aby swoje ustalenia zapisały po prawej stronie tabeli. (25 min)

4. Następnie poproś przedstawicieli, przedstawicielki grup, aby zaprezentowali na forum grupy wyniki swoich prac. W oparciu o wszystkie prace przygotujcie wspólnie listę możliwości, jaką młodym ludziom stwarza przynależność Polski do UE. (10 min)

Wariant na zajęcia 45-minutowe: punkt 4 jest ostatnim punktem zajęć. Zadanie z punktu 5 można zadać młodzieży jako pracę domową.

5. Powiedz młodzieży, że teraz będą pracować samodzielnie. Poproś, aby wyobrazili sobie swoją przyszłość za dziesięć lat. Pomyśleli konkretnie:

- który to będzie rok?
- ile będą wtedy mieli lat?
- co będą robili?
- jak będzie wyglądało ich życie osobiste i zawodowe?

Po stworzeniu sobie takiej wizji mają określić działania, jakie muszą wykonać, by uzyskać zamierzony rezultat. Powinni uwzględnić terminy, w których te działania należy wykonać, aby osiągnąć postawiony cel. Muszą również ustalić zasoby, jakie są im potrzebne do wykonania tych szczegółowych czynności. Zadanie można wykonać również graficznie, pomocny może być materiał pomocniczy nr 4. (25 min)

Na zakończenie zapytaj, czy ktoś chciałby podzielić się swoim planem. Zapytaj również, czy ktoś uwzględnił w swojej wizji możliwości, jakie daje fakt, że jesteśmy częścią Unii Europejskiej. (10 min)

Scenariusz 4

Material pomocniczy nr 1

kapitał intelektualny Polski

KAPITAŁ INTELEKTUALNY POLSKI to ogół **niematerialnych aktywów** ludzi, przedsiębiorstw, społeczności, regionów i instytucji, które odpowiednio wykorzystane, mogą być źródłem **obecnego i przyszłego dobrostanu kraju**.

Kapitał intelektualny składa się z następujących komponentów:

Kapitał ludzki: potencjał zgromadzony we wszystkich Polakach wyrażający się w ich wykształceniu, doświadczeniu życiowym, postawach, umiejętnościach i mogący służyć poprawie aktualnego i przyszłego dobrobytu społecznego Polski.

Kapitał strukturalny: potencjał zgromadzony w namacalnych elementach infrastruktury narodowego systemu edukacji i innowacji – placówkach oświatowych, naukowych, badawczych, infrastrukturze teleinformatycznej, własności intelektualnej.

Kapitał społeczny: potencjał zgromadzony w polskim społeczeństwie w postaci obowiązujących norm postępowania, zaufania i zaangażowania, które wspierając współpracę i wymianę wiedzy przyczyniają się do wzrostu dobrostanu Polski.

Kapitał relacyjny: potencjał związany z wizerunkiem Polski na zewnątrz, poziomem integracji z globalną gospodarką, atrakcyjnością dla jej zagranicznych „klientów” – partnerów handlowych, inwestorów, turystów.

Indeks kapitału intelektualnego Polski dla poszczególnych generacji plasuje Polskę wśród 16 krajów europejskich, które objęte są porównaniem:

na 13. miejscu dla pokolenia dzieci i młodzieży;

na 13. miejscu dla pokolenia studentów;

na 14. miejscu dla pokolenia dorosłych;

na 16. miejscu dla pokolenia seniorów.

Oznacza to, że dystans jaki dzieli nasz kraj od bardziej rozwiniętych państw europejskich pod względem kapitału intelektualnego, jest wciąż istotny. Stosunkowo niski poziom kapitału intelektualnego Polski, nie był do niedawna przeszkodą w rozwoju naszej gospodarki, ponieważ jej konkurencyjność opierała się na innych przewagach – niskich kosztach pracy, relatywnie dużym rynku, lokalizacji w centrum Europy. W perspektywie nadchodzących dekad, utrzymanie dotychczasowego tempa rozwoju Polski nie będzie jednak możliwe bez wzmocnienia kapitału intelektualnego – fundamentu każdej gospodarki opartej na wiedzy.

Źródło: Raport o Kapitale Intelektualnym Polski, www.innowacyjność.gpw.pl, stan z dnia 14 sierpnia 2008.

Scenariusz 4

Materiał pomocniczy nr 2

Cechy współczesnego rynku pracy

Aktualnie cenione przez pracodawców kompetencje to:

- Zdolność do planowania, przewidywania
- Wiedza o sposobach panowania nad procesami pracy
- Elastyczność, czyli zdolność adaptacji do nowego środowiska i wyzwań
- Aktywność
- Pozamerytoryczna, ogólna wiedza o świecie, (masz być charakterystyczny, z pasją)

Natomiast współczesny rynek pracy charakteryzują:

- Zmienność - brak stabilności, zatrudnianie do projektów, brak etatów, telepraca
- Nieprzewidywalność – zmiany na rynku pracy nie pozwalają przewidzieć, co będzie za rok, dwa lata
- Nielinearność – brak przechodzenia z niższego stanowiska na wyższe
- Mobilność – nie ma granic wszystko jest możliwe

Źródło: J. Santorski, G. Turniak, *Alchemia kariery*, Wydawnictwo Momentum, 2005 r

Ocena polskich uczelni

Liczba studentów i studentek wyższych uczelni zwiększyła się z 394 tys. w roku akademickim 1990/1991 do ponad 2 mln obecnie. Współczynnik skolaryzacji grupy wiekowej 19-24 lat osiągnął 48% – jeden z najwyższych poziomów w Europie. 500 studentów przypadających na 10 tysięcy mieszkańców Polski to szósty najwyższy wynik na świecie. Jednak polski boom edukacyjny ma charakter głównie ilościowy. Wzrosła liczba studentów, kierunków studiów i wreszcie samych uczelni. Jednak jakość uczenia w szkolnictwie wyższym pozostawia wiele do życzenia. Na uczelniach publicznych pracownicy uczelni są wynagradzani głównie za dorobek naukowy, a nie za dobrą pracę ze studentami. Na uczelniach prywatnych, choć rzecz jasna nie jest to reguła, część studentów uczy się bardziej dla dyplomu niż dla wiedzy. Nawet najlepsze polskie uczelnie, Uniwersytet Warszawski i Uniwersytet Jagielloński, mieszczą się zaledwie w czwartej setce tzw. listy szanghajskiej – prestiżowego rankingu najlepszych uniwersytetów na świecie. W konkurencyjnym rankingu École des Mines de Paris wśród najlepszych blisko 400 uniwersytetów świata nie ma żadnej polskiej uczelni.

W ocenie menadżerów i przedsiębiorców polski system edukacyjny jest słabo dopasowany do potrzeb gospodarki. Badanie wśród polskich przedsiębiorców wykazało między innymi, że jedynie 6% ocenia wysoko umiejętności podejmowania decyzji nowo zatrudnionych absolwentów uczelni. Jeszcze gorzej oceniane są umiejętności absolwentów w zakresie zarządzania projektami – aż 81% pracodawców uważa je za niskie, a pozostałe 19% za średnie.

Indeks kapitału intelektualnego dla studentów plasuje Polskę na 13 miejscu, pośród 16 krajów europejskich, które objęte są porównaniem. Oznacza to, że gorzej niż w większości krajów UE przygotowujemy młodych Polaków i Polki do wejścia w dorosłe życie, w tym na rynek pracy.

Scenariusz 4

Material pomocniczy nr 3

UE a zatrudnienie i uznawalność kwalifikacji

Unia Europejska a zatrudnienie i uznawalność kwalifikacji (ustawodawstwo i narzędzia)	Możliwości jakie stwarzają te regulacje i instytucje dla rozwoju kariery zawodowej
- Swoboda przemieszczania się osób, - Przenośność praw pracowniczych, - Zakaz dyskryminacji przy podejmowaniu zatrudnienia i w trakcie jego trwania, - Szkolenia zawodowe i dostęp do nich, - Bezpieczeństwo socjalne, - Promowanie mobilności, - Uznawanie kwalifikacji dla celów akademickich (program Socrates, sieć NARIC - tłumaczenie kwalifikacji) i dla celów zawodowych (zawody regulowane, zawody nieregulowane) - Sieć EURES, - Europejska Przestrzeń Szkolnictwa Wyższego - Standardy kwalifikacyjne i certyfikowanie kwalifikacji, - Europejski format CV, - Europass Training (książeczka w której zapisujemy szkolenia odbyte w różnych miejscach w Europie).	Np.: odbycie części studiów w wybranym kraju UE

Scenariusz 4

Material pomocniczy nr 4

planowanie z przyszłości

Technika „Planowanie z przyszłości” polega na tym, że obejmuje cały ciąg działań, dla których punktem wyjścia jest wizja przyszłości, czyli zaczynamy od wyobrażenia sobie tego, co będzie, a potem planujemy jak do tego dojść.

- Zastanów się chwilę i wyobraź sobie siebie za dziesięć lat, stwórz wizję możliwie jak najbardziej realistyczną, tak abyś mógł odnieść wrażenie, że cel do którego zmierzamy, już stał się twoim udziałem. Wyobraź sobie kim jesteś, gdzie pracujesz, jak wygląda twoje otoczenie, rodzina, przyjaciele.
- Teraz określ działania, jakie musisz wykonać, by uzyskać zamierzone rezultaty, wyznacz terminy, w których te działania powinieneś wykonać.
- Następnie sprecyzuj niezbędne czynności szczegółowo, tak by urzeczywistnić działania określone w poprzednim kroku.
- Ustal zasoby, jakich potrzebujesz do wykonania tych szczegółowych czynności.

Swoj plan mozesz przedstawic graficznie:

Scenariusz 5

Dokąd teraz?

Temat

Przyszłość Unii Europejskiej - różne scenariusze rozwoju.

Cele zajęć

- dostarczenie wiedzy na temat najważniejszych stanowisk w sprawie kierunków rozwoju UE.
- dostarczenie wiedzy na temat najważniejszych zmian w funkcjonowaniu UE, jakie wprowadza Traktat Lizboński
- kształcenie umiejętności uzasadniania i obrony swojego poglądu, poprzez udział w dyskusji na temat przyszłości UE

Czas zajęć

90 minut lub 45 w wersji skróconej

Metody

- mini wykład
- zajmij stanowiska

Potrzebne materiały

- ankiety
- duże arkusze papieru
- flamastry

Materiały pomocnicze

- Materiał pomocniczy nr1 - Traktaty
- Materiał pomocniczy nr 2 - Najważniejsze postanowienia Traktatu Lizbońskiego
- Materiał pomocniczy nr 3 - Krytyka Traktatu Lizbońskiego
- Materiał pomocniczy nr 4 - Ankieta do techniki „zajmij stanowisko”

Najważniejsze pojęcia

- traktaty
- traktat reformujący UE (Traktat Lizboński)
- ratyfikacja

Uwagi

W drugiej części zajęć proponuje się pracę z młodzieżą techniką „zajmij stanowisko”. Polega ona na tym, że przygotowujemy tezę do dyskusji, którą zapisujemy, np. na tablicy. Osobom uczestniczącym rozdajemy ankietę do wypełnienia, ankietą zawiera stwierdzenia: 1. całkowicie się zgadzam; 2. w dużej mierze się zgadzam; 3. być może; 4. mam sporo wątpliwości; 5. całkowicie się nie zgadzam (wzór ankiety w materiale pomocniczym nr 4). Osoba uczestnicząca wybiera jedną z możliwych odpowiedzi w odniesieniu do postawionej tezy. Następnie osoby uczestniczące zajmują miejsca na wyznaczonych od „1” do „5” stanowiskach odpowiadających numerowi udzielonej odpowiedzi. W ten sposób powstają zespoły, które mają 10 minut na przygotowanie uzasadnienia, dlaczego tak uważają. Następnie przedstawiciel, przedstawicielka każdej grupy w ciągu 3-4 minut prezentuje przyjęte stanowisko. Po prezentacji każda osoba uczestnicząca ma prawo dobrowolnie zmienić swoje miejsce, czyli zdanie. Po tej możliwości zespoły znów w ciągu 5 minut pracują na kolejnymi argumentami. Po prezentacji (2 minuty) osoba prowadząca zaprasza do ostatniej ewentualnej zmiany. Na zakończenie zapraszamy do dyskusji, o odczuciach i przeżyciach związanych z grą, o wnioskach, które pojawiły się w związku z przeprowadzoną dyskusją.

Przebieg zajęć

1. Przywitaj grupę. Rozpoczynając zajęcia wypisz na tablicy lub przygotuj wcześniej na dużym arkuszu papieru daty podpisania i ratyfikacji kolejnych Traktatów (materiał pomocniczy nr 1). Zapytaj osób uczestniczących, czy mają jakieś spostrzeżenie dotyczące procesów ratyfikacji Traktatów. Na pewno osoby uczestniczące zauważą, że w przypadku ostatnich dokumentów czas ich wchodzenia w życie się wydłużył lub, jak w przypadku Traktatu ustanawiającego Konstytucję dla Europy, w ogóle nie wszedł w życie. Podobnie losy Traktatu reformującego nie są rozstrzygnięte. Zapytaj osób uczestniczących, jak sądzą, z czego to może wynikać? Padnie zapewne wiele powodów: coraz więcej państw i interesów, coraz nowe wyzwania, przed jakimi staje UE, wiele koncepcji rozwoju UE. (10 min)

2. Następnie zapisz na tablicy lub dużym arkuszu papieru problem: Jakie wyzwania stoją obecnie przed Unią Europejską? Zapisuj wszystkie zgłaszane odpowiedzi. Jeśli będzie taka potrzeba, uzupełnij listę o problemy ogólnie dyskutowane, takie jak: reforma wewnętrzna UE, w tym sposób podejmowania decyzji w UE; reforma instytucji UE; rola państw narodowych; reprezentacja UE na zewnątrz; granice Unii, czyli kwestia poszerzenia; globalizacja; bezpieczeństwo, w tym walka z terroryzmem, bezpieczeństwo energetyczne; konkurencja z USA i krajami azjatyckimi. (15 min)

3. Po zamknięciu listy, podkreślcie te problemy, które dotyczą wewnętrznych kwestii UE. Następnie zapytaj osób uczestniczących, czy znają sposoby, którymi UE próbuje rozwiązać istniejące trudności? Rozdaj materiał pomocniczy nr 2 i 3 i poproś, aby osoby uczestniczące zapoznały się z głównymi reformami wprowadzanymi przez Traktat reformujący zwany też Traktatem Lizbońskim oraz najważniejszymi argumentami przeciwników Traktatu. Poproś, aby zastanowiły się i odpowiedzieli na pytanie, czy ich zdaniem Traktat jest właściwą odpowiedzią na wyzwania, przez jakimi stoi UE, jakie dostrzegają szanse i jakie zagrożenia wynikające z tego dokumentu. Argumenty mają przygotować pisemnie. (15 min)

4. **Wariant na zajęcia 45-minutowe.** Przedstaw osobom uczestniczącym najważniejsze reformy, jakie wprowadza Traktat reformujący, zwany też Traktatem Lizbońskim, możesz wykorzystać do tego celu materiał pomocniczy nr 2. W tym miejscu należy też wymienić argumenty przeciwników Traktatu (materiał pomocniczy nr 3). Zapytaj osób uczestniczących, czy ich zdaniem Traktat jest właściwą odpowiedzią na wyzwania, przed jakim stoi Unia? (5 min)

Przebieg zajęć

5. Zaproponuj teraz udział w grze „zajmij stanowisko”. Wcześniej przygotuj tezę potrzebną do przeprowadzenia ćwiczenia. Powinna ona dotyczyć tematu zajęć, a więc przyszłości Unii, ale też odpowiadać oczekiwaniom i możliwościom grupy, ewentualnie temu, co aktualnie dzieje się w polityce. Proponowane tezy do dyskusji to, np.: „Sukces Unii, takiej jaką znamy, jest zbudowany na harmonizacji czynnika narodowego i wspólnotowego. I warto by tak zostało” lub „Dziś Unia wymaga nowych rozwiązań instytucjonalnych, bardziej centralistycznych, ponadnarodowych. Inaczej poniesie porażkę”, ewentualnie „Nie ma sensu dyskutować o przyszłości Unii Europejskiej. To od nas nie zależy!”. (40 min)

6. Na zakończenie dyskusji poproś osoby uczestniczące o refleksje dotyczące zarówno odczuć i przeżyć związanych z udziałem w grze, jak i do wniosków wypływających z dyskusji. (10 min)

Wariant na zajęcia 45-minutowe: Metoda „zajmij stanowisko” jest metodą czasochłonną, dlatego jeśli osoba prowadząca nie dysponuje wystarczającą ilością czasu, można spróbować ją zmodyfikować: dajemy grupom tylko 5 minut na przygotowanie argumentów, a po prezentacji osoby uczestniczące tylko raz mogą zmienić stanowisko. W tym momencie krótko podsumowujemy dyskusję.

Można też zastosować inną technikę dyskusji, np. podzielić osoby uczestniczące na dwie grupy: „za” i „przeciw” i polecić zgromadzenie argumentów w ciągu 5 min, a następnie ich przedstawienie na forum. (15 min)

Scenariusz 5

Materiał pomocniczy nr 1

traktaty

Traktaty:

- 1951 (1952): Traktat Ustanawiający Europejską Wspólnotę Węgla i Stali;
- 1956 (1957): Traktat ustanawiający Europejską Wspólnotę Gospodarczą;
- 1986 (1987): Jednolity Akt Europejski;
- 1992 (1993): Traktat o Unii Europejskiej (Traktat z Maastricht)
- 1997 (1999): Traktat Amsterdamski;
- 2000 (2003): Traktat z Nicei
- 2004 Traktat ustanawiający Konstytucję dla Europy;
- 2007 Traktat reformujący UE (Traktat Lizboński).

Scenariusz 5

Materiał pomocniczy nr 2

Najważniejsze postanowienia Traktatu Lizbońskiego

Najważniejsze postanowienia Traktatu Lizbońskiego:

- osobowość prawna Unii
- powołanie stanowiska Przewodniczącego Rady Europy wybieranego na 2,5 kadencję;
- stanowisko ministra spraw zagranicznych;
- rozszerzenie obszarów, w których decyzje podejmowane są kwalifikowaną większością głosów, a nie jednomyślnie, do ok. 40 kategorii;
- zwiększenie kompetencji Parlamentu Europejskiego;
- zmniejszenie liczby komisarzy w Komisji Europejskiej do 18, nadanie jej bardziej wykonawczego charakteru;
- uznanie wiążącego charakteru Karty Praw Podstawowych;
- określono procedurę wyjścia kraju z UE.

Scenariusz 5

Materiał pomocniczy nr 3

krytyka Traktatu Lizbońskiego

Krytyka Traktatu Lizbońskiego:

- zbyt ogranicza suwerenność państw narodowych (zmniejszenie liczby komisarzy powoduje, że np.: Polska traci prawo do permanentnego przedstawiciela w Komisji Europejskiej, a jednocześnie kompetencje KE zostają zwiększone).
- Traktat jest zakamuflowaną Eurokonstytucją odrzuconą przez dwa kraje unijne w ogólnonarodowych referendach.
- Nowy system głosowania w Radzie UE faworyzuje największych i najmniejszych.
- Krytyka traktatu za brak odwołania do Boga.

Scenariusz 5

Materiał pomocniczy nr 4

ankieta do techniki „zajmij stanowisko”

(skala odpowiedzi jest jednakowa dla każdej opinii)

Po zapoznaniu się z opinią, zajmij stanowisko wybierając jedną z odpowiedzi.:

1. Całkowicie się zgadzam
2. W dużej mierze się zgadzam
3. Być może
4. Mam sporo wątpliwości
5. Całkowicie się nie zgadzam.

Globalizacja, wielokulturowość • problemy i globalne

ANDRZEJ POLUS

Globalizacja

Scenariusz 1

Temat

Zajęcia poświęcone są dysproporcjom istniejącym we współczesnym świecie.

Cele zajęć

- uświadomienie faktu, iż we współczesnym świecie decyzje podejmowane na jednym krańcu globu mogą mieć wpływ na losy ludzi żyjących w różnych państwach
- uświadomienie ogromnych dysproporcji w poziomie zamożności, które występują we współczesnym świecie
- zrozumienie, iż globalizacja jest wielopoziomowym i wielowymiarowym procesem, który nie jest ani dobry ani zły, tylko realnie istniejący i wywierający wpływ na jakość naszego codziennego życia
- zwrócenie uwagi na fakt, iż nasze codzienne wybory mogą mieć wpływ na sytuację w innych regionach świata.

Czas zajęć

90 minut lub 45 w wersji skróconej (tylko część 2)

Metody

- praca w grupach
- dyskusja
- symulacja

Potrzebne materiały

- duża polityczna mapa świata
- bloczki karteczek samoprzylepnych typu „post it” o wymiarach 12 x 43 mm
- pisaki
- sześć rodzajów ciasteczek/słodczych
- flip charty
- 7 talerzy ze złotymi czekoladowymi monetami/czekoladkami typu „merci”
- kserokopie map obrazujących produkt krajowy brutto państw świata i ludność świata (*materiał pomocniczy nr1*)

Materiały pomocnicze

- Materiał pomocniczy nr 1 - Mapy prezentujące produkt krajowy brutto i ludność świata
- Materiał pomocniczy nr 2 - Globalizacja

Najważniejsze pojęcia

- globalizacja

Przebieg zajęć

1. Przed zajęciami umieść w miejscu widocznym i osiągalnym dla osób uczestniczących dużą mapę świata. Rozłóż też pisaki i kilkanaście różnokolorowych bloczków karteczek samoprzylepnych. Kolorów bloczków karteczek powinno być 5, lub więcej. Zbierz osoby uczestniczące w kręgu i poproś, aby sprawdziły, skąd pochodzą rzeczy, które mają obecnie przy sobie (ubrania, buty, telefony komórkowe, zeszyty, odtwarzacze MP3, batony/słodycze, plecaki, itp.). Poproś, by na karteczkach typu „post it” napisały nazwę przedmiotu (np. buty, telefon) i przykleiły ją na miejsce/państwo na mapie świata, w którym dany przedmiot został wyprodukowany. Poproś, by odpowiednie kolory karteczek odpowiadały różnym grupom przedmiotów; na przykład telefony komórkowe - żółty; ubrania - niebieski; zeszyty/książki - zielony, itd. Na mapie można również umieścić karteczki odpowiadające przedmiotom znajdującym się w miejscu, w którym odbywa się ćwiczenie (ławki, sprzęt elektroniczny, lampy, itp.).

Jeśli na mapie zabraknie miejsca, wówczas zaproponuj, aby jedne karteczki były przyklejane na drugie. Kiedy karteczki znajdą się na mapie świata, poproś osoby uczestniczące, aby przez chwilę przyjrzały się mapie. Następnie zbierz grupę w kręgu i poproś, by podzieliła się swoimi refleksjami.

Spróbujcie odpowiedzieć na pytania:

- czy którykolwiek z członków grupy miał jakiś produkt pochodzący z Afryki lub Ameryki Płd.?
- jak wiele z produktów codziennego użytku znajdujących się w miejscu przeprowadzania zajęć zostało wytworzonych w Polsce?
- czy na metkach znajdowały się napisy „made in EU”?
- o czym świadczyć może nie precyzowanie, z którego państw Unii Europejskiej pochodzi dany produkt?

Zapytaj jeszcze raz, co osoby uczestniczące czują patrząc na mapę? Jak im się wydaje, jaki byłby wynik tego samego ćwiczenia, gdyby zostało ono przeprowadzone w momencie, kiedy ich rodzice/opiekunowie byli w ich wieku? Jakie produkty znalazłyby się wówczas na karteczkach? Czy byłyby na nich telefony komórkowe?

Następnie zapytaj, jak wyglądałoby to ćwiczenie przeprowadzone kilkadziesiąt lat temu, dla pokolenia dziadków osób uczestniczących?

Następnie postaraj się pokrótce omówić wraz z osobami uczestniczącymi przyczyny różnych wyników tego ćwiczenia na przestrzeni ostatnich 50 lat. (20-30 min)

2. Po zakończeniu dyskusji wyjdź do grupy z talerzem, na którym znajduje się sześć różnych rodzajów ciasteczek/słodyczy odpowiadających liczbie mieszkańców poszczególnych kontynentów (przypisz każdemu rodzajowi ciasteczka jeden kontynent). Poniższa tabela przedstawia tę proporcję dla grupy 25-osobowej.

Azja	Australia	Europa	Afryka	Ameryka Płd.	Ameryka Płn.
11	1	3	5	3	2

Poproś osoby uczestniczące, aby nie zjadały ciasteczek i postarały się odnaleźć innych, którzy mają takie same jak oni słodycze. Wyjaśnij, że każdy rodzaj ciasteczka odpowiada innemu kontynentowi (Australia będzie grupą jednoosobową, Azja jednoosobową, Afryka pięć, itd.).

Po uformowaniu się grup rozdaj każdej z grup kartkę z flip charta i poproś o namalowanie mapy kontynentu, któremu odpowiada ciasteczko/słodycz, który wybrali. Na ich rysunku mogą się również znaleźć rzeczy/symbole, które kojarzą się z danym kontynentem. Osoby uczestniczące mogą malować swoje plakaty przyglądając się wiszącej w pomieszczeniu politycznej mapie świata. Jeśli granice pomiędzy kontynentami będą stanowić problem podczas rysowania, przeprowadź krótką dyskusję na temat, gdzie przebiegają granice geograficzne poszczególnych kontynentów. Postaraj się, by osoby uczestniczące choć w niewielkim stopniu zidentyfikowały się z kontynentami, które reprezentują.

Po zakończeniu prac nad rysunkami poszczególnych kontynentów poproś, by wszystkie 6 prac zostało ze sobą połączonych na podłodze tak, by stanowiły mapę świata.

Przebieg zajęć

Ameryka Północna	Europa	Azja
Ameryka Południowa	Afryka	Australia

Jeśli w grupie jest więcej niż 20 osób, możesz dodać dodatkowe kartki odpowiadające oceanom (podpisz kartki nazwami oceanów) i rozmieścić według tabeli przedstawionej poniżej (każde okno poniższej tabeli odpowiada jednej kartce z flip chart'a).

Ocean Spokojny	Ameryka Północna	Ocean Atlantycki	Europa	Azja	Ocean Spokojny
Ocean Spokojny	Ameryka Południowa	Ocean Atlantycki	Afryka	Ocean Indyjski	Australia

Poinformuj osoby uczestniczące, że ich liczba w poszczególnych grupach odpowiada liczbie mieszkańców poszczególnych kontynentów. Poproś, by wszystkie osoby uczestniczące postarały się stanąć na kontynentach, które rysowała ich grupa. Czy jest to możliwe? Dobrze, jeśli przy stawaniu na poszczególnych kartkach dochodzi do przepychania i ktoś nie jest w stanie się zmieścić. Nalegaj, aby wszyscy znaleźli się na swoich kontynentach. Czy osoby uczestniczące widzą dysproporcje?

Poproś, by osoby uczestniczące usiadły w kręgu w grupach odpowiadających ich kontynentom tak, by wszystkie grupy widziały się nawzajem. Poproś, by osoby „zajmujące” Azję wyznaczyły jedną reprezentującą Japonię. Osoba ta powinna usiąść obok i stanowić będzie, podobnie jak Australia, osobną grupę jednoosobową. Następnie poinformuj, że w symulacji, która odbędzie się za chwilę, nie ma wygranych i przegranych. Ma ona na celu jedynie pokazanie nierówności występujących w świecie.

Postaw przed każdą grupą talerz ze złotymi monetami/czekoladkami (najlepsze byłyby złote talarki odpowiadające monetom). Ilość czekoladek dla poszczególnych kontynentów i Japonii przedstawiona jest w poniższej tabeli.

Ameryka Północna	Azja (bez Japonii)	Japonia (1 osoba)	Europa	Afryka	Ameryka Południowa	Australia
12	4	5	13	0,5	2	3

Liczba złotych talarków przekazanych każdej z grup i Japonii jest proporcjonalna do wysokości produktu brutto przypadającego na każdy z kontynentów i Japonię (patrz załącznik do scenariusza).

Poproś poszczególne grupy, by dokonały podziału czekoladowych talarków/czekoladek pomiędzy swoich członków i członkinie. Obserwuj sposób, metody podziału słodczy i reakcje osób w poszczególnych grupach. Możesz się do nich odwołać w trakcie dyskusji podsumowującej ćwiczenie. Czy wśród osób reprezentujących Azję, Afrykę i Amerykę Południową pojawiają się pomysły, by odebrać słodczy Europie i Ameryce Północnej? Jeśli nie, podejdź do tych grup i zapytaj je, czy w porządku jest fakt, że oni dostali mniej niż Europejczycy, tylko z racji „urodzenia się” w innym miejscu na ziemi?

Po zakończeniu podziału słodczy wróć do grup, zbierz je w kręgu i poproś o prezentację poszczególnych kontynentów i Japonii. Niech osoby uczestniczące opowiedzą, jaki kontynent reprezentują i ile słodczy przypada u nich na jednego mieszkańca. Poproś, by osoby uczestniczące wyjaśniły, w jaki sposób dokonały podziału słodczy i co sądzą o ilości słodczy, które przypadły ich kolegom i koleżankom reprezentującym inne kontynenty i Japonię.

Wyjaśnij osobom uczestniczącym, że ich liczba na każdym kontynencie i liczba czekoladek, które dostali w mniejszym lub większym stopniu odzwierciedlają rzeczywistą liczbę mieszkańców tych kontynentów i wielkość dochodów przypadającym tam na mieszkańca. Wręcz osobom uczestniczącym kserokopie map załączonych do scenariusza. Poproś, by się im przyjrzały, by zwróciły uwagę na wielkość Afryki i wysokość dochodów na tym kontynencie. Nawiąż do początku zajęć i karteczek z produktami, czy w grupie są jakieś produkty wyprodukowane w Afryce i/lub w Ameryce Południowej?

Zapytaj osób uczestniczących o ich odczucia, kiedy patrzą na wręczone im mapy. Czy były świadome, że produkt kontynentu afrykańskiego jest niższy od PKB Hiszpanii, a porównywalny z Holandią, w której mieszka 16 milionów mieszkańców. (około 45 min)

Przebieg zajęć

3. Rozpocznij dyskusję poświęconą globalizacji. Zapytaj osób uczestniczących, czy spotkały się z tym określeniem i czy mogą podać przejawy globalizacji; nawiąż do pierwszego ćwiczenia.

Zapytaj o przykłady decyzji podejmowanych poza Polską, które mają bezpośredni wpływ na sytuację w naszym kraju (przykładem mogą być fluktuacje – wahania – cen paliw na giełdach światowych).

Następnie zapytaj o możliwości wpływania poprzez nasze osobiste wybory na sytuację w innych częściach świata. Czy jest możliwe, żebyśmy to my współkształtowali globalizację, czy też ten proces jest „niesterowalny” (np. bojkot produktów pochodzących z określonych państw, zaangażowanie w prace organizacji pozarządowych działających na polu pomocy humanitarnej, segregacja odpadów).

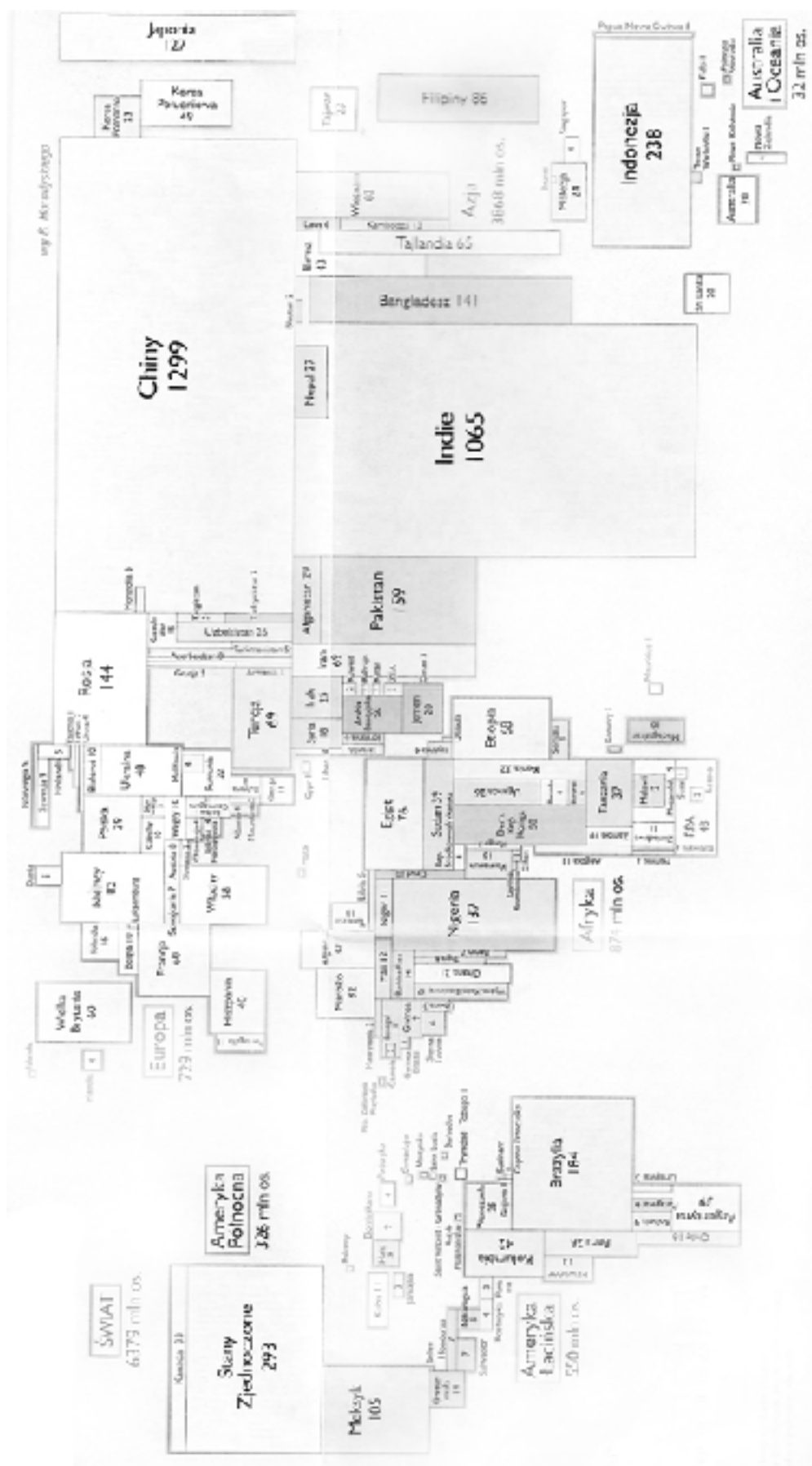
W ostatniej części dyskusji postaraj się wspólnie z osobami uczestniczącymi wypisać na tablicy cechy charakterystyczne globalizacji. Podsumowując zajęcia powiedz, iż nie ma jednej definicji globalizacji, a wymienione na tablicy cechy charakterystyczne tego procesu mogą służyć do jego lepszego zrozumienia. Zauważ, iż globalizacja w różny sposób dotyka mieszkańców różnych części globu. Zwróć uwagę na stale zwiększające się dysproporcje rozwojowe we współczesnym świecie. Globalizacja to nie tylko rewolucja IT i większa mobilność ludzi, towarów kapitału, ale również pojawianie się globalnych zagrożeń takich jak epidemie, zanieczyszczenie środowiska, terroryzm. Problemów tych nie jest obecnie w stanie rozwiązać pojedyncze państwo.

Teksty, z którymi powinni się zapoznać osoby prowadzące zajęcia przed realizacją ćwiczeń:

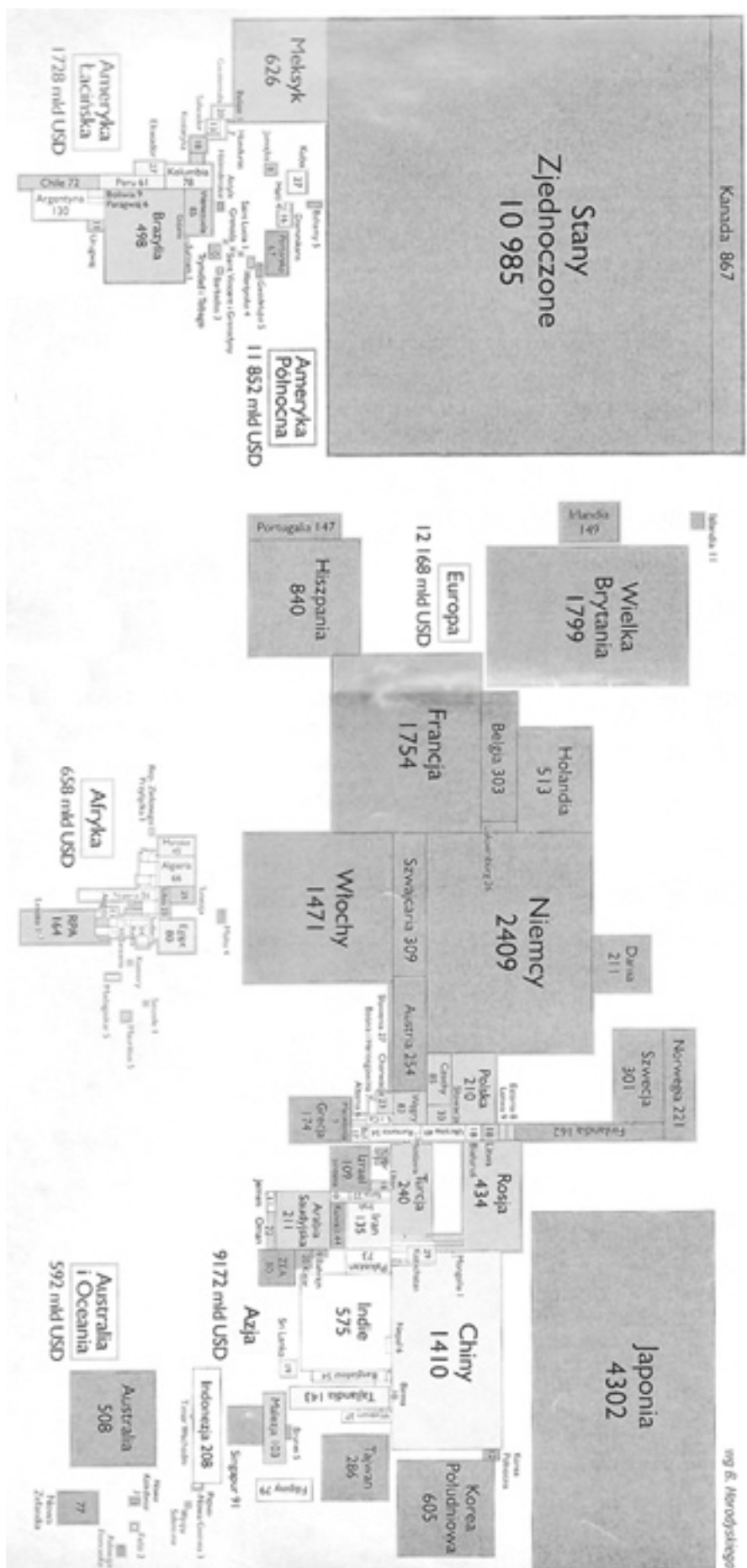
- J. A. Scholte, *Globalizacja*, Humanitas, Sosnowiec 2006, s. 13-52.

- *Nasze światowe podwórko. Raport komisji do spraw światowego kierowania*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 1996, s. 30-48.

mapa: ludność świata

mapa: produkt krajowy brutto

Scenariusz 1

Material pomocniczy nr 2

Globalizacja

Globalizacja to pojęcie obecnie niezwykle często używane przy opisywaniu rzeczywistości międzynarodowej. Nie istnieje jedna definicja globalizacji, jednakże najczęściej określa się ją mianem procesu i wiąże z procesami współzależności międzynarodowej, rewolucją IT, stale zwiększającymi się możliwościami komunikacji, wzrostem w międzynarodowej wymianie handlowej oraz zmianami kulturowymi. Wśród prekursorów teorii globalizacji najczęściej wymieniany jest kanadyjski teoretyk komunikacji Herbert Marshall McLuhan, który w 1962 roku w książce zatytułowanej *The Gutenberg Galaxy* wprowadził termin globalna wioska na określenie stale rosnących możliwości masowej komunikacji międzyludzkiej. Za początek globalizacji uznaje się zazwyczaj przełom lat 70. i 80. XX wieku. Ogólnie można przyjąć, iż globalizacja jest wielopoziomowym i wielowymiarowym procesem. Najczęściej mówi się o globalizacji na płaszczyznach: ekonomicznej, politycznej, kulturowej i społecznej.

Z globalizacją związany jest proces regionalizacji, który przez niektórych autorów uważany jest za odpowiedź na procesy homogenizacji i standaryzacji. Wydaje się, iż wszystkie trzy wymienione powyżej procesy występują równolegle i nie mogą być od siebie oddzielone; niezwykle ciężko jest jednoznacznie określić, który z nich jest motorem napędowym innych.

Fenomenami często związanymi z globalizacją są erozja suwerenności państw i wzrastająca rola pozarządowych aktorów operujących w środowisku międzynarodowym (aktorów związanych zarówno ze sferą biznesu jak i organizacjami społeczeństwa obywatelskiego).

Z pojęciem globalizacji związane jest również występowanie problemów globalnych. Najprostszą definicją problemu globalnego jest stwierdzenie, iż jest to takie zagadnienie, które dotyka w mniejszym lub większym stopniu większości mieszkańców globu, a jego rozwiązanie nie jest możliwe przez pojedyncze państwo. Problemy globalne najczęściej związane są z degradacją środowiska naturalnego (zatrucie atmosfery, zużywanie nieodnawialnych źródeł energii, karczowanie lasów deszczowych, etc.) lub zagrożeniami bezpośrednio zagrażającymi życiu i zdrowiu ludności świata (problem głodu, ubóstwo, epidemie, etc.). Specyficznymi problemami, które sklasyfikowane mogą być jako polityczno-społeczne są kontrowersje dotyczące nowego ładu międzynarodowego, granic działań podejmowanych w walce z terroryzmem oraz problem tak zwanych państw upadłych, których rządy nie są w stanie egzekwować władzy w ramach terytorium, na którym leży dane państwo.

Źródło: opracowanie własne

Scenariusz 2

Problem demograficzny współczesnego świata

Temat

Zajęcia uwrażliwiają uczestników na problem i dynamikę stale wzrastającej ludności współczesnego świata.

Cele zajęć

- dostarczenie wiedzy na temat dynamiki wzrostu populacji świata
- uświadomienie konieczności wprowadzania rozwiązań mających na celu powstrzymanie eksplozji demograficznej w państwach rozwijających się i jej konsekwencji dla całego globu

Czas zajęć

90 minut lub 45 w wersji skróconej (tylko część 3)

Metody

- dyskusja
- symulacja

Potrzebne materiały

- dwie lub trzy połączone dłuższymi bokami kartki typu flip chart z narysowaną na nich osią dziejów. Od 2000 r. p.n.e. do roku 2050 n.e. 1 cm to 50 lat na osi dziejów. Na osi powinny być zaznaczone lata: 2000 p.n.e.; 1000 p.n.e.; 0; 1000; 1650; 1850; 1900; 1950; 1980; 2000; br; 2050;- flamastry
- miarka calówka, bądź centymetr
- 5 pudełek zapalek
- kalkulator z dużym wyświetlaczem

Najważniejsze pojęcia

- demografia
- dzień miejsc tylko stojących

Uwagi

Przed zajęciami prowadzący powinien zapoznać się z tekstami:

- *Wpływ czynnika demograficznego na środowisko międzynarodowe*, „Problemy polityczne współczesnego świata”, Z. Cesarz, E. Stadtmuller, Wrocław 2002.
- J. I. Clarke, *Ludność Ziemi*, Prószyński i S-ka Warszawa 1998. (seria: prognozy XXI wieku).
- P. Kennedy, *U progu XXI wieku (przysiłka do przyszłości)*, Puls, Kielce 1994, s. 32-58.

Przebieg zajęć

1. Przywitaj grupę. Na wstępie wyjaśnij osobom uczestniczącym, że tematem zajęć będą problemy demograficzne występujące we współczesnym świecie. Zapytaj, czy któraś z osób uczestniczących potrafi wyjaśnić etymologię słowa demografia (gr. demos - lud; grapheia - opis; po zajęciach nt. demokracji słowo demos powinno być znane uczestnikom zajęć)? Jeśli nikt nie będzie potrafił, zwróć uwagę, iż to słowo, podobnie jak nazwy wielu nauk, wywodzi się z greki i składa się z dwóch członów; przypomnij zajęcia poświęcone demokracji i zapytaj co znaczy „demos”. Jeśli nikt nie będzie wiedział, wyjaśnij etymologię tego słowa. (5 min)

2. Wyjaśnij osobom uczestniczącym, iż nie będą przeprowadzać skomplikowanych obliczeń, ale podczas zajęć postaracie się wspólnie wizualizować zmiany w liczbie ludności świata. W miejscu widocznym dla wszystkich powieś dwie połączone kartki „flip chart” z osią dziejów świata. Wyjaśnij osobom uczestniczącym, że jeden centymetr na osi oznacza 50 lat w historii ludzkości i wasz wykres rozpoczyna się w roku 2000 p.n.e. Poinformuj wszystkich, że będziecie teraz wspólnie nanosić na wykres liczbę ludzi zamieszkujących ziemię w poszczególnych okresach historycznych. Rozdaj tabele prezentujące zmiany w liczbie ludności, a kilka osób z grupy poproś, by zostały i pomogły Ci nanosić dane na wykres. Wręcz im całówki i markery.

Następnie zwróć się do grupy przyglądającej się tabelom i zauważ, że musicie przyjąć, ile centymetrów na waszym wykresie będzie odpowiadać ilu milionom mieszkańców ziemi. Zauważ, że skoro 4 tysiące lat temu ziemię zamieszkiwało 50 milionów ludzi, można przyjąć, tak samo jak na osi dziejów, iż 1 centymetr odpowiadał będzie 50 milionom ludzi. Jeśli grupa zgodzi się na taką propozycję, poproś, by podawali osobom stojącym przy wykresie, jak długie (w centymetrach) odcinki mają rysować przy kolejnych danych.

rok	2000 p.n.e.	1000 p.n.e.	0	1650	1850	1900	1950	1980	2000	2008
liczba ludności	50 mln	100 mln	300 mln	550 mln	1,1 mld	1,6 mld	2,5 mld	4,4 mld	6,1 mld	6,4 mld

Źródło: Z. Cesarz, *Wpływ czynnika demograficznego na środowisko międzynarodowe*, „Problemy polityczne współczesnego świata”, Z. Cesarz, E. Stadtmuller, Wrocław 2002.

Największe zagęszczenie odcinków odpowiadających liczbie ludności będzie po 1650 roku. Po zakończeniu nanoszenia danych na wykres poproś osoby uczestniczące o opinie na temat wykresu. Zapytaj, czy widzą jakieś prawidłowości i czy na podstawie wykresu mogą pokusić się o prognozę zmiany liczby ludności świata w 2050 roku? (15-20 min.)

3. Jeśli padły jakieś konkretne liczby, zapisz je na tablicy i powiedz osobom uczestniczącym, że teraz spróbujecie wspólnie przeprowadzić symulację wzrostu liczby ludności świata w krótszej niż na wykresie perspektywie czasowej. Zbierz osoby uczestniczące w kręgu. Wyjaśnij, że według danych szacunkowych, co sekundę na świecie rodzą się 3 nowe osoby. Wybierz trzy osoby, które będą odpowiedzialne za „wzrost ludności świata” (mogą to być najgłośniejsze lub wyróżniające się osoby) i wręcz każdej pudełko zapalek/lub 60 cukierków. Następnie poproś ich o cierpliwość i powiedz, że potrzebna ci osoba, która będzie odgrywać niewdzięczną rolę „regulatora procesów życiowych” (możesz nawiązać do wykreowanej przez Terrego Pratchetta postaci Śmierci i jej cech w powieściach i filmach nakręconych na ich podstawie). Poinformuj, że reszta grupy wraz z tobą będzie odgrywać rolę czasu. Osoby uczestniczące będący czasem mają w rytm klaskania odliczać głośno do 60, przy każdym klaśnięciu trzy osoby odpowiedzialne za „wzrost ludności świata” mają wrzucić do środka okręgu po jednej zapalce/cukierku, natomiast osoba pełniąca rolę „regulatora procesów życiowych”/Śmierci powinna za każdym klaśnięciem zabrać jeden z rzuconych do środka okręgu przedmiotów. Przeprowadź próbę, podczas której sprawdź, czy wszystkie osoby wiedzą, jaka jest ich rola i czy przedmioty wpadają do kręgu.

Po zakończeniu odliczania, powiedz osobom uczestniczącym, że przez minutę trwania ćwiczenia liczba ludności świata wzrosła o ilość zapalek/cukierków znajdujących się w środku okręgu (powinno być ich 120, ale potwierdź tę liczbę z całą grupą). Weź kalkulator z dużym wyświetlaczem i na oczach wszystkich powiedz, że można na tej podstawie oszacować wzrost w skali roku – jeżeli przez minutę liczba

Przebieg zajęć

ludności świata zwiększa się o 120 osób, to poprzez przemnożenie 120 przez 60 uzyskamy, o ile wzrośnie ta liczba w ciągu godziny (7200). Pokaż wynik osobom uczestniczącym. Następnie przemóż 7200 przez 24, aby zobaczyć, o ile wzrośnie liczba ludności w ciągu jednego dnia (172800). Następnie przemóż 172800 przez 366. Wynik powyżej 63 mln stanowi szacunkowy wzrost ludności świata w skali roku.

Następnie powiedz osobom uczestniczącym, że wzrost ludności świata nie jest jednolity na wszystkich kontynentach i gdyby ćwiczenie to zrobić dla Europy, w środku kręgu powinny leżeć już jakieś zapalki, nowa zapalka pojawiałaby się co 10 sekund, ale Śmierć zabierałaby jedną zapalkę co 5 sekund. Jeśli grupa chce, możesz przeprowadzić to ćwiczenie dla kontynentu europejskiego. Wówczas około 100 zapalek powinno leżeć już w środku kręgu. Jeden z uczestników, uczestniczek dorzucałby zapalkę co 10 sekund, natomiast inny odejmowałby jedną co pięć sekund. Po minucie w środku powinny znaleźć się 94 zapalki, czyli mniej niż w momencie rozpoczęcia symulacji. (25 min)

4. Rozpocznij dyskusję pytając osób uczestniczących, co czują po zakończonym ćwiczeniu oraz patrząc na wykres i ich prognozy zapisane na tablicy. Wprowadź pojęcie „dnia miejsc tylko stojących” używanego na określenie sytuacji, w której liczba ludności świata przekroczy możliwości planety.

Przedyskutuj z osobami uczestniczącymi ich poglądy na temat konieczności regulowania przyrostu ludności świata. W miejscu widocznym dla wszystkich zapisuj proponowane przez grupę sposoby ograniczenia przyrostu naturalnego ludności świata. Przedyskutuj różnice kulturowe i wiążące się z nimi modele rodziny w różnych rejonach świata.

Zaznacz problemy wynikające z malejącej liczby ludności państw rozwiniętych – przede wszystkim problemy związane z sektorem ubezpieczeń społecznych i zabezpieczeniami emerytalnymi. Przedyskutuj problem starzejących się społeczeństw europejskich.

Wszystkie propozycje rozwiązania problemu demograficznego świata zapisuj na tablicy. Wspólnie z osobami uczestniczącymi postaraj się zbudować listę priorytetowych działań, które mogłyby być przedsięwzięte przez społeczność międzynarodową celem rozwiązania problemu demograficznego. (20-25 min)

Definicje

demografia - (gr. demos - lud; gráphein - pisać, rysować, skrobać) nauka zajmująca się badaniem zmian w strukturze ludności

dzień miejsc tylko stojących - hipotetyczna sytuacja, w której liczba ludności świata będzie tak duża, że ograniczone zasoby ziemi (włącznie z przestrzenią do życia) sprawią, że egzystencja będzie niemożliwa

Thomas Malthus - (ur. 1766, zm. 1834) Anglik, ekonomista. Zauważył niebezpieczeństwa związane z szybszym wzrostem ludności świata od wzrostu produkcji żywności. Malthus sformułował prawo, według którego ludność świata rośnie w postępie geometrycznym (2, 4, 8, 16...), natomiast wzrost środków utrzymania (głównie żywności) to ciąg arytmetyczny (2, 4, 6, 8, 10...). Od nazwiska Malthusa wywodzi się nazwa kierunku ekonomiczno-demograficznego – maltuzjanizmu. Teoria ta głosi, że „liczba ludności wzrasta szybciej niż środki utrzymania”, a sprzeczności i braki systemu kapitalistycznego można usunąć za pomocą ograniczania przyrostu ludności.

Opracowano na podstawie:

- W. Kopaliński, *Podręczny słownik wyrazów obcych*, Warszawa 1999;

- Z. Cesarz, *Wpływ czynnika demograficznego na środowisko międzynarodowe*, „Problemy polityczne współczesnego świata”, Z. Cesarz, E. Stadtmüller, Wrocław 2002.

Scenariusz 3

Migracje

Temat

Zajęcia poświęcone są procesom przemieszczania się ludności świata i problemom, które mogą one stwarzać w sferach: ekonomicznej, kulturowej i społecznej.

Cele zajęć

- zapoznanie ze społecznymi, ekonomicznymi i kulturowymi problemami związanymi z migracją ludności
- uświadomienie, iż migracje nie są procesami ani dobrymi, ani złymi i w różny sposób dotyczą większości społeczeństw na naszym globie
- pokazanie problemu migracji od strony państw przyjmujących migrantów i państw emigracyjnych.

Czas zajęć

90 minut lub 45 w wersji skróconej (tylko część 2)

Metody

- dyskusja
- symulacja
- praca w grupach

Potrzebne materiały

- tabela
- wiadomości ze strony internetowej: <http://www.udsc.gov.pl>
- dwie jednakowe listy wymienionych poniżej haseł: imigracja, emigracja, readmisja, azyl, przestępczość, zagrożenia rynku pracy, nowe pomysły i idee, utrata tożsamości narodowej, wielokulturowość, wieloreligijność, siła robocza, dyskryminacja, otwarcie rynku pracy, drenaż mózgów, rasizm, ksenofobia, języki obce, inne/nowe spojrzenie na świat, bezpieczeństwo, małżeństwa mieszane, dezintegracja społeczna, integracja społeczna
- dwie pocięte polityczne mapy Europy i Afryki. Potnij mapę Europy tak, by Malta, Włochy i Hiszpania znajdowały się na osobnych kawałkach. Napisz odpowiednio 1,2,3 na drugiej stronie tych krajów. Mapy Europy i Afryki powinny być pocięte na równą ilość części. Liczba wszystkich części powinna odpowiadać liczbie osób uczestniczących, np. w grupie 20-osobowej obie mapy powinny być pocięte na 10 części, by na każdą osobę przypadała jedna część jednej z map

Materiały pomocnicze

- Materiał pomocniczy nr 1 - scenariusze zachowań

Najważniejsze pojęcia

- migracja
- drenaż mózgów

Przebieg zajęć

1. Przywitaj grupę. W miejscu widocznym dla wszystkich osób uczestniczących narysuj przedstawioną poniżej tabelę, a następnie zadaj osobom uczestniczącym pytania zapisane poniżej.

Liczba osób w grupie	Liczba osób, których rodzice/dziadkowie nie pochodzą z miejsca ich obecnego zamieszkania	Liczba osób mających rodzinę poza granicami Polski	Liczba osób rozważających przeniesienie się do innego kraju w późniejszym okresie swojego życia	

Zapytaj osób uczestniczących czy urodzili się w miejscu, gdzie odbywają się ćwiczenia, czy ich rodzice, dziadkowie, pradziadkowie mieszkali w miejscu, gdzie się dzisiaj się znajdujemy/gdzie oni na stałe mieszkają?

- Ile osób w grupie ma rodzinę żyjącą poza granicami Polski?

- Ile osób rozważa (rozważało) opuszczenie Polski/przeniesienie się do innego miejsca w późniejszym okresie swojego życia?

Liczyby ustalone w dyskusji wpisujemy do tabeli widocznej dla wszystkich osób uczestniczących w ćwiczeniu. Osoba prowadząca powinna wziąć aktywny udział w dyskusji i również wypowiedzieć się na poruszane tematy. Może zaznaczyć, iż rozpatrywany jest tu tylko przypadek osób biorących udział w ćwiczeniu oraz, że Polska w odróżnieniu od wielu krajów europejskich nie posiadała posiadłości zamorskich, z których i do których miały miejsce migracje.

Następnie proś wszystkich, by przyjrzeni się tabeli i zastanowili, jakie wnioski można wyciągnąć na podstawie danych w niej zebranych? W trakcie dyskusji wprowadź rozróżnienie pomiędzy imigracją a emigracją. Zakończeniem dyskusji powinno być omówienie konsekwencji wolnego przepływu ludzi w ramach Unii Europejskiej i zapytanie osób uczestniczących, czy wiedzą, jak wygląda polityka migracyjna państw europejskich i czy łatwo jest obcokrajowcowi osiedlić się na terytorium Polski. Dane na ten temat dostępne są na witrynie internetowej Urzędu ds. Cudzoziemców – <http://www.udsc.gov.pl> (12-15 min)

2. Podziel osoby uczestniczące na dwie równe grupy. Metodą podziału będzie układanka. Poproś, by każda z osób wylosowała po jednym z kawałków pociętych uprzednio map Europy i Afryki (na drugiej stronie poszczególnych państw znajdować się powinny numery odpowiadające rolą). Następnie osoby uczestniczące powinny odnaleźć inne, które wylosowały ten sam kontynent co one i złożyć mapę. Poproś, by grupy usiadły w dwóch krańcach sali. Poinformuj, że od teraz reprezentują ekspertów i ekspertki z poszczególnych państw Unii Afrykańskiej (AU) i Unii Europejskiej (EU).

Każdej z grup rozdaj zestaw przygotowanych wcześniej haseł. Powiedz, że za chwilę będą reprezentować ekspertów i ekspertki UE bądź AU na szczycie, którego celem będzie przedyskutowanie problemu migracji z Afryki do Europy. Wyjaśnij, że każda konferencja międzynarodowa na najwyższym szczeblu poprzedzana jest długimi pracami grup eksperckich, które uzgadniają wspólne stanowisko, a najwyżsi rangą politycy niezwykle rzadko osobiście negocjują kształt dokumentów będących efektem konferencji międzynarodowych. Poproś osoby uczestniczące, aby wspólnie przyjrzały się hasłom, które mogą być pomocne w dyskusji i zapytali o wyjaśnienie terminów, które są dla nich obce bądź niejasne.

Hasła:

imigracja, emigracja, readmisja, azyl, przestępczość, zagrożenia rynku pracy, nowe pomysły i idee, utrata tożsamości narodowej, wielokulturowość, wieloreligijność, siła robocza, dyskryminacja, otwarcie rynku pracy, drenaż mózgów, rasizm, ksenofobia, języki obce, inne/nowe spojrzenie na świat, bezpieczeństwo, małżeństwa mieszane, dezintegracja społeczna, integracja społeczna. Osoby reprezentujące Unię Europejską poproś o przygotowanie strategii negocjacyjnej. Zwróć uwagę, na newralgiczne kwestie, które mogą być poruszone podczas negocjacji z osobami reprezentującymi Afrykę (bezpieczeństwo, przestępczość, problemy integracji społecznej, konieczność zapewnienia zabezpieczeń socjalnych – ubezpieczenie zdrowotne – mieszkańcom Afryki osiedlającym się w Europie). Osobom, które wylosowały Maltę, Włochy i Hiszpanię rozdaj scenariusze zamieszczone w części Materiały pomocnicze.

Przebieg zajęć

Przejdź do osób reprezentujących Unię Afrykańską, wręcz im scenariusze zachowania. Poproś o przygotowanie strategii negocjacyjnej.

Poproś obie grupy, aby zasiadły naprzeciwko siebie. Zaproponuj wybór sekretarza spotkania. Do prerogatyw sekretarza należało będzie udzielanie głosu poszczególnym osobom uczestniczącym w dyskusji. Poinformuj wszystkich, że za dwa dni ma się odbyć szczyt osób przewodzących Unii Afrykańskiej i Unii Europejskiej i jednym z najważniejszych zagadnień poruszanych podczas szczytu będzie kwestia migracji i uchodźców. Zadaniem osób uczestniczących jest przygotowanie dokumentu – kilkupunktowej deklaracji w sprawie migracji z AU do UE, którą podpiszą głowy państw i rządów na ich szczycie.

Zostaw osobom uczestniczącym wolną rękę w sposobie wyboru sekretarza konferencji. Zaznacz jednak, że należy stosować się do sposobu procesowania obrad przez sekretarza, a dyskusja powinna być parlamentarna i rzeczowa.

Zapisuj pomysły. (45-60 min)

3. Po zakończeniu obrad zbierz wszystkich w kręgu. Jeżeli osobom uczestniczącym w wyniku obrad udało się stworzyć dokument/deklarację w sprawie migracji z AU do UE, powinna być ona podstawą do dyskusji. Zapytaj, dlaczego znalazły się w niej poszczególne zapisy.

Jeżeli żaden dokument nie powstał, zapytaj o przyczyny niepowodzenia. Czy szczyt został zerwany?

Odnieś się w dyskusji do poszczególnych argumentów używanych przez osoby uczestniczące w obradach.

Podsumowując nawiąż do tabeli stworzonej na początku zajęć. Zauważ, że część z obecnych na zajęciach również może w przyszłości wyjechać z kraju. (10 min)

Scenariusz 3

Materiał pomocniczy nr 1

Scenariusz 1

MALTA (1 kopia),

Jako osoba reprezentująca Malte, państwo wyspiarskie i o bardzo ograniczonych zasobach (zaledwie 400.000 mieszkańców), powinnaś podczas negocjacji opowiadać się za uszczelnieniem granicy morskiej. Z jednej strony staraj się przekonać reprezentantów AU, żeby uszczelnili swoje granice, z drugiej apeluj do innych państw europejskich o pomoc w patrolowaniu wybrzeża i odsyłaniu nielegalnych imigrantów do ich krajów. Argumentuj, że na Malcie żyje tylko 400 000 ludzi i wyspa nie jest w stanie zapewnić bytu wszystkim nielegalnym imigrantom.

Scenariusz 2

HISZPANIA (1 kopia)

W Afryce Północnej, na wybrzeżu marokańskim leżą dwa autonomiczne miasta hiszpańskie Ceuta i Melilla. Oba miasta są szturmowane przez Afrykańczyków, wkrótce przemienią się w ogromne obozy dla uchodźców. Podczas spotkania opowiadaj się za ograniczeniem liczby uchodźców, szukających schronienia w Ceuta i Melilla, przekonuj państwa afrykańskie, że najlepszym sposobem ograniczenia migracji będzie stworzenie w Afryce takich warunków, aby ludzie nie chcieli z niej uciekać do Europy.

Scenariusz 3

WŁOCHY (1 kopia)

Jako osoba reprezentująca Włochy, zwróć uwagę na ogromną liczę ofiar śmiertelnych, do których dochodzi, kiedy migranci z Afryki próbują dotrzeć na tratwach własnej roboty przez morze Śródziemne na Sycylię.

Scenariusz 4

UNIA AFRYKAŃSKA (5 kopii)

Możecie argumentować, iż sytuacja gospodarcza państw afrykańskich, a co za tym idzie liczba ludzi chcących opuścić kontynent jest pochodną okresu kolonialnego. Większość dzisiejszych państw afrykańskich znajdowała się pod kontrolą mocarstw europejskich (głównie Wielkiej Brytanii, Francji i Portugalii) i wówczas Europejczycy traktowali swoje terytoria zamorskie jako źródło tanich surowców mineralnych i siły roboczej. Europejczycy powinni wziąć moralną odpowiedzialność za złą sytuację Afryki, która wynika również z niedopuszczania produktów pochodzących z AU na rynek Unii Europejskiej.

Zwróćcie uwagę na zjawisko drenażu mózgów, czyli wychwywania najzdolniejszych mieszkańców państw afrykańskich przez firmy europejskie i proponowanie im pracy w krajach europejskich, podczas gdy to państwa afrykańskie ponosiły koszty ich wykształcenia.

Podkreślajcie podwójną moralność rządów europejskich, które inaczej traktują ludzi przybywających z USA, Australii bądź Japonii na terytorium UE niż obywatele państw afrykańskich.

Argumentujcie, że nie macie środków pozwalających uszczelniać granice waszych państw.

Podkreślcie, że państwa Europy Zachodniej zyskały bardzo dużo poprzez otwarcie swojego rynku pracy dla obywateli państw Europy Środkowo-Wschodniej.

Definicje

Migracja - przemieszczanie się mieszkańców jednego kraju czy regionu do drugiego spowodowane np.: kataklizmami żywiołowymi, wojnami, prześladowaniem politycznym czy gwałtownymi przemianami społecznymi (urbanizacja i migracja gospodarczo-zarobkowa). Do głównych form migracji należą: emigracja, imigracja, reemigracja, repatriacja i przemieszczanie się uchodźców. Migracje mogą być podstawą problemów politycznych, społecznych czy też ekonomicznych, przede wszystkim w państwach imigracyjnych. Związane jest to często ze zdolnością absorpcyjną kraju imigracyjnego. Mogą stanowić zagrożenie dla bezpieczeństwa socjalnego i ekonomicznego w danym państwie i regionie. Sami migranci mogą stać się również obiektem niechęci, a nawet ksenofobii ludności kraju przyjmującego. W 1951 r. powołano do życia Międzynarodowy Komitet do spraw Migracji w Europie. Wynikiem jego prac było opracowanie reguł migracyjnych. Wiele państw decyduje się na ograniczenia migracyjne na i do swego terytorium. Chodzi tu o utrudnienia w nabywaniu obywatelstwa, zatrudniania cudzoziemców, wydawaniu wiz wjazdowych. Migracja jest również przedmiotem umów międzynarodowych, m.in. o readmisji, tzn. odsyłaniu ludzi, którzy nielegalnie dostali się do określonego państwa.

Źródło: *Leksykon współczesnych międzynarodowych stosunków politycznych*, red. Cz. Mojsiewicz, Alta 2, Wrocław 2004, s. 223.

Drenaż mózgów (ang. brain drain) - określenie używane przy opisanu zjawiska wyjazdów osób dobrze wykształconych i perspektywicznych z krajów rozwijających się do państw rozwiniętych. Zazwyczaj zjawisko to ma podłoże ekonomiczne; w państwie, w którym osiedla się dana osoba proponowane są jej lepsze warunki materialne niż w kraju, z którego pochodzi.

Źródło: *opracowanie własne*

Scenariusz 4

Degradacja zasobów naturalnych. Tragedia wspólnoty.

Temat

Zajęcia poświęcone są procesom degradacji dóbr naturalnych powszechnie uznawanych za „wspólne”.

Cele zajęć

- uświadomienie znaczenia dbania o zasoby naturalne ludzkości i faktu, że nasze wybory mogą mieć znaczenie dla ochrony środowiska, w którym funkcjonujemy
- umiejętność zdefiniowania tragedii wspólnoty i zjawiska free ride; osoby uczestniczące powinny być w stanie nałożyć te matryce teoretyczne na fenomeny występujące w środowisku międzynarodowym

Czas zajęć

90 minut lub 45 w wersji skróconej

Metody

- symulacja
- dyskusja

Potrzebne materiały

- duża miska z wodą
- 22 x monety 2 PLN (monety można zastąpić kapslami)
- 2 x monety 1 PLN
- 2 x monety 0,50 PLN
- talia kart
- czterokolorowe kartki papieru A 4
- okulary pływackie lub 4 bandaże elastyczne
- stoper
- farbka plakatowa bądź akwarela

Materiały pomocnicze

- Materiał pomocniczy nr 1 - scenariusz

Najważniejsze pojęcia

- odnawialne i nieodnawialne zasoby/źródła energii
- tragedia wspólnoty
- freeriding

Przebieg zajęć

1. Przywitaj grupę. Podziel grupę za pomocą tali kart na cztery podgrupy. Jeśli w grupie jest 20 osób, usuń z małej talii (24 karty) dziewiątki. Rozdaj osobom uczestniczącym po jednej karcie i poproś, by odnaleźli inne mające ten sam kolor. W rezultacie w czterech miejscach na sali powinny uformować się grupy: kier, karo, trefl i pik.

Postaw na środku sali miskę wypełnioną wodą i wysyp do niej 20 monet dwuzłotowych. Wyjaśnij osobom uczestniczącym, że dzisiaj reprezentują cztery kompanie działające na rynku połowu ryb, firmy nazywają się odpowiednio kier, karo, trefl i pik. Rozdaj kartki papieru (każdej grupie dwie kartki, każdej grupie w innym kolorze) i poproś o zbudowanie kutra rybackiego. Najprościej będzie, jeśli osoby uczestniczące zrobią papierowe łódki. Następnie rozdaj każdej z grup scenariusz (Materiał pomocniczy nr 1) i poproś, aby cała grupa w ciszy się z nim zapoznała.

Sposób poławiania monet (wyjaśnienie dla osoby prowadzącej):

Monety/ryby poławiane będą w turach. Każda z grup powinna wybrać osoby reprezentujące, które będą pełnić role „sieci”. Kolejność poławiania zależy od koloru kart, które zostały wylosowane. Osoba reprezentująca każdą z grup ma 20 sekund (prowadzący mierzy czas) na dokonanie połowu. Zaczyna grupa kier, następnie pik, karo i trefl. W zależności od poziomu integracji grupy i woli młodych ludzi do zabawy, możesz zaproponować jeden z dwóch omówionych poniżej sposobów poławiania monet.

SPOSÓB 1. DUŻA WOLA DO ZABAWY.

Monety wyławiane są przez osobę uczestniczącą ustami przez 20 sekund. Osoba wkłada głowę do miski i wyciąga monety wypływając je przed swoją grupą. Osoba wyławiająca może założyć okulary pływackie.

SPOSÓB 2.

Monety wyławiane są przez osobę uczestniczącą za pomocą kciuka i małego palca. Reszta palców ręki jest unieruchomiona bandażem elastycznym. Każdej z osób reprezentujących grupy bandaż zawiązuje osoba prowadząca. Każda z poławiających osób ma 20 sekund. Kładzie monety przed swoją grupą.

Jeżeli osoba prowadząca zdecydowała się na tę metodę połowów, może po pierwszej turze zabarwić wodę farbą, informując, że doszło do katastrofy naturalnej i do Bałtyku dostała się ropa/mazut z uszkodzonego tankowca.

2. Wytyczne dla osoby prowadzącej:

Cała symulacja wraz z przygotowaniem do niej każdej z grup powinna trwać około 30 minut. Każdorazowym sygnałem do rozpoczęcia połowów będzie opadnięcie na powierzchnię wody w misce łódki zbudowanej przez każdą z grup. Osoba prowadząca (jeśli prowadzi zajęcia indywidualnie) powinna rzucać łódkę do miski z wysokości około 30 cm i pilnować czasu połowu. Po upływie 20 sekund, osoba prowadząca powinna wyjąć łódkę z miski i przerwać połów osoby reprezentującej daną grupę, której łódka została wyjęta właśnie z wody.

Po pierwszej kolejce połowów, jeśli w misce zostaną jeszcze monety, osoba prowadząca powinna wrzucić do niej na oczach uczestników 2 x 2 PLN, oznajmiając, że ryby się rozmnażają. Po zakończeniu pierwszej serii połowów, osoby uczestniczące mogą „dokupić” za 4 PLN jeszcze jeden kuter, co będzie oznaczało, że w następnej kolejce poławiać mogą jednocześnie dwie osoby reprezentujące grupę, która zdecydowała się na zakup nowego kutra. Wówczas grupa powinna zbudować jeszcze jedną papierową łódkę.

Po zakończeniu drugiej kolejki, jeśli w misce zostaną jeszcze monety, osoba prowadząca powinna wrzucić do niej na oczach uczestników 1 X 1 PLN, oznajmiając, że ryby się rozmnażają. Również po zakończeniu drugiej kolejki osoby uczestniczące mogą „dokupić” za 4 PLN jeszcze jeden kuter, co będzie oznaczało, że w następnej kolejce poławiać może jednocześnie dwie lub trzy osoby reprezentujące grupę, która zdecydowała się na zakup nowego kutra. Gra kończy się w momencie, gdy z miski wyłowiona zostanie moneta. Jeżeli konieczna jest czwarta kolejka, to przed jej rozpoczęciem osoba prowadząca powinna wrzucić do miski na oczach uczestników 1 x 0,50 PLN, oznajmiając, że ryby się rozmnażają.

Po wyłowieniu ostatniej monety, poproś grupę, której jest wówczas kolejka połowu, by osoba ją reprezentująca wypłynęła w morze. Gdy pojawią się komentarze, że nie ma już co łowić, zwróć na nie uwagę i poproś osoby uczestniczące, by usiadły w kręgu. Rozpocznij dyskusję.

Przebieg zajęć

3. Zapytaj każdą z grup ile ryb/monet udało im się złowić. Zapisz wyniki w miejscu widocznym dla wszystkich.

Zapytaj osoby uczestniczące, czy są zadowolone z połowów i czy cieszą się z uzyskanych wyników. Monety wyłowione przez poszczególne grupy należą do nich. Możesz zaproponować wspólne wyjście po zakończeniu zajęć.

Poinformuj osoby uczestniczące, że gdyby liczba ryb/monet w waszym prowizorycznym akwenu była tak wysoka, jak w momencie rozpoczęcia połowów, to rozmnażałyby się one w tempie 3 x 2 PLN co kolejkę, więc teoretycznie gdyby osoby uczestniczące po pierwszej kolejce uzgodniły harmonogram odławiania ryb/monet, moglibyście ciągnąć tę grę w nieskończoność, a ty byś na niej zbankrutował, zbankrutowała. Jeżeli w trakcie symulacji pojawiały się propozycje zmniejszenia ilości poławianych ryb/monet, zwróć na nie szczególną uwagę i omów reakcje osób biorących udział w zajęciach na takie sugestie.

Zapytaj czy i dlaczego osoby uczestniczące nie wprowadziły harmonogramu połowów. Następnie wprowadź pojęcie „tragedii wspólnoty”. Zapytaj osoby uczestniczące, czy znają jakieś inne przykłady „tragedii wspólnoty”. Obrazuj dyskusję przykładami z życia codziennego i popularnym powiedzeniem, że „jeśli coś jest wspólne, to jest niczyje”.

Wprowadź pojęcie „free ride”. Zapytaj osoby uczestniczące o przykłady tego zjawiska (np. niepłacenie podatków, nieprzestrzeganie przez rządy i sektor prywatny zapisów umów międzynarodowych, w których określone są limity emisji poszczególnych gazów do atmosfery). Zapytaj, czy osoby uczestniczące wiedzą, co to jest Protokół z Kioto i które państwa go nie podpisały. Jakie są argumenty Chin, a jakie USA za nie wprowadzaniem w życie zapisów protokołu.

Podsumuj dyskusję. Nawiąż do degradacji różnych zasobów naturalnych (atmosfera, obszary zielone, efekt cieplarniany, zanieczyszczenie wód).

Jeżeli zajęcia trwają 90 minut, poproś, by osoby uczestniczące ponownie usiadły w grupach, które stworzone zostały na początku zajęć i przeprowadź symulację obrad ustalających limity emisji CO₂ przez Chiny, USA, Unię Europejską i państwa rozwijające.

Scenariusz 4

Materiał pomocniczy nr 1

SCENARIUSZ 1

Jesteście właścicielami, właścicielkami i pracownikami, pracownicami firmy poławiającej ryby na Bałtyku. Dysponujecie jednym kutrem rybackim. Znajdująca się na środku sali miska z wodą symbolizuje wasze łowisko, zaś znajdujące się w niej monety to ryby, które poławiacie. Aby być rentownym przedsiębiorstwem, powinniście łowić co najmniej 2 PLN dziennie. Nowy kuter kosztuje 4 PLN. Sposób łowienia ryb/monet zostanie wam wyjaśniony przez osobę prowadzącą. Grupa, która zwycięży zabawę, będzie mogła w nagrodę zatrzymać wszystkie wyłowione przez nią monety.

Definicje

Odnawialne i nieodnawialne zasoby/źródła energii - do zasobów odnawialnych zaliczamy zasoby (najczęściej naturalne), które mogą ulegać regeneracji (odtwarzają się), jeżeli są wykorzystywane w odpowiedni sposób, np. łowiska ryb, obszary zielone. Cechą zasobów nieodnawialnych (najczęściej mineralnych) jest określony poziom ich występowania i niemożliwość ich odtworzenia w przewidywalnej perspektywie czasowej, np. pokłady ropy naftowej i węgla.

Tragedia wspólnoty (ang. tragedy of the commons) - teoretyczna sytuacja w teorii gier. Do sytuacji określanej mianem „tragedii wspólnoty” dochodzi wówczas, gdy istnieje grupa podmiotów dążących do maksymalizacji swoich zysków i istnieje dobro nie będące własnością żadnego z tych podmiotów, a użytkowanie tego dobra jest konieczne, aby podmioty uzyskiwały zysk ze swojej działalności. Wspólne dobro zostaje zniszczone, a podmioty nie są w stanie uzyskiwać zysków z jego użytkowania. Klasycznymi przykładami „tragedii wspólnoty” są sytuacje, w których pasterze zwiększają populację owiec na ograniczonym pastwisku, przez co wymierają całe stada, bądź następuje degradacja łowisk ryb.

Freeriding - (od angielskiego free ride) określenie używane do opisu zachowania jednostki, która unika ponoszenia kosztów stworzenia dobra, od którego zależy polepszenie życia całej społeczności i dodatkowo korzysta z zysków, które powstają po stworzeniu tego dobra przez innych członków społeczności. Klasycznym przykładem zachowania „free ride” jest unikanie przez kapitana statku uiszczania opłat na rzecz utrzymania latarni morskiej, ale korzystanie z jej światła podczas nawigacji. Za „free ride” uznane może być również niepłacenie podatków przy korzystaniu z zysków, jakie wynikają z bycia obywatelem danego państwa (ochrona konsularna poza granicami, opieka zdrowotna, etc.).

Scenariusz 5

Kryzys naftowy. Nierówności północ-południe

Temat

Tematem zajęć są nierówności istniejące we współczesnym świecie i prezentacja mechanizmu kryzysu naftowego. Zajęcia te odnoszą się również do problemu ograniczonej ilości surowców naturalnych.

Cele zajęć

- uświadomienie nierówności w zasobach naturalnych i wysokości dochodu narodowego w różnych częściach świata
- umiejętność podania strukturalnych przyczyn zacofania niektórych rejonów świata

Czas zajęć

90 minut lub 45 w wersji skróconej (symulacja)

Metody

- dyskusja
- symulacja

Potrzebne materiały

- zapalki (5 pudełek)
- cukierki (około 100 sztuk)
- dzwonek lub gong
- banknoty z gry „Eurobiznes” o nominałach 10 \$ (50 szt.) i 100 \$ (120 szt.) bądź inne kopie banknotów o nominałach 10 i 100. Funkcję tę mogą też pełnić cukierki, bądź czekoladki.

Materiały pomocnicze

- Materiał pomocniczy nr 1 - scenariusze dla grup

Najważniejsze pojęcia

- „kraje Północy”
- „kraje Południa”

Uwagi

- Literatura z którą powinna zapoznać się osoba prowadząca przed rozpoczęciem zajęć:
- E. Stadtmüller, *Kwestia żywnościowa i surowcowa we współczesnym świecie*, [w:] Z. Cesarz, E. Stadtmüller, *Problemy polityczne współczesnego świata*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2000, s. 204-219.
 - G. Balawajder, S. M. Grochalski, *Współczesne problemy globalne. Światowe zadłużenie - przykład ich rozwiązywania*, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole 2003.

Przebieg zajęć

1. Przywitaj grupę. Zbierz osoby uczestniczące w kręgu, zapytaj, czy pamiętają zajęcia poświęcone globalizacji i różnice w dochodach i produktach narodowych na świecie. Wyjaśnij, że dzisiaj przeprowadzona zostanie symulacja relacji pomiędzy państwami „Północy”, „Południa” i „krajami naftowymi”. Wyjaśnij, że w grze, która zostanie przeprowadzona, nie będzie wygranych i przegranych, a jej celem jest jedynie schematyczne odzwierciedlenie procesów mających miejsce we współczesnym świecie. (2 min)

2. Podziel osoby uczestniczące na 3 równe grupy. Możesz poprosić, by odliczyły od 1 do 3 i podzielić grupę na podstawie numerów, bądź wnieś na tacy równą ilość banknotów z gry „Eurobiznes”, zapalek i cukierków, i poproś osoby uczestniczące, by każda z nich wybrała po jednym przedmiocie z tacy. Osoby, które wybiorą banknoty tworzyć będą grupę państw Północy/kraje rozwinięte. Te, które wybrały zapalki, będą reprezentować „państwa naftowe”, zaś te, które wzięły słodczyce to „państwa Południa/kraje rozwijające się”. Poproś, by osoby uczestniczące usiadły w kręgu w swoich grupach tak, by widziały się nawzajem i mogły się komunikować między sobą i z innymi grupami. Następnie wręcz każdej z grup opis ich sytuacji i opisane poniżej przedmioty.

Wytyczne dla osoby prowadzącej:

Zapoznaj się ze scenariuszami polityk wszystkich trzech grup państw. Jeśli dysponujesz większą ilością czasu, poproś osoby uczestniczące, aby wykonały proste plakaty symbolizujące ich grupy państw. Jeśli dysponujesz ławkami i krzesłami, możesz zbudować z nich czworokąt, tak by osoby uczestniczące wdziały się nawzajem. Jest sprawą istotną, by osoby uczestniczące znały nazwę dwóch pozostałych grup państw i widziały zapasy ropy/zapalek, pieniędzy i cukierków u innych uczestników i uczestniczek gry. Gra toczy się w turach, to znaczy, iż każdego dnia jakieś transakcje muszą się odbyć, za pomocą dzwonka oznajmiasz początek i koniec każdego dnia. Pilnuj, aby kraje rozwinięte i rozwijające „zużywały” po jednej zapalcie dziennie, symbolem zużycia będzie ich wypalenie. Wypalone zapalki układaj na środku sali, symbolizować one będą podczas dyskusji końcowej degradację surowców naturalnych i nieodnawialne źródła energii. Dopilnuj też, aby codzienne odłożone/zjedzone były cukierki, szczególnie przez kraje naftowe. Dołóż starań, by wszystkie lokaty i kredyty bankowe udzielane państwom rozwijającym się i krajom naftowym miały swoje potwierdzenie na piśmie.

Obserwuj zachowania osób uczestniczących w grze. Ćwiczenie to jest dynamiczne i należy pozwolić osobom uczestniczącym na zmienianie ustalonych cen. Jeżeli żywność zdrożeje, można w dyskusji podsumowującej nawiązać do podobnych sytuacji na arenie międzynarodowej. Jeżeli jedna z grup postanowi wypowiedzieć wojnę drugiej, również należy na to pozwolić i odwołać się do tego faktu w dyskusji.

Cała symulacja powinna toczyć się około 14 dni. W rezultacie państwa rozwijające będą tak zadłużone, iż nie będą w stanie oddać długów wraz z odsetkami. Po 10 dniach, osoba prowadząca powinna stwierdzić, iż złoża państw naftowych się wyczerpały i przez pewien czas nie będą w stanie wydobywać ropy. Następnie zbierz wszystkie grupy w kręgu i rozpocznij dyskusję podsumowującą. (45 min)

4. Dyskusja powinna się toczyć na podstawie zachowań osób uczestniczących w symulacji. Osoba prowadząca powinna zaznaczyć na początku, iż w ćwiczeniu tym nie było ani osób zwyciężających ani pokonanych, a przeprowadzona symulacja w bardzo schematyczny sposób odzwierciedla część problemów związanych ze światowym kryzysem paliwowym.

Zapytaj osoby reprezentujące wszystkie trzy grupy o ich odczucia. Zaznacz, iż głównym towarem eksportowym państw rozwijających się są w istocie produkty żywnościowe, które mają utrudniony dostęp na rynki państw europejskich ze względu na politykę taryfową i dopłaty do produkcji rolnej w UE, USA i Japonii, które stawiają rolników z państw rozwijających się na nieuprzywilejowanej pozycji w porównaniu z rolnikami z państw rozwiniętych. Podaj przykłady monokulturowych gospodarek afrykańskich, uzależnionych od popytu na jeden rodzaj dóbr.

W trakcie dyskusji możesz nawiązać do nieodnawialnych źródeł energii i polityki ochrony środowiska. Zauważ, iż to właśnie kryzysy naftowe były katalizatorami wprowadzania mniej energochłonnych technologii w przemyśle i motoryzacji.

Jeśli czas na to pozwoli, zwróć uwagę na aspekt polityczny „kryzysów naftowych”. Zwróć też uwagę na istnienie kartelu OPEC i na fakt, iż decyzja o podniesieniu cen ropy naftowej w 1973 roku zapadła w wyniku izraelsko-arabskiej wojny Jom Kippur. (25-30 min)

Scenariusz 5

Material pomocniczy nr 1

KRAJE ROZWINIĘTE

Cechą waszej grupy krajów jest dobrze rozwinięty sektor bankowy. Dysponujecie dużymi rezerwami walutowymi (100 x 100 \$ i 20 x 10 \$). Zamierzacie pomnażać swoje bogactwo poprzez udzielanie kredytów oprocentowanych 20% w skali roku. Jednocześnie, aby zapewnić sobie stały dopływ środków finansowych, przyjmujecie również lokaty oprocentowane na 10% w skali roku, potrzebujecie stałego dopływu środków na lokaty, aby udzielać kredytów. Waszym zyskiem jest 10% różnicy pomiędzy wysokością oprocentowania kredytów a wysokością dywidend, które musicie co roku wypłacać właścicielom lokat.

Produkujecie również żywność – 3 cukierki dziennie. Sami zjadacie dwa, a pozostały słodycz możecie sprzedawać krajom naftowym lub państwom rozwijającym się. Cena rynkowa jednego cukierka wynosi 10 \$, ale możecie ją zmieniać, jeśli kupujący będzie skłonny zapłacić więcej.

Na rynku międzynarodowym musicie kupować też paliwo – zapalki. Zużywacie jedną zapalkę dziennie, cena jednej zapalki to 100 \$.

Wystawiajcie potwierdzenia właścicielom rachunków otwartych w waszym banku i państwom, które zaciągnęły u Was kredyty.

PAŃSTWA NAFTOWE

Wasza grupa krajów posiada duże zapasy ropy naftowej symbolizowanej przez zapalki. Produkujecie 2 zapalki dziennie, które możecie sprzedawać na rynku międzynarodowym krajom rozwiniętym i rozwijającym się. Cena rynkowa zapalki wynosi 100\$ ale możecie ją zmieniać (może ktoś zapłaci więcej). Wasz zysk ze sprzedaży ropy/zapalek lokujecie w bankach państw rozwiniętych, postarajcie się osiągnąć dobrą stopę zwrotu z lokaty – zysk 10-15% rocznie z lokaty będzie bardzo dobrym wynikiem.

Na rynku międzynarodowym musicie kupować żywność, symbolizowaną przez cukierki. Cena jednej jednostki żywności wynosi 10 \$. Zużywacie 2 cukierki dziennie.

Możecie rozważyć podniesienie cen ropy, jeśli zyski z jej sprzedaży nie będą Was zadowalały albo nie będzie Wam odpowiadał procent zysków z lokat w bankach państw rozwiniętych.

Zaczynacie grę z 100 \$ (w banknotach 10\$) i 50 zapalkami, codziennie produkujecie 2 nowe.

KRAJE ROZWIJAJĄCE SIĘ

Potrzebujecie ropy, symbolizowanej przez zapalki. Kupujcie ją od krajów naftowych, cena jednej zapalki to 100 \$. Wy zużywacie 1 zapalkę dziennie.

Produkujecie żywność – 4 cukierki dziennie. Cena jednego to 10 \$. Możecie je sprzedawać na rynku międzynarodowym zarówno krajom naftowym, jak i państwom rozwiniętym.

Starajcie się uzyskać preferencyjne kredyty z banku państw rozwiniętych, by sfinansować zakup koniecznej Wam do przetrwania ropy naftowej/zapalek. Nie przejmujcie się wysokością zadłużenia. W najgorszym razie to Wy zapewnicie przetrwanie swoim państwom, a Wasze długi nie zostaną spłacone i to państwa rozwinięte stracą najwięcej.

Zaczynacie z 30 cukierkami, 250 \$ i jedną zapalką.

Definicje

„Kraje Północy” i „kraje Południa” – w literaturze z obszaru badawczego stosunków międzynarodowych funkcjonuje umowny podział na państwa biedne – określane mianem „Południa”, i państwa bogate nazywane „Północą”. Inną nazwą może być rozróżnienie na państwa rozwijające się i państwa rozwinięte. Podział ten jest nieostry, a głównym kryterium, według którego zalicza się dane państwo do którejś z grup jest wysokość PKB per capita. Najczęściej przyjmuje się, że interesy obydwu grup państw są rozbieżne. Przedstawiony powyżej podział nie jest tożsamy z podziałem Wschód - Zachód, który funkcjonował w okresie zimnowojennym, ani z podziałem na pierwszy, drugi i trzeci świat.

Źródło: opracowanie własne

Projekt

MICHAŁ PAWLĘGA

Cykl prezentowanych poniżej scenariuszy umożliwia grupie młodych ludzi zapoznanie się z podstawowymi zagadnieniami, dotyczącymi pracy metodą projektu. Kolejne zajęcia wprowadzają uczestniczące osoby w problematykę przygotowania i zarządzania projektami, umożliwiając równoległe do zajęć przygotowanie własnych projektów, opartych na potrzebach środowiska lokalnego.

W miarę możliwości sugerowane jest rozplanowanie zajęć w taki sposób, by przerwy pomiędzy nimi mogły zostać wykorzystane na dodatkową pracę w zespołach roboczych – przyczyni się to do podniesienia jakości zaplanowanych działań.

Scenariusz 1

Projekt - co to takiego?

Temat

W trakcie zajęć osoby uczestniczące w praktyczny sposób doświadczą korzyści, związanych z wcześniejszym zaplanowaniem działań. Następnie dowiedzą się, czym jest projekt oraz jakie cechy go wyróżniają.

Cele zajęć

- nabycie wiedzy na temat projektu i jego cech
- kształtowanie umiejętności projektowania w różnych aktywnościach życiowych

Czas zajęć

90 minut lub 45 w wersji skróconej (zrezygnuj z dyskusji, zastępując ją samodzielnym podaniem wniosków, które osoby uczestniczące powinny wypracować w dyskusji. Mini wykłady ogranicz do 5-minutowych wprowadzeń, ograniczając odpowiednio zakres treści)

Metody

- gra
- mini wykład
- dyskusja

Potrzebne materiały

- przygotowane wcześniej talie kart do gry. Należy przygotować 4 talie kart w następujący sposób: z 8 pełnych talii kart odrzucamy wszystkie figury (zostają karty od 2 do 10 oraz asy). Następnie z tak przygotowanych kart tworzymy talie przeznaczone do gry: każda talia powinna składać się z 80 kart, powinno się w niej znaleźć 8 asów w 4 kolorach, 8 dwójek w 4 kolorach itd.
- kolorowe cukierki w papierkach w 4 kolorach do wylosowania przez osoby uczestniczące
- ewentualnie przygotowane plakaty do mini wykładów

Materiały pomocnicze

- Materiał pomocniczy nr 1 - Cykl projektu
- Materiał uzupełniający nr 2 - Projekt i jego cechy

Najważniejsze pojęcia

- projekt

Przebieg zajęć

1. Powitaj osoby uczestniczące, ewentualnie przypomnij obowiązujące w grupie zasady. Przedstaw cel cyklu zajęć: nabycie podstawowych umiejętności w zakresie przygotowania projektów. Nie przedstawiaj osobom uczestniczącym celu tych pojedynczych zajęć - może to zaburzyć proces przeprowadzenia ćwiczenia. (5 min)

2. Gra „Zbierz punkty” - część I

Przygotuj 4 talie przetasowanych kart, zgodnie z instrukcją w części „Spis potrzebnych materiałów do wykorzystania podczas zajęć”.

Podziel osoby uczestniczące na 4 grupy: rozdaj przygotowane wcześniej cukierki w czterech kolorach, po jednym cukierku dla jednej osoby. Poproś, by uczestniczki i uczestnicy podzielili się na grupy w zależności od koloru wylosowanego cukierka i zajęli miejsca przy wcześniej przygotowanych stołach. Nie wyjaśniaj zasad gry! Wręcz każdej grupie jedną talię kart. Nie wyjaśniaj żadnych szczegółów, dotyczących liczby i układu kart. Zaznacz, że do momentu, kiedy nie wypowiesz słowa „START”, karty nie powinny być dotykane. Dopiero teraz powiedz, że celem ćwiczenia jest jak najszybsze podzielenie posiadanej talii kart pomiędzy osoby znajdujące się w grupie w taki sposób, by każda z nich zgromadziła identyczną liczbę punktów. Liczba punktów przynależna danej karcie jest zależna od jej figury. Wyjaśnij, że as oznacza jeden punkt, „dwójka” dwa punkty, „trójka” trzy punkty itd. Różnica w liczbie punktów, zgromadzonych przez poszczególne osoby w grupie nie może być większa niż jeden punkt. Daj sygnał do rozpoczęcia gry, wypowiadając wcześniej ustalone słowo „START”. Po 30 sekundach przerwij dzielenie kart w grupach. Z dużym prawdopodobieństwem zadanie nie zostało wykonane – zabrakło czasu. Dopilnuj, by karty w każdej z grup zostały zebrane, przetasowane i ułożone na środku stołu. Zaznacz, że dopóki nie wypowiesz słowa „START” osoby uczestniczące nie powinny dotykać ponownie kart. (15 min)

3. Przedstaw w formie mini wykładu uproszczony schemat cyklu projektu (materiał pomocniczy nr 1). (15 min)

4. Gra „Zbierz punkty” - część II

Po zakończeniu mini wykładu wyjaśnij, że teraz osoby uczestniczące będą miały możliwość zaplanowania sposobu podziału kart, by każda osoba w grupie zgromadziła identyczną liczbę punktów, wykorzystując przedstawiony przez chwilę schemat. Odpowiedz na pojawiające się pytania i wątpliwości. Przed ponownym przystąpieniem do ćwiczenia daj grupom czas na naradzenie się i wybór strategii działania.

Po upływie około 5 minut sprawdź, czy wszystkie grupy są gotowe do kontynuowania. Jeżeli tak – ponownie daj sygnał do rozpoczęcia gry poprzez wypowiedzenie słowa „START”. Zaznacz, że tym razem czas na wykonanie ćwiczenia to 2 minuty.

Obserwuj uważnie grupy i zanotuj, w jakim czasie udało im się wykonać zadanie tym razem – daj im tyle czasu, ile będzie im potrzebne. Po wykonaniu zadania poproś o ponowne złożenie i przetasowanie kart. W trakcie trwania gry zapisz czas, w jakim poszczególne grupy ją ukończyły i podaj go po zakończeniu pracy we wszystkich zespołach.

Poproś grupy o ustalenie metody, dzięki której możliwe będzie skrócenie czasu wykonania zadania. Przypilnuj, by żadna z grup nie dotykała kart przed podaniem sygnału „START”. Po około 3-4 minutach ponownie rozpocznij grę.

Zapisz czas wykonania zadania w tym etapie gry. Po ukończeniu pracy przez wszystkie zespoły porównaj go z poprzednimi wynikami.

Zaproś osoby uczestniczące do dyskusji. (15 min)

5. Poproś grupę o podzielenie się swoimi spostrzeżeniami, dotyczącymi ćwiczenia. Zapytaj:

- jak pracowało się uczestniczącym osobom w grupach?
- co decydowało o poprawności wykonania zadania?
- co ułatwiło wykonanie zadania? (20 min)

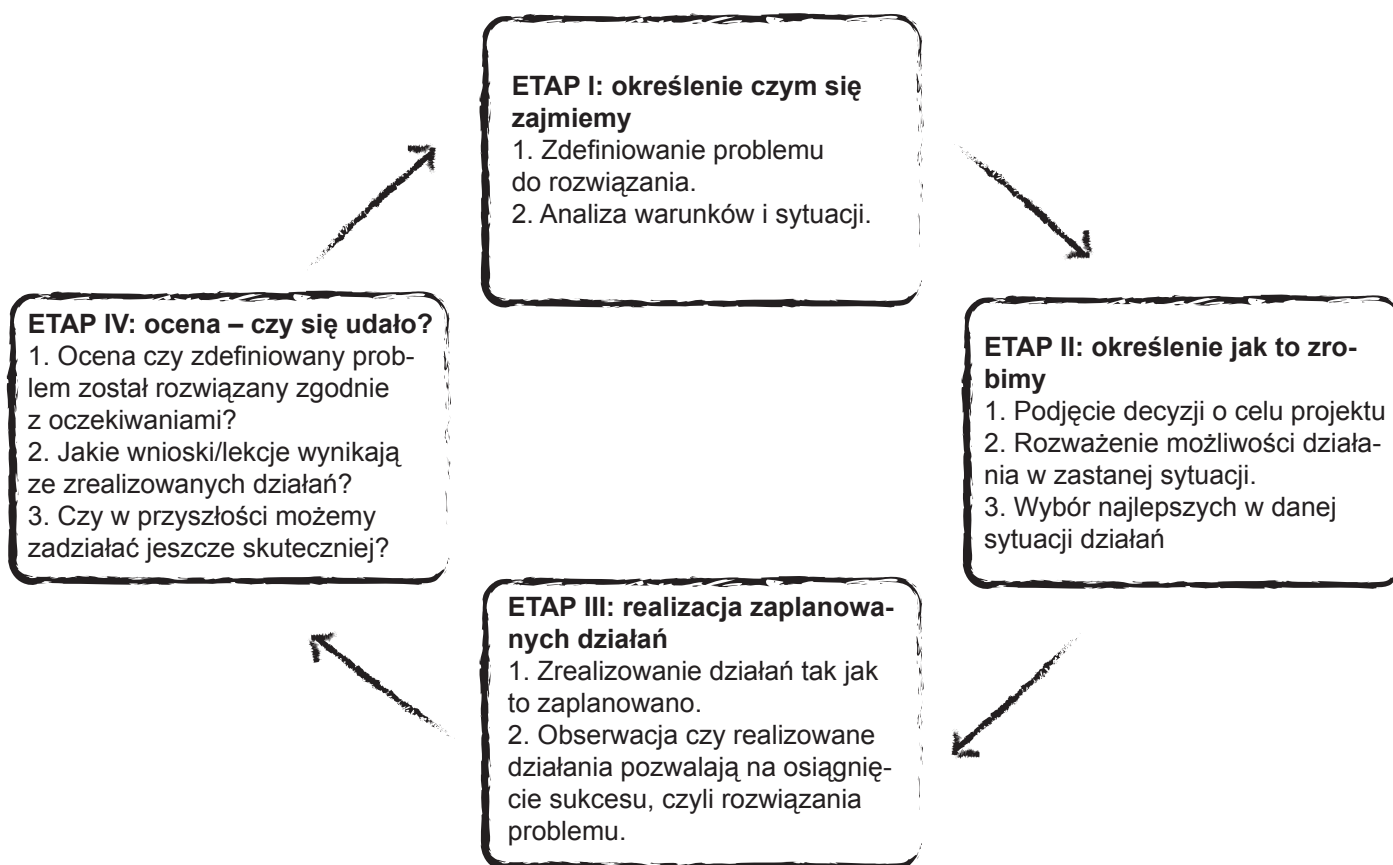
6. Następnie podsumuj dyskusję, przedstawiając w formie mini wykładu podstawowe informacje o projekcie oraz jego cechach (materiał uzupełniający nr 2). Zaznacz, że podczas kolejnych spotkań osoby uczestniczące będą wspólnie przygotowywać projekty, możliwe do realizacji w ich społeczności lokalnej. (15 min)

Scenariusz 1

Material pomocniczy nr 1

„Cykl projektu”

Wykonując skomplikowane zadania możemy działać spontanicznie lub też wcześniej zaplanować metodę ich wykonania. Działanie spontaniczne może wydawać się mniej absorbujące, gdyż nie wymaga poświęcenia czasu na planowanie, jednakże jego efekty nie zawsze będą takie jakich oczekujemy. Z kolei wykonanie zadań, które poprzedza planowanie zajmuje więcej czasu, jednak możliwe jest przemyślenie strategii działania, dzięki czemu z reguły udaje się osiągnąć zaplanowany efekt. Określając strategię działania, ludzie z reguły działają według następującego schematu:

Gdyby zespoły podczas pierwszej rundy gry działały według powyższego schematu, prawdopodobne jest, że udałoby się wykonać ćwiczenie poprawnie i w wyznaczonym na to czasie. Tak się jednak nie stało, dlatego, że nie były znane pełne warunki jego wykonania (np. liczba dostępnych w talii karty), nie było także czasu na przemyślenie i wybór strategii działania. Z dużym prawdopodobieństwem miało to wpływ na negatywny wynik – żadna z grup nie ukończyła ćwiczenia w czasie osiągając oczekiwany rezultat.

Scenariusz 1

Materiał pomocniczy nr 2

„Projekt i jego cechy”

Wcielenie w życie nawet najlepszych pomysłów nie jest proste i napotyka wiele przeszkód. Pytanie, jak sprawić, aby były dobrze przygotowane, przebiegały sprawnie i kończyły się sukcesem. Spośród najczęstszych mankamentów, związanych z realizacją pomysłów ich realizatorzy wymieniają:

- nieprecyzyjne planowanie,
- niedostosowanie projektów do potrzeb odbiorców,
- niedoprecyzowanie działań,
- niewykorzystywanie doświadczeń własnych i innych z realizacji podobnych przedsięwzięć.

Do tej listy niedostatków dochodzą błędy popełniane podczas określania sposobu realizacji pomysłów, takie jak:

- brak strategii,
- niepełna analiza sytuacji,
- niewykonalność zaplanowanych działań,
- brak określenia budżetu spójnego z działaniami,
- niejasny lub brak terminarza pracy (harmonogramu).

Metodą wspierającą osoby planujące realizację swoich pomysłów jest metoda projektu. Pozwala ona zaplanować projekt przed przystąpieniem do realizacji, przewidzieć z wyprzedzeniem kwestie istotne dla powodzenia jego realizacji, a także wykorzystać doświadczenia zgromadzone przy realizacji podobnych działań w przeszłości.

Projekt to zorganizowany i ułożony w czasie (z określonym początkiem i końcem) ciąg wielu działań, zmierzający do osiągnięcia konkretnego i mierzalnego wyniku, adresowany do wybranych grup odbiorców, wymagający zaangażowania znacznych, lecz limitowanych środków rzeczowych, ludzkich i finansowych.

Dobrze przygotowany projekt charakteryzuje się następującymi cechami:

- ma cel,
- ma określoną grupę odbiorców, do których jest kierowany,
- składają się na niego konkretne zadania,
- ma określony harmonogram – terminarz realizacji,
- prowadzi do osiągnięcia z góry przewidzianych efektów,
- realizowane w jego ramach działania wymagają oszacowanych wcześniej nakładów i/lub pieniędzy,
- jest zadaniem zespołowym.

Podczas kolejnych spotkań będziemy wspólnie zgłębiać tajniki projektów, przygotowując jednocześnie projekty, możliwe do zrealizowania w naszej społeczności lokalnej.

Opracowanie własne na podstawie: *Podręcznik zarządzania projektami miękkimi*, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2006

Definicje

Projekt - zorganizowany i ułożony w czasie (z określonym początkiem i końcem) ciąg działań, zmierzający do osiągnięcia konkretnego i mierzalnego efektu, adresowany do wybranych grup odbiorców, wymagający zaangażowania znacznych, lecz limitowanych środków rzeczowych, ludzkich i finansowych.

Scenariusz 2

Określenie tematyki projektu.

Temat

W trakcie zajęć osoby uczestniczące dokonają analizy otaczających je problemów i wybiorą zagadnienie, którym chcą zająć się w trakcie dalszej pracy. Zajęcia stanowią wprowadzenie do przygotowania przez uczestniczki i uczestników projektu.

Cele zajęć

- nabycie umiejętności analizy otoczenia projektu
- nabycie świadomości wpływu rzetelnej analizy poprzedzającej projekt na jego efekty dla społeczności, w której będzie realizowany

Czas zajęć

90 minut lub 45 w wersji skróconej (zrezygnuj z mini wykładu „Cykl projektu”, przypomnij jedynie, że zagadnienie to było poruszane podczas poprzednich zajęć. Możesz w tym celu przygotować wcześniej plakat obrazujący cykl życia projektu, umieścić go w widocznym miejscu i odwołać się do niego podczas wstępu do zajęć. Zrezygnuj także z dłuższej pracy w zespołach roboczych: daj osobom uczestniczącym około 20 minut na wykonanie zadania. Możesz także zaproponować dokończenie określania potrzeb po zajęciach i podsumować efekty tego ćwiczenia podczas kolejnych zajęć).

Metody

- praca metodą kuli śniegowej
- praca w zespołach roboczych
- mini wykład

Potrzebne materiały

- kolorowe kartki
- długopisy
- powielony w ilości odpowiadającej ilości uczestników „Materiał dla uczestników”

Materiały pomocnicze

Jeżeli nie czujesz się swobodnie w opracowywaniu projektów, rekomendujemy Ci zapoznanie się przed zajęciami z literaturą fachową. Szczególnie polecamy następujące publikacje, które pozwolą Ci lepiej przygotować się do poprowadzenia zajęć:

- Przewodnik po programie *Młodzież w działaniu* 2007/2008, Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji, Warszawa 2007, do pobrania ze strony:

http://www.youth.org.pl/s/p/artykuly/7/7/Przewodnik_%20MINI.pdf

- *Podręcznik zarządzania projektami miękkimi w kontekście Europejskiego Funduszu Społecznego*, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2006, do pobrania ze strony:

<http://www.efs.gov.pl/Materialy+informacyjne+publikacje+i+ekspertyzy/>

Najważniejsze pojęcia

- problem

Przebieg zajęć

1. Powitaj osoby uczestniczące, ewentualnie przypomnij obowiązujące w grupie zasady. Przedstaw cele zajęć:

- nabycie świadomości wpływu rzetelnie przeprowadzonej analizy projektu na jego przygotowanie i realizację;

- nabycie umiejętności analizy otoczenia projektu. (5 min)

2. Przypomnij poruszany podczas pierwszych zajęć „Projekt - co to takiego?” uproszczony cykl projektu. Wyjaśnij, że aby projekt przyniósł oczekiwaną zmianę, konieczne jest jego wcześniejsze rzetelne zaplanowanie, uwzględniające określenie uzasadnienia dla projektu, jego celu, grupy docelowej, działań oraz harmonogramu i niezbędnych zasobów do jego realizacji. Podczas wykładu wspomnij, że będziecie zajmować się tym podczas tych i kolejnych zajęć. (10 min)

3. Wyjaśnij, że osoby uczestniczące będą pracować w pierwszym etapie ćwiczenia samodzielnie. Rozdaj kolorowe, samoprzylepne kartki i poproś o wypisanie 5 zagadnień, problemów istniejących w społeczności lokalnej, które chciałyby/chcieliby rozwiązać. Zwróć uwagę, że powinny być to problemy, które ich w jakiś sposób dotyczą (osobiście albo pośrednio). Daj osobom uczestniczącym czas na przemyślenie i wybór odpowiednich 5 zagadnień. (5 min)

Po upływie czasu przeznaczanego na samodzielną pracę poproś, by uczestniczki i uczestnicy dobrali się w dwójki. Ich zadaniem będzie zaprezentowanie zidentyfikowanych problemów i wybranie spośród 10 z nich trzech, które ich zdaniem są najpilniejsze do rozwiązania. Daj osobom uczestniczącym czas na wymianę informacji i podjęcie decyzji. (5 min)

Po upływie czasu przeznaczanego na pracę w dwójkach poproś, by osoby dotychczas pracujące w dwójkach dobrały się w grupy czteroosobowe, w nich przedstawiły problemy wybrane w dwójkach i dokonały wyboru spośród 6 jednego problemu, który uważają za najpilniejszy do rozwiązania w ich społeczności lokalnej. Wyjaśnij, że tak stworzone grupy będą opracowywały podczas tych i kolejnych zajęć wspólny projekt, który będzie mógł zostać w przyszłości zrealizowany. (5 min) Pamiętaj, by podczas tego ćwiczenia cały czas być do dyspozycji osób uczestniczących, służąc im swoją radą i pomocą – ćwiczenie to może sprawić niektórym osobom problem. (15 min)

4. Poproś osoby uczestniczące o zajęcie miejsc w sali w taki sposób, by każda grupa robocza, stworzona podczas ćwiczenia metodą kuli śniegowej, usiadła wokół jednego stołu.

Przebieg zajęć

Wyjaśnij, na czym będzie polegało zadanie grupy: ich zadaniem jest wspólne wypełnienie otrzymanego „Materiału dla uczestników”. Zwróć uwagę, że formularz „prowadzi” uczestniczki i uczestników przez kolejne etapy przygotowania projektu i skłania do rozważenia jego spójności. Omów, w jaki sposób należy wypełnić formularz:

- przedyskutować, dlaczego podjęta tematyka jest dla członkiń/członków grupy ważna? Co o tym decyduje?
- ustalić, co zmieni się w społeczności lokalnej, gdy idea/pomysł zostanie zrealizowany? Jak poprawi się sytuacja?
- określić, jak zmieni się sytuacja grupy, innych młodych ludzi oraz społeczności lokalnej, jeżeli projekt uda się satysfakcjonująco zrealizować
- gdy będzie już znana przewidywana sytuacja miejscowości po zakończeniu projektu, poproś o próbę określenia idei projektu: poleć wspólne wybranie trzech głównych działań, jakie należałoby zrealizować, by osiągnąć pożądaną zmianę; zwróć uwagę, że powinny być to działania, które są możliwe do zrealizowania przez osoby uczestniczące samodzielnie lub z pomocą bardziej doświadczonej osoby.

Pamiętaj, by w trakcie ćwiczenia cały czas być do dyspozycji grup roboczych i służyć im swoją radą i pomocą – dla wielu osób taki sposób myślenia będzie stanowił nowość, co może budzić lęk i opór. Staraj się także w miarę możliwości weryfikować postępy pracy w poszczególnych grupach.

Poproś o zapisanie najważniejszych wniosków z dyskusji na wręczonych formularzach oraz o przyniesienie ich na kolejne zajęcia. (60 min)

Scenariusz 2

Materiał pomocniczy nr 1

określenie potrzeb

- Skąd wziął się Twój pomysł na projekt?

- Co chciałabyś/chciałbyś, żeby zmieniło się w Twojej społeczności w związku z jego realizacją?
Dlaczego?

- Wyobraź sobie, że Twój projekt zakończył się pełnym sukcesem. Jak skorzystają z tego:
 - Ty i Twoja grupa?

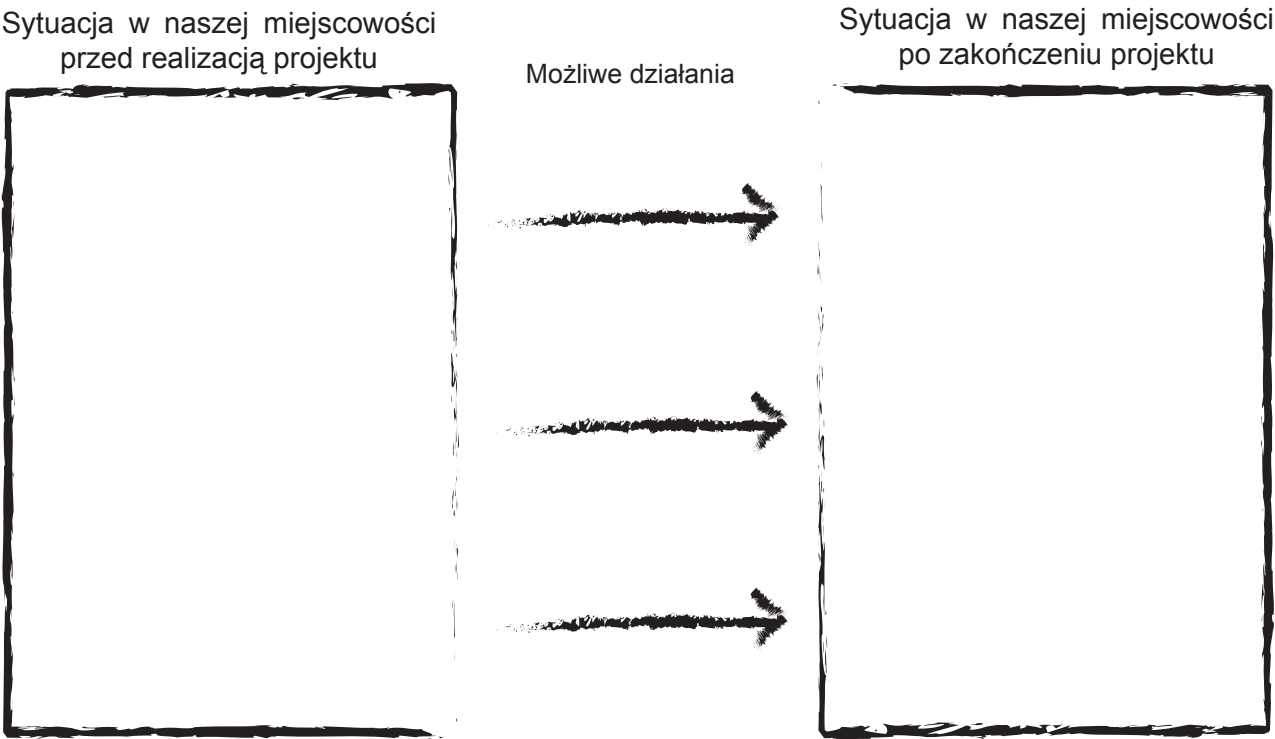
 - inni młodzi ludzie w Twojej społeczności?

 - osoby zamieszkujące w Twojej miejscowości (ogólnie):

Scenariusz 2

Material pomocniczy nr 2

określenie idei projektu

Scenariusz 3

Działania projektu i ich harmonogram

Temat

W trakcie zajęć osoby uczestniczące określą cele przygotowywanego projektu, jego grupę docelową oraz dokonają wyboru działań, którymi chcą osiągnąć założony cel. Ostatnim etapem pracy będzie opracowanie harmonogramu realizacji projektu.

Cele zajęć

- nabycie umiejętności określania działań projektu, wynikających z problemów i celów
- nabycie umiejętności konstruowania harmonogramu projektu
- nabycie umiejętności określania zasobów niezbędnych do realizacji projektu

Czas zajęć

90 minut lub 45 w wersji skróconej (skróć czas pracy w zespołach roboczych do 40 minut. Przy wyborze tego wariantu nie decyduj się na omawianie pojedynczo poszczególnych etapów wypełniania formularza: wyjaśnij zasady wykonania zadania i daj czas osobom uczestniczącym na pracę w zespołach roboczych. Możesz także zaproponować dokończenie określania projektu po zajęciach i podsumować efekty tego ćwiczenia podczas kolejnych zajęć).

Metody

- praca w zespołach roboczych
- mentoring

Materiały pomocnicze

- Materiał pomocniczy nr 1 - Materiał dla uczestników

Najważniejsze pojęcia

- cel projektu
- odbiorcy projektu/grupy docelowe
- harmonogram działań
- zasoby niezbędne do realizacji projektu
- efekty projektu

Przebieg zajęć

1. Powitaj osoby uczestniczące, ewentualnie przypomnij obowiązujące w grupie zasady. Przedstaw cele zajęć:

- nabycie umiejętności określania działań projektu, wynikających z problemów i celów,
- nabycie umiejętności konstruowania harmonogramu projektu,
- nabycie umiejętności określania zasobów niezbędnych do realizacji projektu.

Przypomnij tematykę pracy podczas ostatnich zajęć. Przypomnij, że efektem ich pracy było określenie spodziewanej zmiany w wyniku realizacji projektu oraz określenie potencjalnych działań, które umożliwią uzyskanie zaplanowanej zmiany. Odwołaj się ponownie do uproszczonego cyklu projektu podanego podczas pierwszych zajęć „Projekt – co to takiego?”. Wyjaśnij, że kolejnym etapem jest odpowiednie dobranie grupy odbiorców, a także określenie działań projektu, ich harmonogramu oraz niezbędnych do realizacji projektu zasobów. Wskaż, że tym uczestniczki i uczestnicy będą zajmować się podczas zajęć. (5 min)

2. Poproś osoby uczestniczące o zajęcie miejsc w sali w taki sposób jak podczas poprzednich zajęć – każda grupa robocza powinna usiąść wokół jednego stołu.

Rozdaj powielony materiał pomocniczy nr 1 - *Materiał dla uczestników*.

Wyjaśnij, na czym będzie polegało zadanie grupy: zadaniem jest wspólne rozważanie kolejnych części projektu, prowadzące do wypełnienia otrzymanego *Materiału dla uczestników*.

Wyjaśnij, na czym powinno polegać wspólne wypełnienie formularza:

- określenie celu projektu: cel stanowi przeciwwagę dla problemu, który projekt będzie rozwiązywał; jeżeli problemem projektu jest brak możliwości spędzania przez młodzież wolnego czasu w sposób zorganizowany, jego celem będzie zapewnienie możliwości spędzania przez młodzież wolnego czasu w sposób zorganizowany,

- do kogo projekt będzie skierowany – poproś o określenie wieku, płci, zainteresowań, miejsca zamieszkania oraz liczby osób objętych projektem, czyli tych, które skorzystają bezpośrednio na jego realizacji ,

- z kim możemy zrealizować nasz projekt? – poproś o rozważenie, czy w społeczności lokalnej istnieją instytucje/organizacje, które realizują działania w obszarze tematyki naszego projektu? Czy mogą one być pomocne w osiągnięciu celu projektu? Może posiadają odpowiednio przygotowaną kadrę/pomieszczenia lub doświadczenie w pracy w tym obszarze? Np. partnerem w realizacji projektu powołania klubu młodzieżowego może być samorząd szkolny, który pomoże zorganizować promocję projektu lub dom kultury, który udostępni niewykorzystywane pomieszczenia na stworzenie klubu,

- określenie działań projektu (kolumna co?) – poproś o wypisanie w niej szczegółowo kolejnych kroków, które należy podjąć, by zrealizować projekt, począwszy od pierwszego z nich a skończywszy na ostatnim; w trakcie pracy przypilnuj, by działania te były określone dosyć szczegółowo, np. nie przygotowanie i przeprowadzenie debat z politykami lokalnymi, a uzgodnienie terminu i miejsca spotkania z politykiem X, przeprowadzenie promocji spotkania z politykiem X, przeprowadzenie spotkania z politykiem X - dzięki temu projekt będzie posiadał realniejszy harmonogram,

- określenie terminów realizacji (kolumna kiedy?) – zwróć uwagę, by podane daty były w miarę możliwości datami dziennymi,

- określenie miejsca realizacji (kolumna gdzie?) – zachęć do określenia szczegółowego miejsca realizacji, z podaniem, jeżeli to możliwe, jego adresu,

- określenie rezultatu projektu – wyjaśnij, że rezultaty to mierzalne następstwa działań; dla lepszego zrozumienia tego terminu możesz posłużyć się definicją wraz z przykładami; w przypadku napotkania przez młodzież trudności w określeniu rezultatów projektu, udziel im niezbędnego wsparcia,

- określenie zasobów, niezbędnych do realizacji projektu z podziałem na zasoby zapewnione gotówką i jako wkład rzeczowy (praca wolontariuszy, otrzymana usługa lub darowizna); poproś, by tam gdzie to możliwe, określono konieczne zasoby nie tylko hasłowo, lecz podano ich ilość lub w przypadku zasobów finansowych sposób obliczenia kosztu.

Wariantowo możesz omawiać poszczególne etapy wypełnienia formularza pojedynczo i po omówieniu każdego z nich dawać osobom uczestniczącym czas na ich opracowanie, po czym przechodzić do kolejnego etapu.

Poproś o zapisanie najważniejszych wniosków z dyskusji na wręczonych formularzach oraz o przyniesienie ich na kolejne zajęcia. (85 min)

Scenariusz 3

Material pomocniczy nr 1

formułowanie projektu (cele, odbiorcy projektu)

- Jaki cel zostanie osiągnięty dzięki realizacji Twojego projektu?
- Do kogo Twój projekt będzie skierowany?
- Z kim możemy zrealizować nasz projekt? Kogo włączyć do jego realizacji?

główne działania projektu i konieczne zasoby

1. Jakie będzie ostatnie działanie Twojego projektu?

2. Jakie będą główne działania Twojego projektu – od dziś do ostatniego z nich? Zaplanuj, jakie rezultaty spodziewasz się osiągnąć. Kiedy będą realizowane poszczególne działania? Postaraj się także określić, jakie zasoby finansowe/ rzeczowe będą Ci niezbędne do zrealizowania projektu.

Co?	Kiedy?	Gdzie?	Jaki będzie rezultat?	Zasoby (fundusze – ile?, ludzie, pomieszczenia, sprzęt) niezbędne do realizacji	
				Mamy w naszej grupie	Musimy znaleźć
Krok 1:					
Krok 2:					
Krok 3:					
Ostatni rok					

Definicje

Cel projektu - pozytywna, mierzalna zmiana, jaką wywoła w społeczności lokalnej realizacja projektu.

Odbiorcy projektu/grupy docelowe - osoby, które uzyskają korzyści w związku ze zrealizowaniem projektu i osiągnięciem jego celu.

Harmonogram działań - zestawienie działań projektu z przyporządkowaniem im terminów realizacji oraz czasu ich trwania; niektóre harmonogramy uwzględniają także koszty realizacji poszczególnych działań i konieczne do ich wdrożenia niezbędne zasoby.

Zasoby niezbędne do realizacji projektu - nakłady rzeczowe i finansowe, konieczne do zrealizowania projektu; zasób finansowy w projekcie stanowi gotówka; zasób rzeczowy do projektu może stanowić praca wolontariuszy, otrzymana usługa lub darowizna, bez których projekt nie mógłby zostać zrealizowany.

Efekty projektu (zwane czasami rezultatami projektu) - mierzalne następstwa zrealizowanych działań projektu, np. liczba przeprowadzonych godzin warsztatów, liczba osób, które uczestniczyły w wycieczce.

Scenariusz 4

Pozyskiwanie środków na realizację projektu

Temat

W trakcie zajęć osoby uczestniczące zapoznają się z możliwościami pozyskania środków na realizację projektów oraz określają plan działania w celu ich pozyskania.

Cele zajęć

- nabycie wiedzy na temat możliwości finansowania inicjatyw młodzieży
- nabycie umiejętności określania potencjalnych źródeł finansowania własnego projektu
- dostarczenie wiedzy na temat zasad współpracy ze sponsorami

Czas zajęć

90 minut lub 45 w wersji skróconej (zrezygnuj z pracy w grupach, polegającej na wypracowaniu działań, harmonogramu i podziału obowiązków, które przyczynią się do pozyskania środków na realizację zaplanowanego projektu. Ponadto ogranicz czas przeznaczony na dyskusję i zastąp ją własną aktywnością: samodzielnie dokonaj podziału zgłoszonych propozycji prosząc o akceptację osoby uczestniczące dla dokonanej selekcji. Zrezygnuj również z prezentacji wypracowanych w trakcie pracy w grupach metod pozyskania funduszy na realizację projektu).

Metody

- burza mózgów
- dyskusja
- praca w grupach
- mini wykład
- praca w grupach

Potrzebne materiały

- duże arkusze papieru przytwierdzone w dobrze widocznym miejscu lub tablica z kredą/pisakami, ewentualnie przygotowane plakaty do mini wykładów.

Materiały pomocnicze

- powielone materiały nr 2 i 3 w liczbie odpowiadającej liczbie osób uczestniczących w zajęciach

Najważniejsze pojęcia

- sponsoring
- fundusz grantowy

Przebieg zajęć

1. Powitaj osoby uczestniczące, przypomnij obowiązujące w grupie zasady. Przedstaw cele zajęć. (5 min)

2. Wyjaśnij, że każdy projekt wymaga zapewnienia funduszy lub zasobów, niezbędnych do jego zrealizowania. Przypomnij, że podczas poprzednich zajęć zostały one określone. Zaproponuj wspólne zastanowienie się, jakie są potencjalne możliwości zdobycia środków lub zasobów, koniecznych do realizacji przygotowanych w trakcie zajęć projektów.

Wyjaśnij, że będziecie pracować metodą burzy mózgów. Przygotuj czystą tablicę lub powieszone w miejscu widocznym dla wszystkich arkusze papieru. Następnie przedstaw zasady ćwiczenia:

- w trakcie ćwiczenia nie oceniamy pomysłów innych osób, zabronione jest ich dyskutowanie,
- każda propozycja zostanie zapisana,
- zachęć osoby uczestniczące do puszczenia wodzy fantazji i nie ograniczania się w pomysłach.

Następnie poproś o zgłaszanie "101 propozycji pozyskania funduszy" na realizację przygotowanych w trakcie zajęć projektów. Ponownie podkreśl, że żaden zgłoszony pomysł nie będzie oceniany – chodzi o stworzenie jak najdłuższej listy możliwości. Zapisuj zgłaszane propozycje – staraj się nie pominąć żadnej z nich. Pamiętaj, by dbać o dynamikę ćwiczenia – w sytuacjach, gdy osobom uczestniczącym zacznie brakować pomysłów, staraj się zagrzewać je do dalszej pracy, możesz także wspierać je podając szczegółowe kryteria, np. jak pozyskać bardzo małe kwoty, np. 1 złoty?, w jaki sposób możecie zainwestować posiadane fundusze, by zebrać ich jeszcze więcej?, czy istnieją nielegalne możliwości pozyskania funduszy? (15 min)

3. Po zakończeniu tworzenia listy zaproponuj podzielenie zgłoszonych propozycji na:

- a) źródła instytucjonalne, to znaczy fundusze przyznawane przez instytucje, urzędy w oparciu o przejrzyste procedury;
- b) inne metody pozyskiwania zasobów/ środków.

Po wspólnym dokonaniu podziału rozpocznij dyskusję: powiedz, że teraz możliwe będzie komentowanie i analizowanie zgłoszonych propozycji. Odrzućcie pomysły, które nie są dla was akceptowalne lub możliwe do wykorzystania w Waszych warunkach. Dyskutując zastanówcie się, które z wymyślonych metod mogą znaleźć zastosowanie do pozyskania pieniędzy na realizację przygotowanych projektów. (15 min)

4. Poproś, by osoby uczestniczące usiadły w grupach, w których tworzyły projekty. Poproś je o wybranie spośród stworzonych pomysłów tych metod, które zamierzają wykorzystać do pozyskania środków na zrealizowanie przygotowanych wcześniej projektów. Daj czas na dyskusję w grupach. Po zakończeniu pracy grup, poproś o przedstawienie wypracowanych pomysłów. (15 min)

5. W trakcie mini wykładu, przygotowanego w oparciu o materiały uzupełniające przedstaw podstawowe informacje o typach instytucji, przyznających dofinansowanie w drodze przejrzystych procedur i zachęć osoby uczestniczące do zapoznania się z podanymi linkami do stron, zawierających informacje o możliwościach finansowania projektów młodzieżowych (materiał uzupełniający nr 1) oraz wskazówki, dotyczące pozyskiwania środków od sponsorów (materiał uzupełniający nr 2). Możesz także przedstawić jako podsumowanie ćwiczenia najczęściej spotykane metody zbierania funduszy (materiał uzupełniający nr 3). Możesz także rozważyć przekazanie uczestniczącym osobom Materiału uzupełniającego nr 2 i nr 3 jako tekstu do samodzielnego przeczytania. Możesz także zasugerować osobom uczestniczącym zapoznanie się ze stronami internetowymi wymienionymi w materiale uzupełniającym nr 1 – może wśród nich znajdą fundusz, który sfinansuje przygotowany w trakcie zajęć projekt? (10 min)

6. Poproś osoby uczestniczące o ponowne zajęcie miejsc w grupach, w których tworzyły projekty. Poproś, by wspólnie wypracowały plan działania, konieczny do pozyskania środków z innych źródeł niż instytucje grantodawcze. Wyjaśniając sposób wykonania ćwiczenia nawiąż do poprzednich zajęć, wskazując, że podobnie jak w przypadku opracowania właściwego projektu, który zamierzają realizować, konieczne jest określenie kluczowych elementów tego działania. Poproś, by podczas pracy w grupach osoby uczestniczące określiły:

- konieczne działania,
- harmonogram poszczególnych działań,
- podział zadań pomiędzy członkinie i członków zespołu.

Poproś o zapisanie wyników pracy, tak by były one dla nich dostępne po skończeniu zajęć. (30 min)

Scenariusz 4

Materiał pomocniczy nr 1

W Polsce funkcjonuje wiele funduszy umożliwiających wsparcie działań grup obywateli, zrzeszonych w organizacjach pozarządowych.

Fundusze te można podzielić na:

- fundusze Unii Europejskiej (programy wspólnotowe), stwarzające szanse współpracy między obywatelami i instytucjami Unii Europejskiej – fundusze te charakteryzują się znacznym stopniem sformalizowania, ale co za tym idzie przejrzystością przyznawania dotacji; przykładem funduszu umożliwiającego wsparcie dla działań, przygotowanych i realizowanych przez młodzież jest Program „Młodzież w działaniu”: www.mlodziej.org.pl,
- fundusze strukturalne Unii Europejskiej, przeznaczone na budowę i rozwój infrastruktury w Polsce (budowa i modernizacja dróg, szkół, szpitali, domów i centrów kultury); za przyznawanie dotacji odpowiadają polskie ministerstwa i samorządy województw: www.fundusze-strukturalne.gov.pl,
- fundusze Rady Europy, przeznaczone m.in. na wsparcie współpracy grup młodzieży, pochodzącej z krajów Rady Europy; środkami tymi zarządza Europejska Fundacja Młodzieży przy Radzie Europy: www.coe.int,
- fundusze pochodzące z budżetu państwa; umożliwiają one realizowanie działań na rzecz młodzieży np. w sferze edukacji, kultury; szczegółowe informacje o warunkach przyznawania dofinansowania można znaleźć na stronach odpowiednich ministerstw: Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego: www.mkidn.gov.pl/po, www.men.gov.pl
- fundusze pochodzące z fundacji, wspierających rozwój społeczeństwa obywatelskiego, np. Fundacji J&S Pro Bono Poloniae: www.jsprobono.pl, Polskiej Fundacji Dzieci i Młodzieży www.pcyf.org.pl czy Fundacji Kronenberga: www.kronenberg.org.pl,
- środki na działania sportowe, kulturalne, edukacyjne, skierowane do młodzieży są także dostępne w samorządach gmin, samorządach powiatów i województw; szczegółowe informacje powinny być dostępne na stronie internetowej właściwego samorządu.

Aktualne informacje o dostępnych możliwościach finansowania można także znaleźć na portalu organizacji pozarządowych www.ngo.pl.

Scenariusz 4

Material pomocniczy nr 2

Firmy są w coraz większym stopniu zainteresowane projektami i otwarte na udział w ich finansowaniu. A to przede wszystkim z powodu wiążącej się z tym reklamy (finansując projekt, firma kreuje pozytywny wizerunek „hojnego” przedsiębiorstwa i jest łączona z wizerunkiem projektu) lub podatku (datki kuszą zwolnieniem podatkowym). Ważne jest, że duże firmy przeznaczają część rocznego budżetu na finansowanie projektów. Część tych pieniędzy wypłacana jest bezpośrednio fundacjom, część może zostać użyta, aby wesprzeć projekt. Ostatnie badanie pokazuje, że wsparcie dla projektów płynie w głównej mierze od sektorów: finansowego, energetycznego, elektronicznego (włączając nowe technologie), tytoniowego i alkoholowego.

Oprócz tych głównych sektorów również małe lokalne firmy mogą zagwarantować nieocenione wsparcie. Pamiętaj, że wsparcie niekoniecznie oznacza konkretne pieniądze – firma może pomóc udostępniając swój sprzęt, transport, personel etc.

Kiedy zwracasz się do firmy, pamiętaj o tym, że stajesz się uczestnikiem rynku, i że twój „produkt” musi być konkurencyjny. „Sprzedajesz” wizerunek (działanie na rzecz społeczności, zmiana społeczna, praca młodzieżowa, postęp społeczny etc.). Dla firmy datki są nośnikiem autoreklamy i sposobem przekazywania nowego wizerunku „hojności” i „sumienia społecznego”. Jest to łączenie jej wizerunku z Twoim projektem.

Czego oczekują sponsorzy?

- Zapewnienia, że projekt zostanie pomyślnie zrealizowany;
- Rozsądnego zarządzania funduszami i użytkowania ich zgodnie z przeznaczeniem ustalonym w opisie projektu;
- Dobrej reklamy dotyczącej projektu... i wymieniania ich nazwisk podczas wszystkich wydarzeń;
- Projektu, który jest jasny i dobrze zaplanowany;
- Solidnej księgowości;
- „Profesjonalnego”, solidnego i dobrze poinformowanego zespołu;
- Sukcesu podobnego do poprzedniego i/lub widoków na rozwój;
- Wsparcia ze strony społeczności, wśród której będziesz prowadzić projekt.

Nie istnieje lista firm wspierających projekty, dlatego też:

- znajdź firmy, które zapewniały już wsparcie, dowiedz się, dlaczego to robiły i jakiego typu projekty były wybierane;
- bądź kreatywny i nawiąż kontakt z firmami, do których wcześniej nigdy się nie zwracano;
- pracuj nad tym, aby być przekonującym i nad sprzedaniem swojego „produktu”.

Kiedy ustaliłeś już listę ewentualnych sponsorów, musisz się z nimi skontaktować, aby wyjaśnić im ideę projektu, przedstawić swoją organizację i określić, jakiego wsparcia szukasz.

Prezentowanie projektu

Przygotuj prezentację opisującą dokładnie w jasny i zwięzły sposób Twój projekt; każdy etap musi być zarysowany, a projekt musi być realistyczny, aby miał szanse powodzenia. Sporządzając podanie, sprawdź czy istnieją określone formularze (większość programów jak również wiele organizacji je dostarcza). Jeśli istnieje formularz, musi być on wykorzystany i procedura składania podania musi być do niego ściśle dostosowana. Twoje podanie musi w pełni wyjaśnić, co składa się na projekt, w jakim kontekście będzie on realizowany, musi określać rozmiar budżetu i ilość niezbędnych funduszy, o jakie prosisz. Czytając to podanie, ludzie muszą mieć możliwość sprawdzenia jego wiarygodności i ocenienia szans jego powodzenia. Im projekt jaśniejszy i bardziej szczegółowy, tym bardziej wydaje się realistyczny.

Kilka rad dotyczących sporządzania podania:

- Podanie musi być jasne, łatwe do zrozumienia i czytelne (napisz je na maszynie lub wydrukuj i unikaj stosowania małej czcionki tylko po to, aby napisać jak najwięcej w formularzu!);
- Musi się ono łączyć z listem przewodnim, wyjaśniającym, dlaczego podanie jest składane i wskazującym na tytuł projektu, sumę, o jaką się prosi i inne dodatkowe informacje (artykuły z gazet, statuty organizacji, etc.);
- Wszystkie informacje dotyczące projektu muszą być zawarte w samym podaniu bądź też w odpowiednim formularzu;
- Poproś kogoś niezwiązanego z projektem, aby przeczytał jeszcze raz podanie i sprawdził, czy to, o co prosisz, jest jasno wyrażone.

Nawiąż kontakt z organizacją wspierającą

- Nie wstyď się nawiązania kontaktu z osobami odpowiedzialnymi za prowadzenie programów przydzielania funduszy i zjednania sobie ich poparcia. Im więcej będą oni mieli informacji, tym lepiej będą przygotowani, aby bronić Twojej sprawy.
- Nie wahaj się nadawać Twojej organizacji rozgłosu (szczególnie wobec fundacji).
- Nie wahaj się dzwonić z pytaniem, jak przebiega procedura rozpatrywania podania, czy zostały spełnione wszystkie wymagane kryteria i kiedy zostanie podjęta decyzja.
- I wreszcie, zaproś organizację wspierającą, aby sama bezpośrednio sprawdziła projekt.

O czym pamiętać poszukując sponsorów? Tego unikaj:

- Nie wysyłaj regularnie identycznych prezentacji projektu do wielu fundacji, instytucji czy firm.
- Jeśli istnieje osoba odpowiedzialna za zajmowanie się podaniami, pisz do niej, a nie bezpośrednio do dyrektora programu/fundacji.
- Nie wysyłaj kopii podania.
- Nie proś o niedorzeczną kwotę.
- Nie wysyłaj podania, jeśli czas składania podań już minął.
- Nie zakładaj, że organizacja wspierająca zna warunki, w jakich ma zostać przeprowadzony projekt, bądź też wie o potrzebach, jakie ma on zaspokoić.
- Nie proś o fundusze na biuro projektu.
- Nie błagaj.

Praktyczne rady

- Określ i wybierz instytucje/fundacje/firmy, które będą skłonne udzielić wsparcia twojemu projektowi lub organizacji, ponieważ cele ich działalności są podobne.
- Upewnij się, że twoje projekty są wiarygodne (nierealistyczne podania mogą zniszczyć szanse twojej organizacji w przyszłości).
- Nie zapomnij dołączyć pełnego adresu twojej organizacji i nazwiska odpowiedzialnej za kontakt osoby.
- Dostosuj swoje podanie do priorytetów organizacji wspierającej.
- Zrób użytek z kontaktów osobistych.
- Jeśli w związku z projektem podajesz nazwiska ekspertów, pamiętaj, aby ich o tym poinformować.
- Sporządź szczegółowy, realistyczny budżet, który jest wyważony i dokładny.
- Przygotuj jasną i zwięzłą prezentację projektu.
- Unikaj skrótów.
- Prowadź rejestr podejmowanych działań. Wymagany będzie potem raport działania (tak więc zachowaj artykuły z gazet, rejestr wkładu uczestników, etc) i raport dotyczący ostatecznych rachunków (zachowaj wszystkie faktury).
- Spróbuj rozwinąć partnerstwo ze sponsorami, szczególnie z tymi, których cele są zbliżone do celów Twojej organizacji.
- Nie zapomnij podziękować sponsorom za ich wsparcie.

Praktyczne rady do przygotowania się do rozmów z potencjalnymi sponsorami

- Postaw się w położeniu firmy: dlaczego powinna ona przeznaczyć pieniądze na Twój projekt, zamiast np. inwestować na giełdzie? Dlaczego na Twój projekt, a nie na inny? Co może ona uzyskać dzięki identyfikacji z Twoim projektem? Rozważ te istotne pytania podczas sporządzania podania.
- Pomyśl o projekcie z perspektywy firmy.
- Wykorzystaj wszystkie łączące Cię z firmą kontakty.
- Pomyśl o różnego typu wsparciu, jakie mogłaby Ci zapewnić firma. Niekiedy firmie zamiast pieniędzy opłaca się bardziej wypożyczenie na kilka tygodni samochodu, sprzętu czy nawet dostarczenie pomocy w postaci członków personelu.
- Nawet wartość prezentów „w naturze” powinna zostać oszacowana i włączona do budżetu.
- Nie odstępuj od założenia, że otrzymasz fundusze, których potrzebujesz, ale myśl też o alternatywnych źródłach.
- Zastanów się poważnie, czyj podpis miałby strategiczne znaczenie dla listu przewodniego (Twój/przewodniczącego organizacji, etc).
- Podkreśl korzyści, jakie firma odniesie poprzez wspieranie Twojego projektu (szczególnie pod względem reklamy).

Materiał opracowany na podstawie: Zarządzanie projektem. Pakiet Szkoleniowy, Rada Europy i Komisja Europejska, listopad 2000.

Scenariusz 4

Materiał pomocniczy nr 3

Metody pozyskiwania funduszy

Nie ma jednej, najlepszej metody zdobywania funduszy – jest ich tyle, ile działań. Należy zanalizować swoje potrzeby i dopasować do nich odpowiednie metody zbierania pieniędzy. Może to być:

- 1) działalność gospodarcza, np. sprzedaż usług czy wynajmowanie lokalu;
- 2) odpłatna działalność statutowa;
- 3) składki członkowskie;
- 4) zbiórki wśród przyjaciół (niewymagające zezwolenia);
- 5) imprezy charytatywne (bez zbiórek – dochód tylko z biletów);
- 6) sponsoring – wsparcie ze strony prywatnego biznesu, ale tylko gdy zakłada korzyści dla obu stron;
- 7) zbiórki publiczne – pod hasłem tym kryje się bardzo dużo pomysłów (zbiórka do zamkniętych puszek, sprzedaż cegiełek, chodzenie „od drzwi do drzwi”, organizowanie aukcji lub loterii, zbiórka telefoniczna, zbiórka poprzez internet, zbiórka listowna, apele w prasie, radio czy telewizji, itp.);
- 8) payroll – odmiana zbiórki. Polega ona na dobrowolnych, regularnych, np. comiesięcznych odpisach od pensji pracowników danej firmy. Pracodawca zobowiązuje się zazwyczaj dołożyć z funduszy firmy dodatkowe pieniądze np. drugie tyle, ile organizacja otrzyma od pracowników;
- 9) barter – usługa za usługę; towar za towar;
- 10) marketing wiązany – część pieniędzy ze sprzedaży danego produktu, co jest zaznaczone na produkcie, jest przeznaczona na cele społeczne;
- 11) spadki;
- 12) inwestowanie kapitału, np. odsetki od lokat bankowych.

Materiały szkoleniowe Stowarzyszenia BORIS,

00-876 Warszawa, Ogrodowa 50 lok.1,

tel./faks (22) 620 30 , 890 94 49

<http://www.boris.org.pl>

Definicje

Sponsoring - otrzymanie środków finansowych, nieodpłatnych usług lub towarów w zamian za wywołanie pozytywnych skojarzeń u osób uczestniczących w projekcie w odniesieniu do obdarowującego.

Fundusz grantowy - instytucja, organizacja przyznająca środki finansowe wybranym przez siebie projektom w oparciu o ustalone wcześniej kryteria. W przeciwieństwie do sponsora, fundusz nie oczekuje wzajemności świadczeń ze strony obdarowanej grupy/instytucji.

Scenariusz 5

Ewaluacja i wnioski na przyszłość

Temat

Podczas zajęć osoby uczestniczące dowiedzą się, w jaki sposób można dokonać oceny efektów przeprowadzonego projektu oraz zaplanują takie działania w przygotowanych przez siebie projektach. Jednocześnie zajęcia służą dokonaniu oceny cyklu, poświęconemu pracy metodą projektu.

Cele zajęć

- dokonanie oceny efektów przeprowadzonych warsztatów
- nabycie wiedzy o metodach ewaluacji projektów
- nabycie umiejętności planowania oceny zrealizowanych projektów

Czas zajęć

90 minut lub 45 w wersji skróconej (dokonaj wyboru tylko jednego ćwiczenia ewaluacyjnego i ogranicz do 15 minut czas przeznaczony na jego przeprowadzenie: w ćwiczeniu „Statki” ogranicz liczbę wypowiedzi do maksymalnie 5, z kolei w ćwiczeniu „Walizka” zrezygnuj z przyjrzenia się wykonanym formularzom – zachęć uczestniczące osoby do zrobienia tego podczas przerwy lub po zakończeniu zajęć).

Metody

- ćwiczenie
- mini wykład
- praca w grupach

Potrzebne materiały

- sklejone razem (tak by uzyskać większy arkusz papieru) kilka arkuszy papieru (stanowiących morze, możesz na nim narysować fale) z zaznaczonymi na nim konturami 4 wysp; wyspy powinny być podpisane swoimi nazwami: atmosfera, umiejętności, przydatność, przekaz
- kolorowe kartki papieru w formacie A4 do przygotowania statków w ilości odpowiadającej liczbie uczestniczących osób; im więcej kolorów kartek przygotujesz, tym efekt wizualny ćwiczenia będzie lepszy
- pisaki do ćwiczenia ewaluacyjnego „Statki”
- rzutnik multimedialny podłączony do komputera z dostępem do internetu. Na komputerze powinna być załadowana strona internetowa: <http://pl.youtube.com/watch?v=VNM-Uh7DIBk>
- formularze z rysunkiem do przeprowadzenia ćwiczenia „Walizka” – zgodnie ze wzorem (materiał nr 1), przygotowane w ilości odpowiadającej liczbie uczestniczących osób
- długopisy/pisaki do wypełnienia formularzy przygotowanych do ćwiczenia ewaluacyjnego „Walizka” w ilości odpowiadającej liczbie uczestniczących osób
- masa mocująca/taśma papierowa lub sznurek i klipsy do bielizny w liczbie odpowiadającej liczbie uczestniczących osób
- ewentualnie przygotowane plakaty do mini wykładów

Najważniejsze pojęcia

- ewaluacja

Przebieg zajęć

1. Powitaj osoby uczestniczące, ewentualnie przypomnij obowiązujące w grupie zasady.

Przedstaw cele zajęć:

- dokonanie oceny efektów przeprowadzonych warsztatów,
- nabycie umiejętności planowania oceny zrealizowanych projektów. Przypomnij także przedstawiony podczas pierwszych zajęć (scenariusz „Projekt - co to takiego?”) cel cyklu,
- nabycie podstawowych umiejętności w zakresie przygotowania projektów. Wyjaśnij, że są to ostatnie zajęcia w tym cyklu i chcesz podczas nich dowiedzieć się, na ile cel ten został osiągnięty: jak osoby uczestniczące oceniają zmianę swojej wiedzy i umiejętności w zakresie przygotowania projektów. Powiedz, że ponadto interesuje Cię także przyjrzenie się temu, jak uczące się osoby czuły się w trakcie szkolenia - czy atmosfera, prowadząca osoba i jej postawa sprzyjały nabywaniu nowej wiedzy i umiejętności? Posłusz Ci do tego ćwiczenia, które chcesz zaproponować osobom uczestniczącym w zajęciach. (2 min)

2. Połóż na podłodze przygotowany wcześniej arkusz papieru z zaznaczonymi na nim wyspami.

Rozdaj osobom uczestniczącym kolorowe karki papieru A4 i poproś je o samodzielne wykonanie z nich statków – jako instrukcję wykonania możesz wyświetlić film z portalu youtube, prezentujący technikę wykonania (opcja). Jeżeli nie masz możliwości dostępu do internetu, obejrzyj film przed zajęciami i zdemonstruj technikę wykonania. Osoby uczestniczące mogą oznaczyć swoje statki imionami lub innymi, dowolnymi nazwami. Po ich wykonaniu powinny umieścić je na “morzu”, w dowolnym, wybranym przez siebie punkcie.

Następnie wyjaśnij, że położona na podłodze karta papieru symbolizuje morze – przestrzeń symbolizującą bezkres wiedzy, umiejętności, relacji między osobami uczestniczącymi w szkoleniu. Uczestniczące osoby są kapitanami statków, które po tym morzu będą pływać. Wyjaśnij także, że zaznaczone wyspy oznaczają poszczególne zagadnienia, których powodzenie wpływa na zadowolenie i skuteczność przeprowadzonego szkolenia. Odczytaj nazwy wysp i wyjaśnij, co one oznaczają:

- atmosfera – atmosfera podczas szkolenia pomiędzy osobami uczestniczącymi i między nimi a prowadzącym; atmosfera powodująca, że osoby uczestniczące czują się bezpiecznie, sprzyjająca swobodnej wymianie pomysłów, doświadczeń i zadawaniu pytań,
- umiejętności – przekazywanie umiejętności podczas szkolenia w czytelny i przystępny sposób; umiejętności dopasowane do możliwości i oczekiwań uczestniczących osób,
- przydatność – przydatność przekazywanej podczas szkolenia wiedzy i umiejętności w przyszłej pracy; wskazywanie przez prowadzącego, jakie zastosowanie mogą znaleźć nabyte w trakcie szkolenia umiejętności w przyszłej pracy/działaniach.
- przekaz – prowadząca osoba formułuje myśli w przejrzysty sposób, przystępny dla osób uczestniczących; język jest dopasowany do poziomu ich wiedzy.

Wyjaśnij zasady ćwiczenia: ćwiczenie składa się z czterech etapów. Podczas każdego z nich oceniany będzie jeden z omówionych elementów szkolenia: atmosfera, umiejętności, przydatność, przekaz. Po odczytaniu ocenianej kategorii zadaniem uczestniczących osób będzie umiejscowienie ich statku na morzu (“podpłynięcie”) do wyspy, oznaczającej oceniane zagadnienie na odpowiednią odległość. Odległość ta zależy od oceny danego kryterium – czym bliżej odpowiedniej wyspy “podpłynie” statek, tym ocena ta jest wyższa. Osoby oceniające dane zagadnienie maksymalnie wysoko mogą umieścić swój statek bezpośrednio na wyspie.

Rozpocznij ćwiczenie, odczytaj pierwszą ocenianą kwestię i poproś osoby uczestniczące o „podpłynięcie” w odpowiedniej odległości od pierwszej wyspy. Kiedy statki zakończą ruch poproś chętne osoby o wyjaśnienie, dlaczego umiejscowiły swój statek w wyznaczonym punkcie. Staraj się zachęcać do konkretnego uzasadniania, bazującego na emocjach (komunikat z „ja”: czułem/ czułam się..., było mi z tym... itp.) unikając stwierdzeń ogólnych lub niewiele znaczących, np. „było fajnie”, „podało mi się” i wypowiedziających się w imieniu grupy, np. „wiele się nauczyliśmy”, „czuliśmy się bezpiecznie podczas zajęć” – komunikaty takie nie wniosą wiele do rezultatów ewaluacji. Pozwól przez 2-3 minuty podzielić się uczestniczącym osobom swoimi wrażeniami i przejdź do oceny kolejnego zagadnienia.

Przebieg zajęć

Po zakończeniu oceny wszystkich zagadnień wyjaśnij, w jaki sposób wykorzystasz zebrane podczas tego ćwiczenia informacje do planowania kolejnych szkoleń w przyszłości – da to osobom uczestniczącym poczucie sensu wykonanej przed chwilą pracy. Wyjaśnij także, że celowo nie zmuszałeś, zmuszałeś do wypowiedzi, gdyż rozumiesz, że nie wszystkim osobom łatwo przychodzi wypowiadanie się na forum grupy, a także nie każdy, każda chce ujawniać swoje opinie publicznie. (25 min)

3. Wyjaśnij, że poza oceną atmosfery szkolenia, jakości relacji między osobami uczestniczącymi i osobą prowadzącą, jakością przekazu oraz przydatnością przekazywanej wiedzy i umiejętności chcesz także dowiedzieć się, jakie zmiany w wiedzy i umiejętnościach uczestniczących osób zaszły podczas szkolenia. Podkreśl, że zdajesz sobie sprawę, że nie wszystkim osobom będzie łatwo opowiedzieć o tym na forum grupy, dlatego chcesz zaproponować ćwiczenie, podczas którego będzie to możliwe w formie anonimowej. Rozdaj osobom uczestniczącym formularze – kartki przygotowane zgodnie ze wzorem („materiał 1”). Wyjaśnij, że osoba (ludzik) narysowana na kartce symbolizuje proces „zabierania” ze sobą ze szkolenia wiedzy i umiejętności, podobnie jak w walizce zabieramy ze sobą rzeczy niezbędne np. do pobytu wakacyjnego. Poproś, by osoby uczestniczące wypełniły otrzymane formularze, zapisując na nich najważniejszą wiedzę i umiejętności, zdobyte podczas szkolenia, które wydają im się najcenniejsze, najbardziej przydatne do ich przyszłej przygody z realizacją własnych projektów. Zaznacz, że w zależności od oczekiwań i przyszłych planów mogą się one różnić i każda wiedza i umiejętności zapisane na formularzu są dobre. Daj osobom uczestniczącym czas na chwilę zastanowienia się i wypełnienie. Po wykonaniu ćwiczenia poproś o umieszczenie wypełnionych formularzy na wydzielonym kawałku ściany za pomocą masy mocującej lub o zawieszenie ich na wcześniej przygotowanym sznurku do bielizny za pomocą klipsów. Zaproponuj osobom uczestniczącym przyjrzenie się wynikom tej ewaluacji. Daj im na to kilka minut. Na zakończenie ćwiczenia wyjaśnij, w jaki sposób wykorzystasz wyniki tej ewaluacji przy organizowaniu podobnych szkoleń w przyszłości. (25 min)

4. W trakcie mini wykładu, przygotowanego w oparciu o materiał uzupełniający nr 1 przedstaw podstawowe informacje na temat ewaluacji, sposobu jej planowania i wykorzystania w przyszłych projektach. Podczas mini wykładu odwołaj się do prezentowanego podczas zajęć „Projekt - co to takiego?” cyklu projektu oraz wskaż jak przeprowadzona przez Ciebie ewaluacja odnosi się do przekazywanych w trakcie wykładu informacji (ćwiczenie ewaluacyjne „Statki” wykorzystuje formę wywiadu, z kolei ćwiczenie ewaluacyjne „Walizka” ma formę ankiety – oczywiście w obu z nich dodano odpowiednią fabułę, czyniąc proces ewaluacji atrakcyjniejszym dla uczestniczących osób). Wyraźnie podkreśl, że ankieta ewaluacyjna jest jedną z metod ewaluacji, ale nie zawsze najodpowiedniejszą i najsukcesowniejszą. Możesz także rozważyć powielenie materiału uzupełniającego nr 1 i rozdanie go osobom uczestniczącym. (8 min)

5. Poproś, by osoby uczestniczące usiadły w grupach, w których tworzyły projekty. Poproś je o zaplanowanie przynajmniej jednej metody ewaluacji dla ich projektów. Zwróć uwagę, że punktem wyjścia do planowania ewaluacji projektów powinno być przyjrzenie się celowi projektu i zaplanowanie ewaluacji w taki sposób, by pozwalała ona zmierzyć, na ile cel projektu został osiągnięty. Poproś, by wyniki pracy zostały krótko opisane w formie notatek roboczych. Daj osobom uczestniczącym czas na dyskusję w grupach.

Po zakończeniu pracy grup, poproś ich przedstawicielki, przedstawicieli o hasłowe przedstawienie wypracowanych metod: zadaniem każdej z grup będzie wskazanie na forum grupy metody, metod jakimi zamierzają prowadzić ewaluację projektu, przygotowanych warsztatów.

Określenie przedmiotu i metody ewaluacji w projekcie może sprawiać osobom uczestniczącym kłopot. Zadbaj o udzielenie pomocy grupom, które będą miały z tym trudność. (20-30 min)

Scenariusz 5

Materiał pomocniczy nr 1

Co to znaczy ewaluacja?

Najogólniejsza definicja ewaluacji to badanie wartości obiektu.

Angielskie słowo evaluation zawiera właśnie w sobie rdzeń pochodzący od słowa value, czyli wartość. W naszym przypadku obiektem jest projekt albo wybrane jego aspekty.

Ocena wyników działania to ewaluacja końcowa, natomiast ewaluacja projektu w trakcie (np. po zakończeniu jednego happeningu, poprzedzającego kolejny, przewidziany w projekcie) to ewaluacja kształtująca.

Ewaluację można przeprowadzić samodzielnie – jest to samoewaluacja, może ją przeprowadzić osoba z naszej grupy, organizacji nie zaangażowana w projekt – jest to ewaluacja wewnętrzna lub zlecić jej przeprowadzenie komuś innemu, spoza naszego zespołu, jest to ewaluacja zewnętrzna.

Co można ewaluować w związku z realizacją projektu?

- jakie są potrzeby i oczekiwania uczestników naszych projektów na przyszłość?
- jakie przyjęte metody działania odpowiadały możliwościom i oczekiwaniom uczestniczących w projekcie osób?
- jaki jest poziom zadowolenia z uczestnictwa w projekcie jego uczestników, uczestniczek?
- czy przedsięwzięcie (projekt) było efektywne? W jakim stopniu zostały zrealizowane postawione cele?
- jaka jest przydatność przedsięwzięcia dla jego uczestników, uczestniczek w ich pracy?

Ewaluacja stanowi nie tylko możliwość sprawdzenia powodzenia projektu i informację zwrotną dla jego realizatorek, realizatorów, ale może być także elementem sprawozdania ze zrealizowanego projektu, przekazywanego sponsorom, władzom szkoły czy organizacji.

Aby dobrze zaplanować ewaluację rozważcie następujące kwestie:

1. Dla kogo będziemy realizować ewaluację? Komu prześlemy jej wyniki?
2. Jaki rodzaj ewaluacji zostanie przeprowadzony (autoewaluacja, wewnętrzna, zewnętrzna)?
3. Co będzie ewaluowane – co chcemy sprawdzić w trakcie ewaluacji?
4. Kto będzie prowadzić ewaluację? W jaki sposób udokumentuje jej przeprowadzenie i wyniki?
5. Jakie metody należy zastosować do przeprowadzenia ewaluacji? Czy metody te zostaną zaakceptowane przez osoby, które będą brały udział w ewaluacji?
6. Czy przeprowadzenie ewaluacji wiąże się z uzyskaniem zgód/pozwoleń? Jeżeli tak, kto je pozyska i czy nie będzie to zbyt czasochłonne?
7. W jaki sposób wykorzystacie przeprowadzoną ewaluację? Czy osobom uczestniczącym zostanie przekazana informacja o wynikach ewaluacji i sposobie jej wykorzystania?

Najczęściej wykorzystywane metody ewaluacji

Podane poniżej metody mają charakter przykładowy, można je dowolnie modyfikować i opracowywać inne metody, pod warunkiem, że umożliwią one zbadanie zaplanowanych efektów projektu.

Ankieta - konstruując ankietę należy pamiętać, by zadane pytania odpowiadały zagadnieniom, które zaplanowano do zbadania. Przy zadawaniu pytań zamkniętych należy podać katalog możliwych do wybrania odpowiedzi, z kolei przy pytaniach otwartych należy pozostawić wolne miejsce na udzielenie odpowiedzi przez badaną osobę. Najlepszym źródłem informacji są pytania otwarte, jednak należy liczyć się z tym, że część osób udzieli na nie jedynie skrótowych odpowiedzi lub wpisze jako odpowiedź jeden wyraz. Przygotowując formularz do ewaluacji w formie ankiety konieczne jest przygotowanie „instrukcji obsługi” wskazującej, w jaki sposób należy wypełnić formularz.

Obserwacja - decydując się na wykonanie ewaluacji metodą obserwacji należy uwzględnić jej aspekty etyczne: badane osoby powinny zostać poinformowane o prowadzeniu takiego rodzaju ewaluacji i wyrazić na nie zgodę. Przed przystąpieniem do badania metodą obserwacji konieczne jest przygotowanie zagadnień, które będą obserwowane – powinny one wynikać z wcześniej określonego przedmiotu ewaluacji. Efektem przeprowadzonej obserwacji są najczęściej notatki, w których należy zawrzeć wyłącznie opis tego, co zaobserwowano, bez osobistego komentarza.

Wywiad - metoda wywiadu może zostać zastosowana w formie nieformalnej rozmowy, wywiadu prowadzonego w oparciu o wcześniej określone pytania lub wywiadu dotyczącego określonego aspektu projektu. Pytania, wykorzystywane w wywiadzie prowadzonym w oparciu o wcześniej przygotowane pytania powinny zostać dostosowane do przedmiotu prowadzonej ewaluacji. Z kolei przy badaniu metodą swobodnej rozmowy można „zagaić”, pytając np. co myślicie o wydarzeniu/warsztacie/happeningu, w którym uczestniczyliście/uczestniczyliście? Wywiady można prowadzić zarówno z indywidualnymi osobami jak i w grupie wszystkich lub wybranych uczestniczek, uczestników projektu.

Opracowano na podstawie A. Fijałkowska, E. Kędracka-Feldman, *Ewaluacja działalności Szkolnego Klubu Europejskiego*, w: *Szkolny Klub Europejski. Poradnik*. Centralny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli, Warszawa 2002

Definicje

ewaluacja - ocena przebiegu projektu i stopnia osiągnięcia zaplanowanych efektów realizowanych działań; wyniki ewaluacji służą do udoskonalenia projektu i sposobu jego realizacji.

Akademi@ demokracji - obywatelskie i polityczne kształcenie młodzieży

Niska frekwencja wyborcza, małe zaangażowanie obywateli, zwłaszcza młodzieży, w życie publiczne i pracę na rzecz swojej społeczności lokalnej to realne problemy państw, które weszły na drogę transformacji ustrojowej w 1989 roku. Odpowiedzią na to powinno być systematyczne i zorganizowane kształcenie polityczne i obywatelskie. Jest ono niezbędne dla funkcjonowania i rozwoju społeczeństwa obywatelskiego oraz zwiększenia zainteresowania i zaangażowania obywateli w życie publiczne. Takie szkoły, akademie młodych liderów dają nie tylko przygotowanie merytoryczne do funkcjonowania w demokratycznym państwie, ale także budują wspólnotę, środowisko ludzi nieobojętnych na współczesne problemy.

Jedną z propozycji wsparcia edukacji obywatelskiej i politycznej w Polsce jest projekt Akademi@ demokracji. Skierowany jest on do szkół publicznych oraz do organizacji pozarządowych. Głównym założeniem projektu było stworzenie niniejszego podręcznika metodycznego, zawierającego zestaw scenariuszy zajęć, które mogłyby być wykorzystywane zarówno w edukacji formalnej jak i nieformalnej młodzieży.

Projekt był realizowany w okresie listopad 2007 - październik 2008 przez Europejski Dom Spotkań - Fundację Nowy Staw z Lublina. Partnerami projektu byli: Dom Pojednania i Spotkań im. św. Maksymiliana Kolbego w Gdańsku oraz Dom Spotkań im. Angelusa Silesiusa we Wrocławiu.

W ramach projektu nawiązana została współpraca z dwoma organizacjami z Niemiec: Akademią Kształcenia Politycznego z Tutzing oraz Centrum Mediów Obywatelskich Bennohaus z Münste

Informacja o partnerach projektu

I. Europejski Dom Spotkań - Fundacja Nowy Staw

Europejski Dom Spotkań - Fundacja Nowy Staw powstała w 1993 roku. Fundacja popiera wszelkie inicjatywy społeczne mające na celu budowanie społeczeństwa obywatelskiego, współpracy i solidarności między narodami. Wspiera procesy demokratycznych przemian na Białorusi i Ukrainie oraz proces integracji Polski z Unią Europejską. Promuje Lublin i Lubelszczyznę jako miejsce spotkania różnych kultur i narodów.

W swoich działaniach Fundacja kieruje się wartościami chrześcijańskimi. Poprzez edukację wszystkich pokoleń wzmacnia idee demokracji, samorządności, społecznej gospodarki rynkowej, solidarności między narodami oraz porozumienia kultur ponad wszelkimi granicami.

Cele Fundacji:

- promocja postaw obywatelskich,
- wspieranie państw Europy Wschodniej w ich wysiłkach ku demokracji i budowy społeczeństwa obywatelskiego,
- mobilizowanie obywateli, szczególnie młodego pokolenia do aktywności społecznej, do odpowiedzialności za własne wspólnoty,
- merytoryczne i organizacyjne wsparcie instytucji działających na rzecz lokalnego rynku pracy, aktywizacja bezrobotnych, szczególnie z terenów wiejskich,
- promocja idei społeczeństwa opartego na wiedzy, wykorzystującego nowoczesne narzędzia i techniki multimedialne,
- praca na rzecz świadomego i efektywnego członkostwa Polski w Unii Europejskiej.

Europejski Dom Spotkań - Fundacja Nowy Staw prowadzi swą działalność w oparciu o działy programowe:

- Akademia „Złota 9”

Jest to propozycja kształcenia obywatelskiego skierowana do młodzieży Lubelszczyzny. Projekt ten jest wspólną inicjatywą Klasztoru Ojców Dominikanów w Lublinie oraz Europejskiego Domu Spotkań - Fundacji Nowy Staw.

- Europejskie Centrum Współpracy Młodzieży

Europejskie Centrum Współpracy Młodzieży swoją działalnością wspiera współpracę i kontakty międzynarodowe młodzieży, szczególnie na obszarze kontynentu europejskiego. Jedną z głównych form aktywności są międzynarodowe spotkania młodzieży.

- Informacja Europejska

W ramach Informacji Europejskiej działają trzy punkty: Regionalne Centrum Informacji Europejskiej w Lublinie, Punkt Europe Direct Lublin i Eurodesk Lublin.

Konsultanci udzielają informacji na temat instytucji europejskich, prawa wspólnotowego oraz procesu integracji Polski w ramach UE. Ponadto organizowane są szkolenia dotyczące funduszy strukturalnych, przyszłości Europy oraz seminaria w ramach Europejskiej Debaty Publicznej. Konsultanci prowadzą również wykłady otwarte w siedzibie centrum i spotkania tematyczne dla wybranych grup społecznych w regionie.

- Instytut Rynku Pracy

Misją Instytutu Rynku Pracy jest udzielanie profesjonalnego wsparcia aktualnym i potencjalnym uczestnikom rynku pracy w ich rozwoju w duchu poszanowania godności człowieka jako podmiotu pracy. IRP prowadzi analizy i badania naukowe rynku pracy, szkoli i doradza pracownikom administracji samorządowej i instytucji rynku pracy. Pomaga bezrobotnym i poszukującym pracy w podniesieniu kwalifikacji i znalezieniu zatrudnienia, wspiera imigrantów, emigrantów oraz ich rodziny.

- **Centrum Mediów Obywatelskich**

Głównym zadaniem centrum jest wspieranie rozwoju mediów obywatelskich w środowisku organizacji pozarządowych. Centrum Mediów Obywatelskich organizuje warsztaty i szkolenia medialne dla młodych osób, przedstawicieli organizacji społecznych. Od wielu lat odbywają się warsztaty medialne dla młodzieży z Polski, Niemiec, Ukrainy, Białorusi, Szwecji czy Holandii. Centrum prowadzi także długofalowe projekty medialne, w ramach których produkowane są programy filmowe dla otwartych kanałów telewizyjnych w Europie.

- **Forum Ekonomiczne Młodych Liderów**

Forum Ekonomiczne Młodych Liderów w Nowym Sączu jest programem partnerskim Forum Ekonomicznego w Krynicy. Jest to spotkanie młodych liderów społecznych, gospodarczych i politycznych z państw Unii Europejskiej, Europy Wschodniej i Kaukazu. W Forum Ekonomicznym Młodych Liderów uczestniczy zazwyczaj ok. 250 przedstawicieli organizacji politycznych, pozarządowych, społecznych i gospodarczych z 30 krajów. Forum jest miejscem dyskusji i refleksji na temat istotnych problemów i wyzwań Europy, a w szczególności na temat roli młodego pokolenia w dokonujących się przemianach społecznych i gospodarczych na kontynencie europejskim.

- **Chrześcijański Tydzień Społeczny**

Chrześcijański Tydzień Społeczny jest spotkaniem stowarzyszeń, związków zawodowych, fundacji, ruchów, inicjatyw i grup nieformalnych, które działają na rzecz dobra wspólnego, budują sprawiedliwość społeczną w swoich społecznościach lokalnych, czerpią inspirację dla swoich działań z chrześcijańskiej nauki społecznej. Tydzień Społeczny nawiązuje do tradycji podobnych wydarzeń polskiego międzywojnia, niemieckich „Katolikentagów” oraz francuskich Tygodni Społecznych.

Adres:

ul. Leszczyńskiego 14/1-3

20-069 Lublin

Tel. 081 534 61 91

Fax. 081 534 61 92

www.eds-fundacja.pl

eds@eds-fundacja.pl

II. Dom Pojednania i Spotkań im. Św. Maksymiliana M. Kolbego

Dom Pojednania i Spotkań został założony w 1992 roku przez gdańską Prowincję Franciszkanów. Podejmowane w DMK działania to przede wszystkim:

- **Międzynarodowa wymiana młodzieży**

DMK organizuje międzynarodowe spotkania młodzieży z całej Europy, kursy językowe, szkolenia dla multiplikatorów międzynarodowej wymiany młodzieży, warsztaty plastyczne, fotograficzne, teatralne, filmowe, dziennikarskie, jazzowe, a także seminaria historyczne czy spływy kajakowe.

- **Programy wschodnie**

Działalność służąca szeroko rozumianej edukacji obywatelskiej, skierowana do społeczeństw Europy Wschodniej i Azji. W ramach programu wschodniego DMK przeprowadza szereg szkoleń i wizyt studyjnych. Projekty służą aktywizacji społeczności lokalnej m.in.: na Białorusi, Ukrainie, Rosji i są swoistym transferem wiedzy oraz dobrych praktyk.

- **Wolontariat europejski**

Jednym z istotnych zadań jest praca z zagranicznymi wolontariuszami, których gości DMK. Wolontariusze na co dzień współpracują z doświadczonym zespołem organizatorów projektów. Wspólnie z zespołem programowym mogą wdrażać swoje pomysły w zakresie przygotowywania międzynarodowych programów dla młodzieży.

- Działalność kulturalna i międzyreligijna

DMK prowadzi szeroką działalność kulturalną, muzyczną i wystawienniczą. W jej ramach odbywają się koncerty i spektakle grup teatralno-muzycznych oraz wystawy prac plastycznych we franciszkańskim kościele Świętej Trójcy w Gdańsku. Organizowane są także spotkania i konferencje o charakterze międzyreligijnym.

- Słuchanie i dialog w drodze

Dom stanowi również zaplecze dla grup budujących swoją formację duchową. Znajdują w nim gošcinę oazy i członkowie rekolekcji franciszkańskich.

Adres:

ul. Św. Trójcy 4
80-822 Gdańsk
Tel./Fax. 058 301 57 21
www.dmk.pl
dyrektor@dmk.pl

III. Dom Spotkań im. Angelusa Silesiusa

Jest to centrum edukacyjno-wychowawcze założone w 1993 roku przez polskich i niemieckich jezuitów. Grupą docelową realizowanych projektów jest młodzież w wieku 15- 25 lat oraz osoby dorosłe pracujące z młodzieżą. Działalność Domu Spotkań określa misja: „Osiągając jutro to, co dziś niemożliwe, stwarzamy młodym ludziom przestrzeń rozwoju”.

Działalność Domu Spotkań można podzielić na niżej wymienione działy:

- Centrum edukacyjno-wychowawcze dla młodzieży

Organizuje projekty i warsztaty edukacji nieformalnej dla młodych osób zarówno z Polski jak i z zagranicy. Tematy, w których się specjalizuje to: wychowanie obywatelskie, wychowanie europejskie, wychowanie moralne, prawa człowieka, mass media oraz edukacja międzykulturowa.

- Centrum wolontariatu

Poszukuje wolontariuszy i współpracowników dla organizacji w całej Europie oraz koordynuje współpracę z nimi. W ramach tej struktury działa także Wolontariat Europejski, który poprzez program MŁODZIEŻ W DZIAŁANIU gości wolontariuszy oraz pomaga wyjechać do wybranego kraju w Europie na wolontariat.

- Centrum szkoleniowo-doradcze

Kieruje swoją ofertę usługową do osób pracujących z młodzieżą oraz pracowników organizacji pozarządowych w kraju i za granicą. Działalność ta polega na prowadzeniu szkoleń mających na celu podniesienie umiejętności zarządzania projektami i organizacją oraz prowadzenie konsultacji z zakresu metod pracy z młodzieżą, zarządzania finansami w organizacjach pozarządowych i wielu innych powiązanych z działalnością w III sektorze.

- Hostel Silesius

Jest to wyodrębniona część Domu Spotkań, który prowadzi działalność hostelową oferując gościom 45 miejsc noclegowych w podwyższonym standardzie hostelowym. Jest dobrym przykładem wykorzystania dostępnych zasobów, aby pozyskać dodatkowe środki na działalność statutową.

Adres:

ul. W. Stysia 16a
53-526 Wrocław
Tel.: 071 338 07 93
Fax: 071 338 07 93
www.silesius.org.pl
angelus@silesius.org.pl

IV. Akademie Kształcenia Politycznego Tutzing (Akademie für Politische Bildung Tutzing)

Akademia Kształcenia Politycznego Tutzing (Bawaria) jest modelową instytucją w dziedzinie edukacji politycznej i obywatelskiej. Od 1957 roku kształci multiplikatorów (nauczycieli, pracowników młodzieżowych, naukowych) w tym zakresie. Posiada bogate doświadczenie organizacyjne jak również w pracy programowej. Celem Akademii jest wspieranie kształcenia politycznego niezależnego od partii politycznych. Działalność Akademii polega na organizacji seminariów i konferencji dotyczących ważnych z punktu widzenia społeczeństwa obywatelskiego zagadnień, a także aktualnych wydarzeń z życia politycznego, gospodarczego czy społecznego.

Główne bloki tematyczne poruszane w Akademii to: podstawowe wartości demokracji, filozofia i etyczne podstawy polityki, kształcenie polityczne, polityka wewnętrzna, prawo konstytucyjne i polityka prawna, parlamentaryzm i partie, polityka i media, polityka kształcenia, środowisko i ekologia, polityka gospodarcza i społeczna, Europa, polityka zagraniczna, historyczne podstawy polityki.

Adres:

Buchensee 1
82327 Tutzing, Niemcy
Tel.: +49 81 58 25 60
Fax: +49 81 58 25 651
www.apb-tutzing.de/
chefsekretariat@apb-tutzing.de

V. Centrum Bennohaus (Das Bürgerhaus Bennohaus)

Centrum Bennohaus to jednostka kształceniowa w obszarze edukacji międzykulturowej, pedagogiki medialnej, pracy dziennikarskiej i telewizyjnej. Od 2003 roku organizuje projekty mające na celu edukację młodzieży i pracowników młodzieżowych z wykorzystaniem nowoczesnych technologii medialnych. Jest też centrum mediów obywatelskich. Działalność Centrum Bennohaus skierowana jest do wszystkich, w szczególności do dzieci, młodzieży i osób starszych i polega na kształceniu kompetencji medialnych, a także realizacji bogatego programu kulturalnego. Dużą część aktywności Centrum stanowią międzynarodowe projekty dla młodzieży na rzecz wspólnej Europy i europejskiej sieci instytucji, które angażują młodzież do pracy z mediami.

Od roku 2003 efekty międzynarodowej współpracy medialnej młodzieży są udostępniane w internecie na platformach: www.owtv.de i www.ngotv.eu, www.ngotv.eu. Wiele z tych projektów Centrum Bennohaus realizuje we współpracy z miastami partnerskimi Münster - w dużej mierze z Lublinem.

Adres:

Arbeitskreis Ostviertel e.V.
Bennostr. 5
48155 Münster, Niemcy
Tel: +49 251 60 96 73
Fax: + 49 251 60 96 777
www.bennohaus.org
geschaeftsfuehrung2@bennohaus.info

Demokracja jest ustrojem wymagającym. Funkcjonuje dobrze, gdy korzystają z niej rozumni, odpowiedzialni i wyedukowani obywatele zdolni do odczytywania dobra wspólnego, a także własnego dobrze pojętego interesu. Innymi słowy: do powołania demokracji potrzebne jest społeczeństwo obywatelskie. Wydaje się, że we współczesnej Polsce jest ono stosunkowo słabe (...) Trzeba więc edukacji i poszukiwania dobra. Dlatego polecam inicjatywę Europejskiego Domu Spotkań - Fundacji Nowy Staw wydania publikacji „Akademi@ demokracji”, służącej budowaniu społeczeństwa obywatelskiego.

Aleksander Hall

Macie Państwo przed sobą unikatową publikację. Jej szczególny charakter wynika z dwóch czynników. Pierwszy, najważniejszy, to dobrze dobrane zagadnienia, które *Akademi@ demokracji* porusza. Drugi to przemyślane scenariusze i metody zajęć właściwie ilustrujące omawiane problemy.

Uczniowie szkół polskich mają niewiele okazji do stykania się z problemami współczesnego świata. Programy kształcenia nie zawsze w odpowiednio poważny sposób zwracają na nie uwagę. Mamy raczej tendencję do zajmowania się nauką klasyczną, tradycyjną. O tym co czeka cywilizację, w której żyjemy, jakie kłopoty wymagają rozwiązania mówi się za mało.

Dlatego gorąco polecam wszystkim *Akademię demokracji*. To poważne kompendium wiedzy o współczesnym świecie. Jest tu wszystko, co być powinno: prawa i wolności, społeczeństwo obywatelskie, demokracja, wielokulturowość i problemy globalne. Książkę czyta się bardzo dobrze: wartki, jasny język, ciekawe przykłady, logiczne wyjaśnienia. I scenariusze zajęć z całym bogactwem opisanych aktywnych metod, takich jak debaty, drama, metaplan, analiza SWOT itp. Interesujące i dla prowadzących i dla uczestników.

Sięgnijcie Państwo do tej publikacji. Przeczytajcie ją starannie. A potem przeprowadźcie zajęcia z uczniami. Sprawdźcie, na ile Wasi uczniowie zainteresowali się omawianymi problemami. Efekty Was zadziwią.

Irena Dzierzgowska,
Redaktor Naczelna „Dyrektora Szkoły”

Z satysfakcją i z wielką radością polecam podręcznik *Akademi@ demokracji*, który mają Państwo w ręku. W swoim życiu pracowałem w wielu polskich miastach, m.in. w Gdańsku, Lublinie, Wrocławiu, Szczecinie. Bywam tam i teraz. I wszędzie słyszę utyskiwania, że nie przygotowujemy młodych ludzi do wzięcia odpowiedzialności za nasz Kraj, ba, za Europę i Świat. A przynajmniej nie przygotowujemy wystarczająco i systematycznie. Może dlatego, że po prostu nie umiemy tego zrobić? Młody człowiek, jeśli chce być skuteczny, musi umieć współpracować, działać w zespole. Jeśli chce robić w życiu coś ważnego, musi wcześniej zacząć o tym myśleć – już w szkole. Podręcznik *Akademi@ demokracji* jest krokiem w kierunku zarażenia tej potrzebie. Gratuluję pomysłodawcom, gratuluję Autorom tekstów, gratuluję wydawcy – Europejskiemu Domowi Spotkań - Fundacji Nowy Staw. Wyrażam nadzieję, że ten podręcznik przyczyni się do powstania ruchu, aby jak najbardziej szerokiego, na rzecz obywatelskiego wychowania młodych Polaków. Tego nam potrzeba jak tlenu.

O. Ludwik M. Wiśniewski OP
Duszpasterz akademicki,
założyciel szkoły służby obywatelskiej Akademia „Złota 9”

Podręcznik wydany w ramach projektu *Akademi@ demokracji* realizowanego przy wsparciu udzielonym przez Islandię, Lichtenstein i Norwegię ze środków Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego, Norweskiego Mechanizmu Finansowego oraz budżetu Rzeczypospolitej Polskiej w ramach Funduszu dla Organizacji Pozarządowych.

